

MÜCBİR SEBEP NEDENİYLE BORCUN İFA EDİLEMESİ

HALE ŞAHİN

TARAFINDAN

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ

ÖZEL HUKUK ANABİLİM ADLI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAYIS 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gerekli tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Prof. Dr. Hayri BOZGEYİK

Anabilimdalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Prof. Dr. Hasan AYRANCI

Danışman

Jüri Üyeleri (İlk isim jüri başkanına ve ikinci isim danışmana aittir.)

Prof. Dr. Hasan AYRANCI (Ankara Üniversitesi, Hukuk)

Doç. Dr. Dr. Mehmet KILIÇ (AYBÜ, Hukuk)

Dr. Öğr. Üye. Vehbi Umut ERKAN (Ankara Üniversitesi, Hukuk)

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kurallar ve davranışlarım gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı: Hale ŞAHİN

İmza:

ÖZET

MÜCBİR SEBEP NEDENİYLE BORCUN İFA EDİLEMESİ

Şahin, Hale

Yüksek Lisans, Özel Hukuk Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Hasan AYRANCI

Mayıs 2019, 148 sayfa

Bu tezin konusunu “mücbir sebep nedeniyle borcun ifa edilememesi” oluşturmaktadır. Mücbir sebep (*force majeure*) kavramı Roma hukukuna dayanmakta olup özellikle sürekli sözleşmeler açısından önem taşımaktadır. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nda genel olarak mücbir sebebin tanımına yer verilmemiş, hüküm ve sonuçları düzenlenmemiştir. Hâkim görüşüne göre, Türk hukukunda mücbir sebep kaçınılmaz ve öngörülemez olarak borçlunun borcunu ihlâli sonucunu doğuran haricî olaydır.

Mücbir sebep sürekli veya geçici olabilir. Mücbir sebep sürekli nitelikte ise mücbir sebebin ortaya çıktığı andan itibaren borçlunun sözleşme ile taahhüt ettiği edimi ifa etmesi mümkün değildir. Buna karşılık, mücbir sebep geçici ise mücbir sebep teşkil eden olay devam ettiği sürece borcun ifası ertelenir. Mücbir sebep sona erdikten sonra borçlu borcunu yerine getirmekle yükümlüdür.

Türk hukukunda ifa engelleri yeknesak bir biçimde düzenlenmemiştir. Bu sebeple, mücbir sebebin sürekli veya geçici olarak ifa imkânsızlığına neden olmasına göre uygulama alanı bulacak hukukî kurumlar birbirinden farklıdır. Mücbir sebep sürekli ise borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık (TBK m. 136) meydana gelir. Mücbir sebep geçici ise borçlu, kural olarak kusursuz temerrüde (TBK m. 117 vd.)

düşmüş olur. Ancak, alacaklı mücbir sebep sona erene kadar mütemerrit borçludan aynen ifayı talep edemez.

Anahtar Kelimeler: Mücbir sebep, geçici imkânsızlık, sürekli imkânsızlık, borçlunun temerrüdü, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık.

ABSTRACT

NON-PERFORMANCE OF THE DEBT DUE TO FORCE MAJEURE

Şahin, Hale

Master's Degree, Department of Private Law

Supervisor: Prof. Dr. Hasan AYRANCI

May 2019, 148 pages

The subject of this dissertation is “non-performance of the debt due to force majeure”. *Force majeure*, which is rooted from Roman law is an important concept significantly for long-term contracts. *Force majeure* is neither regulated nor have its effects set forth in Turkish Code of Obligations No. 6098. According to the opinion that prevails in the doctrine, *force majeure* can be described as an event which is inevitable and unforeseen at the time of the contract concluded that cause the non-performance of the debt.

Force majeure might be either continuous or temporary. When a *force majeure* event which is continuous occurs, it is impossible for the obligor to perform his debt. On the contrary, if *force majeure* is temporary, it is still possible for the debtor to perform when the temporary *force majeure* event ends. Temporary *force majeure* only causes the postponement of the performance. In this case, the obligor must perform his debt after the temporary *force majeure* ends.

Turkish legal system doesn't contain a uniform “breach of contract” concept. Therefore, legal institutions that is applied to continuous and temporary *force majeure* are different. The continuous *force majeure* causes the impossibility which the debtor is

not responsible (Turkish Code of Obligations Art. 136). Whereas if the obligor isn't able to perform his debt due to temporary *force majeure*, he will be in default without fault (Turkish Code of Obligations Art. 117). However, the obligee can't request the default debtor to perform until the temporary *force majeure* ends.

Keywords: *Force majeure*, temporary impossibility, continuous impossibility, default of the debtor, impossibility for which the debtor is not responsible.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL	iv
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiv
1. KONUNUN TAKDİMİ, ÖNEMİ VE SINIRLANDIRILMASI	1
1.1 KONUNUN TAKDİMİ	1
1.2 KONUNUN ÖNEMİ	4
1.2.1 Mücbir Sebebin Uygulama Alanı	4
1.2.2 Borcun İfa Edilememesi: Borcun İfa Edilmemesi ve İfa Engeli Kavramları	5
1.3 KONUNUN SINIRLANDIRILMASI	9

BÖLÜM I

MÜCBİR SEBEP KAVRAMI, TARİHSEL GELİŞİMİ, BENZER HUKUKÎ KURUMLARDAN AYIRT EDİLMESİ VE MÜCBİR SEBEBİN UNSURLARI

2. MÜCBİR SEBEP KAVRAMI VE MÜCBİR SEBEBİN TARİHSEL GELİŞİMİ	11
2.1 KAVRAM	11
2.2 TARİHSEL GELİŞİMİ	12
2.2.1 Genel Olarak	12
2.2.2 Roma Hukukunda	13
2.2.3 Pandekt Hukukunda ve Modern Hukukta	17

2.2.3.1 Genel Olarak	17
2.2.3.2 Sübjektif Teori	18
2.2.3.3 Objektif Teori	20
3. MÜCBİR SEBEBE İLİŞKİN HUKUKÎ DÜZENLEMELER.....	24
3.1 TÜRK HUKUKUNDA.....	24
3.1.1 Genel Olarak	24
3.1.2 Türk Borçlar Kanunu'nda	25
3.1.3 Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu'nda	26
3.1.4 Türk Petrol Kanunu'nda	27
3.2 MİLLETLERARASI HUKUKU YEKNESAKLAŞTIRMAYA İLİŞKİN METİNLERDE.....	28
3.2.1 Genel Olarak	28
3.2.2 Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda (CISG)	30
3.2.3 UNIDROIT İlkelerinde (PICC), Avrupa Sözleşme Hukuku İlkelerinde (PECL) ve Avrupa Özel Hukukunun İlkeleri, Tanımları ve Model Kuralları Ortak Referans Noktalarına İlişkin Taslakta (DCFR)	32
4. MÜCBİR SEBEBİN BEKLENMEYEN HÂLDEN VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAKİ BENZER HUKUKÎ KURUMLARDAN AYIRT EDİLMESİ	33
4.1 GENEL OLARAK.....	33
4.2 BEKLENMEYEN HÂLDEN AYIRT EDİLMESİ.....	36
4.3 ALMAN HUKUKUNDAKİ İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİ TEORİSİNDEN AYIRT EDİLMESİ.....	39
4.4. FRANSIZ HUKUKUNDAKİ EMPREVİZYON TEORİSİNDEN AYIRT EDİLMESİ.....	45
4.5 COMMON LAW'DAKİ FRUSTRATION TEORİSİNDEN AYIRT	

EDİLMESİ.....	48
5. MÜCBİR SEBEBİN UNSURLARI.....	52
5.1 OLAY	52
5.2 HARİCİLİK.....	55
5.3. KAÇINILMAZLIK VE ÖNGÖRÜLEMEZLİK	59
5.3.1 Kaçınılmazlık.....	59
5.3.2 Öngörülemezlik	60
5.4. BORCUN İHLÂLİ: BORCUN İFASININ İMKÂNSIZLAŞMASI	63
5.4.1 Genel Olarak.....	63
5.4.2 Mücbir Sebep Nedeniyle Borcun İfasının Kısmî Olarak İmkânsızlaşması.....	66
5.4.3 Mücbir Sebep Nedeniyle Borcun İfasının Sürekli Olarak İmkânsızlaşması.....	68
5.4.4 Mücbir Sebep Nedeniyle Borcun İfasının Geçici Olarak İmkânsızlaşması.....	69
5.4.4.1 Genel Olarak.....	69
5.4.4.2 Geçici İmkânsızlığın Sürekli İmkânsızlık Olarak Kabul Edildiği Hâller	70
5.4.4.2.1 Genel Olarak.....	70
5.4.4.2.2 Mutlak Kesin Vadeli İşlemler.....	70
5.4.4.2.3 Sürekli Borç İlişkileri.....	71
5.4.4.2.4 Sözleşme ile İzlenen Nesnel Amacın Ortadan Kalkması veya İmkânsızlığın Ne Zaman Sona Ereceğinin Belirsiz Olması	73
5.5 MÜCBİR SEBEP İLE BORCUN İFA EDİLEMEMESİ ARASINDA UYGUN İLLİYET BAĞININ BULUNMASI.....	74
5.6 DEĞERLENDİRME	74

BÖLÜM II

MÜCBİR SEBEBİN HÜKÜM VE SONUÇLARI

6. MÜCBİR SEBEP NEDENİYLE BORCUN İFASININ SÜREKLİ OLARAK İMKÂNSIZLAŞMASI.....	77
6.1 GENEL OLARAK.....	77
6.2 İMKÂNSIZLIĞIN TEMERRÜDE ETKİSİ.....	79
6.3 BİLDİRİM YÜKÜMLÜLÜĞÜ VE ZARARIN ARTMAMASI İÇİN GEREKLİ ÖNLEMLERİ ALMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ.....	80
6.4 MÜCBİR SEBEP NEDENİYLE İFASI İMKÂNSIZ HÂLE GELEN EDİMİN DURUMU	82
6.4.1 Aynen İfa Yükümlülüğünün Sona Ermesi.....	82
6.4.1.1 Genel Olarak.....	82
6.4.1.2 Yan Hakların Durumu	83
6.4.1.3 İfanın Sonradan Mümkün Hâle Gelmesinin Aynen İfa Yükümlülüğüne Etkisi	84
6.4.2 İkame Değerin Durumu	85
6.4.2.1 Genel Olarak.....	85
6.4.1.2 İkame Değerin Unsurları	87
6.4.1.2.1 Edimin Sözleşme Kurulduktan Sonra İmkânsızlaşması	87
6.4.1.2.2 Edimin İmkânsızlaşmasına Neden Olan Olay ile İkame Değer Arasında Ekonomik Bir İliyet Bağının Bulunması	88
6.4.1.2.3 İkame Değerin İmkânsızlaşan Edim Yerine Elde Edilmiş Olması.....	89
6.4.1.2.4 İmkânsızlaşan Edimin Maddî Bir Şey Olması.....	89
6.4.1.3 İkame Değerin Sonuçları	90

6.4.1.3.1 Genel Olarak.....	90
6.4.1.3.2 Karşılıklı Borç Yükleyen Sözleşmelerde.....	91
6.4.1.3.3 Sınırlı Çeşit Borçlarında	92
6.4.1.3.4 Zamanaşımı.....	93
6.5 KARŞILIKLI BORÇ YÜKLEYEN SÖZLEŞMELERDE İMKÂNSIZLIĞIN SONUÇLARI.....	93
6.5.1 Alacaklının Karşı Edim Yükümlülüğünün Sona Ermesi.....	93
6.5.1.1 Genel Olarak	93
6.5.1.2 Edimlerin İadesi.....	94
6.5.1.2.1 Genel Olarak.....	94
6.5.1.2.2 İade Borcunun Hukukî Dayanağı	95
6.5.1.2.3 İade Borcunun Kapsamı ve İade Borcuna İlişkin Zamanaşımı Süresi	97
6.5.1.2.3.1 İade Borcunun Kapsamı.....	97
6.5.1.2.3.2 İade Borcuna İlişkin Zamanaşımı Süresi.....	99
6.5.2 Alacaklının Karşı Edimi İfa Yükümlülüğünün Sona Ermesinin İstisnaları	99
6.5.2.1 Genel Olarak	99
6.5.2.2 Sözleşmeden Kaynaklanan İstisnalar.....	100
6.5.2.3 Kanundan Kaynaklanan İstisnalar	100
6.5.2.3.1 Satış Sözleşmesinde.....	101
6.5.2.3.2 Hizmet Sözleşmesinde.....	102
6.5.2.3.3 Eser Sözleşmesinde.....	103
6.5.2.3.4 Yayımlı Sözleşmesinde.....	104
6.5.2.3.5 Adi Ortaklık Sözleşmesinde	105
6.6 İMKÂNSIZLIĞIN BAZI ÖZEL DURUMLAR BAKIMINDAN	

SONUÇLARI	106
6.6.1 Kısmî İmkânsızlıkta.....	106
6.6.1.1 Genel Olarak.....	106
6.6.1.2 Karşılıklı Borç Yükleyen Sözleşmelerde.....	107
6.6.1.3 Sınırlı Çeşit Borcunda Birden Çok Alacaklının Tatmininin Mümkün Olmaması	109
6.6.2 Seçimlik Borçta.....	110
6.6.3 Seçimlik Yetkide.....	112
7. MÜCBİR SEBEP NEDENİYLE BORCUN İFASININ GEÇİCİ OLARAK İMKÂNSIZLAŞMASI	113
7.1. GENEL OLARAK.....	113
7.2 GEÇİCİ İMKÂNSIZLIĞIN HÜKÜM VE SONUÇLARI	114
7.2.1 Genel Olarak.....	114
7.2.2 Geçici İmkânsızlıkta Kusursuz Temerrüdün Hüküm ve Sonuçları .	114
7.2.2.1. Aynen İfa Talebi	114
7.2.2.2 Para Borçlarında Temerrüt Faizi Ödeme Yükümlülüğü.....	116
7.2.2.3 Karşılıklı Borç Yükleyen Sözleşmelerde Sözleşmeden Dönme Hakkı	116
7.2.3 Geçici İmkânsızlığın Sürekli İmkânsızlık Sonucu Doğurmasının Hüküm ve Sonuçları	118
7.2.4 Geçici İmkânsızlığın Sona Ermesi.....	118
7.3 İFA ZAMANINI UZATMA SÖZLEŞMESİ İLE SÜRE UZATIMI VERİLMESİNİN HÜKÜM VE SONUÇLARI	119
SONUÇ	123
KAYNAKÇA.....	127

KISALTMALAR

A.C.	: Appeal Cases
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
AHFD	: Ankara Hukuk Fakóltesi Dergisi
Art.	: Article
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakóltesi Dergisi
B&S	: Best & Smith
BATİDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BGB	: (Deutsches) Bürgerliches Gesetzbuch
C.	: Cilt
Cass. Civ.	: Cour de Cassation-Chambre civile
CCF	: Code civil français
CE	: Conseil d'Etat
CISG	: Convention on International Sales of Goods
CMR	: Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road
Çev.	: Çeviren
D.	: Recueil Dalloz-Sirey
DCFR	: Draft Common Frame of Reference
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Fakóltesi Dergisi
E.	: Esas
E.T.	: Erişim Tarihi
eBK	: 818 sayılı Türk Borçlar Kanunu
Ed.	: Editör/Editor
eMK	: 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi
EÜHFD	: Erzurum Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi

EWHC	: England and Wales High Court
fn.	: Footnote
GÜHFD	: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD.	: Hukuk Dairesi
HMK	: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
I.	: Issue
ICC	: International Chamber of Commerce
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
in.	: Inside
İÜHFİM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜMHAD	: İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
K.	: Karar
K.B.	: Law Reports, King Bench's Division
KBİBB	: Kazancı Bilişim İçtihat Bilgi Bankası
Lloyd's Rep.	: Lloyd's Law Report
m.	: Madde
MÜHF-HAD	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
n.	: note
N.	: Number
OR	: Obligationenrecht
par.	: Paragraph
PECL	: Principles of European Contract Law
PICC	: Principles of International Commercial Contracts
pp.	: Particular page
Q.B.	: Queen's Bench
R.G.	: Resmi Gazete
RG	: Reichsgericht
RGZ	: Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TBK	: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TD.	: Temyiz Dairesi
Trans.	: Translation
TTK	: 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
vd.	: Ve devamı
Vol.	: Volume
Y.	: Yıl/Year
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
YİBHKGK	: Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu

1. KONUNUN TAKDİMİ, ÖNEMİ VE SINIRLANDIRILMASI

1.1 KONUNUN TAKDİMİ

Sözleşme, belirli bir hukukî sonucu meydana getirmek için tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarından oluşan hukukî işlemdir¹. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde alacaklı kararlaştırılan alacağa sahip olur, borçlu ise alacaklıya karşı belirlenen edimi yerine getirmek zorunda kalır². Sözleşme ilişkisi geçerli olarak kurulduktan sonra, borçlu yararı bulunmadığı gerekçesiyle borcunu ifadan kaçınamaz. Zira, sözleşmelerin temel prensibi tarafların taahhüt ettikleri edimi ifa etmekle yükümlü olmasıdır. Buna “sözleşmeye bağlılık” (ahde vefa, *pacta sunt servanda*) ilkesi denir³.

---

¹ **Arsebük, Esat:** Türk Kanunları Bakımından Borçlar Hukukunun Umumî Esasları I, Ankara 1937, s. 124; **Tekinay, S. S./Akman, S./Burcuoğlu, H./Altop, A.:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul 1993, s. 43 vd.; **Feyzioğlu, Feyzi Necmeddin:** Borçlar Hukuku Hususî Kısım Akin Muhtelif Nevileri, C. II, 2. Bası, İstanbul 1977, s. 469; **Esener, Turhan:** Borçlar Hukuku I Akitlerin Kuruluşu ve Geçerliliği (BK m. 1-40), Ankara 1969, s. 2; **Oğuzman, M. K./Öz, T.:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 16. Bası, İstanbul 2018, N. 148 vd.; **Eren, Fikret:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 23. Baskı, Ankara 2018, s. 242; **Kocayusufpaşaoğlu, Necip:** Borçlar Hukukuna Giriş Hukukî İşlem Sözleşme (Kocayusufpaşaoğlu, N./Hatemi, H./Serozan, R./Arpacı, A.: Borçlar Hukuku Genel Bölüm Birinci Cilt), 7. Bası, İstanbul 2016, §16 N. 1 vd.; **Akyol, Şener:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler I, İstanbul 1995, s. 65.

² **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop,** s. 6 vd.; **Oğuzman/Öz,** C. I, N. 20 vd.; **Eren,** Borçlar Genel, s. 52, 206; **Kocayusufpaşaoğlu,** Sözleşme, §11 N. 8 vd.; **Kılıç, Mehmet:** Türk Hukukunda Borcun Üstlenilmesi, Ankara 2013, s. 23 vd.

³ **Gürsoy, Kemal Tahir:** Hususi Hukukda Clausula Rebus Sic Stantibus (Emprevizyon Nazariyesi), Ankara 1950, s. 7 vd.; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop,** s. 368; **Tunçomağ, Kenan:** “Alman Hukukunda Borcun İfasında Aşırı Güçlük (Muamelenin Temeli) ile ilgili Objektif Görüşler”, İÜHFM, C. XXXII, S. 2-4, s. 885; **Oğuzman/Öz,** C. I, N. 611 vd.; **Eren,** Borçlar Genel, s. 503; **Erman, Hasan:** İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK. 365/2), İstanbul 1979, s. 2; **Flambouras, Dionysios P.:** “The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law-A Comparative Analysis”, in. Pace International Law Review, Vol. XIII, N. II, p. 262; **Magnus, Ulrich:** “Force Majeure and the CISG”, in. The International Sale of Goods Revisited (Ed. Šarčević, P./Volken, P.), The Hague 2001, p. 1; **Baysal, Başak:** Sözleşmenin Uyarlanması BK m. 138 Aşırı İfa Güçlüğü, 3. Bası, İstanbul 2019, N. 12.

Sözleşmenin kuruluşundan sonra, tarafların sözleşme ile düzenledikleri menfaatlerini etkileyen durumlarda değişiklik (“önemli değişiklik”) olabilir⁴. Sözleşme içeriği (sözleşme muhtevası) ve önemli değişiklikler arasındaki uyumsuzluk sözleşme riski (sözleşme rizikosu, *Vertragsrisiko, risque du contrat*) olarak adlandırılır⁵.

Çalışmamızın konusunu oluşturan mücbir sebep bir yönüyle sözleşme riski sorunudur⁶. Zira, mücbir sebep sürekli nitelikteyse borcun ifası imkânsızlaşır ve borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık (TBK m. 136) meydana gelir⁷. Bu hâlde,

---

⁴ **Eren**, Borçlar Genel, s. 502; **Serozan, Rona**: İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme (Kocayusufoğlu, N./Hatemi, H./Serozan, R./Arpacı, A.: Borçlar Hukuku Genel Bölüm Birinci Cilt), 7. Bası, İstanbul 2016, §20 N. 1 vd.; **Baysal**, Uyarılama, N. 652 vd.; **Kurt**, s. 27 vd. Günümüzde sözleşme ilişkilerindeki en önemli sorunlardan biri, sözleşmenin kuruluşundan sonra durumlarda meydana gelen değişikliklerdir. Bunlar; üçüncü kişileri de etkileyen genel durum değişiklikleri (ithalat-ihracat yasakları, savaş) olabileceği gibi, sadece sözleşme konusu edime (sözleşme konusu şeyin telef olması) veya taraflardan birine (taraflardan birinin hastalanması) ilişkin olabilir. Durum değişiklikleri, özellikle sürekli sözleşmeler ve uzun dönemli kompleks sözleşmeler (*longer term complex contracts*) açısından önemlidir. **Schwenzer, Ingeborg**: “Exemption in case of Force Majeure and Hardship-CISG, PICC, PECL and DCFR” in. *Compra e Venda Internacional de Mercadorias* (Ed. Nalin, P./Steiner, R. C./Xavier, L. P.), Curitiba 2014, p. 365; **Kurt, L. Müjde**: Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (TBK m. 136), Ankara 2016, s. 27 vd.

⁵ **Baysal**, Uyarılama, N. 652; **Kurt**, s. 27; **Antalya, Gökhan O.**: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. III, İstanbul 2018, s. 359.

⁶ **Perillo, Joseph M.**: “Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts”, in *Tulane Journal of International and Comparative Law*, Vol. V, I. 1, pp.12; **Baysal, Başak**: Zarar Görenin Kusuru (Müterafik Kusur), İstanbul 2012, s. 171.

⁷ **Arsebük**, s. 141 vd.; **Thilo, Emile**: “Laesio Enormis” ve “Clausula Rebus Sic Stantibus” ile Bir Para Borcunda Mücbir Sebep Hakkında Not” (Çev. Esen, Bülent Nuri), *İÜHF*, C. I, S. 3, s. 349; **Göktürk, Hüseyin Avni**: “Türk Hüsüsî Hukukunda Müçpir Kuvvet ve Fevkalâde Haller”, *Adliye Ceridesi*, Y. 1936, S. 17, s. 1170; **Birsen, Kemaleddin**: Borçlar Hukuku Dersleri Borçların Genel Hükümleri, 4. Bası, İstanbul 1967, s. 546; **Feyzioğlu, Turhan**: İdare Hukukunda Emrevizyon Nazariyesi (Beklenmeyen Haller Meselesi), Ankara 1947, s. 48; **Cansel, Erol**: “Mücbir Sebep, Şartları, B. K. 117, T. K. 645, Clausula Rebus Sic Stantibus”, *Ankara Barosu Dergisi*, Y. 1953, S. 5, s. 427; **Akıntürk, Turgut**: Satım Akdinde Hasarın İntikali, Ankara 1966, s. 51; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1003; **Gözübüyük, Abdullah Pulat**: Hukukî Mesuliyet Bakımından Mücbir Sebepler ve Beklenmeyen Haller, 3. Bası, Ankara 1977, s. 107 vd.; **Erzurumluoğlu, Erzan**: Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Sistemine göre Borçluya Yüklenemeyen Nedenlerden Dolayı Edimin Yerine Getirilememesi, Ankara 1970, s. 31; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1332; **Sarıal, Enis**: “Beklenmeyen Halin Sözleşmeye Etkisi (I), *Yargı Aylık Dergi*, Y. 1980, S. 47, s. 25; **Acar, Hakan**: “Uluslararası Sözleşme Hukukunda Mücbir Sebep (Force Majeure) Kavramı ve Hukukî Sonuçları”, *Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi*, S. 45-46, s. 13; **Bingöl, Fatma İtir**: Uluslararası Ticarî Satım Sözleşmelerinde Mücbir Sebep (Türk Borçlar Hukuku’nda ve Viyana Satım Antlaşması’nda Mücbir Sebep), Ankara 2011, s. 213. “*Sonradan hadis olan mücbir sebeplerle iş bağtının devamının imkansızlığı karşısında vecibelerin sakit olacağı Borçlar Kanununun 117 inci, ... maddeleri hükmü gereğinden bulunmasına göre...*” YİBHKG, K.T. 14.12.1949, E. 1948/19, K. 1949/15, KBİBB, 818/m. 117. “*... davacının edimini yerine getirmesinin mücbir sebep nedeniyle imkânsızlaştığını göstermektedir.*” Y. 19. HD., K.T. 13.03.1997, E. 1996/8299, K. 1997/2559, KBİBB, 818/m. 117.

taraflar arasında risk dağılımı (*risk allocation*)⁸ yapılması gerekir. Bir başka deyişle, mücbir sebebin meydana getirdiği ifa imkânsızlığına kimin katlanacağı belirlenmelidir⁹.

⁸ Mücbir sebep nedeniyle edimin ifasının imkânsızlaştığı durumlarda iki tür riskin değerlendirilmesi gerekir. Bunlar, edim riski (edim hasarı, edim tehlikesi, *Leistungsgefahr*) ve karşı edim riskidir (karşı edim hasarı, *Gegenleistungsgefahr*). Edim riski, sözleşmenin kurulmasından sonra; ancak ifasından önce tarafların sorumlu olmadığı nedenlerden dolayı edimin ifasının imkânsız hâle gelmesi veya kötüleşmesi sonucu borçlunun borcundan kurtulamama, alacaklının ise alacağını kaybetme tehlikesidir. **Schwarz, Andreas B.:** “Satış Akdinde Hasarın İntikali” (Çev. Ayiter, Kudret), AÜHFD, C. IV, S. 1, s. 160; **Akıntürk,** s. 15; **Tandoğan, Halûk:** Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. I/1, 6. Basım, İstanbul 2008, s. 106; **Aral, F./Ayrancı, H.:** Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 11. Baskı, Ankara 2018, s. 83; **Altaş, Hüseyin:** Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (BK. m. 117) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991, s. 57 ; **Kurt,** s. 32; **Antalya,** C. III, s. 360. Karşı edim riski ise karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde edim riskine alacaklının katlandığı, yani borçlunun borcundan kurtulduğu hâllerde alacaklının kendi edimini ifa etmekle yükümlü olması, borçlunun ise karşı edimi talep hakkını yitirme tehlikesidir. Karşı edim riskinin varlığı için karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde edim riskine alacaklının katlanması gerekir. **Kocayusufpaşaoğlu,** Sözleşme, §6 N. 8; **Serozan, Rona:** İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme (Kocayusufpaşaoğlu, N./Hatemi, H./Serozan, R./Arpacı, A.: Borçlar Hukuku Genel Bölüm Üçüncü Cilt), 7. Bası, İstanbul 2016, §7 N. 12; **Altaş,** İmkânsızlık, s. 58; **Kurt,** s. 33; **Antalya,** C. III, s. 360. Uygulamada karşı edim çoğunlukla para borcu olduğundan karşı edim riski de çoğunlukla bedel hasarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bedel hasarına ilişkin bkz. aşağıda 2.2.2, dn. 45.

⁹ **Serozan,** İfa Engelleri, §15 N. 4. Alacaklı, kendi etki alanı içinde gerçekleşen riskin sonuçlarına kendisi katlanır. Aynı şekilde, borçlunun denetleyebildiği, onun etki alanında kalan bir ifa engelini sorumluluğu borçluya aittir. Borçlu, kendi etki alanındaki bir riskten sorumlu olmak istemiyorsa taraflar arasındaki sözleşmede buna ilişkin sorumsuzluk kaydı bulunmalıdır. Böylece, borçlunun etki alanındaki durum değişikliğine ilişkin riski alacaklı üstlenmiş olur. **Gülekli, Yeşim:** “Aşırı İfa Güçlüğü ve Alacaklının Tasavvurunun Boşa Çıkması Halinde İşlem Temelinin Çökmesi Öğretisi”, İÜMHAD, C. XV, S. 18, s. 53; **Atamer, M. Yeşim:** Uluslararası Satım Sözleşmelerine İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG) Uyarınca Satıcının Yükümlülükleri ve Sözleşmeye Aykırılığın Sonuçları, İstanbul 2005, s. 458 vd.; **Topuz, Seçkin:** Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve Aşırı İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale, Ankara 2009, s. 242; **Baysal,** Zarar Görenin Kusuru, s. 171. Uluslararası ticarî sözleşmelerde de taraflar, mücbir sebebin meydana getireceği risk dağılımı sorununun nasıl çözüleceğine ilişkin kayıtlara (klozlara) yer verebilir. Bu kayıtlar ile taraflar risk dağılımına ilişkin hükümleri sözleşmenin içeriğine dahil etmektedir. **Şanlı, Cemal:** Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, 6. Baskı, İstanbul 2016, s. 38 vd.; **Schwenzer,** Exemption, p. 372. Mücbir sebep kayıtları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Özçelik, Ş. Barış:** “Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sebeplerle Borcun İfa Edilmemesi ve Mücbir Sebep Kayıtları” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009, s. 105 vd.; **Köseoğlu, Mehmet:** Uluslararası Ticari Sözleşmelerde Mücbir Sebep ve Aşırı İfa Güçlüğü/Hardship Klozları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010, s. 5 vd. Sözleşmede risk dağılımına ilişkin hükümlerin bulunmaması hâlinde meydana gelen ifa imkânsızlığına kimin katlanacağı sözleşmenin yorumlanması ile belirlenir. **Baysal,** Uyarılama, N. 653; **Özçelik,** Borcun İfa Edilmemesi, s. 102. Taraflar arasındaki risk dağılımı, sözleşmede yer verilen kayıtlar dışında kanun hükmü ile düzenlenmiş olabilir (eBK m. 183, TBK m. 208). Karş. *Özçelik’e* göre, sürekli nitelikteki mücbir sebep borcun ifasının imkânsızlaşması dışında, geniş anlamda borcun gereği gibi ifa edilmemesi sonucunu doğurabilir. Bir başka deyişle, mücbir sebep dar anlamda borcun gereği gibi ifa edilmemesine veya borçlunun temerrüdüne neden olur. **Özçelik, Ş. Barış:** “Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu’na göre Mücbir Sebepler ve Sonuçları”, TBB Dergisi, Y. 2016, S. 123, s. 310 vd. Aynı yönde bkz. **Bingöl,** s. 282 vd.

Öte yandan, örneğin bir mal üzerindeki ithalat-ihracat yasağı sadece belirli bir süre için öngörülmüş olabilir. Bu durum, öğretide geçici imkânsızlık (*Vorübergehende Unmöglichkeit*) olarak adlandırılmaktadır. Geçici imkânsızlıkta ifa engeli geçici niteliktedir, teknik anlamda bir imkânsızlık yoktur. Geçici imkânsızlık hâlinde borçlu, kural olarak temerrüde düşer¹⁰.

Dolayısıyla, mücbir sebep sonucu ifa geçici olarak imkânsızlaşmışsa borçlu, kural olarak mütemerrit olur. Borçlunun temerrüdü sonucunu doğuran mücbir sebep bir risk dağılımı sorunu olmayıp sözleşmeden doğan sorumluluk hâlidir¹¹.

1.2 KONUNUN ÖNEMİ

1.2.1 Mücbir Sebebin Uygulama Alanı

Mücbir sebep kusur sorumluluğunda, kusursuz sorumlulukta ve *common law*'da geçerli olan garanti sorumluluğunda¹² uygulama alanı bulmaktadır. Türk hukukundaki

---

¹⁰ **Tandoğan, Halûk:** Türk Mes'uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdi Mes'uliyet), İstanbul 2010, s. 398; **Dural, Mustafa:** Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (BK 117), İstanbul 1976, s. 100; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop,** s. 909; **Oğuzman/Öz,** C. I, N. 1345, dn. 171; **Serozan,** İfa Engelleri, §14 N.2; **Aral, Fahrettin:** Türk Borçlar Hukukunda Kötü İfa, Ankara 2011, s. 70; **Altaş,** İmkânsızlık, s. 23; **Hatemi, H./Gökyayla, E.:** Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 4. Bası, İstanbul 2017, § 33 N. 5; **Buz, Vedat:** "Eser Sözleşmelerinde Müteahhidin Eseri Tamamlama Borcunun İmkânsızlaşması", AÜSBFD, C. IXL, S. 1, s. 24; **Akkanat, Halil:** "İfada Gecikme ve Borçlu Temerrüdü", Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s. 17 vd.; **Kılıçoğlu, Ahmet M.:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 22. Bası, Ankara 2018, s. 1080; **Tunç, Ramazan:** "İfa İmkânsızlığı", Yargıtay Dergisi, C. XXVIII, S. 1-2, s. 109; **Altunkaya, Mehmet:** Edimin Başlangıçtaki İmkânsızlığı, Ankara 2005, s. 120; **Zevkliler, A./Ertaş, Ş./Havutçu, A./Aydoğdu, M./Cumaloğlu, E.:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler ve Özel Borç İlişkileri Ana İlkeler, İzmir 2013, N. 1074; **Topuz, S./Canbolat, F.:** "Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkânsızlığın Düzenlenişi", AÜHFD, C. LVII, S. 3, s. 679; **Bingöl,** s. 262 vd.; **Aksoy, Hüseyin Can:** Impossibility in Modern Private Law A Comparative Study of German, Swiss and Turkish Laws and the Unification Instruments of Private Law, Switzerland 2014, p. 172; **Özçelik, Ş. Barış:** "Sözleşmeden Doğan Borçların İfasında Hukukî İmkânsızlık ve Sonuçları", AÜHFD, C. LXIII, S. 3, s. 595; **Özçelik,** Mücbir Sebep, s. 310; TD., 13.10.1944, E. 1944/2103, K. 1944/64 (**Akyazan, Sıtkı:** "Taahhüt Sözleşmelerinde Görülen Götürü Bedel, Sabit Fiyat, Mücbir Sebepler, Önceden Tahmin Edilmeyen Haller ve Bunlardan Peşinen Feragat Hükümleri Üzerinde Bir İnceleme", BATİDER, C. VII, S. 2, s. 299). "... *Borç objektif olarak imkansız değil de, geçici bir süre için imkansız hale gelmişse, burada, BK. 117. maddesinin uygulama olanağı kalmaz. ...geçici imkansızlık sayılacağından borcun, dolayısı ile karşılıklı edimleri içeren sözleşmenin ifasında imkansızlığın bulunduğu düşünülemez.*" Y. 15 HD., K.T. 25.03.2004, E. 2004/4184, K. 2004/1686, KBİBB.

¹¹ **Baysal,** Uyarılama, N. 440; **Kurt,** s. 27 vd.; **Antalya,** C. III, s. 359.

¹² *Common law*'da geçerli olan garanti sorumluluğunda taraflar, edimin ifasını değil; borcun ifa edilmemesi

gibi kusur sorumluluğunun kabul edildiği sistemlerde mücbir sebep, zarar vereni ve borçluyu sorumluluktan kurtaran bir olaydır.

1980 tarihli Uluslararası Satım Sözleşmelerine İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG), UNIDROIT İlkeleri (PICC), Avrupa Sözleşmeler Hukuku İlkeleri (PECL) ve Avrupa Özel Hukukunun İlkeleri, Tanımları ve Model Kuralları Ortak Referans Noktalarına İlişkin Taslak (DCFR) gibi garanti sorumluluğunun kabul edildiği milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde mücbir sebep, sorumsuzluk kaydı hariç borçlunun sorumluluktan kurtulduğu tek hâldir. Garanti sorumluluğunda borçlu, mücbir sebep dışında bir nedene dayanarak borcun ifa edilmemesi nedeniyle meydana gelen zararı tazmin yükümlülüğünden kurtulamaz¹³.

Bu durumda, mücbir sebep sadece kusur sorumluluğu bakımından önemli değildir. Kusursuz sorumluluk ve garanti sorumluluğunun kabul edildiği sistemlerde de mücbir sebep borçluyu sorumluluktan kurtarmaktadır.

1.2.2 Borcun İfa Edilememesi: Borcun İfa Edilmemesi ve İfa Engeli Kavramları

“Borcun ifa edilmemesi” 11.01.2011 tarihli 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nda¹⁴ kullanılan bir ifadedir. Türk-İsviçre hukukunda “sözleşmeye aykırılık, “ifa

---

hâlinde doğacak zararı tazmin etmeyi garanti taahhüdünde (*warranty*) bulunmaktadır. Sözleşmeye aykırılık hâlinde alacaklının sadece sözleşmeye aykırılık nedeniyle zarara uğradığı kabul edilmektedir. Borçlunun sorumluluğu için kusurun varlığı aranmaz. Bu sebeple, garanti sorumluluğunda aynen ifa (*specific performance*) talebi istisnaidir. **Serozan, Rona:** Sözleşmeden Dönme, 2. Baskı, İstanbul 2017, s. 25 vd.; **Marcantonio, J. Barrigan:** “Unifying the Law of Impossibility”, Hastings International and Comperative Law, Vol. XIII, I. 1, pp. 57; **Flambouras**, p. 264, fn. 8; **Atamer**, CISG, s. 287 vd.; **Atamer, Yeşim M.:** “Saticının Sözleşmeye Aykırı Davranışı Ekseninde CISG’in İfa Engelleri Sistemine Genel Bakış”, in. Milletlerarası Satım Hukuku Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG) (Ed. Atamer, M. Yeşim), İstanbul 2008, s. 225; **Bingöl**, s. 122.

¹³ **Marcantonio**, p. 50; **Serozan**, İfa Engelleri, §15, N. 4; **Maskow, Dietrich:** “Hardship and Force Majeure”, The American Journal of Comperative Law, Vol. LX, I. 3, p. 664; **Atamer, M. Yeşim:** “İfa Engelleri Hukukunu Yeniden Sistemize Etmeyi Düşünmek: Borca Aykırılık Türleri Yerine Yaptırımları Esas Alan Bir Sistematik”, Rona Serozan’a Armağan, İstanbul 2010, s. 235 vd.; **Havutçu, Ayşe:** “İfa Engelleri ve İfa Engellerine Bağlanan Hukuki Sonuçlar”, Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan, 2. Bası, İstanbul 2012, s. 319. Bu sebeple, garanti sorumluluğunun kabul edildiği sistemlerde mücbir sebebe ilişkin hükümler, aynı zamanda borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlığın düzenlendiği maddelerdir.

¹⁴ R.G. 04.02.2011, S. 27836.

engeli” gibi genel kavramlara yer verilmemiştir. Bunun yerine, sözleşmenin ihlâli sayılan hâller imkânsızlık, temerrüt, gereği gibi ifa etmeme gibi alt kategorilere ayrılmıştır¹⁵.

Türk Borçlar Kanunu’nun genel hükümler kısmının ikinci bölümünün ikinci ayrımının başlığı “borçların ifa edilmemesinin sonuçları”dır. Bu başlık altında borcun ifa edilmemesi ve borçlunun temerrüdüne yer verilmiştir. Borcun ifa edilmemesi, borcun hiç ifa edilmemesi (kusurlu imkânsızlık) ve gereği gibi ifa edilmemesi olarak ikiye ayrılmıştır. Borcun imkânsızlık nedeniyle sona ermesi (borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık) ise “ifa imkânsızlığı” başlığı altında üçüncü bölümün birinci ayrımında düzenlenmiştir¹⁶.

---

¹⁵ **Atamer**, CISG İfa Engelleri, s. 222; **Atamer**, CISG, s. 282. Borcun ifa edilmemesinin sürekli veya geçici nitelikte olmasına dayanarak temerrüt ve kusurlu ifa imkânsızlığı arasında bir ayrım yapıp imkânsızlığı çeşitlere ayırmak Roma hukukuna dayanan bir gelenek değildir. Klasik Roma hukuku döneminde borca aykırılık hâlinde alacaklı aynen ifayı talep edememekte, sadece tazminat isteyebilmektedir. Bu dönemde alacaklı aynen ifayı talep edemediği için sözleşme konusu edimin ifasının mümkün olup olmadığını tespit etmek gerekmemiştir. Klasik Roma hukuku döneminde imkânsızlık sadece başlangıçtaki imkânsızlıktır (*impossibilium nulla obligatio est*). İmkânsızlık, 19. yy’de Pandekt hukukçu *Friedrich Mommsen* tarafından başlangıçtaki ve sonraki, sürekli ve geçici, mutlak ve nispi, objektif ve sübjektif gibi çeşitlere ayrılmıştır. *Mommsen*’in imkânsızlığı alt kategorileri ayırmasından etkilenen *Windscheid*, Alman Medeni Kanunu’nda başlangıçtaki imkânsızlık için “imkânsızlık borç doğurmaz” (*Impossibilium nulla obligatio est*) ilkesini devam ettirmiş ve Alman Medeni Kanunu’nda başlangıçtaki imkânsızlığa sözleşmenin hükümsüzlüğü nedeni olarak yer verilmiştir (TBK m. 27, OR 20). Daha sonra, Alman Borçlar Hukukunu Modernize Kanunu’nda (*Schuldrechtmodernisierung*) başlangıçtaki imkânsızlığın sözleşmenin hükümsüzlüğü sonucunu doğurmadığı, bu hâlde de sözleşmenin geçerli olduğu düzenlenmiştir. **Tandoğan**, Mes’uliyet Hukuku, s. 400; **Marcantonio**, p. 49, fn. 34; **Serozan**, İfa Engelleri, §11 N. 2; **Zimmermann**, **Reinhard**: “Remedies for Non-performance”, *The Edinburg Law Review*, Vol. VI, I. 3, pp. 280; **Serozan**, **Rona**: “Yeni Alman İfa Engelleri Hukuku (Türk Hukukunda Bilimsel Kaynak Olarak Yararlanılabilecek Yenilikler)”, *İÜHF*, C. LVIII, S. 1-2, s. 241; **Topuz/Canbolat**, s. 707; **Atamer**, CISG, s. 283 vd.; **Atamer**, CISG İfa Engelleri, s. 225 vd.; **Atamer**, İfa Engelleri, s. 219 vd.; **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 571; **Kurt**, s. 37.

¹⁶ Öğretideki bir görüşe göre, kusurlu ifa imkânsızlığı ile borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığı ayrı bölümlerde değil, aynı bölümde düzenlenmelidir. **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 3. Bununla birlikte, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlıktan farklı olarak, kusurlu sonraki ifa imkânsızlığında borcun sona erip ermediği öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre, kusurlu sonraki ifa imkânsızlığında borç sona ermez, sadece borcun içeriği değişir; edimin ifası kusurlu da olsa imkânsızlaştığı için borçlu bunun yerine tazminat ödemekle yükümlüdür. **Tekinay/Akman/ Burcuoğlu/Altop**, s. 853 vd.; **Feyzioğlu**, Borçlar Genel, s. 181; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1061; **Serozan**, İfa Engelleri, § 16, N. 1; **Dural**, İmkânsızlık, s. 109; **Zevkliler/ Ertas/Havutçu/ Aydoğdu/Cumaloğlu**, N. 1076; **Havutçu**, İfa Engelleri, s. 315. Ayrıca, alacaklı borçlunun temerrüdündeki dönme hakkını kusurlu imkânsızlıkta da kıyasen kullanabilir. **Tandoğan**, Mes’uliyet Hukuku, s. 406; **Tunçomağ, Kenan**: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 6. Bası, İstanbul 1976, s. 827; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/ Altop**, s. 873 vd.; **Serozan**, İfa Engelleri, §16 N. 12. Bir diğer görüşe göre ise borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığında olduğu gibi, kusurlu sonraki ifa imkânsızlığında da borç sona erer. Bu ikisi arasındaki fark, sadece tazminat

Sözleşmeye aykırılık hâlleri, Türk Borçlar Kanunu'nda birbirleriyle ilişkisi ortaya konulmadan farklı yerlerde düzenlenmektedir. Bu sebeple, kanundaki herhangi bir alt kategoriye girmeyen, ancak borç ilişkisinin amacına ulaşmasına engel bir durumun, yani bir ifa engelinin varlığı hâlinde TMK m. 1/II ve 2/I'e göre hareket edilmektedir¹⁷.

Borca aykırılık hâllerinin kanunda dağınık biçimde düzenlenmesi, ifayı engelleyen bütün hâllerin tek bir “şemsiye” altında toplanması gerektiği görüşünde olan yazarlarca¹⁸ eleştirilmektedir. Bu yazarlara göre¹⁹, ifanın mümkün olmadığı her durum kusura yer verilmeksizin “ifa engeli” (*Leistungsstörung, Leistungshindernis, perturbation, obstacles à l'exécution, irregularities, impairment of performance*) gibi

---

ödeme yükümlülüğü bakımındadır. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1472 vd.; **Havutçu**, İfa Engelleri, s. 321.

¹⁷ Örneğin aşırı ifa güçlüğü'nün Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmediği dönemde TMK m. 2/I'e dayanılarak uyarılmanın mümkün olduğu kabul edilmekteydi. **Havutçu**, İfa Engelleri, s. 320. Keza, kanunda özel olarak düzenlenmeyen ancak borçlunun sorumlu olduğu ifa imkânsızlığının TBK m. 112 kapsamında değerlendirileceğine ilişkin bkz. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1453; **Öz, Turgut**: İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu Yürürlük Kanunu (Ed. Serozan, R./Öz, T./Acar, F./Gökyayla, E./Develioğlu, H. M.), C. I, İstanbul 2017, TBK m. 112, N. 8.

¹⁸ **Serozan**, İfa Engelleri, §11 N. 9 vd.; **Serozan, Rona**: “BK Tasarısı'nın Eksiklik ve Aksaklıklarının, İfa ve İfa Engelleri Hukuku Alanından Örneklerle Sergilenmesi”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S. 6, Mayıs 2006, s. 45; **Atamer**, İfa Engelleri, s. 223 vd. *Serozan*'a göre, ifa engellerinin tek bir çatı altında toplanmasıyla borca aykırılık hâllerinin birbiriyle yarışması engellenir ve zamanaşımı süreleri arasındaki farklılık giderilir. Ayrıca, kusurun varlığı önemini yitirmiş olur. **Serozan**, İfa Engelleri, §11 N. 9; **Atamer**, İfa Engelleri, s. 223 vd. *Atamer* de, Türk Borçlar Kanunu'nda sözleşmeye aykırılık hâlleri için yapılan tasnifin tarihsel nedenlere dayandığını, ifa engellerinin temerrüt ve imkânsızlık gibi alt kategorilere ayrılarak bunlar için farklı sonuçların öngörülmesinin, parça borcuna dayalı imkânsızlık kavramının ve imkânsızlık çeşitlerini esas alan sistemin günümüzde önemini kaybettiğini, ayıplı ifanın özel hükümlerde düzenlendiği sistemde genel hüküm-özel hüküm ayrımı ile gerekli bütünlüğün sağlanmadığını ifade etmektedir. **Atamer**, İfa Engelleri, s. 221 vd.; **Havutçu**, İfa Engelleri, s. 317 vd. Bu konulara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Serozan, Rona**: “Parça Borcu-Çeşit Borcu; Aşılması Gerekli Bir Ayırım”, İÜMHAD, Y. 3, S. 5, s. 211 vd.

¹⁹ Türk Borçlar Kanunu m. 111'in başlığı olan “diğer ifa engeli” ifadesi, alacaklının temerrüdü dışında alacaklı yüzünden borcun ifa edilmediği diğer hâlleri belirtmek için kullanılmıştır. Oysa, ifa engeli kavramı alacaklının temerrüdünden farklıdır. *Serozan*'a göre ifa engeli ile sözleşmeye aykırılık kavramları da birbirinden farklıdır. Borçlunun iradesi dışındaki bir sebeple ifa imkânsızlığı meydana geldiğinde, dolayısıyla borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığında, aşırı ifa güçlüğü'nde ve alacaklının temerrüdünde sözleşmeye aykırılık yoktur. Buna karşılık, bu durumlar da ifa engelidir. **Serozan**, İfa Engelleri, §11 N. 1; **Atamer**, İfa Engelleri, s.223, dn.19; **Havutçu**, İfa Engelleri, s. 313 vd. Aynı yönde bkz. **Eren**, Borçlar Genel, s. 1062. Karş. *Öz*'e göre ise sözleşmeye aykırılık sayılmadığı hâlde ifa engeli sayılan tek hâl alacaklının temerrüdüdür. Dolayısıyla, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığı ve aşırı ifa güçlüğü sözleşmeye aykırılıktır. **Öz**, TBK m. 112, N. 1, dn. 1. *İnan* da *Öz* gibi, eski Borçlar Kanunu'na göre ifa engellerini “alacaklının temerrüdü” ve “borcun ifasına engel diğer nedenler” olarak ikiye ayırarak incelemektedir. **İnan, A. N./Yücel, Ö.**: İnan Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 4. Baskı, Ankara 2016, s. 610.

tek bir başlık altında incelenmelidir. Nitekim, milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerdeki düzenlemeler bu yöndedir²⁰.

Milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde ifayı engelleyen her durum “sözleşmeye aykırılık” (yüküm ihlali, *breach of contract*, *Pflichtverletzung*, *Inexecution*) olarak nitelendirilerek borcun ifa edilmediği hâller tek bir çatı altında toplanmıştır. İfa engeline hangi yaptırımın uygulanacağı ise somut durum ifa engeli olarak nitelendirildikten sonra belirlenmektedir²¹.

Milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde kural, garanti sorumluluğudur²². Bu metinlerde mücbir sebep, garanti sorumluluğunun dışında borçlunun sorumlu olmadığı bir olay olarak kabul edilmiştir. Borçlu mücbir sebebin varlığını ispat ettiği takdirde tazminat ödeme yükümlülüğünden kurtulmaktadır. Bir başka deyişle, ifa engellerinin tek bir başlık altında yer aldığı bu metinlerde, sorumsuzluk

---

²⁰ **Serozan, Rona:** “Yürürlükteki İfa Engelleri ve Haksız Fiil Hukukunun Yetersizlikleri ve Bu Yetersizliklerin Aşılmasında Giderek Önemi Artan Kavramlar”, İÜMHAD, Y. 1990, S. 18, s. 33; **Serozan,** İfa Engelleri, §11. N. 17. CISG’nin ifa engelleri sisteminden etkilenen Alman Borçlar Hukukunu Modernize Kanunu’nda (*Schuldrechtsmodernisierungsgesetz*) imkânsızlık kavramına yer verilmekle birlikte, imkânsızlık çeşitlerine göre yapılan ayırım ortadan kaldırılmıştır. **Serozan,** Alman İfa Engelleri, s. 240; **Zimmermann,** Remedies for Non-performance, p. 278; **Ergüne, Mehmet Serkan:** “Reform Sonrası Alman Medenî Kanununda İmkânsızlık Hâlleri ve Sonuçları”, İÜHFM, C. LXII, S. 1-2, s. 352 vd. Milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerin hukukî niteliğine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Oğuz, Arzu:** “Hukuk Tarihi ve Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Uluslararası Ticaret Hukuku”, AHFD, C. L, S. 3, s. 22 vd.; **Atamer,** İfa Engelleri, s. 217 vd.

²¹ **Serozan,** İfa Engelleri, §11 N. 17; **Lando, Ole:** “Principles of European Contract Law: An Alternative to or a Precursor of European Legislation?”, American Journal of Comparative Law, Vol. XL, I. 3, p. 582; **Serozan,** BK Tasarısı, s. 44 vd.; **Havutçu,** İfa Engelleri, s. 319. İfa engelleri sisteminde hukukî sonuç (*Rechtsfolgenorientierung*) esas alınmaktadır, hukukî sebep (*causal approach*) değil. **Serozan,** İfa Engelleri, §11 N. 18. **Atamer** bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: “Bu sistemde hukukî olgu (*Rechtstatsache*) aşamasında yapılmayan alt ayırımlar hukukî sonuç (*Rechtsfolge*) aşamasında yapılmaktadır... Soruna, “Borçlu temerrüde düşmüştür, bu yüzden alacaklının bir dönme hakkı vardır” şeklinde yaklaşılmamakta; “Sözleşmeye aykırılık vardır, acaba somut olayda alacaklıya bir dönme hakkı verilmeli midir?” sorusuna cevap aranmaktadır.” **Atamer,** CISG İfa Engelleri, s. 228; **Atamer,** İfa Engelleri, s. 232 vd. Bu konuda ayrıca bkz. **Başoğlu, Başak:** “Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması Uyarınca Aynen İfa ve Bunun Tarihsel Arka Planı”, Milletlerarası Mal Hukuku (CISG) (Ed. Okur, Sinan), Ankara 2016, s. 343 vd. Alman Borçlar Hukuku Reformu Kanunu’nda da hiç ifa etmeme, geç ve kötü ifa hâlleri “yüküm ihlali” (*Pflichtverletzung*) başlığı altında düzenlenmiştir. **Serozan,** Alman İfa Engelleri, s. 233 vd.

²² Garanti sorumluluğunda sorumluluk, tarafların etki alanı ile sınırlıdır. Alacaklı ve borçlu, kendi etki alanı dışında meydana gelen bir olaydan sorumlu değildir. Sorumluluğun tarafların etki alanı esas alınarak belirlenmesinin *common law*’da istisnai de olsa kusura başvurulduğunu gösterdiğine ilişkin bkz. **Marcantonio,** pp. 50; **Atamer,** CISG İfa Engelleri, s. 225 vd.

hâlleri de borca aykırılığın çeşidine göre bir ayırım yapılmaksızın yeknesak olarak düzenlenmiştir²³. Borcun ifa edilmemesine “ifa engelleri” başlığı altında yer verildiğinden ve mücbir sebebin varlığı hâlinde borçlu borcun ifa edilmemesinden sorumlu tutulmadığından, mücbir sebebin borçlunun temerrüdüne mi yoksa borçlunun sorumlu olmadığı imkânsızlığa mı neden olduğunu tespit etmek gerekmemektedir.

Türk hukukunda ise mücbir sebep sayılan olayın meydana geliş tarzına göre uygulama alanı bulacak hukukî kurumlar ve hükümler birbirinden farklıdır²⁴. Zira, ifa engellerinin tek bir çatı altında yer aldığı sistemlerin aksine, Türk hukukunda sözleşmeye aykırılık hâlleri yeknesak olarak düzenlenmemiştir. Mücbir sebep borcun ifasını sürekli olarak imkânsızlaştırıyorsa borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığı vardır²⁵. Buna karşılık, mücbir sebebin geçici olması hâlinde borçlu, kural olarak kusursuz temerrüde düşmüş olur²⁶.

1.3 KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

Çalışmamızın ana konusu sözleşme ilişkisinde mücbir sebep nedeniyle borcun ifa edilememesidir. Türk hukuku ile karşılaştırılması gerektiği ölçüde mücbir sebebin garanti sorumluluğundaki rolü incelenmiş; CISG, PICC, PECL ve DCFR’deki mücbir sebebe ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Mücbir sebep kayıtlarında öngörülen düzenlemeler ve mücbir sebebin haksız fiillerdeki işlevi ise içeriğe dahil değildir²⁷.

---

²³ **Atamer**, İfa Engelleri, s. 232, 236. Ayıplı ifanın sözleşmeye aykırılık sayıldığı ifa engeli sistemi *common law*’dan alınmıştır. Bu metinlerde ayıp da ifa engeli olarak kabul edilmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Atamer**, İfa Engelleri, s. 222 vd.

²⁴ Diğer ifa engellerinde izlenen yönetime ilişkin bkz. **Havutçu**, İfa Engelleri, s. 314.

²⁵ **Arsebük**, s. 141 vd.; **Thilo (Çev. Esen)**, s. 349; **Göktürk**, s. 1170; **Birsen**, s. 546; **Feyzioğlu**, *Emprevizyon*, s. 48; **Cansel**, s. 427; **Akıntürk**, s. 51; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1003; **Feyzioğlu**, *Borçlar Genel*, s. 228 vd.; **Gözübüyük**, s. 89 vd.; **Erzurumluoğlu**, *Edimin Yerine Getirilememesi*, s. 31; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345; **Eren**, *Borçlar Genel*, s. 1332; **Sarial**, *Beklenmeyen Hal I*, s. 25; **Acar**, *Mücbir Sebep*, s. 13; **Bingöl**, s. 213.

²⁶ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 909; **Dural**, *İmkânsızlık*, s. 107; **Özçelik**, *Hukukî İmkânsızlık*, s. 595; **Kurt**, s. 312.

²⁷ Haksız fiillerde mücbir sebep, illiyet bağıni keserek zarar vereni sorumluluktan kurtarmaktadır. **Tandoğan**, *Mes’uliyet Hukuku*, s. 468; **Gözübüyük**, s. 63; **Erzurumluoğlu**, *Edimin Yerine Getirilememesi*, s. 43; **Eren**, **Fikret**: *Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi*, Ankara 1975, s. 175; **Kaplan, İbrahim**: *Borçlar Hukuku Dersleri (Genel Hükümler)*, 6. Baskı, Ankara 2012, s. 172; **Seliçi, Özer**: “Özel Hukukta Mücbir Sebep Kavramı ve Uygulanış Tarzı”, *Sorumluluk Hukukundaki Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu*, Ankara 1979, s. 68.

Türk hukukunda mücbir sebep, sorumluluk hukuku dışında; tüketici hukuku, ticaret hukuku, iş hukuku, milletlerarası özel hukuk gibi özel hukukun çeşitli alanlarında yer almaktadır²⁸. Mücbir sebebin özel hukukun diğer dalları açısından ele alınması incelememizin kapsamını aşmaktadır.

Çalışmamız, konunun takdimini takip eden iki bölümden ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci bölümde mücbir sebep kavramına, mücbir sebebin tarihsel gelişimine ve mücbir sebebe ilişkin hukukî düzenlemelere yer verilmiştir. Ardından, aynı bölümde mücbir sebep benzer hukukî kurumlardan ayırt edilmiş ve mücbir sebebin unsurları incelenmiştir. İkinci bölümde ise mücbir sebebin hüküm ve sonuçları ele alınmıştır. İncelememiz vardığımız sonuçları gösteren sonuç bölümüyle sona ermiştir.

---

²⁸ Mücbir sebep kavramına yer verilen düzenlemelere 12.01.2011 tarihli 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (R.G. 04.02.2011, S. 27836) m. 95, 96, 203; 13.01.2011 tarihli 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (R.G. 14.02.2011, S. 27846) m. 731, 811, 907, 944 ve 1287; Paket Tur Sözleşmeleri Yönetmeliği (R.G. 14.01.2015, S. 29236) m. 6/1.f, 14/1.c, 16/4 örnektir. Bu kanunlardaki her bir düzenleme için ayrı birer mücbir sebep tanımı verilebileceğine ilişkin bkz. **Bingöl**, s. 185. Aynı yöndeki ABAD kararı için bkz. *An Bord Bainne and Inter-Agra v. Intervention Board for Agricultural Produce*, C-124/92, I-5091, par. 10.

BÖLÜM I

MÜCBİR SEBEP KAVRAMI, TARİHSEL GELİŞİMİ, BENZER HUKUKİ KURUMLARDAN AYIRT EDİLMESİ VE MÜCBİR SEBEBİN UNSURLARI

2. MÜCBİR SEBEP KAVRAMI VE MÜCBİR SEBEBİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1 KAVRAM

1804 tarihli Fransız Medenî Kanunu m. 1147 ve 1148'den diğer Kıta Avrupası hukuk sistemlerine aktarılan mücbir sebep (zorunlu neden, *Höhere Gewalt*, *Zwingende Umstände*, *force majeure*)²⁹ kavramının temeli Roma hukukuna dayanmaktadır³⁰. Roma

²⁹ “Mücbir sebep” ifadesindeki “mücbir” kelimesi “cebir” sözcüğünden türemiş olup icbâr eden, zorlayan, zorlayıcı, önlenmez demektir. **Von Tuhr, Andreas**: Borçlar Hukukunun Umumi Kısımı (Çev. Edege, Cevat), C. I-II, Ankara 1983, s. 1029; **Parlatır, İsmail**: Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, 5. Baskı, Ankara 2012, s. 1157, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c20a0840eb3a8.80451658 (E.T. 24.12.2018, 14.32). Mücbir sebep (*force majeure*) dışında, *common law*'da rastlanan bir başka kavram “*act of God*”dır (Tanrı'nın işi). *Act of God*, insan müdahalesi olmaksızın doğrudan ve münhasıran doğal nedenlerle meydana gelen ve makul bir zekâyâ sahip kimse tarafından (*reasonable human intelligence*) öngörülemez olaydır. **Black, Henry Campbell**: Black's Law Dictionary, 4th Edition, St. Paul-Minn. 1968, p. 43; **Bozeman, Bill B.**: “Act of God”, South Carolina Law Quarterly, Vol. IV, I. 3, pp. 421; **Howe, James Lewis III**: “Act of God: A Reconsideration”, Washington and Lee Law Review, Vol. XVIII, N. 2, p. 337; **Binder, Denis**: “Act of God? or Act of Man?: A Reappraisal of the Act of God Defense in Tort Law”, The Review of Litigation, Vol. XV, N. 1, p. 13. *Act of God*'ın varlığı için olayın doğal nedenlerle meydana gelmesi zorunludur. Buna karşılık, doğal nedenlerle meydana gelen, ancak ihmal şeklindeki insan iradesinin de mevcut olduğu hâllerin *act of God* sayılıp sayılmayacağına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Bozeman**, p. 422, pp. 424; **Binder**, pp. 29. *Common law*'daki *act of God*'ın Kıta Avrupası hukukundaki karşılığı *force majeure*'dur. **Black**, p. 43; **Bozeman**, p. 424, fn. 24; **Acar**, Mücbir Sebep, s. 9. Ancak, özellikle sözleşme ilişkisinde yer alan mücbir sebep kayıtları ile *force majeure* kavramı *act of God*'ı da içine alacak şekilde genişlemiştir.

³⁰ **Magnus**, p. 1; **Mazzacano, Peter J.**: “Force Majeure, Impossibility, Frustration & the like: Excuses for Non-performance; the Historical Origins and Development of an Autonomous Commercial Norm in the CISG”, Nordic Journal of Commercial Law, Y. 2011, I. 2, pp. 39. Fransız hukukunda sözleşme ilişkisinde borçlar, *obligation de moyens* ve *obligations de résultat* olarak ikiye ayrılmaktadır. *Obligations de résultat*'te borçlu belirli bir sonucu yerine getirmeyi taahhüt eder. Dolayısıyla, borcunu ihlâl eden borçlunun sorumluluğu için kusur aranmaz (Eski CCF m. 1147). Bununla birlikte, borçlu mücbir sebebe dayanarak sorumluluktan kurtulabilir (Eski CCF m. 1148). *Obligations de moyens*'te ise borçlu belirli bir dikkat ve özeni gösterme borcu altına girmiştir. *Obligations de moyens*'te borçlunun sorumluluğu için

hukukundan günümüze mücbir sebebi ifade etmek için “*vis maior*”, “*vis magna*” (çok büyük güç), “*damnum fatale*” (alın yazısı zararı), “*vis divina*” (Tanrı’dan gelen güç, ilahî güç), “*casus cui resisti non potent*” (karşı konulamayan olay), “*casus fortuitus*” (karşı konulamaz olay), “*vis naturalis*” (doğadan gelen güç), “*vis divina*” (Tanrı’dan gelen güç, ilahi güç), “*vis extrinsecus admota*” (dıştan gelen çok büyük güç) gibi kavramlar kullanılmıştır³¹.

Başlangıçta bu kavramların hepsinin mücbir sebep anlamına geldiği kabul edilse de beklenmeyen hâl ile mücbir sebep arasındaki sınırın belirlenmesiyle mücbir sebep “*vis maior*” ile ifade edilmeye başlanmıştır³². Aynı şekilde, “*causae majores*” de mücbir sebep anlamına gelir³³. “*Maior*” büyük, zorlayıcı demektir. “*Casus*” ise olay, hâldir. Böylece, mücbir sebep dilimize “büyük olay” olarak çevrilebilir.

2.2 TARİHSEL GELİŞİMİ

2.2.1 Genel Olarak

Mücbir sebep Antik toplumlardan beri bilinmektedir. Nitekim, bu dönemde mücbir sebep Tanrı’ya atfedilen olay olarak görülmüş ve borçlu mücbir sebepten sorumlu tutulmamıştır³⁴. Roma hukukunda da borçlunun mücbir sebepten sorumluluğunun

---

kusurun varlığı aranır (Eski CCF m. 1137). **Serozan**, İfa Engelleri, §1 N. 15; **Lombardi, Robert**: “Force Majeure in European Union Law”, International Trade Business Law Annual, Vol. III, pp. 84; **Magnus**, p. 6; **Alessi, Dario**: “The Distinction between Obligation de Résultat and Obligations de Moyens and the Enforceability of Promises”, European Review of Private Law, Vol. XIII, I. 5, pp. 658; **Kokorin, I./Weide, V.D.**: “Force Majeure and Unforeseen Change of Circumstances. The Case of Embargoes and Currency Fluctuations (Russian, German and French Approaches), Russian Law Journal, Vol. III, I. 3, pp. 67. Karş. **Baysal**’a göre, borçlu dış etkenin (mücbir sebebin) varlığı hâlinde sorumluluktan kurtulduğu için, bu durumda borçlunun kusurlu olup olmaması önemli değildir (Eski CCF m. 1147, 1148). **Baysal, Başak**: “Fransız Borçlar Hukuku Reformuna İlişkin Ön Tasarıya (Avant-Projet de Réforme du droit des Obligations) Genel Bir Bakış”, İÜHFİM, C. LXIV, S. 2, s. 224 vd.

³¹ **Gözübüyük**, s 22; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 14 vd.; **Söğütlü Erişgin, Özlem**: Roma Hukukunda Contractus (Sözleşme) Kavramı ve Sözleşmesel Sorumluluk Ölçütleri, Ankara 2016, s. 228.

³² **Lombardi**, p. 82. Roma Hukukunda “*vis maior*” ile olayın kaçınılmazlığının, “*casus fortuitus*” ile öngörülemesizliğinin kastedildiğine ilişkin bkz. **İnal, H. Tamer**: Borca Aykırılık, Sözleşmeden Dönme ve Fesih, 6. Baskı, Ankara 2017, s. 685.

³³ **Berki, Şakir**: “Romada Borçların Kaynakları”, AHFD, C. XI, S. 3, s. 163.

³⁴ Hammurabi Kanunları’nda “*sürünün aslan tarafından yenilmesi durumunda*” çobanın malike karşı sorumluluktan kurtulacağı, *Platon*’un “Yasalar” adlı kitabında “*yıldırım çarpmasında veya Tanrı*

doğmayacağı kabul edilmiştir³⁵. Keza, Pandekt hukukunda ve modern hukukta borçlu mücbir sebepten sorumlu değildir.

2.2.2 Roma Hukukunda

Roma hukukunda klasik öncesi hukuk döneminde mücbir sebep, *praetor*'un davalıya tanıdığı def'i (*exceptio*) çerçevesinde illiyet bağımlı kesen bir neden olarak kabul edilmiştir³⁶. Def'i, *praetor*'un somut olay adaletini sağlamak için davalı taraf için öngördüğü hukukî korumadır. Bu sebeple, def'i genel bir kategori olmayıp her olay bakımından ayrı ayrı değerlendirilir³⁷.

Erken klasik hukuk döneminde mücbir sebep niteliğindeki somut olaylara yer verilmemiştir. Bunun yerine, mücbir sebep için “*vis*”, “*vis maior*”, “*casus fortuitus*” terimleri kullanılmıştır. Böylece, mücbir sebep soyut bir kavram hâline gelmeye başlamıştır³⁸. Nitekim, klasik sonrası hukuk döneminde mücbir sebep soyut bir kavram olarak kabul edilmiştir.

Klasik sonrası hukuku döneminde, mücbir sebebi ifade etmek için “*vis maior*” kavramı kullanılmıştır. *Vis maior*; öngörülemeyen, önüne geçilemeyen, karşı konulamayan, olağanın dışında olan, dıştan gelen olayları ifade eder ve genel bir sorumluluktan kurtuluş nedenidir³⁹.

Roma hukukunda mücbir sebebin önemi satış sözleşmesinde hasarın (*periculum, Gefahr, risque, risk*) geçmesi (intikali) meselesinde görülür⁴⁰. Klasik hukuk döneminde,

---

tarafından gönderilen böyle bir ateş topundan” sorumlu olunmayacağına belirtildiğine ilişkin bkz. **Söğütlü Erişgin**, s. 227; **Mazzacano**, p.4.

³⁵ **Zilelioğlu, Hilal**: “Roma Hukukunda Sorumluluk Ölçütüne Genel Bir Bakış”, AHFD, C. XXXIX, S. 1, s. 243.

³⁶ **Zilelioğlu**, s. 243; **Söğütlü Erişgin**, s. 229.

³⁷ Bu durum, her hukukçunun mücbir sebebi farklı biçimde tanımlanmasına yol açmıştır. **Söğütlü Erişgin**, s. 229.

³⁸ **Söğütlü Erişgin**, s. 234.

³⁹ **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 175; **Söğütlü Erişgin**, s. 235.

⁴⁰ **Pichonnaz, Pascal**: “From Clausula Rebus Sic Stantibus to Hardship: Aspects of the Evolution of the Judge’s Role”, Fudamina, Vol. XVII, I. 1, p. 128; **Bingöl**, s. 98, 220 vd.; **Kurt**, s. 37; **Söğütlü Erişgin**, s. 227. Hasarın (Riskin) geçmesi, taahhüt işleminden sonra, ancak tasarruf işleminden önce edim konusunun imkânsızlaşması hâlinde bundan doğan sorumluluğun kime ait olduğunun belirlenmesidir. Hasarın geçmesi meydana gelen riske kimin katlanacağı sorundur, yani bir risk dağılımı sorundur. **Akıntürk**, s. 9 vd.; **Antalya**, C. III, s. 230.

davalı borçlu borçlandığı edimin türüne bakılmaksızın davacıya tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir. Borçlu, borcunun türü ne olursa olsun tazminat ödemek zorunda kaldığı için onun ediminin ifasının mümkün olup olmadığını tespit etmek önemli görülmemiştir. Bu dönemde, sonraki imkânsızlığın borçluyu borçtan kurtarıp kurtarmadığı değil, borç konusunun hasara uğraması nedeniyle borçlunun alacaklıya tazminat ödemek zorunda olup olmadığı tartışılmıştır⁴¹.

Iustinianus döneminde satış sözleşmesinde mülkiyet teslim ile, hasar ise sözleşmenin kurulmasıyla alıcıya geçmektedir (*Post perfectam emptionem periculum transit ad emptorem*)⁴². Hasara henüz malik olmayan alıcı katlanmaktadır (“*Hasar alıcıya aittir*”, “*periculum ad emptorem partinet*”, “*periculum emptoris est*”)⁴³. Satış sözleşmesi kurulduktan sonra, ancak borç ifa edilmeden önce satılan beklenmeyen hâl nedeniyle yok olduğunda borçlu, satış konusunu teslim borcundan kurtulur. Buna karşılık, alacaklı satış bedelini ödemekle yükümlüdür. Bir başka deyişle, hem maddî edim hasarı hem bedel hasarı alacaklıdadır⁴⁴. Ancak, bu kural sadece parça borçlarında (ferden muayyen borçlarda) geçerlidir, çeşit borçlarında (nev’en muayyen borçlarda) uygulanmaz. Çeşit borçlarında satılan, alıcıya teslim edilene kadar somut olarak belirlenmemiştir. Çeşit borçlarında “cins yok olmaz” (*genus perire non censetur*) ilkesi geçerlidir⁴⁵.

---

⁴¹ Kurt, s. 37.

⁴² Bu kuralın *Iustinianus* döneminde geçerli olduğundan şüphe olmamakla birlikte, klasik hukuk döneminde var olup olmadığı tartışmalıdır. Schwarz (Çev. Ayiter), Hasarın İntikali, s. 163 vd.; Ayiter, Kudret: “Roma Hukukunda Alım Satım Aktinde Hasarın İntikali”, AHFD, C. XIV, S. 1, s. 124 vd.; Zimmermann, Reinhard: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, New York 1996, pp. 282-283.

⁴³ Schwarz, Hasarın İntikali, s. 160; Akıntürk, s. 73; Zimmermann, Obligations, p. 282. Bu kuralın, 818 sayılı Borçlar Kanunu m. 183 vd.’nda satış sözleşmesinde oluşturduğu çelişkiler için bkz. Schwarz, Hasarın İntikali, s. 165 vd.; Ayiter, s. 236.

⁴⁴ Maddî edim hasarı (maddî edim riski, *Sachleistungsfahr*), edim konusunun yok olması veya kötüleşmesine rağmen borçlunun gereği gibi ifa ile yükümlü olup olmamasıdır. Bedel hasarı (bedel riski, *Kaufpreisfahr, Preisfahr*) ise karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde edim konusunun imkânsızlaşmasına rağmen alacaklının bu edim için bedel ödeme borcu olup olmamasıdır. Bedel hasarının söz konusu olması için karşılıklı borç yükleyen sözleşmenin varlığı ve maddî edim hasarının alacaklıda olması gerekir. Schwarz (Çev. Ayiter), Hasarın İntikali, s. 160; Tandoğan, C. I/1, s. 106 vd.; Aral/Ayrancı, s. 84 vd.; Bingöl, s. 221; Antalya, C. III, s. 360 vd.

⁴⁵ Koschaker/ P./Ayiter, K.: Modern Özel Hukuku Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları, Ankara 1977, s. 192 vd.

Roma hukukunda mücbir sebebin önem taşıdığı bir başka nokta *custodia* (gözetim) sorumluluğunun (*obligation de garde*) sınırının belirlenmesidir⁴⁶. Klasik hukuk döneminde kusursuz (objektif) sorumluluk ilkesi geçerlidir. Kusursuz sorumlulukta borçlunun sorumluluğu için borçlunun kusurlu olması aranmaz. Borçlu, hareket ile sonuç arasındaki illiyet bağı kesildiği için mücbir sebepten sorumlu değildir⁴⁷. Bu durum, klasik hukuk döneminde kusursuz sorumluluğun sınırının mücbir sebep olduğunu göstermektedir⁴⁸.

Klasik hukuk döneminde, borçlunun mücbir sebepten sorumlu olmadığı durumları tespit etmek için beklenmeyen hâl (*casus*), dar anlamda beklenmeyen hâl ve mücbir sebep olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ayrıma göre, borçlu *custodia* sorumluluğunun uygulandığı hâllerde dahi mücbir sebepten sorumlu değildir⁴⁹. Ancak, borçlu dar anlamda beklenmeyen hâlden sorumludur⁵⁰.

Custodia sorumluluğu; ödünç sözleşmesi, satış sözleşmesi veya eser sözleşmesi gibi sözleşmeler gereği başkasına ait bir malı herhangi bir amaçla elinde tutan ve iade ile yükümlü olan kişinin mala gelecek zararlardan kusuru aranmaksızın sorumlu olmasıdır⁵¹. Gemici (*nautea*), otelci (*caupones*), hancı ve ahırcı (*stabularii*) *custodia* sorumluluğu altındadır. Bu kişilerin yolcular ile yaptığı sözleşme eser sözleşmesidir (*locatio conductio operis*)⁵².

---

⁴⁶ Söğütlü Erişgin, s. 227.

⁴⁷ Zira, bu dönemde sözleşmenin ifa edilmemesinin borçlunun iradi bir hareketinden doğduğu kabul edilmektedir. Bu durum, "*factum debitoris*" kuralı olarak adlandırılır. Zilelioğlu, s. 245. Kusursuz sorumluluk ilkesinin uygulandığı hâllerde dahi borçlunun mücbir sebepten sorumlu olmadığını ileri süren ilk Romalı hukukçu *Servius Sulpicius*'tur. *Servius*, hasılat kirasında (*locatio conductio rei*) don, fırtına, kuraklık, nehir taşması, düşman saldırısı gibi olayları mücbir sebep olarak nitelendirmiştir. Doukoff, Norman: "The Interpretation of "Vis Major" in Motor Vehicle Accidents", p. 2. *Servius*, hasılat kirasında mücbir sebebi tespit etmek için dıştan gelen ve karşı konulamayan güç ile ayıbı birbirinden ayırmıştır. Söğütlü Erişgin, s. 230.

⁴⁸ Ambrose, Clare: "Force Majeure in International Contracts-The English Law Perspective", Business Law International, Y. 2003, I. 3, p. 236.

⁴⁹ Zimmermann, *custodia* sorumluluğu altında olan kişinin mücbir sebepten sorumlu olmamasını "imkânsızlık borç doğurmaz" (*impossibilium nulla obligatio est*) ilkesi ile açıklamaktadır. Zimmermann, Obligations, p. 194.

⁵⁰ Zililioğlu, s. 244; Zimmermann, Obligations, p. 193; Söğütlü Erişgin, s. 143.

⁵¹ Zilelioğlu, s. 250; Söğütlü Erişgin, s. 144.

⁵² Gürten, Kadir: "Receptum Nautarum", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. IV, S. 1, s. 277. Roma hukukunda eser sözleşmesi, "bir eserin meydana getirilmesi kirası" (*locatio conductio operis*) adı altında kira sözleşmesinin (*locatio conductio*) içerisinde incelenmiştir. Pandekt hukukçuları ise kira

Custodia'dan sorumluluk, taşıma konusu eşyanın ve yolcuların varış yerine ulaşması ile sınırlıdır. Örneğin otelde konaklayan yolcunun kendi odasına getirdiği eşyaya ilişkin zararlar bakımından otelcinin *custodia* sorumluluğu yoktur⁵³. Gemici, otelci, hancı ve ahırcı kendi çalışanlarının verdiği zarardan sorumludur. Ancak, üçüncü kişilerin verdiği zarardan sorumlu değildir⁵⁴.

Custodia sorumluluğunda; gemicinin, otelcinin, hancının ve ahırcının sorumluluğunun sadece kendilerine teslim edilen eşya ile sınırlı olması ve bu kişilerin üçüncü kişiler tarafından yolcuların mallarına verilen zararlardan sorumlu olmaması *custodia* sorumluluğunun yetersiz görülmesine neden olmuştur. Bu sebeple, *receptum* adı verilen sözleşmelere ihtiyaç duyulmuştur⁵⁵.

Receptum ile gemici, otelci, hancı ve ahırcı; kendilerinin, çalışanlarının ya da üçüncü kişilerin yolcuların eşyasına verdiği zarardan kusur aranmaksızın sorumlu olmaktadır⁵⁶. Roma hukukunda mala verilen zarar beklenmeyen hâl olarak kabul edilmektedir⁵⁷. Böylece, *receptum* ile borçlu her türlü beklenmeyen hâlden, dolayısıyla mücbir sebepten de sorumlu tutulmaktadır⁵⁸. Ancak, klasik öncesi hukuk döneminde mücbir sebebin varlığı hâlinde *praetor*'un borçluya tanıdığı def'î hakkının *receptum*'da da uygulanmasıyla *receptum*'un kapsamı sınırlanmakta, *custodia* seviyesine inmektedir⁵⁹. Bu sebeple, *receptum*'ta borçlunun sorumluluğu dar anlamda beklenmeyen hâl ile sınırlıdır⁶⁰.

Klasik sonrası hukuk dönemi ve *Iustinianus* döneminde, Roma İmparatorluğu'nda Hristiyanlık inancıyla biçimlenen Yunan felsefesinin etkisiyle kusursuz sorumluluk ilkesinin yerini kusur sorumluluğu (sübjektif sorumluluk) almıştır. Kusur sorumluluğunda sorumluluk ölçütü olarak *diligentia* (özen yükümlülüğü) kabul

---

sözleşmesi ve eser sözleşmesini birbirinden farklı sözleşmeler olarak kabul etmiştir. **Koschaker/Ayiter**, s. 238; **Zimmermann**, *Obligations*, pp. 338.

⁵³ **Gürten**, s. 277 vd.

⁵⁴ **Zimmermann**, *Obligations*, p. 517; **Gürten**, s. 283.

⁵⁵ *Receptum*'a duyulan ihtiyacın nedenine ilişkin tartışma için bkz. **Zimmermann**, *Obligations*, pp. 518 vd.

⁵⁶ **Zimmermann**, *Obligations*, p. 515; **Gürten**, s. 285.

⁵⁷ **Söğütlü Erişgin**, s. 138.

⁵⁸ Karş. **Zilelioğlu**'na göre, Roma hukukunda kişi mücbir sebepten hiçbir dönemde sorumlu değildir. **Zilelioğlu**, s. 243.

⁵⁹ **Ayiter**, s. 250; **Zimmermann**, *Obligations*, p. 515.

⁶⁰ **Gürten**, s. 291.

edilmiştir. Böylece, *diligentia* kusursuz sorumluluktaki sorumluluk ölçütlerinden biri olan *custodia*'nın yerini almıştır⁶¹. *Iustinianus* döneminde borçluyu *custodia* (gözetim) ve *diligentia* (özen) sorumluluğundan kurtaran her olay mücbir sebep olarak nitelendirilmiştir⁶². Kusur sorumluluğunda borçlu beklenmeyen hâlden sorumlu değildir. Bu sebeple, kusur sorumluluğunun kabulüyle beklenmeyen hâlden sorumluluk kural olarak sona ermiştir.

Klasik hukuk döneminde *receptum* ayrı bir sözleşmeyken *Iustinianus* döneminde kanundan doğan sorumluluk hâline gelmiş; otelci, gemici, hancı ve ahırcının kusursuz sorumluluğu ilkesi *Iustinianus* döneminde de devam etmiştir⁶³. Böylece, bu kişilerin sorumluluğu kusur sorumluluğu ilkesinin tek istisnası olarak yer almış, bu kişiler beklenmeyen hâlden sorumlu tutulmuştur⁶⁴. Ancak, klasik hukuk döneminde olduğu gibi, *Iustinianus* döneminde de gemici, otelci, hancı ve ahırcı mücbir sebepten sorumlu değildir.

2.2.3 Pandekt Hukukunda ve Modern Hukukta

2.2.3.1 Genel Olarak

Roma hukukundan sonraki dönemde mücbir sebebi açıklayan görüşler, subjektif teori ve objektif teori olarak iki başlık altında toplanmıştır. Bu görüşler, asıl olarak demiryollarında meydana gelen kazalardan kimin sorumlu olduğunu belirlemek amacıyla ileri sürülmüş ve daha sonra bazı değişiklikler yapılarak modern hukuka aktarılmıştır⁶⁵.

Tarihsel olarak önce subjektif teori, sonra objektif teori ortaya konulmuştur. Her iki görüşte de beklenmeyen hâl ikiye ayrılıp geniş anlamda beklenmeyen hâl mücbir

---

⁶¹ Zilelioğlu, s. 243, 258; Söğütlü Erişgin, s. 243. Bununla birlikte, *Iustinianus* Döneminde *custodia* (gözetim) ile *diligentia* (özen) sorumluluğu birleştirilerek “*diligentia in custodiendo*” oluşturulmuştur. Bu sorumluluk, gerekli özenin gösterilmemesi nedeniyle gerçekleşen zararlara ilişkin olup kusur sorumluluğunun bir türüdür. Zilelioğlu, s. 262.

⁶² Söğütlü Erişgin, s. 238.

⁶³ Gürten, s. 285 vd. Nitekim, *receptum* modern hukuklarda da kanundan doğan sorumluluk olarak yer almaktadır (BGB § 701, eBK m. 478, TBK m. 576). Bundan yola çıkarak mücbir sebebi medenî hukuk sözleşmelerine konulan kanunî teminat (garanti) koşulu olarak nitelendiren görüş için bkz. aşağıda 2.2.3.2.

⁶⁴ Zilelioğlu, 259.

⁶⁵ Koschaker/Ayiter, s. 251.

sebebe olarak nitelendirilmiştir⁶⁶. Sübjektif teori ve objektif teori sadece mücbir sebebi değil, aynı zamanda beklenmeyen hâli de açıklamak için ileri sürülmüştür.

2.2.3.2 Sübjektif Teori

Mücbir sebebe ve beklenmeyen hâle ilişkin sübjektif teorinin kurucusu Alman hukukçu *Levin Goldschmidt*'tir. Sübjektif teoride borçlunun sorumluluğunu tespit etmek için borçlunun içinde bulunduğu koşullara göre mümkün olan en ileri derece özeni gösterip göstermediği dikkate alınmaktadır⁶⁷.

Sübjektif teoride mücbir sebebi açıklamak için kusur sorumluluğundan hareket edilmesine rağmen mücbir sebep kusur sorumluluğunda uygulanmamaktadır⁶⁸. Mücbir sebebin uygulama alanı Roma hukukundaki gemici, otelci, hancı ve ahırcının sorumluluğu ile sınırlıdır. Gemici, otelci, hancı ve ahırcı; kusurları bulunmasa bile yolcuların eşyasının çalınmasından veya zarara uğramasından sorumludur. Bu kişilerin sorumlulukları mesleklerinin gereğidir⁶⁹.

Gemici, otelci, hancı ve ahırcı, yolcuların mallarına gelen zararlardan kanun gereği (*ipso iure*) sorumludur. Bu kişilerin sorumluluğu, sözleşmelere konulan kanunî teminat (garanti) koşuludur (*clause de garantie legale*).

Kanunî teminat koşulu ile bu kişilerin sorumluluğu hafifletilmektedir. Zira, gemici, otelci, hancı ve ahırcının sorumluluğu yolcuların kişiliklerine gelen zararları

---

⁶⁶ İnal, Borca Aykırılık, s. 686.

⁶⁷ Tandoğan, Halûk: "Otelcilerin Mes'uliyeti", AHFD, C. XII, S. 3, s. 222; Eren, Uygun İlliyet, s. 175; İnal, Borca Aykırılık, s. 681; Bingöl, s. 183.

⁶⁸ Gözübüyük, s. 30; Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 18; İnal, Borca Aykırılık, s. 682. Gemici, otelci, hancı ve ahır sahiplerinin sorumluluğunun kaynağı Roma Hukukundaki özel bir hukuktur (*Jus singulare, droit spécial*). Zira, bu sorumluluk türü sadece belirli kişiler (gemici, otelci, hancı ve ahırcı) ile sınırlı olarak uygulanmaktadır. Gözübüyük, s. 29; Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 18.

⁶⁹ İnal, Borca Aykırılık, s. 681 vd. İnal, özel özen borcunun kaynağını koruma yükümlülüğü (*Schutzpflichten*) ile açıklamaktadır. Bir kişi, başkasına ait bir malı hâkimiyetinde bulundurmak için teslim aldığı koruma yükümlülüğünün bir gereği olarak onu muhafaza etmeye ilişkin özen bir özen göstermelidir. Bu özel özen borcuna ilişkin ölçüt iyi bir aile babasının (*bonus pater familias*) göstereceği özendir. İnal, Borca Aykırılık, s. 681 vd.; İnal, H. Tamer: "Sözleşmenin Kurulması Sırasında Öngörülemeyen Sonraki İfa İmkânsızlığı ve Mücbir Sebep", Kazancı Hukuk Araştırmaları Dergisi, S. 4, Ağustos 2014, s. 120.

kapsamaz. Bir başka deyişle, gemici, otelci, hancı ve ahırcının sorumluluğu; yolcuların kişilikleri dışında meydana gelen zararlarla sınırlıdır⁷⁰.

Gemici, otelci, hancı ve ahırcının sorumluluğu; yolculara ve işletme personeline isnat edilebilen zararlar içindir. Bunlar dışındaki üçüncü kişilerin fiillerinin meydana getirdiği zararlardan sorumluluk mutlak olmayıp koruma yükümlülüğü ile sınırlıdır⁷¹.

Sübjektif teoride önem taşıyan nokta, meslek sahibinin teslim edilen eşyaya karşı olan koruma (muhafaza) borcudur (*obligation de garde, custodia*). Bu koruma borcu, adi bir özenden daha fazladır. Meslek sahiplerinin borcu özel bir özen borcudur. Borçlu, normalden daha fazla koruma tedbiri almalıdır⁷². Hâkim, gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığını somut olaya, ilgili kanun hükmüne hâkim olan ilkelere ve kendi aklına göre serbestçe belirler. Bu durum, meslek sahiplerinin sorumluluğunu ağırlaştırır⁷³.

Sübjektif teoride beklenmeyen hâl, dar anlamda beklenmeyen hâl (adi umulmayan olay, basit umulmayan olay, *cas fortuit au sens étroit, cas fortuit simple ou ordinaire*) ve mücbir sebep (*force majeure*) olarak ikiye ayrılmaktadır. Sübjektif teoride gösterilmesi gereken özel özenin derecesi beklenmeyen hâlin niteliğini belirler. Borçlu olağanüstü özen göstermiş, buna rağmen borcunu ifa edememişse kusursuzdur. Burada mücbir sebep vardır, borçlu meydana gelen zarardan sorumlu değildir⁷⁴.

Buna karşılık, borçlu dar anlamda beklenmeyen hâlden sorumludur. Zira, dar anlamda beklenmeyen hâlde borçlu kusurludur⁷⁵. Borçlu göstermesi gereken özel özeni göstermemiştir. Ancak, meslek sahiplerinin bir gemi veya bir otelin içinde gerçekleşen basit hırsızlık veya yangın nedeniyle meydana gelen zararlara ilişkin sorumluluğu mutlak değildir. Bunlardan doğan sorumluluğu tespit etmek için her somut olay ayrı değerlendirilmez⁷⁶.

---

⁷⁰ **Gözübüyük**, s. 30; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 18.

⁷¹ **İnal**, Borca Aykırılık, s. 682.

⁷² **Gözübüyük**, s. 29; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 17 vd.

⁷³ *Gözübüyük*, sübjektif teoride borçlunun göstermesi gereken özeni “olağanüstü, hususî ihtimam” olarak nitelendirmektedir. **Gözübüyük**, s. 30.

⁷⁴ **Gözübüyük**, s. 30; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 19.

⁷⁵ Sübjektif teoriye göre, borçlu dar anlamda beklenmeyen hâlde kusurlu olduğu için bu teoride borçlu lehine bir kusur varsayımında (*fiction de faute*) bulunmaktadır. **Gözübüyük**, s. 30; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 682 vd.

⁷⁶ Örneğin bir gemi karaya oturmuş ve gemideki eşyalar gemiyi kurtaran kimseler tarafından çalınmışsa gemici bundan sorumlu değildir. Ancak, bir zaruret olmaksızın gemi kimsenin bulunmadığı bir sahile

Sübjektif teoriye göre, mücbir sebep borçlunun göstermesi gereken özel özenin bittiği yerde başlar. Bir başka deyişle, borçlu göstermesi gereken özel özeni göstermiş, buna rağmen bir zarar meydana gelmişse kusursuzdur. Burada mücbir sebep vardır.

Sübjektif teoriye göre, borçlunun kusuru ile mücbir sebep aynı anda mevcut olmaz. Hâkim, her somut olayda borçlu ile zarar arasındaki ilişkiyi değerlendirir. Borçlunun zararı doğuran olay karşısında takındığı hareket tarzını inceler. Böylece, borçlunun göstermesi gereken özel özeni gösterip göstermediğini belirler. Bu sebeple, sübjektif teori nispi bir teoridir (*théorie relative*)⁷⁷.

Sübjektif teori, aynı zamanda olumsuz (menfi) bir teoridir (*théorie négative*). Sübjektif teoride mücbir sebebi tanımlamak için belirli bir unsur ortaya konulmamıştır. Somut olayın mücbir sebep mi dar anlamda beklenmeyen hâl mi olduğu kanunun ilgili hükmü incelenerek bulunmaktadır. Sübjektif teori, dar anlamda beklenmeyen hâl ile mücbir sebep arasındaki sınırın çizilmesini zorlaştırdığı ve aralarındaki farkı ortadan kaldırdığı için eleştirilmiştir⁷⁸.

2.2.3.3 Objektif Teori

Objektif teori XIX. yy.'nin ortalarında Fransız ve Alman hukukunda terk edilmiştir⁷⁹. Daha sonra, Avusturyalı hukukçu *Adolphne Exner*'in yaptığı değişikliklerle yeniden ortaya çıkmıştır⁸⁰.

Objektif teoriye göre, kaynağını sorumlunun işletme ve faaliyet alanı dışında bulan, gerçekleşme tarzı ve şiddeti beklenmeyen hâli açık bir şekilde aşan olay mücbir

---

yaklaşmış, geminin korunması için gerekli tedbirler alınmamış ve bir zarar meydana gelmişse gemici kusurlu olup meydana gelen zarardan sorumludur. **Gözübüyük**, s. 30 vd.; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 19.

⁷⁷ **Gözübüyük**, s. 31; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 19 vd.; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 682 vd.

⁷⁸ **Gözübüyük**, s. 31; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 20; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 683.

⁷⁹ Bu durumun tarihsel nedenine ilişkin bkz. **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 91; **Eren**, Borçlar Genel, s. 516 vd.

⁸⁰ **Gözübüyük**, s. 33; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 20; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 683 vd.

sebeptir⁸¹. Hâkim görüşe göre⁸², objektif teori özellikle sorumluluk hukukundaki kusursuz sorumluluk hâllerine uymaktadır.

Objektif teori, sübjektif teorinin eleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır⁸³. Sübjektif teoride mücbir sebebi tanımlamak için herhangi bir unsur veya kıstas yoktur. Bu durum, mücbir sebep ile dar anlamda beklenmeyen hâl arasındaki sınırın çizilmesini zorlaştırmaktadır⁸⁴.

Sübjektif teoride kusur sorumluluğu kabul edilmemektedir. Ancak, uygulamada hâkimler karar verirken kusur ilkesine başvurmak zorunda kalmaktadır. Hâkim, her olayı inceleyerek kusura ilişkin değerlendirmede bulunmaktadır. Bu sebeple, sübjektif teoriye göre ileri sürülen sorumluluk kusur sorumluluğu olmaktadır⁸⁵.

Yolcu, otelciye; taşıma işlerinde ise gönderen, taşıyıcıya teslim ettiği eşyayı teslimden sonra denetleyemez. Bu sebeple, alacaklı; taşıyıcıya, gemiciye ve otelciye isnadı mümkün bir kusurun varlığını ispatlamak zorunda değildir. Borçlu taşıyıcı kendisinin bir kusurunun olmadığını ispatlamalıdır⁸⁶.

Objektif teoriye göre, kusur sorumluluğundan vazgeçilmeli ve yeni bir sorumluluk sistemi oluşturulmalıdır. Oluşturulan bu sorumluluk sisteminde bütün risk işletmeye aittir. Bu sorumluluk, objektif (kusursuz, mutlak) sorumluluktur⁸⁷. Objektif teoride borçlunun sorumluluğu için borçlunun belirli bir özen göstermemiş olması veya kusurunun varlığı aranmaz, önemli olan borcun ifa edilmemiş olmasıdır. Borçlunun borcun ifa edilmemesinden sorumlu olmadığı tek hâl, yani borçlunun sorumluluğunu sınırlandıran tek durum mücbir sebeptir⁸⁸.

---

⁸¹ **Eren**, Uygun İlliyet, s. 175; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 683.

⁸² **Eren**, Borçlar Genel, s. 582.

⁸³ **Gözübüyük**, s. 33; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 20.

⁸⁴ **Gözübüyük**, s. 34.

⁸⁵ **Tandoğan**, Otelcilerin Mes'uliyeti, s.223; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 21; **Akyazan**, s. 299; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 684.

⁸⁶ **Gözübüyük**, s. 34; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 22.

⁸⁷ **Gözübüyük**, s. 35; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 21; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 683.

⁸⁸ **Akyazan**, s. 299; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 684. Bu sebeple, kara taşımacısı ve deniz taşıyanı mücbir sebep hâlleri hariç, malın teslimine kadar meydana gelen zararlardan sorumludur. Nitekim, karayollarında uluslararası eşya taşımada eşyanın zıya, hasar veya teslimindeki gecikme mücbir sebepten dolayı ortaya çıkmışsa taşımacı sorumluluktan kurtulur (1956 tarihli Karayolunda Uluslararası Eşya Taşıma Sözleşmesi Hakkında Konvansiyon m. 17/II). **Karan, Hakan**: Karayolunda Uluslararası Eşya Taşıma Sözleşmesi Hakkında Konvansiyon CMR Şerhi, Ankara 2011, §17(2).2.3.7, §17(2).4.1. Örneğin demiryolu işletmesi,

Mücbir sebep, haricî (dışsal, *exteriorité*) ve önlenemez (*insurmontabilité*) olmalıdır⁸⁹. Borçlu, kaçınılmaz ve önlenemez bir olaya ilişkin tedbir alamayacağı için borçlunun bu tedbirleri alıp almadığını araştırmaya gerek yoktur. Zarara sebep olan olay, haricî ve karşı konulamazsa mücbir sebeptir⁹⁰.

Mücbir sebebin varlığı hâlinde, borçlu meydana gelen zarardan sorumlu değildir. Mücbir sebebin iki unsuru vardır; nitelik ve nicelik. Bu unsurlar kümülatiftir. Bir başka deyişle, bir olayın mücbir sebep olarak nitelendirilebilmesi için iki unsurun aynı anda bulunması gerekir⁹¹.

Mücbir sebebin nitelik unsuru ile kastedilen haricîliktir. Bir olayın mücbir sebep teşkil etmesi için kaynağının işletme dışı olması gerekir⁹². İşletme içerisindeki bir kusurdan doğan olay, mücbir sebep olarak nitelendirilmez. İşletme içerisinde meydana gelen olay iç nedenden kaynaklanır. Bu durumda, alacaklı zarara neden olan olayı kanıtlamakta zorlanır. Zarara neden olan olay işletmeden kaynaklanınca borçlunun kusurunu aramak gerekmez⁹³.

Objektif teoride borçlu, haricî bir nedenin zararı meydana getirdiğini ispatlayarak sorumluluktan kurtulur⁹⁴. Bu durum, objektif teori ile sübjektif teori arasındaki farklardan biridir. Objektif teoriye göre, işletmeci; otel, gar, vagon, gemi veya antrepoda çıkan yangın sonucu meydana gelen zararlardan sorumludur. Sübjektif teorinin aksine, objektif teoride bu yangın işletmeye gelen üçüncü bir kişinin attığı yanan sigaradan veya gaz borusundan kaynaklansa dahi işletmeci bu zarardan sorumludur. Zira, zarar işletme içindeki bir nedenden ötürü meydana gelmiştir.

---

mücbir sebep dışında işletmede meydana gelen kaza, yaralanma ve ölümden sorumludur. Aynı şekilde, oteleci ve hancılar mesleklerini yerine getirirken teslim aldıkları eşyaya gelen zararlardan mücbir sebep hariç sorumludur. **Gözübüyük**, s. 35; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 22.

⁸⁹ **Göktürk**, s. 1166; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 22; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 685.

⁹⁰ **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 22; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 684.

⁹¹ **Gözübüyük**, s. 39, **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 22.

⁹² “İşletme” kavramı, işletmeye ilişkin tüm faaliyetleri içerecek şekilde geniş yorumlanmalıdır. İşletmenin binaları, işlenen maddeler, hayvanlar, işletmenin araç ve teçhizatları ile çalışanları ve şubeler işletmeye dahildir. **Gözübüyük**, s. 36; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 23.

⁹³ **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 23.

⁹⁴ Haricîlik unsurunun haksızlığa yol açtığına ilişkin bkz. **Gözübüyük**, s. 37.

Ancak, yangın bir yıldırım çarpması sonucunda ortaya çıkmışsa haricî bir olay vardır. Dolayısıyla, işletmeci meydana gelen zarardan sorumlu değildir⁹⁵.

Bir olayın mücbir sebep olarak nitelendirilebilmesi için aranan nicelik unsuru, olayın karşı konulmaz şiddet ve önemde olmasıdır. Karşı konulmaz şiddet ve önem ile kastedilen zararın meydana gelmesindeki olağanüstülüktür. Olağanüstü olaylar, karşı konulmaz, öngörülemez ve doğal olarak korunulamaz (*casus cui resisti non potest, cas fortuit insurmontable*) olduklarından bu olayların kanıtlanmasında bir güçlük yoktur. Hâkim, hayatın olağan akışı içinde birden ortaya çıkan ve olağanı aşan şiddet ve önemdeki olayı mücbir sebep olarak kabul eder⁹⁶.

Objektif teori ile sübjektif teori arasındaki bir başka fark, hırsızlık olayında görülür. Objektif teoriye göre otelci, hancı ve demiryolu işletmesi hırsızlık sonucu meydana gelen zarardan mutlak olarak sorumludur. Oysa, sübjektif teoride borçlunun hırsızlıktan sorumlu olması için gerekli özeni göstermemiş olması gerekir⁹⁷.

Sübjektif teoride hırsızlık olayları ikiye ayrılarak incelenmektedir: Hırsızlık cebir kullanarak veya kapının kilidini kırarak gerçekleşmişse borçlu olağanüstü özen gösterse dahi kaçınılmazlık söz konusudur. Buna karşılık, gerçekleşen adi bir hırsızlıkta borçlu sorumludur. Objektif teoride ise hırsızlıkta cebir kullanılmasının veya kapı kilidinin kırılmasının bir önemi yoktur. Borçlu, her iki durumda da meydana gelen zarardan sorumludur. Ancak, hırsızlık olağanüstü şartlarda silahlı eşkıyalar tarafından yapılmışsa borçlu sorumluluktan kurtulur⁹⁸.

Sübjektif teori gibi objektif teoride de beklenmeyen hâl, basit beklenmeyen hâl ve mücbir sebep olarak ikiye ayrılmaktadır. Mücbir sebepte borçlu, ortaya çıkan zarardan sorumlu değildir. Basit beklenmeyen hâlde ise borçlu kusuru bulunmasa dahi meydana gelen zarardan sorumludur. Objektif teoride kişinin kusurlu olması, bir olayın mücbir sebep teşkil etmesinden bağımsızdır⁹⁹. Sübjektif teoride kusur olmayan

---

⁹⁵ Gözübüyük, s. 36 vd.; Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 23 vd.

⁹⁶ Gözübüyük, s. 39; Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 24.

⁹⁷ Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 24.

⁹⁸ Gözübüyük, s. 40; Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 24.

⁹⁹ Objektif teoride önemli olan borçlunun kusuru değil, olayın haricî ve karşı konulmaz olmasıdır.

hâllerde mücbir sebep vardır. Dolayısıyla, sübjektif teoride basit beklenmeyen hâlin alanı daha darken objektif teoride daha geniştir¹⁰⁰.

Mücbir sebebe ilişkin öğretiler ileri sürülen görüşler *Goldscmidt* ve *Exner*'in teorileriyle sınırlı değildir. Örneğin *Louis Josserand* tehlike teorisini ortaya atmıştır. Tehlike teorisine göre, modern sorumluluk hukukunda objektif teorinin tek başına ele alınması yetersizdir. Tehlike teorisi ile objektif teorinin eksiklikleri giderilmeye çalışılmış, objektif teori yeniden düzenlenmiştir. Tehlike teorisine göre, objektif teoride mücbir sebebin varlığı için aranılan haricîlik unsuru mücbir sebebin belirleyici kriteridir. Tehlike teorisinde sadece doğa olayları mücbir sebep olarak kabul edilmektedir. Bu teoriye göre, mücbir sebep haricî bir kuvvetin neden olduğu doğa olayıdır¹⁰¹.

3. MÜCBİR SEBEBE İLİŞKİN HUKUKÎ DÜZENLEMELER

3.1 TÜRK HUKUKUNDA

3.1.1 Genel Olarak

Türk hukukunda mücbir sebebi düzenleyen genel bir hüküm yoktur. Türk Borçlar Kanunu'nda mücbir sebebin tanımı yapılmamış, hüküm ve sonuçları düzenlenmemiştir. Sadece ürün (hasılat) kirasında deftere kaydedilen eşyanın uğradığı zarardan kiracının sorumluluğunda (TBK m. 373/II), konaklama yeri işletenlerin sorumluluğunda (TBK m. 576/I) ve garaj, otopark ve benzeri yeri işletenlerin sorumluluğunda (TBK m. 579/I) mücbir sebep bu kişileri sorumluluktan kurtaran bir neden olarak açıkça belirtilmiştir.

Türk Borçlar Kanunu dışında, 5.01.2002 tarihli 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu¹⁰² m. 10 ve 30.05.2013 tarihli 6491 sayılı Türk Petrol Kanunu¹⁰³ m. 16'da mücbir sebebin tanımı yapılmıştır. Ayrıca, bu kanunlarda mücbir sebebin sözleşme ilişkisine etkisi düzenlenmiştir.

¹⁰⁰ Gözübüyük, s. 41; Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 24.

¹⁰¹ Berkin, s. 217 vd; Baysal, Uyarlama, N. 600, dn. 994; İnal, Borca Aykırılık, s. 685; İnal, Sonraki İfa İmkânsızlığı, s. 125.

¹⁰² R.G. 22.01.2002, S. 24648.

¹⁰³ R.G. 11.06.2013, S. 28674.

3.1.2 Türk Borçlar Kanunu'nda

Mücbir sebep hukukumuzda ilk olarak, sorumluluktan kurtuluş kanıtı olarak kabul edilmiştir. Ancak, Türk hukukunda kurtuluş kanıtı getirme imkânı kusursuz sorumluluk hâlleri ile sınırlıdır. Dolayısıyla, mücbir sebep kurtuluş kanıtı olarak kabul edildiği takdirde sadece kusursuz sorumluluk hâllerinde uygulama alanı bulmaktadır. Bu görüş¹⁰⁴, mücbir sebebin uygulama alanını aşırı ölçüde daralttığı için terk edilmiştir.

Günümüzde hâkim görüşe göre¹⁰⁵, haksız fiillerde mücbir sebebin işlevi davranış ile zarar arasındaki illiyet bağıını keserek borçluyu sorumluluktan kurtarmaktır. Mücbir sebep illiyet bağıını kestiği için sadece kanunda belirtilen hâllerle sınırlı olarak uygulanmaz. Borçlunun sorumlu olduğu her durumda uygulama alanı bulur¹⁰⁶. Sözleşme ilişkisinde ise borçlu, mücbir sebepten dolayı borcunu ifa edemediğini ispatladığı takdirde borcun yerine getirilmemesinden sorumlu olmaz. Mücbir sebep borçluyu tazminat ödeme yükümlülüğünden kurtarır¹⁰⁷.

Türk Borçlar Kanunu m. 576/I ve 579/I'e göre, konaklama yeri işletenler ile garaj, otopark ve benzeri yerleri işletenlerin sorumluluğu, sözleşme ilişkisinin varlığına rağmen kanundan doğan kusursuz sorumluluk hâli olarak kabul edilmiştir. Burada mücbir sebep sorumluluktan kurtuluş kanıtıdır¹⁰⁸.

Türk Borçlar Kanunu m. 576/I'e göre, konaklama yeri işleten, konaklayanın getirdiği eşyanın yok olması, zarara uğraması ve çalınmasından sorumludur. Konaklama

¹⁰⁴ Bu görüş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 63-68.

¹⁰⁵ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 468; **Gözübüyük**, s. 63; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 43; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı s. 175; **Kaplan**, s. 172; **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 68.

¹⁰⁶ **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 68.

¹⁰⁷ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 468. Karş. Mücbir sebebin sözleşme ilişkisinde de illiyet bağıını keserek borçluyu sorumluluktan kurtardığına ilişkin bkz. **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 466, dn. 57; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 184; **Eren**, Borçlar Genel, s. 587.

¹⁰⁸ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1362; **Tiftik, Mustafa**: Türk Hukukunda Vedia Sözleşmesi, Ankara 2007, s. 172. Bu hükümler, Roma hukukundan günümüze gelmiştir. Roma hukukunda otelci ve hancının sorumluluğunda uygulanan kusursuz sorumluluk ilkesi, modern hukukta konaklama yeri, garaj, otopark ve benzeri yerleri işletenlerin sorumluluğu için kabul edilmiştir. **Tandoğan**, Otelcilerin Mes'uliyeti, s. 201.

yeri işleyen, konaklayan ile arasındaki sözleşmede konaklayanın eşyasını koruma borcu altına girmemiş olsa dahi konaklayanın eşyasına gelen zarardan kanun gereği sorumludur¹⁰⁹. Buna karşılık, mücbir sebebin varlığı hâlinde konaklama yeri işleyen sorumluktan kurtulur (TBK m. 576/I). Mücbir sebep, öngörülemez ve kaçınılmaz olan haricî bir olaydır. Dolayısıyla, bir deprem sonucu konaklayanın eşyası zarar gördüğünde işleyen bundan sorumlu değildir. Oysa, örneğin işleyen oteldeki bir tamirat nedeniyle meydana gelen bir sarsıntı sonucu konaklayanın eşyası zarara uğradığında bu zarardan sorumludur.

Aynı şekilde, garaj veya otopark işleyen ile motorlu taşıtını bırakan arasındaki sözleşme taraflardan birinin ehliyetsizliği nedeniyle geçersiz olsa dahi garaj veya otopark işleyen motorlu taşıta veya eklentilerine gelen zarardan kanun gereği sorumludur¹¹⁰. Ancak, garaj veya otopark işleyen, zararın mücbir sebep nedeniyle meydana geldiğini ispatlayarak sorumluluktan kurtulabilir (TBK m. 579/I). Mücbir sebep işletme dışında meydana gelen, işletmecinin risk alanında olmayan bir sebeptir. Bu sebeple, işletmecinin bu riske katlanması ondan beklenmemektedir. Yıldırım düşmesi sonucu çıkan yangın işletme dışı bir neden olduğu için mücbir sebep olarak kabul edilebilir. Buna karşılık, elektrik kontağından çıkan yangın mücbir sebep olarak değerlendirilmez¹¹¹.

3.1.3 Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu'nda

4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu m. 10'un kenar başlığı "mücbir sebepler"dir. Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu m. 10/I'de¹¹², mücbir sebep olarak kabul edilen olaylar örnek niteliğinde sayılmış, kanunda sayılanlara benzer hâllerin de Kamu

¹⁰⁹ Tandoğan, Otelcilerin Mes'uliyeti, s. 207; Tiftik, s. 172.

¹¹⁰ Doğan, Murat: "Garaj veya Otopark İşletenin Sorumluluğu (TBK m. 579)", MÜHF-HAD, C. XXII, S. 3, s. 911 vd., Petek, Hasan: "Otopark Sözleşmesi", DEÜHFD, C. XIX, Özel Sayı, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, s. 266, dn 95.

¹¹¹ Doğan, s 923.

¹¹² Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu m. 10/I'e göre, "Mücbir sebep olarak kabul edilebilecek haller aşağıda belirtilmiştir:

a) Doğal afetler.

b) Kanuni grev.

c) Genel salgın hastalık.

d) Kısmî veya genel seferberlik ilânı.

e) Gerektiğinde Kurum tarafından belirlenecek benzeri diğer haller."

İhale Kurumu tarafından bu kanun açısından mücbir sebep olarak kabul edilebileceği düzenlenmiştir. Bu hükme göre, doğal afetler, kanunî grev, genel salgın hastalık, kısmî veya genel seferberlik ilanı mücbir sebeptir.

Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu m. 10/II'de bu kanun bakımından mücbir sebebin unsurları sayılmıştır. Bu hükme göre, Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu bakımından mücbir sebebin varlığı için mücbir sebebin meydana gelmesinde yüklenicinin kusurunun olmaması, mücbir sebebin borcun ifasını engellemesi ve aşılabilir olması, mücbir sebebin ortaya çıktığı tarihi izleyen yirmi gün içinde yüklenicinin idareye yazılı olarak bildirimde bulunmuş olması ve ilgili idarenin mücbir sebebin unsurlarının gerçekleştiğini tespit etmesi gerekir.

3.1.4 Türk Petrol Kanunu'nda

6491 sayılı Türk Petrol Kanunu m. 16'ın kenar başlığı "mücbir sebepler"dir. Türk Petrol Kanunu m. 16/I'de¹¹³, mücbir sebep olarak kabul edilen hâller örnek niteliğinde sayılmıştır. Bu hükme göre, doğal afetler, savaş hâli, kısmî veya genel seferberlik hâli, genel salgın hastalık mücbir sebeptir.

Türk Petrol Kanunu m. 16/1.d'de mücbir sebep oluşturan olaylar bakımından sınırlı sayı ilkesinin geçerli olmadığına yer verilmiştir. Türk Petrol Kanunu m. 16/1.d'ye

---

¹¹³ Türk Petrol Kanunu 16'ya göre, "(I)Mücbir sebep olarak kabul edilebilecek haller aşağıda belirtilmiştir.
a) Doğal afetler,
b) Savaş hali,
c) Kısmi veya genel seferberlik hali,
ç) Genel salgın hastalık,
d) Faaliyet ve yükümlülüklerin yerine getirilmesini engelleyen ve yükümlünün kendisi dışındaki nedenlerden kaynaklanan diğer benzeri haller. (II)Mücbir sebep halleri, petrol işlemine etkileri oranında petrol hakkı sahibinin hak ve yükümlülüklerini eşit sürede erteler." Bu hüküm, 7103 sayılı Vergi Kanunları ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun m. 86 ile değiştirilmiştir. Hükümün önceki hâli şu şekildedir: "Doğal afetler veya savaş hali, petrol işlemine etkileri oranında petrol hakkı sahibinin hak ve sorumluluklarını eşit sürede etkiler." Vergi Kanunları ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/914) ile Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu'na göre, hükümde yapılan değişiklikle "... yükümlülüğünü kendisinden kaynaklanmayan sebepler dolayısıyla yerine getiremeyen ruhsat sahiplerinin muhtemel hak kayıplarının önüne geçilmesi amaçlanmakta ve ayrıca Türk hukukundaki genel mücbir sebep yaklaşımı maddeyle hüküm altına alınmaktadır." TBMM Yasama Dönemi: 26, Yasama Yılı: 3, Sıra Sayısı: 533, Madde Gereçekleri, m. 74, s. 22.

göre, borçlunun kendisi dışında kalan ve borcunu ifa etmesini engelleyen olaylar mücbir sebep olarak nitelendirilebilir¹¹⁴.

3.2 MİLLETLERARASI HUKUKU YEKNESAKLAŞTIRMAYA İLİŞKİN METİNLERDE

3.2.1 Genel Olarak

Ulusal hukuk sistemlerinin değişkenliği ve birbirinden farklılığının hukukî güvenliği engellediği düşüncesinden yola çıkılarak XIX. yy'de başlayan hukukun yeknesaklaştırılmasına (*unification of law, Rechtsvereinheitlichung*) yönelik çalışmalar uluslararası ticaret alanında çeşitli metinlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır¹¹⁵. 1980 tarihli Uluslararası Satım Sözleşmelerine İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG), UNIDROIT İlkeleri (PICC), Avrupa Sözleşmeler Hukuku İlkeleri (PECL) ve Avrupa Özel Hukukunun İlkeleri, Tanımları ve Model Kuralları Ortak Referans Noktalarına İlişkin Taslak (DCFR) bu metinlere örnektir¹¹⁶.

---

¹¹⁴ Türk Petrol Kanunu m. 16'da mücbir sebebin borçlunun hak ve yükümlülüklerini eşit süreyle erteleyeceği düzenlenmiştir. Türk Petrol Kanunu m. 16/II'ye göre, "*Mücbir sebep halleri, petrol işlemine etkileri oranında petrol hakkı sahibinin hak ve yükümlülüklerini eşit sürede erteler.*" Türk Petrol Kanunu m. 2/I.v'ye göre, petrol hakkı sahibi "*Araştırma izni, arama ruhsatı veya işletme ruhsatından doğan haklardan herhangi birini*" kullanan kimsedir. Türk Petrol Kanunu m. 1/II'ye göre, "*Bu Kanun; Türkiye'de petrol arama ve üretim faaliyetlerinin düzenlenmesi, yönlendirilmesi, teşvik edilmesi, denetlenmesi, arama ve üretim için gerekli bilgilerin ve verilerin, toplanması, değerlendirilmesi ve kullanıma sunulmasına ilişkin usul ve esasları kapsar.*" Dolayısıyla, bu kanun ile petrol hakkı sahibinin üçüncü kişilerle kurduğu sözleşme ilişkisi değil, idare ile arasındaki ilişki düzenlenmektedir. Kurulan ilişki idarenin tek taraflı işlemi olup (ruhsat verme) bir sözleşme ilişkisi değildir. Bu sebeple, Türk Petrol Kanunu bakımından mücbir sebebin hüküm ve sonuçları çalışmamızın kapsamı dışındadır.

¹¹⁵ **Erdem, Ercüment:** "Milletlerarası Mal Satım Sözleşmeleri Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (Viyana Satım Sözleşmesi), BATİDER, C. XVI, S. 3, s. 36 vd. Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın dibacesinde, "... milletlerarası ticaretin eşitlik ve karşılıklı menfaatler temelinde gelişmesinin Devletler arasındaki dostane ilişkilerin teşvik edilmesinde önemli bir unsur olduğunun bilincinde, milletlerarası mal satımına ilişkin sözleşmelere uygulanacak ve farklı sosyal, ekonomik ve hukuki sistemleri dikkate alacak yeknesak kuralların kabul edilmesinin milletlerarası ticarete hukuki engellerin kaldırılmasına yardımcı olacağı ve milletlerarası ticaretin gelişmesine teşvik edeceği inancı içinde..." bu Antlaşma'nın düzenlendiği belirtilmiştir (R.G. 07.04.2010, S. 27545). Karş. Milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerin biçimsel olmaktan öteye geçemeyeceğine ilişkin bkz. **Başpınar, Veyssel:** "Küreselleşen Dünyada Hukukun Yeknesaklaştırılması Konusunda Karşılaşılan Bazı Problemler", MÜHF-HAD, C. XXII, S. 3, s. 442.

¹¹⁶ **Oğuz, Arzu:** "Sözleşmeler Hukuku Alanında Hukukun Birleştirilmesi", AHFD, C. XLIX, S. 1, s. 34

Milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde ifa engelleri bakımından kural, garanti sorumluluğudur. Garanti sorumluluğunda taraflar, aralarındaki sözleşme ile belirli sonuçlara ulaşılması konusunda karşılıklı olarak garanti taahhüdünde bulunmakta ve bu taahhüdün yerine getirilmediği her durumdan sorumlu olmaktadır¹¹⁷. Garanti sorumluluğunda borçlunun tazminat sorumluluğu için kusur aranmadığından borçlu kusursuzluğunu ispatlayarak tazminat ödeme yükümlülüğünden kurtulamaz¹¹⁸. Borçlu, sadece atipik bir risk olan mücbir sebebin varlığını ispatlayarak sorumluluktan kurtulur¹¹⁹.

Milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde mücbir sebep, tazminat sorumluluğuna ilişkin hükümlerde sözleşmeye aykırılığın yaptırımları arasında düzenlenmiştir¹²⁰. İfa engelleri gibi, sorumsuzluğun kabul edildiği mücbir sebep hâllerine de borca aykırılığın türüne göre bir ayırım yapılmaksızın tek bir başlık altında yer verilmiştir.

---

vd.

¹¹⁷ *Common law*'da taraflar edimin ifa edilmemesi hâlinde meydana gelecek zararı tazmin etmeyi taahhüt etmektedir. Sözleşmeye aykırılık hâlinde aynen ifa talebi istisnaen kabul edilmekte, esas olarak tazminat yaptırımı uygulanmaktadır. Alacaklı, aynen ifayı talep edemediği için Türk-İsviçre hukukundakinin aksine imkânsızlık ve temerrüt ayırımı önemli değildir. *Common law*'da malın ayıpsızıyla değişimi ve tamiri istenemez, borcunu ifa etmeyen taraf her durumda tazminat öder. *Common law*'da olduğu gibi, milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde de garanti sorumluluğu kabul edilmiştir. **Marcantonio**, pp. 57; **Flambouras**, p. 264, fn. 8; **Atamer**, CISG, s. 287 vd.; **Bingöl**, s. 122; **Baçoğlu**, Aynen İfa, s. 341 vd.

¹¹⁸ **Marcantonio**, p. 55. Oysa, Türk Borçlar Kanunu'nda sözleşme ilişkilerinde kabul edilen sistem borçlunun kusursuzluğunu ispatlayarak sorumluluktan kurtulmasıdır. TBK m. 112'de sözleşmeden doğan sorumlulukta kusur sorumluluğu kabul edilmiş, sadece kusuru ispat yükü yer değiştirmiştir. **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp**, s. 962; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1494; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1147; **Öz**, TBK m. 112, N. 21 vd. Bu durumun sözleşme ilişkisinde kanun koyucunun kusur sorumluluğundan ayrılmaya başladığını gösterdiğine ilişkin bkz. **Atamer**, İfa Engelleri, s. 227.

¹¹⁹ **Serozan**, İfa Engelleri, §15, N. 4.

¹²⁰ Mücbir sebep; CISG m. 79, PICC m. 7.1.1, PECL m. 8:108, DCFR m. III.-3:104 ve uluslararası ticarete kullanılan ICC Force Majeure Clause 2003'te düzenlenmiştir.

3.2.2 Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda (CISG)

Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması (*Convention on International Sale of Goods*)¹²¹, Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Komisyonu (UNCITRAL) tarafından hazırlanıp 1988 yılında yürürlüğe girmiş ve 1 Ağustos 2011 tarihinden itibaren Türk iç hukukunun bir parçası olmuştur¹²².

CISG m. 79/I'e göre, *“Taraflardan biri yükümlülüklerinden birini ifa etmemesinin, denetimi dışında kalan bir engelden kaynaklandığını ve bu engeli, sözleşmenin kurulması sırasında hesaba katmasının veya engelden ve sonuçlarından kaçınmasının veya bunları aşmasının kendisinden makul olarak beklenmeyeceğini ispatladığı takdirde ifa etmemeden sorumlu tutulmaz.”* Bu hükme göre, borçlunun etki alanı dışında meydana gelen olay sözleşmenin ihlâline neden olursa borçlunun tazminat sorumluluğu doğmaz¹²³. Ayrıca, CISG m. 79/IV'e göre borçlunun tazminat

---

¹²¹ 1980 yılında kabul edilmiş ve 1988 yılında yürürlüğe girmiş Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Mayıs 2019 tarihi itibarıyla 91 ülke taraftır. <https://uncitral.un.org/en/news/liechtenstein-accedes-un-convention-contracts-international-sale-goodscisg> (E.T. 10.05.2019, 15.32). Bu Antlaşmanın uygulama alanına ve şartlarına ilişkin bkz. **Erdem**, Viyana Satım Sözleşmesi, s. 50 vd.; **Erdem, Ercüment**: “Viyana Satım Antlaşması'na Genel Bakış ve Maddi Uygulama Alanı”, in. Yeni Türk Borçlar Kanunu ve CISG'e göre Satış Sözleşmeleri (Ed. Şıpka, Ş./Yıldırım, A. C.), Kasım 2012, s. 133 vd.; **Develioğlu, Hüseyin Murat**: “CISG'in Sözleşmelerin Konusu ve Niteliği Bakımından Uygulama Alanı”, GÜHFD, Y. 2013 S. 1, s. 53 vd.

¹²² 2.04.2009 tarihli 5870 sayılı Kanun ile (R.G. 14.04.2009, S. 27200) Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Türkiye Cumhuriyeti'nin katılımı uygun bulunmuştur. Antlaşma, 3010/247 sayılı 11.03.2010 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi (R.G. 7.04.2010, S. 27545) ile iç hukukta yürürlüğe girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Antlaşma'ya 7.07.2010 tarihinde katılmıştır. CISG m. 99/II uyarınca Antlaşma, Türkiye Cumhuriyeti açısından 1.08.2011 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

¹²³ Alman Borçlar Hukuku Reformu Kanunu'nda, CISG'in ifa engelleri sistemi benimsenmiş olsa da borçlunun tazminat sorumluluğu için kusurun varlığı aranmaktadır. Burada, borçlu kusursuzluğunu ispatlayarak tazminat sorumluluğundan kurtulabilir. **Zimmermann**, Remedies for Non-performance, p. 278, pp. 286.

ödeme yükümlülüğünden kurtulması için ifaya engel olan olayı ve bunun etkilerini makul sürede alacaklıya bildirmesi gerekir¹²⁴.

CISG m. 79/I’de mücbir sebep kavramına açıkça yer verilmemiştir. Zira, CISG ulusal hukuklardaki düzenlemelere dayanmamaktadır. CISG m. 79’daki “ifa etmemenin denetim dışında kalan bir engelden kaynaklanması” ifadesi Fransız hukukundaki “*force majeure*”, Alman hukukundaki “*Unmöglichkeit*”, *common law*’daki “*frustration*” ve Amerikan hukukundaki “*impracticability*” kavramlarından farklıdır¹²⁵.

Buna karşılık, CISG m. 79/I hükmü öğretide mücbir sebebi düzenleyen madde olarak kabul edilmektedir¹²⁶. CISG m 79/I’e göre, borçlunun denetimi dışında meydana gelen olayın borçluyu tazminat ödeme yükümlülüğünden kurtarmasının temeli mücbir sebebin borçlunun etki alanı dışında kalan bir olay olmasıdır. Mücbir sebep haricî bir olay olduğu için mücbir sebep sonucu borcunu ifa edemeyen borçlu borcun yerine

---

¹²⁴ **Flambouras**, p. 273. Mücbir sebep sonucu borcun ifası imkânsız hâle gelmesine rağmen CISG m. 79/V’e göre, borçlu sadece tazminat ödeme yükümlülüğünden kurtulduğu; buna karşılık alacaklının tazminat talebi dışındaki diğer talep hakları, dolayısıyla aynen ifayı talep hakkı saklı olduğu için bu hüküm öğretide eleştirilmektedir. **Tallon, Denis**: “Article 79”, in. Commentary on the International Sales Law: The 1980 Vienna Sales Convention (Ed. Bianca, C. M./Bonell, M. J.), Milan 1987, N. 2.10.2; **Treitel, Sir Guenter**: Frustration and Force Majeure, 2nd Edition, London 2004, par. 15-043, 044; **Maskow**, pp. 664. CISG m. 79/V’in gerekçesi ve alacaklının tazminat talebi dışındaki haklarının akıbetine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Atamer, Yeşim M.**: “Borçlunun CISG m. 79 Uyarınca Tazminat Sorumluluğundan Kurtulması Halinde Alacaklının Diğer Taleplerinin Akıbeti Ne Olur?”, Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, C. VIII, Özel Sayı, Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan, C. I, s. 490 vd. Karş. PICC m. 7.1.7, PECL m. 8:108, DCFR m. III.-3:104’te CISG m. 79/V’i karşılayan bir hükme yer verilmemiştir.

¹²⁵ **Flambouras**, p. 266; **Atamer**, CISG m. 79, s. 492.

¹²⁶ **Tallon**, N. 2.6; **Flambouras**, pp. 265; **Schwenzer, Ingeborg**: “Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts”, Victoria University of Wellington Law Review, Vol. XXIX, I. 4, p. 714; **Magnus**, p. 118; **Bingöl**, s. 186 vd.; **Baysal**, Zarar Görenin Kusuru, s. 171, dn. 621. Karş. CISG m. 79/I’e göre, başlangıçtaki imkânsızlığın mücbir sebepten kaynaklandığı hâllerde borçlu, sözleşmenin kurulduğu sırada mücbir sebebi bilmiyor ya da bilse dahi engelden ve sonuçlarından kaçınmıyor ise borcun ifa edilmemesinden sorumlu değildir. Commentary on the Draft Convention on Contracts for the International Sale of Goods prepared by the Secretariat (Secretariat Commentary), United Nations Document A/CONF. 97/5, Art. 65, par. 4; **Flambouras**, p. 268; **Schwenzer**, International Sales Contract, p. 717. Buna karşılık, borçlu sözleşmenin kurulduğu sırada mücbir sebebin varlığını biliyorsa CISG m. 79/I’e dayanamaz. Bu durumun CISG m. 79’da düzenlenen “ifayı engelleyen olay” ifadesini mücbir sebep kavramından farklılaştırdığına ilişkin bkz. **Bingöl**, s. 188. CISG m. 79’da olduğu gibi Alman Borçlar Hukuku Reformu Kanunu’nda da sözleşmenin kurulduğu sırada var olan mücbir sebebin, yani başlangıçtaki imkânsızlığın sözleşmenin geçerliliğini etkilemediği öngörülmüştür. **Zimmermann**, Remedies for Non-performance, pp. 280; **Topuz/Canbolat**, s. 690 vd.; **Bingöl**, s. 194.

getirilmemesinden sorumlu tutulmamaktadır. Dolayısıyla, borçlunun sorumluluktan kurtulduğu bu iki olayın temelindeki düşünce aynıdır.

Ayrıca, *common law*'daki garanti sorumluluğu bir çeşit kusursuz sorumluluk olduğu için *common law* kökenli yazarlar CISG m. 79 hükmünü mücbir sebep ile açıklamaktadır¹²⁷. Hâkim görüşe göre¹²⁸, bu durum Fransız hukukundaki mücbir sebep (*force majeure*) hâllerinin CISG m. 79/I'e dâhil olduğunu göstermektedir.

3.2.3 UNIDROIT İlkelerinde (PICC), Avrupa Sözleşme Hukuku İlkelerinde (PECL) ve Avrupa Özel Hukukunun İlkeleri, Tanımları ve Model Kuralları Ortak Referans Noktalarına İlişkin Taslakta (DCFR)

Özel hukuku, özellikle ticaret hukukunu birleştirme amacı taşıyan uluslararası bir enstitüsü olan UNIDROIT tarafından yayımlanan PICC m. 7.1.7'nin başlığı “mücbir sebep”tir¹²⁹. PICC'te mücbir sebep ifa etmeme bölümünde düzenlenmiştir. Bunun nedeni, mücbir sebebin borcun ifa edilmemesi ve imkânsızlık sorunu olarak kabul edilmesidir¹³⁰. Aynı şekilde, 1995 tarihinde Avrupa Sözleşme Hukuku Komisyonu (*Lando Komisyonu, Commission on European Contract Law*) tarafından birinci bölümü yayınlanan PECL'te (*Ole Lando İlkeleri*)¹³¹ mücbir sebep m. 8:108'de “bir engele bağlı mazeret” başlığı altında ifa etmeme ve genel olarak yaptırımlar bölümünde

---

¹²⁷ *Common law*'da sözleşmelerdeki kusursuz sorumluluk hâli olan garanti sorumluluğu “sözleşmesel sorumluluk kusursuz sorumluluktur” (*contract liability is strict liability*) kuralı ile ifade edilmektedir. **Atamer**, CISG, s. 453.

¹²⁸ CISG m. 79'un lafzında *hardship*'e yer verilmemişse de *harship*'in bu hüküm kapsamında olup olmadığına ilişkin görüşler için bkz. **Lando, Ole**: “Salient Features of the Principles of European Contract Law: A Comparison with the UCC”, *Pace International Law Review*, Vol. XIII, I. 2, p. 366; **Flambouras**, pp. 277; CISG Advisory Council Opinion No. 7, Exemption of Liability under Article 79 of the CISG, Opinion 3.1, 3.2, Comments 26-40; **Schwenzer**, *International Sales Contract*, p. 713; **Schwenzer**, *Exemption*, pp. 370.

¹²⁹ UNIDROIT İlkeleri (PICC) ilk olarak 1994 yılında, daha sonra 2004, 2010 ve 2016'da yeniden yayınlanmıştır. Bütün bu düzenlemelerde mücbir sebep m. 7.1.7'de yer almaktadır.

¹³⁰ **Perillo**, p. 15; **Baysal**, *Uyarlama*, s 98 vd. PICC m. 7.1.7'nin yorumunda söz konusu hükmün *common law*'daki *frustration*, *Unmöglichkeit*, *force majeure* hâllerini kapsadığı, ancak bu kavramların hiçbirinin karşılığı olmadığı belirtilmiştir. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016, Art. 7.1.7, Comment 1.

¹³¹ PECL hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Dayınlarlı, Kemal**: “Avrupa Birliği Ülkelerinde Sözleşme Hukukunu Yeknesaklaştırma Çalışmaları ve Ole Lando İlkeleri”, Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan, Ankara 2006, s. 335 vd.

düzenlenmiştir. Keza, Avrupa Medenî Kanunu Çalışma Grubu (*Study Group on a European Civil Code*) ve Mevcut Avrupa Topluluğu Özel Araştırma Grubu'nun (*Research Group on a European Civil Code*) ortak hazırladığı mücbir sebebe yer verilen DCFR m. III.-3:104'ün de başlığı “bir engelle bağlı mazeret”tir.

PICC m. 7.1.7(1) ve PECL m. 8:108(1), DCFR m. III.-3:104(1)'e göre, borçlu borcun ifa edilmemesinin denetimi dışında bir engelden kaynaklandığını, sözleşmenin kurulduğu sırada bu engelin öngörmesinin makul olarak kendisinden beklenemediğini veya bu engelden ve bu engelin sonuçlarından kaçınması veya karşı koymasının mümkün olmadığını ispatlayarak borcun yerine getirilmemesinden doğan sorumluluktan kurtulabilir. Ayrıca, borçlunun sorumluluktan kurtulması için ifa engelini ve bunun borcun ifasına etkisini makul sürede alacaklıya bildirmesi gerekir (PICC m. 7.1.7(3), PECL m. 8:108(2) ve DCFR m. III.-3:104(5)).

4. MÜCBİR SEBEBİN BEKLENMEYEN HÂLDEN VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAKİ BENZER HUKUKÎ KURUMLARDAN AYIRT EDİLMESİ

4.1 GENEL OLARAK

Sözleşme kurulduktan sonra, sözleşmenin kuruluşu sırasındaki şartlarda meydana gelen değişiklikler sonucu edimin ifası borçludan beklenemez (*unzumutbarkeit*) ölçüde güçleşebilir. Bu durumda, sözleşmeye bağlılık ilkesinin katı bir şekilde uygulanması sözleşme adaleti (*justice contractuelle*) kavramı ile bağdaşmayabilir¹³². Edimin aynen

---

¹³² **Schwarz, Andreas B.:** “Harbin Hususi Akitler Üzerindeki Tesiri” (Çev. Belbez, Hikmet), Adliye Dergisi, Y. 1944, S. 2, s. 190; **Gürsoy,** s. 7 vd.; **Tunçomağ,** Aşırı Güçlük, s. 885; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop,** s. 368; **Oğuzman/Öz,** C. I, N. 1834 vd.; **Eren,** s. Borçlar Genel, s. 500; **Doğanay, İsmail:** “Sözleşme Yapıldıktan Sonra Devâlüasyon Sebebiyle Para Değerinde Meydana Gelen Büyük Değişiklikler, Akdin Yerine Getirilmesine Mâni Olur Mu?”, Yargıtay Dergisi, C. I, S. 4, s. 27; **Dural,** İmkânsızlık, s. 29; **Akman, Sermet:** “Karşılaştırmalı Olarak Alman ve İsviçre-Türk Hukuklarında Yüksek Oranlı Enflasyonun Para Borçlarına Etkisi ve Bu Konudaki Yargısal Kararlar”, İBD, C. LXIII, S. 10-11-12, s. 626; **Gülekli,** s. 43; **Aral/Ayrancı,** s. 302; **Serozan, Rona:** “Karşılıklı Sözleşmelerde Baştan Dayatılmış veya Sonradan Oluşmuş Edimler Arası Dengesizliğin Uyarılma Yoluyla Düzeltilmesi”, Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s. 1014 vd.; **Tezcan, Mehmet:** “Clausula Rebus Sic Stantibus İlkesi ve Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması”, Ankara 2004, s. 7; **Cashin-Ritaine, Eleanor:** “Emprevizyon, Hardship ve İşlem Temelinin Çökmesi: Pacta Sunt Servanda ve Alman-

ifası mağdur taraf için adaletsiz sonuçlara yol açıyorsa dürüstlük kuralı gereği (TMK 2/I) alacaklı aynen ifade ısrar etmemeli, sözleşmenin uyarlanması yoluna başvurulmalıdır¹³³.

Karşılaştırmalı hukukta sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin teoriler; *clausula rebus sic stantibus*, *Wegfall der Geschäftsgrundlage*, *imprévision*, *frustration*, *change of*

Fransız Hukuki İlişkilerinde Sözleşmelerin Uyarlanmasına Giden Yollar” (Çev. Baysal, Başak), İÜHFM, C. LXIII, S. 1-2, s. 327; **Özçelik**, Borcun İfa Edilmemesi, s. 38 vd.; Y. 13. HD., K.T. 21.11.1991, E. 1991/8374, K. 1991/10619, KBİBB, 818/m. 248; Y. 13. HD., E. 1996/3653, K. 1996/3920, K.T. 16.04.1996, KBİBB, 818/m. 117. Sözleşme adaleti (*justice contractuelle*), başlangıçta kurulmuş edimler arasındaki dengenin borç ilişkisi sona erene kadar korunması için sözleşmenin sürekli olarak yeni olaylara uyarlanmasıdır. **Tunçomağ**, Aşırı Güçlük, s. 885. Sözleşmeye bağlılık ilkesinin ve sözleşmenin uyarlanmasının amacı sözleşme adaletini sağlamaktır. Sözleşmenin uyarlanması, sözleşmeye bağlılık ilkesinin istisnası değildir. Bunlar birbirinin tamamlayıcısıdır (*solidarisme contractuel*). **Feyzioğlu**, Emprevizyon, s. 27; **Ayan, Mehmet**: Borçlar Hukuku (Genel Hükümler), 11. Baskı, Ankara 2016, s. 241; **Baysal**, Uyarlama, N. 31. “Sözleşme yapıldığında karşılıklı edimler arasında mevcut olan denge sonradan şartların olağanüstü değişmesiyle büyük ölçüde tarafların biri aleyhine kanıtlanamayacak derecede bozulabilir. İşte bu durumda sözleşmeye bağlılık ve sözleşme adaleti ilkeleri arasında bir çelişki hasıl olur ve artık bu ilkeye sıkı sıkıya bağlı kalmak adalet, hakkaniyet ve objektif hüsünüyet (MK m. 4, 2) kaidelerine aykırı bir durum yaratır hâle gelir. Hukuk da bu zıtlık (*Clausula rebus sic stantibus*-beklenmeyen hâl şartı sözleşmenin değişen şartlara uydurulması) ilkesi ile giderilmeye çalışılmaktadır.” YHGK, K.T. 15.10.2003, E. 2003/13-599, K. 2003/599, KBİBB.

¹³³ **Gülekli**, s. 45; **Baysal**, Uyarlama, N. 4.

*circumstances*¹³⁴, *hardship*¹³⁵ gibi farklı isimler altında düzenlenmektedir¹³⁶. Bu teoriler dışında, sözleşmenin uyarlanmasını ifade etmek için beklenmezlik, beklenmeyen hâl, fevkalâde hâl, sözleşmenin hâkim tarafından tadil veya feshi, sözleşmenin düzeltilmesi kavramları da kullanılmaktadır¹³⁷.

Sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin teorilerin ortak noktası, sözleşme kurulduktan sonra meydana gelen sözleşmenin içeriğine ilişkin şartlardaki değişikliklerin sözleşmeyi nasıl etkilediğini belirleyip değişen koşullar nedeniyle ortaya çıkan adaletsizliğin düzeltilmeye çalışılmasıdır¹³⁸. Bu teorilere göre, sözleşme şartlarındaki değişiklik belli başlı üç özellik taşımaktadır: değişen koşullar önceden görülmezdir, değişiklik tarafların davranışlarından bağımsızdır ve edimin ifası imkânsızlaşmadan edimler arasındaki denge bozulmaktadır¹³⁹.

---

¹³⁴ *Change in circumstances*, PECL'in sözleşmenin içeriği ve hükümleri bölümünde sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasına ilişkin m. 6:111'de düzenlenmiştir. Aynı ilkelerde mücbir sebebe borcun ifa edilmemesi ve yaptırımları bölümünde m. 8:108'de yer verilmiştir. *Change in circumstances* ile mücbir sebebin ayrı bölümlerde düzenlenmesi bu iki kurum arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Zira, *change in circumstances*'in söz konusu olması için ifanın aşırı ölçüde güçleşmesi (*excessively onerous*), ancak imkânsızlaşmaması gerekir. Mücbir sebepte ise borcun ifa edilmesi imkânsızdır. **Acar, Hakan:** "UNIDROIT ve Avrupa Borçlar Hukuku Prensipleri Işığında Aşırı İfa Güçlüğü", EÜHFD, C. XII, S. 1-2, s. 128.

¹³⁵ *Hardship*, 1994 tarihinde UNIDROIT tarafından yayımlanan PICC'in ifa ile ilgili bölümünde m. 6.2.1 ile 6.2.3 arasında düzenlenmiştir. Mücbir sebebe ise ifa etmeme bölümünde m. 7.1.7'de yer verilmiştir. *Hardship* ve mücbir sebebe ayrı bölümlerde yer verilmesi, uluslararası ticarete kullanılan *force majeure* (mücbir sebep) ve *hardship* kayıtları arasındaki farkın dikkate alındığını göstermektedir. Zira, *hardship* ifaya ilişkindir; ifayı imkânsızlaştırmayan, ancak aşırı ölçüde güçleştiren bir ifa engelidir. Mücbir sebep ise ifa etmeme ve imkânsızlık sorunudur. Bununla birlikte, uluslararası ticarete kullanılan mücbir sebep kayıtlarında *hardship*'in varlığı hâlinde uygulama alanı bulan uyarılama, yeniden müzakere (*renegotiation*, *Neuverhandlung*) gibi yöntemlerin *force majeure*'da da uygulanması sonucu *hardship* ve *force majeure* arasındaki fark ortadan kalkmaktadır. **Baysal**, Uyarılama, N. 225 vd., 439 vd. Nitekim, PICC m. 6.2.2'nin yorumunda hem mücbir sebep hem de *hardship* olarak değerlendirilebilecek bir olayın varlığı hâlinde borçlunun istediği hükme başvurabileceği belirtilmiştir. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016, Art. 6.2.2, Comment 6. *Schwenzer*'e göre, *hardship* mücbir sebebin özel bir hâlidir. Mücbir sebep ile *hardship* arasındaki tek fark, *hardship*'te ifanın aşırı ölçüde güçleşmesidir. Olayın tarafların denetimi dışında olması, öngörülemez olması ve sonuçlarının kaçınılmaz olması unsurları ise mücbir sebep ve *harship*'te ortaktır. **Schwenzer**, International Sales Contract, pp. 714; **Schwenzer**, Exemption, p. 371.

¹³⁶ Sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin burada yer verilmeyen diğer teoriler hakkında bkz. **Tezcan**, s. 17.

¹³⁷ **Tunçomağ**, Aşırı Güçlük, s. 887; **Baysal**, Uyarılama, N. 8. **Tunçomağ**'a göre, bu kavramlar sözleşmenin uyarlanması için gereken özelliklerden sadece birini (öngörülmezliği) vurguladığı için yetersizdir. **Tunçomağ**, Aşırı Güçlük, s. 887.

¹³⁸ **Baysal**, Uyarılama, N. 6.

¹³⁹ **Cashin-Ritaine (Çev. Baysal)**, s. 332.

Sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin en eski teori, klasik teori olarak nitelendirilen *clausula rebus sic stantibus* teorisidir¹⁴⁰. Bu teoriye göre, taraflar sözleşmeyi kurarken sözleşmenin kurulduğu andaki koşulların değişmeyeceği zımnî (örtülü) şartına dayanır. Sözleşmenin kurulmasından sonra, koşullarda bir değişiklik olduğunda taraflar zımnî şarta dayanarak sözleşmeyi değişen koşullara uyarlayabilir¹⁴¹.

Sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin teoriler günümüzde *clausula rebus sic stantibus* başlığı altında incelenmektedir. Ancak, bu teorilerin kapsamı *clausula rebus sic stantibus* 'tan farklıdır¹⁴².

4.2 BEKLENMEYEN HÂLDEN AYIRT EDİLMESİ

Mücbir sebep gibi, beklenmeyen hâl (umulmayan olay, fevkalade hâl, kaza, *cas fortuit au sens étroit, cas fortuit simple ou ordinaire*) de Türk Borçlar Kanunu'nda genel olarak tanımlanmamıştır¹⁴³. Bununla birlikte, öğretideki hâkim görüşe göre beklenmeyen hâl, sözleşme ilişkisinde borçlunun irade ve davranışından bağımsız olarak onun borcunu ihlâl etmesine kaçınılmaz biçimde neden olan olaydır¹⁴⁴. Beklenmeyen hâlin varlığı için

---

¹⁴⁰ Bu teori, Roma hukukuna yabancı olup postglassatörler ve kilise hukuku döneminde gelişmiştir. *Clausula rebus sic stantibus* teorisinin tarihsel gelişimine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 55 vd.; **Zimmermann**, Obligations, pp. 579; **Baysal**, Uyarlama, N. 63 vd.

¹⁴¹ **Gürsoy**, s. 11; **Sarial, Enis**: “Beklenmeyen Halin Sözleşmeye Etkisi (II), Yargı Aylık Dergi, Y. 1980, S. 48, s. 25; **Rösler, Hannes**: “Alman ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen ve Öngörülemeyen Koşullar” (Çev. Aydın Ünver, Tülay), İÜHFİM, C. LXVI, S. 1, s. 354; **Baysal**, Uyarlama, N. 73. *Clausula rebus sic stantibus* teorisine, sadece uzun süreli ve karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde uygulandığı, ani edimli sözleşmeler ve tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerde uygulama alanı bulmadığı, hangi değişikliklerin zımnî şart oluşturduğu görüşünün belirsizliği, tarafların önceden öngöremedikleri bir husus üzerinde ortak iradelerinin varlığının kabulü gibi nedenlerle eleştirilmiştir. **Dural**, İmkânsızlık, s. 30; **Gülekli**, s. 55; **Baysal**, Uyarlama, N. 74. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Gürsoy**, s. 12 vd.

¹⁴² **Baysal**, Uyarlama, N. 75.

¹⁴³ Türk hukukunda beklenmeyen hâl yerine, Fransız hukukundaki emprevizyon (öngörülemezlik) kavramı da kullanılmaktadır. Ancak, “emprevizyon” beklenmeyen hâlden daha geniş bir ifade olduğu için bu durum öğretide eleştirilmiştir. Nitekim, mücbir sebebin varlığı için de öngörülemezlik unsuru aranmaktadır. Bu konuda ayrıca bkz. **Gözübüyük**, s. 160 vd.; **Tandoğan**, Mes’uliyet Hukuku, s. 463.

¹⁴⁴ **Tandoğan**, Mes’uliyet Hukuku, s. 461; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1000; **Akıntürk**, s. 50; **Eren**, İlliyyet Bağı, s. 139; **Erman**, s. 74; **Eren**, Borçlar Genel, s. 796; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345; **Kurt**, s. 191 vd. Aynı yönde bkz. YHGK, K.T. 13.06.2018, E. 2015/10-1100, K. 2018/1185, KBİBB, 5510/m. 14.

borçlu açısından kaçınılmaz bir olayın varlığı, borcun ihlâl edilmesi ve olay ile borcun ihlâl edilmesi arasında uygun illiyet bağının bulunması gerekir¹⁴⁵.

Mücbir sebep gibi, beklenmeyen hâl de sözleşme riski sorunudur¹⁴⁶. Bununla birlikte, Türk hukukunda mücbir sebep ile beklenmeyen hâl ayrı kavramlar olarak kabul edilmektedir¹⁴⁷. Zira, beklenmeyen hâl ile mücbir sebebin meydana geliş şekli ve sonuçları birbirinden farklıdır¹⁴⁸.

Beklenmeyen hâlin haricî olması, yani borçlunun faaliyet veya işletmesinin dışında ortaya çıkması gerekmez. Borçlunun faaliyet veya işletmesinde meydana gelen bir olay da beklenmeyen hâl olarak nitelendirilebilir¹⁴⁹. Buna karşılık, mücbir sebep daima haricî bir olaydır¹⁵⁰.

Mücbir sebepte haricîlik unsurunun aranması, özellikle haksız fiilden doğan sorumlulukta önem taşır. Zira, haksız fiillerde zarar veren haricî olarak ortaya çıkan mücbir sebebin varlığını ispatlayarak sorumluluktan kurtulabilir. Buna karşılık, haksız fiillerde beklenmeyen hâl borçluyu her durumda sorumluluktan kurtarmaz¹⁵¹. Haksız fiillerde beklenmeyen hâl zararlı sonucu doğuran ortak nedenlerden biri olabilir¹⁵². Bu

---

¹⁴⁵ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 461 vd.; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1000; **Akıntürk**, s. 50; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 141 vd.; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 28 vd.; **Kurt**, s. 191 vd.

¹⁴⁶ **Baysal**, Uyarlama, N. 653; **Kurt**, s. 27.

¹⁴⁷ Alman ve İsviçre hukukunda da mücbir sebep birbirinden ayrı kurumlar olarak kabul edilmektedir. **Göktürk**, s. 1163; **Akyazan**, s. 299; **Gözübüyük**, s. 43 vd. Buna karşılık, Fransız hukukunda beklenmeyen hâl ile mücbir sebep arasında fark yoktur. Eski Fransız Medenî Kanunu döneminde bu durumun gerekçesi olarak, CCF m. 1148'de hem mücbir sebep (*force majeure*) hem beklenmeyen hâl (*cas fortuit*) nedeniyle borcunu ifa etmeyen borçlunun tazminat ödeme yükümlülüğünden sorumlu tutulmamış olması gösterilmiştir. **Arsebük**, s. 142; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 15; **Akyazan**, s. 298; **Sarial**, Beklenmeyen Hal I, s. 27. Günümüzde bu iki kavram arasında fark bulunmaması Fransız Medenî Kanunu m. 1218'de haricîlik unsurunun aranmaması ile açıklanmaktadır. **Baysal**, Uyarlama, N. 600, dn. 994.

¹⁴⁸ **Eren**, Borçlar Genel, s. 583 vd. Bu konuda ayrıca bkz. aşağıda 5.1.

¹⁴⁹ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 464; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 176; **Gözübüyük**, s. 82; **Sarial**, Beklenmeyen Hâl I, s. 27; **Eren**, Borçlar Genel, s. 582; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 678; YHGK, K.T. 27.02.2013, E. 2012/10-1141, K. 2013/282, KBİBB, 506/m. 77.

¹⁵⁰ **İmre**, s. 201; **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 464 vd.; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1004; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 176; **Eren**, Borçlar Genel, s. 584; **Yayla**, s. 49; **Sarial**, Beklenmeyen Hâl I, s. 27; **Kaplan**, s. 172; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 53 vd.; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 678; **Kurt**, s. 197 vd.

¹⁵¹ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku s. 468; **Gözübüyük**, s. 63; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 43; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 175; **Kaplan**, s. 172; **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 68; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 55.

¹⁵² **Eren**, Borçlar Genel, s. 796; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 396; **Antalya**, C. II, s. 230, YHGK, K.T.

durumda, beklenmeyen hâl, ortaya çıkan zarar ile davranış arasındaki illiyet bağı kesmediği için zarar veren sorumluluktan kurtulmaz¹⁵³.

Beklenmeyen hâl, borçlunun irade ve davranışından bağımsızdır. Örneğin satış sözleşmesi kurulduktan sonra kusuru olmaksızın ayırt etme gücünü yitiren borçlunun satış konusu malı yakması beklenmeyen hâl olarak nitelendirilebilir¹⁵⁴.

Mücbir sebep beklenmeyen hâle kıyasla daha şiddetli ve yoğundur¹⁵⁵. Beklenmeyen hâlin varlığı için bunun sonuçlarının herkes bakımından kaçınılmaz olması aranmaz. Beklenmeyen hâlde kaçınılmazlık sadece somut olaydaki borçlu yönündendir, nispidir¹⁵⁶. Mücbir sebepte ise kaçınılmazlık mutlaklıdır. Bu sebeple, her mücbir sebep beklenmeyen hâldir; ancak, her beklenmeyen hâl mücbir sebep değildir¹⁵⁷. Nitekim, TBK m. 119'da¹⁵⁸ yer alan "beklenmedik hâl" ifadesi hem beklenmeyen hâli de hem de mücbir sebebi kapsamaktadır¹⁵⁹.

13.06.2018, E. 2015/10-1100, K. 2018/1185, KBİBB, 5510/m. 14.

¹⁵³ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku s. 468; **Gözübüyük**, s. 63; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 43; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 175; **Kaplan**, s. 172; **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 68; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 55. Bu konuda bkz. **Eren**, Borçlar Genel, s. 796. Ayrıca, kusursuz sorumlulukta zarar sadece beklenmeyen hâl nedeniyle meydana gelmiş olsa dahi, borçlu beklenmeyen hâlden sorumludur. **İmre**, **Zahit**: Doktrinde Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri, İstanbul 1949, s. 202; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 140; **Eren**, Borçlar Genel, s. 518.

¹⁵⁴ **Kurt**, s. 192. Ayrıca, beklenmeyen hâl, borçlunun veya alacaklının ifa yardımcısından (TBK m. 116) ve alacaklının kusurundan kaynaklanmamalıdır. **Kurt**, s. 191. Aynı yönde bkz. Y. 17. HD., E. 2016/13023, K. 2017/8744.

¹⁵⁵ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1003; **Göktürk**, s. 1165; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 176, 184; **Sarial**, Beklenmeyen Hâl I, s. 27; **Eren**, Borçlar Genel, s. 582; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 55; **Antalya**, C. II, s. 230; **Kurt**, s. 197; Y. 19. HD., K.T. 17.06.1997, E. 1997/30477, K. 1997/6233, KBİBB. Karş. **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 466, dn. 57; YHGK, K.T. 27.02.2013, E. 2012/10-1141, K. 2013/282, KBİBB, 506/m. 77.

¹⁵⁶ **Göktürk**, s. 1165; **Arsebük**, s. 143; **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 466; **Akıntürk**, s. 52; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 145; **Reisoğlu, Safa**: Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 24. Bası, İstanbul 2013, s. 357; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 40; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345; **Sarial**, Beklenmeyen Hâl I, s. 27; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 709 vd. Bununla birlikte beklenmeyen hâlde kaçınılmazlık objektiftir. Bir başka deyişle, bir olayın beklenmeyen hâl olup olmadığı değerlendirilirken borçlu ile aynı şartlarda bulunan makul bir kişi esas alınır. **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 143 vd.; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 34; **Bingöl**, s. 209.

¹⁵⁷ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1003; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 40; **Eren**, Borçlar Genel, s. 585 vd.; **Antalya**, C. II, s. 228; YHGK, K.T. 13.06.2018, E. 2015/10-1100, K. 2018/1185, KBİBB, 5510/m. 14.

¹⁵⁸ Türk Borçlar Kanunu m. 119'a göre, "(1) Temerrüde düşen borçlu, beklenmedik hâl sebebiyle doğacak zarardan sorumludur. (2) Borçlu, temerrüde düşmekte kusuru olmadığını veya borcunu zamanında ifa etmiş olsaydı bile beklenmedik hâlin ifa konusu şeye zarar vereceğini ispat ederek bu sorumluluktan kurtulabilir." Bu konuda bkz. aşağıda 6.2.

¹⁵⁹ **Eren**, Borçlar Genel, s. 1133; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1654.

Beklenmeyen hâl ile mücbir sebep arasındaki bir başka fark, bunların sonuçları açısındandır. Sözleşme ilişkisinde ortaya çıkan olay sonucu borcun ifası ne kadar güçleşmiş olursa olsun yerine getirilebiliyorsa mücbir sebep yoktur; beklenmeyen hâl vardır. Bir başka deyişle, mücbir sebep aşırı ifa güçlüğü sonucunu doğurmaz¹⁶⁰.

Buna karşılık, mücbir sebep gibi beklenmeyen hâl de sözleşme ilişkisinde borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânlığı (TBK m. 136) sonucunu doğurarak borçluyu sorumluluktan kurtarabilir. Ancak, beklenmeyen hâlin ifa imkânsızlığına neden olarak borçluyu sorumluluktan kurtarması mutlak değildir. Bazı hâllerde borçlu kanun gereği beklenmeyen hâlden sorumludur (TBK. m. 373/II, 576/I, 579/I). Borçlunun beklenmeyen hâlden sorumlu olduğu bu durumlarda da borçlu, mücbir sebebin varlığını ispatlayarak sorumluluktan kurtulabilir¹⁶¹.

4.3 ALMAN HUKUKUNDAKİ İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİ TEORİSİNDEN AYIRT EDİLMESİ

Almanya'da Birinci Dünya Savaşı ve devamında yaşanan ekonomik buhran dönemi sonucu sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır¹⁶². Sözleşmenin uyarlanmasının temeli olarak günümüzde kabul edilen görüş, *Oertmann*'ın

¹⁶⁰ Thilo (Çev. Esen), s. 350; Göktürk, s. 1169; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 1004 vd.; Gözübüyük, s. 162; Berkin, s. 225; Sarıal, Beklenmeyen Hâl I, s. 27; Katsivela, Marel: "Contracts: Force Majeure Concept or Force Majeure Clauses?", Uniform Law Review, Vol. XII, I. 2, p. 106; YHGK, E. 2003/13-332, K. 2003/340; YHGK, E. 2010/14-14, K. 2010/15; YHGK, E. 2014/1614, K. 2014/900. Ülkeyi sarsan ekonomik kriz, enflasyonun olağanüstü ölçüde artması, para değerinin önemli ölçüde düşmesi aşırı ifa güçlüğüne örnektir. Thilo (Çev. Esen), s. 349; Kocayusufpaşaoğlu, Sosyal Felaketler, s. 504. Karş. Bingöl'e göre, mücbir sebep borcun ifasını aşırı ölçüde güçleştirebilir. Bingöl, s. 280 vd.

¹⁶¹ Tekinay/Akman/ Burcuoğlu/Altop, s. 1003; Oğuzman/Öz, C. I, N. 1345; Kurt, s. 197.

¹⁶² Sözleşme kurulduktan sonra değişen şartlar nedeniyle sözleşmeye müdahalenin hukukî temelini ilk olarak *clausula rebus sic stantibus* olduğu ileri sürülmüştür. *Clausula rebus sic stantibus* teorisini gerek (*Voraussetzung*) teorisi, ekonomik imkânsızlık (*wirtschaftliche Unmöglichkeit*), sözleşmenin tamamlanması görüşü, işlem temelini çökmesi teorisi gibi çeşitli görüşler takip etmiştir. Bu konular hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gürsoy, s. 11 vd.; Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 53 vd.; Tunçomağ, Aşırı Güçlük, s. 887 vd.; Dural, İmkânsızlık, s. 28 vd.; Gülekli, s. 54 vd.; Topuz, s. 69 vd.; Baysal, Uyarlama, N. 41 vd.

“İşlem Temeli” (*Die Geschäftsgrundlage*)¹⁶³ adlı eserinde ileri sürdüğü işlem temelinin çökmesi (*Wegfall der Geschäftsgrundlage*) teorisisidir.

2002 yılına kadar sözleşmenin uyarlanması Alman Medenî Kanunu’nda düzenlenmemiştir. 2002 yılında yürürlüğe giren Alman Borçlar Hukukunu Modernize Kanunu’nda yer verilen işlem temelinin çökmesi (*Störung der Geschäftsgrundlage*) teorisi ile sözleşmenin uyarlanması, Alman Medenî Kanunu’nda (BGB § 313) kanunî bir hüküm olarak yer almıştır¹⁶⁴. Türk hukukunda da 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile işlem temelinin çökmesi teorisi ve bu teorinin hukukî temelinin dürüstlük kuralı olduğu kanun koyucu tarafından kabul edilmiştir¹⁶⁵.

Mücbir sebep gibi, işlem temelinin çökmesi de sözleşmenin başlangıçta kararlaştırılmış biçimde ifa edilmesinin istisnasıdır¹⁶⁶. Her iki durumda da sözleşmenin

---

¹⁶³ İşlem temeli kavramının tanımına ilişkin bkz. **Kocayusufpaşaoğlu, Necip**: “İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi için Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart Mıdır?”, Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s. 506; **Cashin-Ritaine (Çev. Baysal), s. 321**.

¹⁶⁴ Bu düzenlenmenin yapılmasından önceki dönemde işlem temelinin çökmesinin hukukî temeli öğretide çokça tartışılmıştır. Hâkim görüşe göre, işlem temelinin çökmesi teorisinin hukukî temeli BGB § 242’te düzenlenen dürüstlük kuralıdır (*Treu und Glauben*). BGB § 313 ile işlem temelinin çökmesi teorisi kanunî dayanağa kavuşmuş olsa da bu teorinin temelinin dürüstlük kuralı olduğu görüşü geçerliliğini korumaktadır. Bu görüşe göre, sözleşme kurulduktan sonra değişen şartlar nedeniyle sözleşmeyle taahhüt edilen edimin ifası taraflardan biri için beklenemez hâle geldiğinde, tarafların özgür iradeleri ile kurduları sözleşme ilişkisine müdahale edilmesi ancak dürüstlük kuralına dayanarak mümkün olabilir. **Schwarz (Çev. Belbez)**, Harbin Etkisi, s. 194; **Zimmermann**, Remedies for Non-performance, pp. 282; **Baysal**, Uyarlama, N. 90 vd. BGB § 313(1)’e göre “Sözleşmenin temelini oluşturan hâl ve şartlar sözleşmenin kurulmasından sonra ağır biçimde değişmişse ve taraflar bu değişikliği öngörmüş olsalardı sözleşmeyi hiç yapmayacak veya başka bir içerikle yapacak idiyse, somut olayın tüm şartları, özellikle sözleşmesel ve kanunî risk dağılımı göz önünde bulundurulduğunda taraflardan birinin sözleşmede değişiklik yapılmadan sözleşme ile bağlı kalması ondan beklenemiyorsa sözleşmenin uyarlanması talep edilebilir.”

¹⁶⁵ **Serozan**, İfa Engelleri, §20 N. 4; **Baysal**, Uyarlama, N. 89, dn. 182. “Bu yeni düzenleme, öğretide ve uygulamada sözleşmeye bağlılık (ahde vefa) ilkesinin istisnalarından biri olarak kabul edilen, “işlem temelinin çökmesi”ne ilişkindir. İmkânsızlık kavramından farklı olan aşırı ifa güçlüğüne dayanan uyarlama işleminin temeli, Türk Medenî Kanununun 2nci maddesinde öngörülen dürüstlük kuralıdır.” Türk Borçlar Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/499), m. 137, s. 77. Sözleşmenin uyarlanması Türk Borçlar Kanunu’nda genel bir hüküm olarak yer almadan önce, eBK m. 282’de (TBK m. 363) ürün kirasında ve eBK m. 365’te (TBK 480/II) eser sözleşmesinde düzenlenmiştir. İsviçre hukukunda sözleşmenin uyarlanmasının hukukî temelinin dürüstlük kuralı olduğu öne sürülmekle birlikte işlem temelinin çökmesi teorisi kabul edilmemektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Baysal**, Uyarlama, N. 187 vd.

¹⁶⁶ Mücbir sebebin sürekli imkânsızlık sonucunu doğdurduğu durumlar gibi işlem temelinin çöktüğü hâller de sözleşme riski sorunudur. **Baysal**, Uyarlama, N. 653; **Kurt**, s. 27.

kurulmasından sonra ortaya çıkan, öngörülemeyen ve taraflara isnat edilemeyen bir dış etken nedeniyle sözleşmenin kurulduğu sıradaki durumlarda değişiklik meydana gelmektedir¹⁶⁷.

Bununla birlikte, işlem temelinin çökmesi ile mücbir sebep hem şartları hem sonuçları açısından birbirinden farklıdır. Mücbir sebebi yenmek mümkün değildir. İşlem temelinin çöktüğü olayı yenmek ise mümkündür, ancak borçludan istenemeyecek ölçüde ağırdır¹⁶⁸.

Mücbir sebep borcun sürekli veya geçici imkânsızlığına neden olur¹⁶⁹. Oysa, işlem temelinin çöktüğü hâllerde edimin ifası mümkündür. Mücbir sebep geçici nitelikteyse borcun zamanında ifasını engeller, dolayısıyla borçlu kural olarak kusursuz temerrüde düşmüş olur. Ancak, borçlu mücbir sebep ortadan kalktıktan sonra borcunu yerine getirmekle yükümlüdür¹⁷⁰. Bu noktada, mücbir sebep ile işlem temelinin çökmesi birbirine yaklaşmaktadır. Zira, işlem temelinin çökmesinde olduğu gibi, mücbir sebebin geçici olduğu hâllerde de edimin aynen ifası mümkündür. Ancak, mücbir sebep borçlunun temerrüde düşmesine neden olduğu için mücbir sebepte sözleşmeden doğan sorumluluk (kusur sorumluluğu) söz konusudur.

Mücbir sebep geçici nitelikteyse mütemerrit borçlu, gecikme tazminatı ödemekle yükümlü değildir. Zira, alacaklının temerrüde düşen borçludan gecikme tazminatı talep edebilmesi için borçlunun kusurlu olması gerekir. İşlem temelinin çökmesinde ise sadece taraflardan birinin üzerindeki riskin dağılımı (taşınması veya paylaşılması) sorunu vardır. İşlem temelinin çökmesinin borçlunun kusur sorumluluğuyla ilgisi yoktur¹⁷¹.

Mücbir sebep sürekli nitelikteyse borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığı (TBK m. 136) meydana gelir. Bu durumda, borçlunun edimi ifa yükümlülüğü hâkim kararı gerekmeksizin kendiliğinden sona erer¹⁷². İşlem temelinin

---

¹⁶⁷ **Serozan**, İfa Engelleri, §20 N. 1 vd.; **Baysal**, Uyarlama, N. 433; **Kurt**, s. 51 vd.

¹⁶⁸ **Tunçomağ**, Aşırı Güçlük, s. 887.

¹⁶⁹ **Cansel**, s. 427; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop**, s. 1003; **Arat, Ayşe**: Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması, Ankara 2006, s. 105, dn. 100; **Baysal**, Uyarlama, N. 440, dn. 741.

¹⁷⁰ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345, dn. 171, **Baysal**, Uyarlama, N. 440, **Köseoğlu**, s.11.

¹⁷¹ **Sarial**, Beklenmeyen Hal II, s. 29; **Serozan**, İfa Engelleri, §20 N. 1; **Baysal**, Uyarlama, N. 440; **Topuz**, s. 234 vd.

¹⁷² **Sarial**, Beklenmeyen Hal I, s. 27; **Topuz**, s. 151; **Kurt**, s. 52.

çökmesinde ise aksi kararlaştırılmadıkça, hâkim kararı ile sözleşme değişen şartlara uyarlanarak devam eder¹⁷³.

BGB § 313'te üç farklı hâlde işlem temelini çöktüğü kabul edilmiştir. Bunlar, edimler arasındaki dengenin bozulması, aşırı ifa güçlüğü ve sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkmasıdır¹⁷⁴.

Aşırı ifa güçlüğünde (*übermäßige Leistungerschwerung*), borçlunun sözleşmeyle ifasını taahhüt ettiği edimi yerine getirmesi sözleşmenin kurulması sırasında öngörülene kıyasla aşırı külfetli hâle gelmektedir¹⁷⁵. Aşırı ifa güçlüğünde edimin ifası imkânsız değildir. Oysa, mücbir sebebin varlığı için borcun hiç kimse tarafından ifa edilememesi gerekir. Borçlu tarafından olmasa da herhangi bir kişi tarafından borcun yerine getirilmesi mümkünse mücbir sebep yoktur¹⁷⁶.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde aşırı ifa güçlüğü, ilk olarak ekonomik imkânsızlık (*wirtschaftliche Unmöglichkeit, wirtschaftlicher Unvermögen*) kapsamında değerlendirilmiştir. Bu dönemde, ekonomik imkânsızlık borçlunun sorumlu olmadığı maddî (fizikî, gerçek, mantıkî, tabii) imkânsızlık (*echte, wirkliche, physische Unmöglichkeit*) olarak kabul edilmiştir¹⁷⁷.

---

¹⁷³ **Kurt**, s. 52. Nitekim, aşırı ifa güçlüğünün amacı sözleşmenin yeni koşullara uyarlanarak ayakta tutulmasını sağlamaktır. **Baysal**, Uyarlama, N. 442.

¹⁷⁴ **Kurt**, s. 59 vd. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde taraflar, edim ile karşı edim arasında bir denge oluşturarak sözleşme kurar. Sözleşmenin kurulması sırasında taraflarca öngörülemeyen olaylar (örneğin savaş, darbe, enflasyonun beklenenden çok yüksek olması) nedeniyle edimler arasında bir orantısızlık meydana geldiğinde edimler arasındaki denge bozulmuş olur. Bu durum, edimler arasındaki dengenin bozulması (*Äquivalenzstörung*) olarak adlandırılır. **Baysal**, Uyarlama, N. 529 vd.; **Yılmaz, Süleyman**: “Dövizde Endeksli Tüketici Kredilerinde Uyarlama Sorunu ve Yargıtay’ın Bakışı”, AÜHFD, C. LIX, S. 1, s. 146. TBK m. 138’de edimler arasındaki dengenin bozulması hâlinde sözleşmenin uyarlanması imkânı tanınmamıştır. **Baysal**, Uyarlama, N. 538 vd.’da düzenlenmiştir. **Serozan**, İfa Engelleri, § 20 N. 12; **Serozan**, BK Tasarısı, s. 46; **Canbolat, Ferhat**: Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi, Çökmesi ve Boşa Çıkması, Ankara 2012, s. 232 vd. Karş. **Baysal**, Uyarlama, N. 555; **Havutçu**, s. 337 vd.; **Kurt**, s. 58.

¹⁷⁵ **Kurt**, s. 61. Aşırı ifa güçlüğünde meydana gelen durum değişikliği daha çok para borcu dışındaki bir borcun borçlusunu mağdur hâle getirir. Edimler arasındaki dengenin bozulmasından farklı olarak, aşırı ifa güçlüğünde mağdur olabilecek taraf sadece borçludur. **Topuz**, s. 59; **Baysal**, Uyarlama, N. 538; **Kurt**, s. 61. TBK m. 138’de, sadece borçluya sözleşmenin uyarlanmasını talep hakkı tanınmıştır. Bu durumun TBK m. 138’de sadece aşırı ifa güçlüğünün düzenlendiğini gösterdiğine ilişkin bkz **Baysal**, Uyarlama, N. 538 vd.

¹⁷⁶ **Baysal**, Uyarlama, N. 440.

¹⁷⁷ **Puelinckx, Alphons**: “Frustration, Hardship, Force Majeure, Imprévision, Wegfall der Geschäftsgrundlage, Unmöglichkeit, Changed Circumstances A Comparative Study in English, French, German and Japanese Law”, Journal of International Arbitration, Vol. III, I. 2, p. 60; **Baysal**, Uyarlama, N.

Ekonomik imkânsızlıkta, edim ile karşı edim arasındaki oransızlık borçlunun sözleşmeyle bağlı kalmasının beklenemeyeceği ölçüdedir¹⁷⁸. Örneğin tedarik edilecek petrolün fiyatı meydana gelen gelişme nedeniyle yüksek miktarda artmaktadır. Burada, esasen bir imkânsızlık değil; ekonomik sebeplere dayalı bir aşırı ifa güçlüğü vardır¹⁷⁹. Nitekim, eşyanın imal edildiği tek ülkede öngörülememesine rağmen savaş çıkması hâlinde dahi edimin ifası imkânsız değildir, sadece güçleşmiştir¹⁸⁰. Dolayısıyla, ekonomik imkânsızlık mücbir sebep değildir. Ekonomik imkânsızlıkta borcun ifası imkânsızlaşmamıştır.

Ekonomik imkânsızlık gibi, fiilî (pratik) imkânsızlığın (*faktische, praktische Unmöglichkeit*) da bir imkânsızlık hâli olduğu ileri sürülmüştür¹⁸¹. Fiilî imkânsızlıkta sözleşmenin kurulmasından sonra meydana gelen değişiklik, borçlunun borcunu ifası için katlanması gereken masraf veya zahmeti dürüstlük kuralına göre ondan beklenemeyecek ölçüde arttırmaktadır¹⁸².

539; **Kurt**, s. 53. Maddî imkânsızlık kavramına ilişkin bkz. **Dural**, İmkânsızlık, s. 8; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1063; **Topuz/Canbolat**, s. 689 vd.; **Kurt**, s. 92.

¹⁷⁸ **Zimmermann**, Remedies for Non-performance, p. 282; **Rösler (Çev. Aydın Ünver)**, s. 358; **Kurt**, s. 62. Pratik imkânsızlık ile ekonomik imkânsızlık şu noktada birbirinden ayrılmaktadır: Ekonomik imkânsızlıkta borçlu gibi alacaklı da petrolü başka yerden tedarik ettiğinde yüksek bedel ödemek zorunda kalmasına rağmen, tedarik edilen petrolü sözleşme fiyatından sattığında yüksek miktarda gelir elde eder. Dolayısıyla, yarar-zarar arasında tam bir oransızlık yoktur. **Zimmermann**, Remedies for Non-performance, p. 282; **Rösler (Çev. Aydın Ünver)**, s. 358. *Rösler*'e göre, pratik imkânsızlık ile ekonomik imkânsızlık arasındaki bu ayrım mücbir sebep ile işlem temelinin çökmesi arasındaki farkı açıklamaktadır. **Rösler (Çev. Aydın Ünver)**, s. 358.

¹⁷⁹ **Gürsoy**, s. 26; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 61; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1066; **Schäfer, Hans-Bernd**: "Hukuk ve Ekonomi Yaklaşımı Çerçevesinde Türk Sözleşme Hukukunda Ekonomik İmkânsızlık" (Çev. Aksoy, Hüseyin Can, BATİDER, C. XXXVI, S. 1, s. 65; **Kurt**, s. 63. Alman hukukunda da ekonomik imkânsızlık işlem temelinin çökmesi kapsamında kabul edilmektedir. **Topuz/Canbolat**, s. 699. İngiliz mahkemeleri de Süveyş Kanalı'nın kapanması nedeniyle Ümit Burnu'nu dolanarak malın taşınmasının gerektiği olaylara ilişkin davalarda bu durumun *frustration* teorisi kapsamında bir imkânsızlık yaratmadığına, sadece borcun ifasını güçleştirdiğine karar vermiştir. *Tsakiroglou & Co. Ltd. v. Noble & Thorl GmbH* (1962), A.C. 93. Karş. *Serozan*'a göre, somut olayın özelliklerine göre ekonomik imkânsızlık aşırı ifa güçlüğü veya imkânsızlık olarak değerlendirilmelidir. **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 2.

¹⁸⁰ Bu durum, aynı zamanda çeşit borçları için de aşırı ifa güçlüğü'nün mevcut olabileceğini göstermektedir. **Kurt**, s. 63.

¹⁸¹ Nitekim, Alman hukukunda ekonomik imkânsızlık BGB § 313'e dâhilken, pratik imkânsızlık BGB § 275 (II)'ye tâbidir. Bir başka deyişle, Alman hukukunda pratik imkânsızlık bir imkânsızlık hâlidir. **Topuz/Canbolat**, s. 692 vd; **Baysal**, Uyarlama, N. 104.

¹⁸² Pratik imkânsızlığa verilen tipik örnek satış sözleşmesi konusu bir yüzüğün alıcıya teslim edilmeden önce göle düşmesidir. Gölü boşaltarak ve dedektör kullanarak arama yapmak bilimsel ve teknik açıdan

Bir görüşe göre¹⁸³, fiilî imkânsızlıkta ifa bilimsel ve teknolojik gelişmelere göre mümkün olduğu için imkânsızlık değil, pratik nedenli bir aşırı ifa güçlüğü söz konusudur. Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre¹⁸⁴ ise fiilî imkânsızlık borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık hâlidir. Zira, fiili imkânsızlıkta edimin yerine getirilmesi mantık kurallarına göre mümkün olsa da fiilen mümkün değildir¹⁸⁵. Örneğin belirli bir yüzüğün ifasının taahhüt edildiği bir olayda, yüzüğü taşıyan uçak öngörülemeyen ve kaçınılamayan bir yıldırım sonucu okyanusa düşmüş, dolayısıyla yüzüğün teslimi fiilî olarak imkânsız hâle gelmişse borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığının mevcut olduğu kabul edilmelidir¹⁸⁶.

Alman hukukunda işlem temelini çökmesi sayılan bir başka hâl, sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkmasıdır (*Zweckstörung*)¹⁸⁷. Tarafların sözleşmeyi kurarken sözleşmenin içeriğinde yer almayan, ancak sözleşmenin kuruluşunda önem taşıyan bazı amaçları (özel amaçları) olabilir¹⁸⁸. Sözleşmenin kurulmasından sonra, taraflara isnat edilemeyen bir nedenden ötürü özel amaçlar boş çıkabilir. Bu durum, sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması olarak adlandırılmaktadır¹⁸⁹.

---

mümkün olup BGB § 275 (I)'e göre bir imkânsızlık yoktur. Ancak, yüzüğün değerine ve alacaklının aynı kalan çıkarına göre yüzüğün ifası oldukça orantısızdır. BGB § 275 (II)'ye göre, bu durumda alacaklı yüzüğün ifasını talep edemez. **Eren**, Borçlar Genel, s. 1063; **Zimmermann**, Remedies for Non-Performance, p. 282; **Rösler (Çev. Aydın Ünver)**, s. 358.

¹⁸³ **Kurt**, s. 64. Alman hukukunda pratik imkânsızlığın işlem temelini çökmesi (BGB § 313) kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin görüş için bkz. **Ergüne**, s. 354 vd.

¹⁸⁴ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 904; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1465; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1329; **Serozan**, İfa Engelleri, § 14 N. 10; **Dural**, İmkânsızlık, s. 8 vd.

¹⁸⁵ **Dural**, İmkânsızlık, s. 9; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1063.

¹⁸⁶ **Aksoy**, p. 153.

¹⁸⁷ İsviçre hukukunda amacın boşa çıkmasının borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık kapsamında değerlendirildiğine ilişkin bkz. **Kurt**, s. 70 vd. Amacın boşa çıkmasına verilen en önemli örnek, İngiliz hukukundaki taç giyme davasıdır (*coronation case*): *Krell v. Henry* (1903), 2 K.B. 740. Bu dava, İngiliz hukukunda *frustration* teorisinin doğumuna neden olan davalardan biridir. Diğer ülke hukuklarında da bu dava, sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin teoriler için temel örnek olmuştur. **Erman**, s. 43 vd.; **Baysal**, Uyarlama, N. 543

¹⁸⁸ **Baysal**, Uyarlama, N. 544.

¹⁸⁹ Amacın boşa çıkmasının “kullanma imkânsızlığı” olarak da adlandırıldığına ilişkin bkz. **Kurt**, s. 68. Amacın boşa çıkması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Dural, Mustafa**: “Alman Hukukunda Sözleşmenin Amacının Engellenmesi ve Sözleşmenin Amacının Erişilmesine İlişkin Görüşler”, BATİDER, C. VII, S. 4, s. 908 vd.; **Canbolat**, s. 181 vd.; **Dalcı Özdoğan, Nurcihan**: “İfa Engelleri Hukukunda Amacın Gerçekleşmesi ve Amacın Ortadan Kalkması”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. IX, S. 2, s. 296 vd.

Amacın boşa çıkmasında, sözleşmenin kurulmasından sonra ortaya çıkan değişiklik sonucu edimin ifasını imkânsızlaşmamış, sadece ifa alacaklı açısından anlamını yitirmiştir¹⁹⁰. Bir başka deyişle, amacın boşa çıkmasında öznel amaca ulaşamama söz konusudur, borçlunun borcunu ifa etmesi imkânsız değildir. Ancak, taraflar öznel amaçlarını sözleşmenin içeriğine dahil ederek nesnel amaç hâline getirmişse ve amacın boşa çıkması nesnel amaçların gerçekleşmesini engelliyorsa imkânsızlık vardır¹⁹¹.

4.4. FRANSIZ HUKUKUNDAKİ EMPREVİZYON TEORİSİNDEN AYIRT EDİLMESİ

Fransız hukukunda sözleşmeye bağlılık ilkesi, Fransız Medenî Kanunu m. 1103'te (eski CCF m. 1134/I) düzenlenmiştir¹⁹². Bu hükme göre, “*Hukuka uygun kurulan sözleşmeler, taraflar arasında kanun hükmündedir.*” Tarihsel süreç boyunca sözleşmeye bağlılık ilkesi Fransız özel hukukunda çok katı uygulanmış, *force majeure* (mücbir sebep) dışında bu kuraldan taviz verilmemiştir¹⁹³. 2016 yılında 2016-131 sayılı Sözleşme Hukukuna ve Borçların Genel Hükümlerine ve İspata İlişkin Reform Kanun Hükmünde Kararnamesi ile Fransız Medenî Kanunu'nda yapılan değişiklikler sonucu Fransız özel hukukunda emprevizyon teorisi kabul edilmiştir¹⁹⁴.

1804 tarihli Fransız Medenî Kanunu'nda mücbir sebebin tanımına yer verilmemiştir. Bu dönemde, eski Fransız Medenî Kanunu m. 1147 ve 1148 birlikte değerlendirilerek mücbir sebep öngörülemez ve kaçınılmaz olarak borcun ifasını imkânsızlaştıran, haricî bir olay olarak kabul edilmiştir¹⁹⁵. 2016 yılında yapılan değişikliklerle Fransız Medenî Kanunu m. 1218/I'de mücbir sebep, “*Sözleşmesel*

¹⁹⁰ **Baysal**, Uyarlama, N. 549; **Kurt**, s. 69. Karş. **Serozan**, Dönme, s. 261.

¹⁹¹ **Serozan**, İfa Engelleri, §20 N. 3; **Güleklî**, s. 60; **Kurt**, s. 68; **Antalya**, C. III, s. 210. Örneğin özel olarak hangi amaçla kiralandığı belirtilen bir taşınmaza ilişkin kira sözleşmesinde, işyeri ruhsatı alınmadığında imkânsızlık söz konusu olabilir. Zira, burada taraflar öznel amaçlarını nesnel amaç hâline getirmiştir. Öznel amaç ve nesnel amaca ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Antalya**, C. III, s. 209 vd.

¹⁹² Fransız Medenî Kanunu'nda 2016 yılında yapılan değişikliklerden önce, aynı hüküm eski CCF m. 1134'te düzenlenmiştir.

¹⁹³ **Doğanay**, s. 32.

¹⁹⁴ **Baysal**, Uyarlama, N. 164.

¹⁹⁵ **Puelinckx**, p. 56; **Köseoğlu**, s. 10.

konularında, borçlunun denetimi dışında kalan, sözleşmenin kurulduğu sırada makul olarak öngörülemeyen ve etkileri gerekli önlemler alınarak dahi kaçınılmayan, borcun ifasını engelleyen olay” biçiminde tanımlanmıştır.

Fransız hukukunda mücbir sebep, taraflara isnat edilemeyen bir neden dolayısıyla borcun ifasının sürekli veya geçici olarak imkânsız hâle geldiği durumlarda uygulanmaktadır. Fransız hukukunda mücbir sebep maddî imkânsızlık veya hukukî imkânsızlık¹⁹⁶ hâlinde uygulama alanı bulmaktadır¹⁹⁷.

Mücbir sebep, başlangıçtaki imkânsızlık sonucunu doğuruyorsa imkânsızlık borç doğurmaz ilkesi gereği sözleşme batıldır¹⁹⁸. Sözleşmenin kurulmasından sonra ortaya çıkan mücbir sebebin sürekli olduğu hâllerde borç ilişkisi kanun gereği kendiliğinden (*ipsu iure*) sona erer (CCF m. 1218/II). Böylece, taraflar CCF m. 1351 ve 1351-1’e göre borcu ifa yükümlülüğünden kurtulur (CCF m. 1218/II)¹⁹⁹.

Bu durumda, borçlu mücbir sebep teşkil eden olayın riskini üstlenmedikçe veya mücbir sebep meydana gelmeden önce temerrüde düşürülmediği sürece borcunu ifa edememesi nedeniyle meydana gelen zararı tazmin sorumluluğundan kurtulur (CCF m. 1351, eski CCF m. 1147, 1148). Ayrıca, borçlu mücbir sebep ortaya çıkmadan önce temerrüde düşmüş olsa dahi imkânsızlığın ifa konusu şeye zarar vereceğini ispat ederek

---

¹⁹⁶ Hukukî imkânsızlığın örneğin kamusal yasakların teknik anlamda bir imkânsızlık değil, bir hukuka aykırılık sorunu olduğuna; buna karşılık yasağı destekleyici fiilî tedbirlerin alınması hâlinde imkânsızlıktan bahsedilebileceğine ilişkin bkz. **Eren**, Borçlar Genel, s. 1064 vd.; **Özçelik**, Borcun İfa Edilmemesi, s. 46 vd.; **Kurt**, s. 93.

¹⁹⁷ **David, Rêne**: “Frustration of Contract in French Law”, Comparative Legislation and International Law, Vol. XXVIII, I. 3-4, p. 12; **Puelinckx**, p. 50; **Özçelik**, Borcun İfa Edilmemesi, s. 108; **Mazaccano**, pp. 40; **Kokarin, I./Van der Weide, J.**: “Force Majeure and Unforeseen Change of Circumstances. The Case of Embargoes and Currency Fluctuations (Russian, German and French Approaches)”, Russian Law Journal, Vol. III, I. 3, p. 72. Ancak, *force majeure* işlem temelini çökmesi hâllerinde uygulama alanı bulmaz. **David**, p. 12; **Mazaccano**, pp. 40. Bununla birlikte, *Rouen* Temyiz Mahkemesi’nin önüne gelen bir olayda sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması hâlinde mücbir sebebe ilişkin düzenlemelerin uygulanacağına karar verilmiştir. Davaya konu olan olayda, *Rouen* ve *Paris* arasında ekspres bir servis yapılması konusunda anlaşılmıştır. Sözleşme kurulduktan iki yıl sonra, bu iki şehir arasında bir tren hattı yapılmış ve sözleşme ile izlenen amaç boşa çıkmıştır. Bu davada, mahkeme mücbir sebep hükümlerinin uygulanmasına karar vermiştir. *Dispot Merlin v. Robillard (Cour d’appel de Rouen)* D. 1845, 4 (**Hondius, E./Grigoleit, H. C.**: Unexpected Circumstances in European Contract Law, United Kingdom 2011, p.150).

¹⁹⁸ **Kokarin/Van der Weide**, p. 69.

¹⁹⁹ 2016 yılındaki reformdan önce Fransız hukukunda mücbir sebebin sürekli olduğu hâllerde, borç ilişkisi kendiliğinden sona ermemekte; sadece dar anlamda borç sona ermekteydi. Bu durumda, sözleşmeden dönme veya sözleşmeyi feshetmek isteyen alacaklı mahkemeye başvuruyordu. **Kokarin/Van der Weide**, p. 68.

sorumluluktan kurtulabilir (CCF m. 1351-1/I, TBK m. 119). Buna karşılık, mücbir sebep geçici ise gecikme sözleşmenin sona erdirilmesini haklı kılmadığı sürece sadece edimi ifa yükümlülüğü ertelenir (CCF m. 1218/II)²⁰⁰.

Fransız hukukunda sözleşme kurulduktan sonra durumlarda meydana gelen değişikliklerin niteliğine göre bir ayırım yapılmıştır: değişiklik sözleşmenin ifasını imkânsız hâle getiriyorsa mücbir sebep teorisi, sözleşme ekonomisini alt üst ediyorsa (*le bouleversement de l'économie du contrat*) emprevizyon teorisi uygulama alanı bulur²⁰¹.

Fransız özel hukukunda emprevizyon teorisi, ilk olarak 1876 yılındaki *Canal de Craponne* (Cass. Civ. 06.03.1876, D. 1876) davasında tartışılmıştır. Bu davaya konu olan olayda, *Adam de Craponne* belediyenin işlettiği toprakların sulanması için kanal inşası ile bu kanalın bakım ve işleyişi borcu altına girmiştir. Artan masraflar sonucu kanalın bakımı karşılığında alınan bedel yeterli gelmemiştir. *Craponne*'un mirasçısı bedel miktarının arttırılması için dava açmıştır. İlk derece mahkemesi ve istinaf mahkemesi *Cramponne*'un mirasçısını haklı bulmuştur. Fransız Temyiz Mahkemesi ise değişen zaman ve durumlar dikkate alınarak adaleti sağlamak için dahi olsa, tarafların irade özgürlüğü ilkesi çerçevesinde kurdukları sözleşme ilişkisinin mahkeme tarafından değiştirilemeyeceğine karar vermiştir²⁰². 2016 yılındaki reforma kadar bu görüş hâkimiyetini korumuş, Fransız özel hukukunda emprevizyon teorisi kabul edilmemiştir²⁰³.

---

²⁰⁰ Mücbir sebebin geçici olduğu hâllerde sadece aynen ifa yükümlülüğü ertelenmiş olup askıdadır, borç ilişkisi ve dolayısıyla yan yükümlülükler varlığını korur. Böylece, borçlu temerrüde düşmeden aynen ifa yükümlülüğü askıya alınmış olur. **Bell, J./Boyron, S./Whittaker, S.:** Principle of French Law, 2nd Edition, New York 2008, pp. 348; **Kokarin/Van der Weide**, p. 69, fn. 91.

²⁰¹ **Puelinckx**, p. 55; **Baysal**, Uyarlama, N. 145. Öğretide bir görüş, sözleşmenin uyarlanmasını nispi mücbir sebep olarak nitelendirerek mücbir sebep kavramı altında incelemiştir. Bu görüşe göre, imkânsızlık yaratmayan aşırı ifa güçlükleri nispi mücbir sebeptir. Bu görüş, mücbir sebep hâlinde borçlunun tazminat ödeme yükümlülüğünden kurtulmasına karşılık, aşırı ifa güçlüğünde tazminat ödemeye hükmedilmesi durumunda kavram kargaşasına neden olacağı için eleştirilmiştir. **Baysal**, Uyarlama s. 61.

²⁰² **Baysal**, Uyarlama, N. 127. Fransız hukukunda hâkimlerin sadece sözleşmeyi uygulayabileceği, ancak değiştiremeyeceği görüşü tarihsel nedenlere dayanmaktadır. Sözleşme ekonomisinin bozulması durumunda sözleşmeye müdahalenin hâkimin değil, kanun koyucunun yetkisinde olduğu kabul edilmiştir. Bu durum, *Loi Faillot* gibi kanunlar ile kanun koyucu tarafından düzenlenmiştir. **Baysal**, Uyarlama, N. 126vd.; **Kokarin/Van der Weide**, pp. 72.

²⁰³ Buna karşılık, Fransız Devlet Konseyi (*Conseil d'Etat*), *Gaz de Bordeaux* (CE 30.03.1916, D. 1916) davasından itibaren idari sözleşmeler açısından emprevizyon teorisinin uygulanmasını kabul etmiştir. Bu davaya konu olan olayda, idarenin taraf olduğu bir sözleşmede kömür fiyatlarının yükselmesi nedeniyle

2016 yılındaki reform ile Fransız özel hukukunda sözleşmenin uyarlanması kanunî düzenleme hâline gelmiştir²⁰⁴. Fransız Medenî Kanunu m. 1195/I’de sözleşmenin kurulmasında sonra, şartların değişmesi nedeniyle ifanın aşırı güçleşmesi durumunda sözleşmenin yeniden müzakeresi öngörülmüştür.

Fransız Medenî Kanunu m. 1195/II’de ise tarafların anlaşamaması hâlinde hâkime sözleşmeyi uyarlama imkânı tanınmıştır. Bu hüküm, Fransız hukukunda mücbir sebebin ve emprevizyonun sonuçlarının birbirinden farklı düzenlendiğini göstermektedir. Zira, emprevizyon teorisinde sözleşmenin uyarlanması mümkündür. Oysa, mücbir sebepte sözleşmenin uyarlanması mümkün değildir. Fransız hukukunda mücbir sebep, aynen ifa yükümlülüğünün askıya alınması veya sözleşmenin kendiliğinden sona ermesi sonucunu doğurur²⁰⁵. Ayrıca, mücbir sebebin varlığı hâlinde borçlunun tazminat sorumluluğu yoktur.

4.5 COMMON LAW’DAKİ FRUSTRATION TEORİSİNDEN AYIRT EDİLMESİ

Kıta Avrupası hukukundaki sözleşmeye bağlılık kuralı, *common law*’da “*sanctity of contracts*” veya “*absolute contracts*” ile açıklanmaktadır. Bu ilkelere göre, borçlu ifa edemeyeceği borcu taahhüt etmemelidir (*you shouldn’t promise what you can’t*

---

sözleşmenin ekonomisinin (*l’économie du contrat*) bozulduğu kabul edilmiştir. Mahkeme, tarafların sözleşmeyi yeniden müzakere etmesine, bir sonuca ulaşamamaları hâlinde tazminata hükmedilebileceğine karar vermiştir. Fransız idare hukukunda emprevizyon teorisinin uygulanması için sözleşmenin kuruluşu anındaki şartlarda önceden görülemez değişiklik meydana gelmeli, bu değişiklik taraflara isnat edilemez olmalı ve sözleşme ekonomisi alt üst olmalıdır. Sözleşmenin uyarlanması “kamu hizmetinin devamlılığı” ilkesi ile açıklanmaktadır. **Baysal**, Uyarlama, N. 13. Emprevizyon teorisinin hukukî temeline ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Baysal**, Uyarlama, N. 133 vd.

²⁰⁴ Fransız Medenî Kanunu m. 1195’e göre, “*Sözleşmenin kuruluşu anında öngörülemeyen bir durum değişikliği, sözleşmede bunun riskini üstlenmemiş taraf açısından borcun ifasını aşırı ölçüde güçleştirirse, bu kişi karşı taraftan sözleşmenin yeniden müzakeresini talep edebilir. Yeniden müzakere sırasında borcu ifa yükümlülüğü devam eder. Yeniden müzakere talebinin reddi veya başarısızlığa uğraması hâlinde, taraflar sözleşmeyi belirledikleri tarih ve şartlarla sona erdirebilir veya ortak bir kararla hâkimden sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilir. Makul bir süre içerisinde ortak bir karara varılamazsa, taraflardan birinin talebi üzerine, hâkim belirlediği tarih ve şartlarla sözleşmeyi uyarlayabilir veya sona erdirebilir.*”

²⁰⁵ **Cashin-Ritaine** (Çev. **Baysal**), s. 330, dn. 45. Bu sebeple, CISG m. 79’a sözleşmenin uyarlanmasının dâhil olmadığına ilişkin bkz. **Cashin-Ritaine** (Çev. **Baysal**), s. 330.

perform)²⁰⁶.

Common law'da sözleşmeden doğan sorumlulukta garanti sorumluluğu kabul edilmiştir²⁰⁷. Garanti sorumluluğunda kural olarak borçlu, borcunu ifa edemediği her durumdan sorumlu olduğu için buna “mutlak sorumluluk” kuralı (*rule of absolute liability*) denir²⁰⁸.

Mutlak sorumluluk kuralı, başlangıçta çok katı uygulanmış; mücbir sebep hâlinde dahi borçlunun edimi ifa edememesi nedeniyle alacaklının uğradığı zararı ödemesi gerektiği kabul edilmiştir²⁰⁹. *Paradine v. Jane* davasında bu kural teyit edilmiş ve imkânsızlık nedeniyle borçlunun sorumluluktan kurtulmasına izin verilmemiştir²¹⁰. Bu görüş, 1863 yılındaki *Taylor v. Caldwell* davasına kadar hâkimiyetini korumuştur.

Taylor v. Caldwell davasında *Caldwell*'e ait konser salonu konser verilmesi için *Taylor* tarafından kiralanmıştır. Kira sözleşmesinin kurulmasından sonra, ancak konser verilmesinden önce konser salonu bir yangın sonucu kullanılamaz hâle gelmiştir. Bunun üzerine, *Taylor* konserler ile elde edeceği gelirden mahrum kaldığı için *Caldwell*'den tazminat talep etmiştir. Mahkeme tarafların kusuru olmaksızın edimin ifasının imkânsız hâle gelmesi nedeniyle tazminat ödenmesine gerek olmadığına karar vermiştir²¹¹. Bu

---

²⁰⁶ **Baysal**, Uyarlama, N. 176.

²⁰⁷ Garanti sorumluluğu için bkz. yukarıda 1.2.1.

²⁰⁸ **Atamer**, İfa Engelleri, s. 235, dn. 54; **Bingöl**, s. 121.

²⁰⁹ **Beale, H./Hartkamp, A./Kötz, H./Tallon, D.**: Casebooks on the Common Law of Europe on Contract Law, North America 2002, 5.E.14; **Ambrose**, p. 234; **Baysal**, Uyarlama, N. 176. Bu dönemde, borçlunun sonraki imkânsızlık nedeniyle sorumluluktan kurtulabilmesi için sözleşmede buna ilişkin bir kayda yer verilmiş olması aranmaktaydı. **Köseoğlu**, s. 13.

²¹⁰ Bu davaya konu olan olayda, *Paradine* maliki olduğu arazisini birkaç yıllığına *Jane*'e hasılat kirası ile kiralanmıştır. *Paradine, Jane*'den kararlaştırılan hasılat kirasını ödemesini talep etmiştir. *Jane*, savunmasında kira sözleşmesinin kurulmasından kısa bir süre sonra Alman prensi *Rupert* bölgeyi işgal ettiği için kiralanen araziyi kullanmadığını ileri sürmüştür. Mahkeme, tarafların öngörülemez durumlarda borcunu ifa edemeyeceklerini belirttiklerine ilişkin sözleşmede bir kayıt (sorumsuzluk kaydı) olmadığından kira bedelinin ödenmesi gerektiğine karar vermiştir. *Paradine v. Jane* (1647), EWHC Q.B. J5.

²¹¹ *Taylor v. Caldwell* (1863) 3 B&S 826. Bu davada tarafların iradesi dışında meydana gelen bir olay nedeniyle sözleşmenin yerine getirilmesinin tarafların planladıklarından tamamen farklı sonuçlar doğurması hâlinde, sözleşme temelini çöktüğü kabul edilmiştir. **Dreata, Ugo**: “Force Majeure Clauses in International Trade Practice”, *International Business Law Journal*, Y. 2002, I. 5, p. 548; **Acar**, Aşırı İfa Güçlüğü, s. 114. Davaya ilişkin kararda, *Lord Blackburn* sözleşme kurulurken tarafların imkânsızlığa sebep olan olayı bilselerdi sözleşmeyi yapmayacakları şartından (zımnî şart, örtülü şart, *implied condition*) hareket etmiştir. Zımnî şarta göre, sözleşmenin devamı için edimin imkânsızlaşmamış olması gerekir. Zımnî şartın varlığı taraflarca, açıkça veya örtülü olarak kararlaştırılmamış olsa dahi zımnî şart sözleşmenin içeriğine dâhildir. **Schwarz (Çev. Belbez)**, Harbin Etkisi, s. 196; **Puelinckx**, pp. 48; **Marcantonia**, p. 50;

dava ile İngiliz hukukunda mücbir sebep²¹² ve diğer imkânsızlık hâlleri²¹³ *frustration* teorisi kapsamında incelenmeye başlamıştır.

İngiliz hukukunda *Krell v. Henry* davası ile sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması (*frustration of contract*) hâlinde de *frustration* teorisinin uygulama alanı bulacağı kabul edilmiştir²¹⁴. Bu davaya konu olan olayda *Krell*, Kral VII. *Edward*'ın taç giyme törenini izlemek için tören yerini gören *Henry*'e ait bir daireyi yüksek bir bedelle kiralanmıştır. Sözleşmede *Henry*'nin daireyi kiralama amacına veya törene ilişkin herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Sözleşmenin içeriğinden *Henry*'nin daireyi kiralama amacı anlaşılmamaktadır. Sözleşmede *Henry*'nin odaları sadece gündüzleri kullanacağı belirtilmiş ve törenin yapılmasından iki gün önce bedel ödeme borcunun muaccel olacağına karar verilmiştir. Ancak, kral hastalandığı için bedel ödeme borcu muaccel olmadan önce tören iptal edilmiştir. Bu sebeple, *Henry*'nin kiraladığı daireden töreni izleme imkânı ortadan kalkmıştır. *Henry* kira bedelini ödemeyi reddetmiştir.

Krell ödemenin yapılması için, *Henry* ise ödemiş olduğu depozito bedelinin iadesi için dava açmıştır. Üst derece mahkemesi sözleşmenin amacının zedelenmesi nedeniyle

---

Bingöl, s. 125 vd.; **Baysal**, Uyarlama, N. 178 vd. *Frustration* teorisinin zımnî şart teorisi ile ortaya çıkmıştır. **Beale/Hartkamp/Kötz/Tallon**, 5.E.15. Daha sonra, *Lord Radcliffe* zımnî şart teorisini reddederek *frustration* teorisinin uygulanmasını Roma hukukundaki “*non foedera veni*” (borçlandığım şey bu değildi) ilkesine dayandırmıştır. *Davis Contractors, Ltd v. Fareham U.D.C.* (1956), A.C. 696.

²¹² İngiliz hukukunda *frustration* teorisine dayanabilmek için tarafların etki alanı dışındaki bir olayın (mücbir sebebin) varlığı gerekir. **Marcantonia**, p. 50. Bununla birlikte, İngiliz hukukunda mücbir sebep (*force majeure*), sadece sözleşmede mücbir sebep kayıtlarına yer verildiğinde kullanılmaktadır. **Puelinckx**, p. 52; **Lombardi**, p. 82. *Channel Island Ferries Ltd. v. Sealink U.K. Ltd.* davasında mücbir sebep kaydına dayanan tarafın mücbir sebebin varlığını ispatla yükümlü olduğuna karar verilmiştir (*Channel Island Ferries Ltd. v. Sealink UK Ltd.* (1988) 1 Lloyd's Rep. 323). Mücbir sebep kayıtları “*ejusdem generis*” kuralı dikkate alınarak düzenlenmelidir. Bu kurala göre, mücbir sebep oluşturan hâller aynı kategoriye giren olaylardan oluşuyorsa bunlar dışındaki durumlar mücbir sebep sayılmaz. Örneğin sözleşmede “deprem, sel, fırtına ve benzeri hâller” mücbir sebep sayılmışsa savaş hâli mücbir sebep olarak değerlendirilmez. Mücbir sebep kayıtlarına dayanan taraf, mücbir sebebin varlığını ispatla yükümlüdür. Mücbir sebep kayıtlarına ilişkin bir yorum sorunu olduğunda mahkeme, bu kayıtlara dayanan tarafın en az menfaatine olacak şekilde yorum yapar (*strict construction*). Ancak, İngiliz hukukunda sözleşmede mücbir sebep kayıtları kullanılarak *frustration* teorisinin uygulama alanı bulması engellenemez. **Ambrose**, pp. 237.

²¹³ **Peel, Edwin**: Treitel on The Law of Contract, 12th Edition, London 2007, N. 19-003. Bu davadan sonraki dönemde *frustration* teorisi sadece maddî imkânsızlıkta değil, hukukî imkânsızlığın varlığı hâlinde de uygulanmaya başlamıştır. **Puelinckx**, p. 49.

²¹⁴ *Krell v. Henry* (1903), 2 K.B. 740.

kira bedelinin talep edilemeyeceğine karar vermiştir²¹⁵. Böylece, mücbir sebep (*act of God*) nedeniyle sözleşme konusu imkânsızlaşmadan sözleşmenin amacının ve sözleşmenin temelinin (*foundation of the contract*) zedelendiği hâllerde de *frustration* teorisinin uygulanacağı kabul edilmiştir²¹⁶.

İşlem temelinin çökmesi teorisinin aksine, *frustration* teorisinde hâkimlerin sözleşmeyi uyarlama yetkisi yoktur. *Frustration*'ın uygulama alanı bulunduğu hâllerde sözleşme kendiliğinden son bulmaktadır²¹⁷. Bu durum, mücbir sebep ile *frustration* teorisini birbirine yaklaştırmaktadır. Ancak, *frustration* teorisi sadece bir imkânsızlık teorisidir²¹⁸. *Frustration* teorisinde sözleşme ilişkisi kendiliğinden son bulmaktadır²¹⁹. Oysa, işlem temelinin çöktüğü hâllerde borç ilişkisi kural olarak sona ermemektedir.

---

²¹⁵ Ancak, mahkeme *Henry*'nin ödemediği kira bedelinin iadesini talep edemeyeceğine karar vermiştir. Aynı yöndeki karar için bkz. *Chandler v. Webster* (1904) 1 K.B. 493. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Rauh, Theo**: “Legal Consequences of Force Majeure under German, Swiss, English and United States’ Law”, *Denver Journal of International Law and Policy*, Vol. XXV, I. 1, pp. 166; **Bingöl**, s. 140 vd.

²¹⁶ Fransız hukukundaki *force majeure* teorisine göre ise sözleşmenin amacının zedelendiği durumlarda edimin ifası imkânsızlaşmadığı için sözleşme ilişkisi sona ermez. **Puelinckx**, p. 50.

²¹⁷ **Peel**, N. 19-090; **Puelinckx**, p. 51; **Rauh**, p. 156; **Acar**, Aşırı İfa Güçlüğü, s. 115; **Baysal**, Uyarlama, N. 183; **Baranauskas, E./Zapolskis, P.**: “The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract” *Jurisprudencija*, Vol. CXVIII, N. 4, pp. 203. İngiliz hukukunda ifanın geciktiği hâllerde de *frustration* teorisi uygulama alanı bulabilmektedir. **Ambrose**, p. 235. *Frustration* teorisinin sonuçları esas itibarıyla *Law Reform (Frustrated Contract) Acts 1943*'te düzenlenmiştir. Ancak, bu kanun cins yok olmaz kuralı gereği parça borcuna ilişkin satış sözleşmesinin de dahil olduğu bazı sözleşmeler bakımından uygulama alanı bulmamaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Bingöl**, s. 145 vd.

²¹⁸ **Baysal**, Uyarlama, N. 184. Buna karşılık, Amerikan hukukunda *Uniform Commercial Code* §2-615 ile düzenlenen *impracticability* (elverişsizlik) teorisine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Bingöl**, s. 151 vd.

²¹⁹ **Ambrose**, p. 237; **Baranauskas/ Zapolskis**, p. 207.

5. MÜCBİR SEBEBİN UNSURLARI

5.1 OLAY

Mücbir sebep zorunlu veya zorlayıcı bir olaydır²²⁰. Bir görüşe göre²²¹, sadece insan davranışlarından bağımsız olaylar mücbir sebep olarak nitelendirilebilir. Oysa, mücbir sebep olarak kabul edilebileceği tartışmasız olan savaş, isyan, genel grev gibi olaylar insan davranışıdır²²².

---

²²⁰ Bu unsur, CISG m. 79(I), PICC m. 7.1.7(1) ve PECL m. 8:108(1), DCFR III.-3:104(1)'de "ifayı engelleyen olay" (*impediment beyond his/its/debtor's control*) kavramı ile ifade edilmiştir. PICC'te yer alan bir örnekte, X ülkesinde üretici olan A aralarındaki sözleşmeye göre kamu hizmeti veren Y ülkesindeki B'ye bir nükleer enerji santrali kurmayı taahhüt etmiştir. A, enerji santralinin ihtiyacı olan uranyumun tamamını on yıl için New York'ta Amerikan doları ile ifa etmeyi borçlanmıştır. Beş yıl sonra Y ülkesinin para birimi dolar karşısındaki değerini sözleşmenin yapıldığı şartlara oranla kaybetmiştir. İfaya ilişkin hükümde ödeme riskine kimin katlanacağı düzenlendiği için B sorumluluktan kurtulamamaktadır. Ancak, bu dönemde Y ülkesinin hükümeti, B'nin Y ülkesinin para birimi dışındaki para birimleriyle ödeme yapmasını engelleyecek bir düzenleme yapmıştır. B, borcunu Amerikan doları ile ifa yükümlülüğünden kurtulmaktadır. Zira, bu durum PICC m. 7.1.7'de düzenlenen ifa engeline örnektir. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016, Art. 7.1.7, Illustration 1. PECL'e göre, geminin batması ve alıcının iflası ifa engeline örnektir. **Lando, O./Beale, H.:** Principles of European Contract Law Part I and II, The Hague 2000, Art. 8:108, n. 2; **Backhaus, Richard:** "The Limits of the Duty to Perform in the Principles of European Contract Law", The Electronic Journal of Comparative Law, Vol. 8.1, pp. 3. PECL m. 8:108(1)'de yer verilen "ifayı engelleyen olay"ın imkânsızlık olarak anlaşılması gerektiğine ilişkin bkz. **Backhaus**, p. 4.

²²¹ Bu görüş hakkında bkz. yukarıda 2.3; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 177.

²²² **Berkin, Necmeddin M.:** "Senedle İspata İmkân Bırakmayan Mücbir Sebep ve Fevkalâde Haller", İÜHF, C. XXXV, S. 1-4, s. 223 vd.; **Göktürk**, s. 1169 vd.; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 177; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 51; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 702. "... mücbir sebep önceden göz önüne alınmasına ve bunun sonucu olarak ortadan kaldırılmasına imkân bulunmayan harici bir etkenden ileri gelen olaydır. Bu olay tabii bir kuvvetten (fırtına, zelzele, su baskını gibi) veya üçüncü kişinin eyleminden (haksız fiillerde olduğu gibi) yahut resmî bir yasaklanmadan (memnuniyetten) ileri gelebilir." YHGK, K.T. 7.12.1996, E. 1965/844, K. 1966/313, KBİBB, 818/m. 117.

Günümüzde hâkim görüşe göre²²³, doğa olayları, hukukî olaylar, insan kaynaklı, yani beşerî olay ve davranışlar, sosyal olaylar mücbir sebep teşkil edebilir. Mücbir sebep sayılan şiddetli fırtına, tufan, tayfun, kasırga, don, volkanik etkinlikler, deprem, yer çökmesi, heyelan, tsunami, sel, kuraklık doğa olayıdır (ICC Mücbir Sebep Klozu 2003, par. 3). Aynı şekilde, diğer unsurları da sağlamak koşuluyla mücbir sebep olarak kabul edilen ithalat ve ihracat yasakları, ambargo, abluka, sınırların kapatılması, düşman mallarına el konulması, para piyasalarının kontrolü gibi olaylar hukukî olaydır. Keza, mücbir sebep olabilecek savaş, isyan, ihtilal, darbe, zorla alınmış güç, Çernobil faciası gibi nükleer felaketler beşerî olaydır²²⁴. Siyasî amaçla yapılan grev ise sosyal bir olaydır. Zira, siyasi amaçlı grevin amacı, kural olarak meslekî çıkarlara ilişkin değildir. Bu durumda, siyasi amaçlı grev kanun dışı grevdir²²⁵.

Mücbir sebep mutlak değil, nispi bir kavramdır²²⁶. Bir olayın mücbir sebep olup olmadığı mevcut şartlar dikkate alınarak belirlenir. Aynı olay, meydana geliş şekline ve sonuçlarına göre mücbir sebep veya beklenmeyen hâl olarak nitelendirilebilir. Bir olay grubunun önceden mutlaka mücbir sebep, başka bir olay grubunun ise beklenmeyen hâl olarak sınıflandırılması mümkün değildir. Örneğin kiralanmış bir ata yıldırım düşmesi kira sözleşmesinde mücbir sebep olarak değerlendirilirken, bir elektrik şebekesine düşen

---

²²³ **Feyzioğlu**, Borçlar Genel, s. 226; **Göktürk**, s. 1164; **Birsen**, s. 572; **Tunçomağ**, Borçlar Hukuku, s. 818; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1004; **Gözübüyük**, s. 90; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 37; **Akyazan**, s. 298; **Ayan**, s. 285; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 177; **Eren**, Borçlar Genel, s. 583; **İnan/Yücel**, s. 612; **Kaplan**, s. 172; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 51, 54; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 698; **Özçelik**, Mücbir Sebep, s. 305 vd.

²²⁴ **Göktürk**, s. 1169 vd.; **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 467; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 37; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 177; **Eren**, Borçlar Genel, s. 583; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 698; **Magnus**, p. 17; Y. 19. HD., K.T. 25.10.2002, E. 2002/4558, K. 2002/6953, KBİBB, 818/m. 117.

²²⁵ **Tuncay, A. C./Savaş Kutsal, F. B.:** Toplu İş Hukuku, 6. Bası, İstanbul 2017, s. 398. Bir işletmenin işçilerinin kanunî grev yapmaları (örneğin ücretlerinin artırılması, çalışma saatlerinin azaltılması için mesleki amaçlı grev yapmaları) ise işletmeye özgü bir risk olduğu için mücbir sebep değildir. **Arsebük**, s. 143; **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 465; **Erzurumluoğlu, Erzan:** "Umulmayan Hal, Mücbir Neden ve Grev", Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Dergisi, C. I, S. 2, s. 29; **Sarıal**, Beklenmeyen Hâl I, s. 27; **Eren**, Borçlar Genel, s. 584; **Acar**, Mücbir Sebep, s. 14; **Bingöl**, s. 196. İşletmecinin grev nedeniyle üretim yükümlülüğünü yerine getirememesinin geçici olarak aşırı ifa güçlüğü teşkil edebileceğine ilişkin bkz. **Kurt**, s. 169, dn. 305.

²²⁶ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1004; **Eren**, Borçlar Genel, s. 583; **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 521; **Bingöl**, s. 196, **Antalya, Gökhan O.:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. II, İstanbul 2016, s. 228.

yıldırım mücbir sebep değildir²²⁷. Keza, ihtilal ve isyanların çok sık yaşandığı bir yerde bu olaylar mücbir sebep niteliğini haiz değildir²²⁸.

Mücbir sebebin varlığı için olayın meydana gelmiş olması gerekir. Olayın ortaya çıkma tehlikesinin veya ihtimalinin bulunması mücbir sebep için yeterli değildir²²⁹. Birden fazla olay da mücbir sebep sayılabilir. Mücbir sebebi doğuran olayın tek bir olay olması gerekmez²³⁰.

Mücbir sebebin varlığını iddia eden bunu ispatla yükümlüdür²³¹. Sorumlu kişi, borcun ifa edilememesine neden olan olayın tespit edilememesi riskine kendisi katlanır²³². Mücbir sebep, tarafların kusurundan bağımsızdır²³³. Bu sebeple, borçlunun mücbir sebebin meydana gelmesinde kusurunun bulunmadığını ispatlaması gerekmez²³⁴.

İfa imkânsızlığı, borçlunun kusuru sonucu meydana gelmişse mücbir sebep sözü konusu olmaz. Borçlu, kusuru sonucu ortaya çıkan ifa imkânsızlığından sorumludur²³⁵. Örneğin bir kişi suç işlediği ve mahkûm olduğu için ticarî işletmesi tasfiyeye uğramışsa borçlu kusurludur, burada mücbir sebep yoktur²³⁶.

---

²²⁷ **Eren**, Borçlar Genel, s. 583 vd. Aynı şekilde, meydana gelen bir deprem bazı durumlarda mücbir sebep teşkil edip borcun ifasını imkânsızlaştırabileceği gibi, diğer bazı hâllerde beklenmeyen hâl sayılarak aşırı ifa güçlüğüne neden olabilir. Örneğin para borçlarının ifasında deprem edimin imkânsızlığı sonucunu doğurmaz. Zira, para borçlarında cins yok olmaz kuralı geçerlidir. Bu örneğe ilişkin bkz. **Kılıçoğlu, Ahmet**: “Deprem Borç İlişkilerine Etkisi”, Ankara Barosu Dergisi, Y. 1999, S. 2-3, s. 69.

²²⁸ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1004; **Sarıal**, Beklenmeyen Hâl I, s. 27; **Yayla, Yıldızhan**: “İdarenin Sorumluluğu ve Mücbir Sebep”, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu, Ankara 1979, s. 51; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 701.

²²⁹ **Göktürk**, s. 1169; **Gözübüyük**, s. 74, 92; **Tandoğan**, Mes’uliyet Hukuku, s. 464; **Akıntürk**, s. 53; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 179; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 38; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 696; TD., K.T. 4.07.1944, E. 1944/2105, K. 1944/1645 (Hukuk Dergisi, Y. 1944, S. 8, s. 31). Bazı yazarlar, olayın meydana gelmiş olmasını mücbir sebebin “gerçeklik” unsuru olarak aramaktadır. Bu konuda bkz. **Gözübüyük**, s. 92 vd.

²³⁰ **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 179; **Eren**, Borçlar Genel, s. 584; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 54; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 692.

²³¹ **Berkin**, s. 219; **Tandoğan**, Mes’uliyet Hukuku, s. 464; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1332; **İnan/Yücel**, s. 613; **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 64; **Ayan**, s. 286.

²³² **Tandoğan**, Mes’uliyet Hukuku, s. 464.

²³³ **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 176, 184; **Kurt**, s. 197.

²³⁴ Mücbir sebebin öngörülemez ve kaçınılmaz olması borçlunun kusursuzluğunu ispat yükümlülüğünü ortadan kaldırmaktadır. **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 39; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 697; **İnal**, Sonraki İfa İmkânsızlığı, s. 137.

²³⁵ **Sarıal**, Beklenmeyen Hâl I, s. 26; **Acar**, Mücbir Sebep, s. 15.

²³⁶ **Sarıal**, Beklenmeyen Hâl I, s. 26.

Taraflar, sözleşmede hangi olayların mücbir sebep olarak nitelendirileceğini kararlaştırabilir. Bu durumda, sözleşmede yer alanlar dışındaki olaylar mücbir sebep sayılmaz²³⁷. Ancak, tarafların mücbir sebep olarak ileri sürdüğü olayın gerçekten bu nitelikte olup olmadığının hâkim tarafından değerlendirilmesi gerekir²³⁸.

5.2 HARİCİLİK

Türk hukukundaki hâkim görüşe göre²³⁹, beklenmeyen hâlden farklı olarak, mücbir sebep harîci (dışsal, *externality*, *Betriebsfreundheit*, *exteriorité*) bir olaydır. Haricilik ile kastedilen, olayın kaynağının borçlunun işletme veya faaliyeti olmamasıdır²⁴⁰. Zira, borçlu kendi işletme ve faaliyetlerinden doğan zarara kendisi katlanmalıdır²⁴¹.

Mücbir sebep, doğadan veya üçüncü kişilerin davranışlarından kaynaklanır²⁴². Mücbir sebep borçlunun sorumluluk alanı dışındadır.

Bir görüşe göre²⁴³, haricilik unsurunun varlığı değerlendirilirken normun koruma

---

²³⁷ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 468; **Feyzioğlu**, Borçlar Genel, s. 228; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 43; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 186; **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 69; **İnal**, Sonraki İfa İmkânsızlığı, s. 133; YHGK, K.T. 19.11.1969, E. 1969/572, K. 1969/828, KBİBB, 743/m. 15; YHGK, K.T. 6.12.2017, E. 2017/15-2821, K. 2017/1552, KBİBB, 2004/m. 72. Karş. **Erman**, s. 72. Buna karşılık, sözleşmenin kurulmasından sonra ortaya çıkan bir olayın mücbir sebep sayılıp sayılmayacağını tespiti taraflardan birine bırakılamaz. **Erman**, s. 73. Taraflar, mücbir sebebin varlığı hâlinde de borçlunun sorumlu olacağını kararlaştırabilir. **Feyzioğlu**, Borçlar Genel, s. 228; **Uygun, Turgut**: Açıklamalı-İçtihatlı Borçlar Kanunu Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, C. IV, 2. Baskı, Ankara 2003, s. 4020.

²³⁸ **Cansel**, s. 426; Y. 13. HD., K.T. 25.04.2012, E. 2012/6212, K. 2012/11242, KBİBB, 818/m. 106.

²³⁹ **İmre**, s. 201; **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 464 vd.; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop**, s. 1004; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 176; **Eren**, Borçlar Genel, s. 584; **Yayla**, s. 49; **Sarıal**, Beklenmeyen Hâl I, s. 27; **Kaplan**, s. 172; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 53 vd.; **Kurt**, s. 197 vd. Karş. Bir görüşe göre, haricilik unsuru mücbir sebebin ayırt edici unsuru değildir, sadece ispat açısından kolaylık sağlar. Bu konuda bkz. **İnal**, Borca Aykırılık, s. 706.

²⁴⁰ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 464; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 179; **Eren**, Borçlar Genel, s. 584; **Serozan**, İfa Engelleri, §15, N. 4; **Kurt**, s. 198.

²⁴¹ **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 67.

²⁴² İşletme ve faaliyet kavramı geniş yorumlanmalıdır. **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 179; **Eren**, Borçlar Genel, s. 584; **Serozan**, İfa Engelleri, §15, N. 4; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 703; **Antalya**, C. II, s. 228. İşletmenin faaliyetlerinde yararlanılan eşya, kullanılan makine ve işçiler; işletmenin kapsamındadır. **İnal**, Borca Aykırılık, s. 703. Borçlunun ifa yardımcısı (TBK m. 116) da işletmeye dâhildir.

²⁴³ Bu konuda bkz. **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 179. Normun koruma amacına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Abik, Yıldız**: "Normun Koruma Amacı Teorisi", AÜHFĐ, C. LIX, S. 3, s. 345 vd.

amacı esas alınmalıdır. İşletme veya faaliyet içinde meydana gelen olaylar, borçlunun sorumlu tutulduğu nedenler olup onun risk alanındadır²⁴⁴. Buna karşılık, haricî olaylar sorumluluk normunun kapsamına girmeyen “atipik riziko” olduğu için borçlunun risk alanı dışındadır²⁴⁵.

Haksız fiil sorumluluğunda mücbir sebep, illiyet bağı keserek zarar vereni zararı tazmin yükümlülüğünden kurtarır. Mücbir sebep nedeniyle illiyet bağı kesilip kesilmediği belirlenirken haricîlik unsurunun varlığı aranır. Böylece, sorumluluk işletme tehlikesine, yani işletme faaliyetinden doğmayan tehlikeye bağlanmaktadır²⁴⁶. Örneğin bir işçi işyerinde patlama sonucu öldüğünde, işveren mücbir sebebin varlığını ileri sürerek sorumluluktan kurtulamaz²⁴⁷. Keza, havagazı borularından çıkan bir yangın sonucu kiralanan yer patladığında kiralayan mücbir sebebe dayanamaz. Buna karşılık, bir yıldırım düşmesi sonucu kiralanan yer yandığında mücbir sebep söz konusu olur²⁴⁸.

Bir görüşe göre²⁴⁹, haksız fiillerde mücbir sebebin varlığı için aranan haricîlik unsurunu sözleşme ilişkisinde borçlunun denetimi, etki alanı dışında kalan olay olarak anlamak gerekir. Bir başka deyişle, olayın riskinin borçluya yüklenememesi gerekir²⁵⁰. Garanti sorumluluğunda da borçlu kendi etki alanı dışında meydana gelen bir olay nedeniyle edimini ifa edemediğinde borcun yerine getirilmemesinden sorumlu olmaz²⁵¹.

²⁴⁴ Borçlunun hastalanması, onun iradesi dışında gerçekleşmişse haricîlik unsurunun varlığının kabul edilebileceğine ilişkin bkz. **Tandoğan**, Mes’uliyet Hukuku, s. 467; **Berkin**, s. 225; **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 4.

²⁴⁵ **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 179; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 705. Aynı yönde bkz. **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 3.

²⁴⁶ **Oğuzman, M.K./Öz, T.**: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. II, 14. Bası, İstanbul 2018, N. 430, dn. 6; **Eren**, Borçlar Genel, s. 581; **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 67; **Akıncı, Şahin**: Borçlar Hukuku Bilgisi (Genel Hükümler), 9. Baskı, Konya 2016, s. 139 vd.; **Bingöl**, s. 196; **Baysal**, Zarar Görenin Kusuru, s. 170, dn. 618; YHGK, K.T. 7.12.1966, E. 1965/844, K. 1966/313, KBİBB, 818/m. 117; YHGK, K.T. 20.03.2013, E. 2012/11-1096, K. 2013/382, KBİBB, 2918/m. 86. Kanaatimizce bu durum, Türk hukukunda mücbir sebep ve beklenmeyen hâlin birbirinden farklı kurumlar olduğunu ortaya koymaktadır.

²⁴⁷ **Eren**, Borçlar Genel, s. 584; **Bingöl**, s. 196.

²⁴⁸ **İnal**, Borca Aykırılık, s. 702.

²⁴⁹ **Magnus**, p. 14. Benzer yönde bkz. **Bingöl**, s. 196. Nitekim, haricîlik unsuru Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu m. 10/II’de “yüklenicinin kusurundan ileri gelmemiş” olay, Türk Petrol Kanunu m. 16/I.d’de ise “yükümlünün kendisi dışındaki nedenlerden kaynaklanan diğer benzeri hâller” olarak aranmıştır.

²⁵⁰ **Serozan**, İfa Engelleri, § 15, N. 4. Örneğin bir satış sözleşmesinde alıcının iflas ettiğini ileri sürerek bedel ödeme borcundan kurtulması önlenmiştir. **Lando/Beale**, Art. 8:108, n. 2. Karş. **Baysal**, Zarar Görenin Kusuru, s. 171, dn. 621.

²⁵¹ Zira, tarafların sözleşme ile belirledikleri risk dağılımı çerçevesinde borçlunun kendi etki alanı dışında kalan olayın rizikosuna katlanması ondan beklenmemektedir. Bu sebeple, kusur sorumluluğundaki

Garanti sorumluluğunun kabul edildiği milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde²⁵² ve Fransız Medenî Kanunu m. 1218/I'de mücbir sebep bir risk dağılımı sorunu olarak görülmektedir²⁵³. Sözleşmenin kurulması sırasında tarafların dikkate almadığı “atipik riziko”nun sorumluluğunun kime ait olduğu mücbir sebebe ilişkin düzenlemeye göre belirlenmektedir. Burada risk, hasarın henüz alacaklıya geçmediği bir anda doğduğu için ifa imkânsızlığından borçlunun sorumlu olup olmadığını tespit etmek gerekmektedir²⁵⁴.

Milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde mücbir sebebe borçlunun denetimi dışında kalan bir engel (*impediment beyond his/it's control*) olarak yer verilmiştir. Mücbir sebebin varlığı hâlinde, tarafların etki alanında olmayan (nötr alanda olan) atipik riziko borçlunun üzerinde değil, alacaklıdadır. Zira, borçlunun etki alanı dışında kalan bir olayın sonuçlarına borçlunun katlanmasını beklemek hakkaniyete

---

“kusur” kavramının yerini garanti sorumluluğunda “borçlunun etki alanı dışında kalan olay”ın aldığına ilişkin bkz. **Marcantonio**, p. 55.

²⁵² Türk-İsviçre hukukuna kıyasla milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde, borçlunun sorumluluktan kurtulduğu alan daha dardır. **Atamer**, İfa Engelleri, s. 237. Zira, milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde borçlunun sorumluluktan kurtulduğu tek hâl mücbir sebebin varlığıdır. Bu metinlere göre, mücbir sebep borçlunun etki alanı dışındadır. Türk-İsviçre hukukunda ise borçlunun etki alanı, alacaklının etki alanı veya tarafların etki alanındaki bir olay-diğer şartları da sağladığı takdirde-borçluyu sorumluluktan kurtarır (TBK m. 136, OR m. 119). **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 4; **Atamer**, İfa Engelleri, s. 235 vd. Dolayısıyla, Türk-İsviçre hukukunda borçlunun sorumluluktan kurtulduğu alan milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerle karşılaştırıldığında daha geniştir.

²⁵³ **Atamer**, İfa Engelleri, s. 237; **Baysal**, Zarar Görenin Kusuru, s. 171. Fransız Temyiz Mahkemesi, 2006 yılındaki kararlarından itibaren haricîliği mücbir sebebin bir unsuru olarak kabul etmemektedir. *Cour de Cassation, Assemblée plénière*, 14.04.2006, n. 04-18902 et n. 02-11168. Bu durum, Fransız Medenî Kanununa da yansımıştır. 2016 yılında Fransız Medenî Kanunu'nda yapılan değişikliklerde mücbir sebebin unsuru olarak “haricî olay”ın değil, “borçlunun denetimi dışında kalan olay”ın varlığı aranmıştır. Buna karşılık, kaçınılmazlık ve öngörülemezlik mücbir sebebin unsuru olarak varlığını korumaktadır. **Lutzi, Tobias**: “Introducing Imprévision into French Contract Law”, *Ius Commune Workshop on Contrat Law* 2015, p. 4.

²⁵⁴ **Atamer**, İfa Engelleri, s. 237.

aykırıdır²⁵⁵. Borçlunun hastalanması borçlu açısından atipik bir riziko oluşturuyorsa mücbir sebeptir²⁵⁶.

Haricilik unsurunun yerine borçlunun etki alanı dışında kalan olayın aranması mücbir sebebin uygulama alanını genişletmektedir. Örneğin borçlunun fabrikasında bir terör saldırısı gerçekleştiğinde bu eylem fabrikanın içinde meydana gelse dahi borçlunun etki alanı dışında kalan bir olaydır ve diğer unsurları da sağladığı takdirde mücbir sebep olarak kabul edilir²⁵⁷. Oysa, haricilik unsuruna göre bu olay borçlunun faaliyet ve işletmesi içinde kaldığı için mücbir sebep değildir.

Kanaatimizce, milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde ve Fransız Medenî Kanunu'nda mücbir sebebin bir unsuru olarak "borçlunun faaliyet ve işletmesi dışında gerçekleşen olay"ın yerine "borçlunun etki alanı dışında kalan bir olay"ın esas alınması şu şekilde açıklanabilir: Türk hukukundan farklı olarak, bu metinlerde ve Fransız Medenî Kanunu'nda (CCF m. 1351) mücbir sebep borçlunun sorumluluktan kurtulduğu tek hâldir. Dolayısıyla, milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde mücbir sebebe ilişkin hükümler, aynı zamanda borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlığın düzenlendiği maddelerdir. Bu düzenlemelerde, borçlunun sorumluluktan kurtulduğu tek hâl olan mücbir sebebin uygulama alanını az da olsa genişletmek için haricilik unsuru yerine borçlunun etki alanı dışında kalan olayın varlığı aranmıştır.

---

²⁵⁵ **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 4; **Atamer**, CISG, s. 458 vd.; **Baysal**, Zarar Görenin Kusuru, s. 171. Haksız fiillerde zarar görenin davranışının ancak mücbir sebep sayılması hâlinde illiyet bağıni keseceği görüşünde olan yazarlara göre, mücbir sebebin unsuru olarak zarar verenin etki alanı dışında kalan olayın varlığı arandığında zarar görenin etki alanındaki bir olay borçlu bakımından mücbir sebep sayılarak zarar verenin sorumluluğuna ilişkin illiyet bağıni kesebilir. Oysa, borçlunun etki alanı dışında kalan olay yerine haricilik unsuru esas alındığında borçlunun hastalığı illiyet bağıni kesmez. Bu sebeple, haricilik mücbir sebebin bir unsuru olarak aranmamalıdır. Bu konuda bkz. **Baysal**, Zarar Görenin Kusuru, s. 171 vd.

²⁵⁶ **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 4. Akıl hastalığını mücbir sebep sayan Yargıtay kararı için bkz. YHGK, K.T. 14.12.1968, E. 1968/966-756, K. 1968/828 (**Tunçomağ**, Borçlar Hukuku, s. 793 vd.).

²⁵⁷ **Özçelik**, Borcun İfa Edilmemesi, s. 86.

5.3. KAÇINILMAZLIK VE ÖNGÖRÜLEMEZLİK

5.3.1 Kaçınılmazlık

Mücbir sebebin en önemli unsuru kaçınılmazlıktır (*Unavoidability, Unvermeidbarkeit, l'inévitableté*). Mücbir sebep, mutlak ve kaçınılmaz olarak borcun ihlâlüne sebep olmalıdır²⁵⁸. Kaçınılmazlık, objektif ve mutlak bir kavramdır.

Sözleşmeye bağlılık ilkesine göre, sözleşmenin tarafları dürüstlük kuralı (TMK m. 2/I) gereği borçlarını ifa etmek için gerekli her tür çabayı göstermelidir²⁵⁹. Mücbir sebepte, mevcut her türlü tedbirin alınmasına ve her türlü imkân ve araca rağmen mücbir sebebin doğurduğu sonuçlar önlenememektedir²⁶⁰.

Kaçınılmazlık unsurunun mutlaklığı ile mücbir sebep teşkil eden olayın mutlaklığı birbirine karıştırılmamalıdır²⁶¹. Kaçınılmazlık, borçlunun kişisel ve ekonomik durumu dikkate alınmadığı için mutlaklıktır. Buna karşılık, mücbir sebep olarak

---

²⁵⁸ Kaçınılmazlık, karşı konulmazlık (dayanılmazlık, *l'irrésistibilité*) ve önlenemezlik (üstesinden gelinemezlik, *l'insurmontabilité*) kavramlarını da kapsar. YHGK, K.T. 27.06.2018, E. 2017/11-90, K. 2018/1259, KBİBB, 2004/m. 67. Bu konuda bkz. **İnal**, Borca Aykırılık, s. 709; **Bingöl**, s. 210. Mücbir sebebin kaçınılmazlık unsuru, CISG m. 79/1, PICC m. 7.1.7(1) ve PECL m. 8:108(1), DCFR m. III.-3:104(1)'de "engelin sonuçlarından kaçınmak" (*avoid his/its consequences*) olarak ifade edilmiştir. Bununla kastedilen, engelin meydana getireceği sonuçları önlemek için gerekli tedbirlerin alınmasıdır. **Tallon**, p. 581; **Flambouras**, p. 264. Borçlunun alması gereken tedbirlerin sınırına ilişkin bkz. **Magnus**, p. 305; **Atamer**, CISG, s. 461; **Bingöl**, s. 210 vd. Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu m. 10/II'de kaçınılmazlık, "yüklenicinin bu engeli ortadan kaldırmaya gücünün yetmemesi" olarak ifade edilmiştir.

²⁵⁹ **Acar**, Mücbir Sebep, s. 17. Ticarî açıdan makul bir alternatifin (*commercially reasonable substitute*) varlığı hâlinde kaçınılmazlık unsurunun mevcut olmayacağına ilişkin bkz. **Özçelik**, Mücbir Sebep, s. 306 vd.

²⁶⁰ **İmre**, Kusursuz Mesuliyet, s. 202; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp**, s. 539; **Akıntürk**, s. 52; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 181; **Yayla**, s. 55; **Eren**, Borçlar Genel, s. 585. Bu sebeple, hâkim bir olayın mücbir sebep teşkil edip etmediğine karar vermeden önce, borçlunun borcun ifa edilmemesini önlemek için gerekli tedbirleri almasının mümkün olup olmadığını bilirkişi aracılığıyla araştırmalıdır. **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 465, dn. 54; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 711. Karş. **Gözübüyük**, s. 89.

²⁶¹ Kaçınılmazlığın "borcun ifa edilmemesinin kaçınılmaz olması" olarak anlaşılması gerekirken "olayın kaçınılmazlığı" olarak anlaşılması nedeniyle, "kaçınılmazlık" yerine "karşı konulmazlık" ifadesinin kullanılması gerektiğine ilişkin bkz. **Bingöl**, s. 207, dn. 601.

nitelendirilen olay mutlak değildir²⁶². Örneğin deprem bölgesinde meydana gelen bir deprem mücbir sebep sayılmayabilir. Buna karşılık, deprem bölgesi olmayan bir yerde gerçekleşen deprem mücbir sebeptir²⁶³.

Kaçınılmazlığın mutlaklığı ile kastedilen, bilimsel ve teknolojik gelişmelere göre her türlü tedbirin alınmasına, her türlü özenin gösterilmesine rağmen; borcun ifa edilememesine neden olan olayın sadece borçlu tarafından değil, hiç kimse tarafından önlenememesidir²⁶⁴. Bu sebeple, kaçınılmazlık unsuru değerlendirilirken borçlunun kişisel veya ekonomik durumu dikkate alınmaz. Böylece, eşitlik ilkesi sağlanmış olur²⁶⁵. Nitekim, mücbir sebep ile beklenmeyen hâl bu noktada birbirinden ayrılmaktadır²⁶⁶. Beklenmeyen hâlde kaçınılmazlık sadece somut olaydaki borçlu yönündendir, nispidir²⁶⁷. Mücbir sebepte ise olayın sonuçlarının kaçınılmaz olması herkes bakımından aranır. Mücbir sebepte kaçınılmazlık mutlak ve objektiftir²⁶⁸.

5.3.2 Öngörülemezlik

Mücbir sebebin varlığı için olayın doğuracağı sonuçların öngörülemez (*Unforeseeability, Unvorhersehbarkeit, imprévisibilité*) olması gerekir²⁶⁹. Bir olayın

²⁶² Eren, Uygun İlliyyet Bağ, s.183, dn. 141; Eren, Borçlar Genel, s. 586, dn. 186.

²⁶³ Sarial, Beklenmeyen Hâl I, s. 27; Flambouras, p. 272; Özçelik, Mücbir Sebep, s. 306.

²⁶⁴ Tandoğan, Mes'uliyet Hukuku, s. 465; Feyzioğlu, Borçlar Genel, s. 227; Oğuzman/Öz, C. I, N. 1345; Eren, Uygun İlliyyet Bağ, s. 181 vd.; Eren, Borçlar Genel, s. 585; Uygur, s. 4020; İnal, Borca Aykırılık, s. 709; YHGK, K.T. 27.02.2013, E. 2012/10-1141, K. 2013/282, KBİBB, 506/m. 77.

²⁶⁵ Eren, Uygun İlliyyet Bağ, s. 183; İnal, Borca Aykırılık, s. 709.

²⁶⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. yukarıda 4.2.

²⁶⁷ Tandoğan, Mes'uliyet Hukuku, s. 462; Eren, Uygun İlliyyet Bağ, s. 145; İnal, Borca Aykırılık, s. 709 vd. Karş. Bingöl, s. 209.

²⁶⁸ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 1003; Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 40; Eren, Borçlar Genel, s. 585 vd.; Antalya, C. II, s. 228; YHGK, K.T. 13.06.2018, E. 2015/10-1100, K. 2018/1185, KBİBB, 5510/m. 14.

²⁶⁹ Von Tuhr (Çev. Edege), §69, VII; Cansel, s. 425; Eren, Uygun İlliyyet Bağ, s. 183; Gözübüyük, s. 67; Seliçi, Mücbir Sebep, s. 64 vd.; Yayla, s. 50; Arat, s. 105; Bingöl, s. 199. Karş. Tandoğan, Mes'uliyet Hukuku, s. 464 vd.; Akıntürk, s. 52. Eren, özellikle kusursuz sorumlulukta mücbir sebep yönünden öngörülemezlik unsurunun tartışmalı olduğu görüşündedir. Kusursuz sorumlulukta zarar verenin verdiği zararlardan sorumlu tutulabilmesi için kusurun varlığı şart değildir. Öngörebilme ve öngörememe, kusura ilişkin değerlendirme yapılırken dikkate alınır. Öngörülemezlik, mücbir sebebin bir şartı hâline getirildiğinde kusursuz sorumlulukta kusurun varlığı için aranan “öngörme” veya “öngörmeme” mücbir sebep için de aranmış olur. Eren, Borçlar Genel, s. 587. Karş. Gözübüyük'e göre, olayın öngörülemez olması ile olayın sonuçlarının öngörülemez olması birbirinden farklı değildir. Gözübüyük, s. 69. Mücbir sebebin herkes için öngörülemez olmasına dayanarak öğretilen ileri sürülen mutlak öngörülemezlik (mücbir

varlığı sözleşmenin kurulduğu sırada öngörülebiliyorsa ve buna rağmen sözleşmede gerçekleşmesi muhtemel o olaya ilişkin bir hüküm yoksa bunun riskini borçlu üstlenmiş demektir²⁷⁰. Esasında öngörülemezlik, kaçınılmazlığın bir parçasıdır. Bu sebeple, öngörülemezliğin kaçınılmazlıktan ayrı bir unsur olup olmadığı tartışmalıdır²⁷¹.

Öngörülemezlik, sözleşmenin kurulduğu sıradaki durum esas alınarak belirlenir²⁷². Öngörülemezliğin somut olayda var olup olmadığını hâkim takdir eder²⁷³. Öngörülemez olan olayın kendisi değil, meydana getireceği sonuçlardır²⁷⁴. Bilimsel ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak, mücbir sebep teşkil eden olayların bir kısmı öngörülebilen hâle gelmiştir. Ancak, bu olayların etkisi hâlâ öngörülemezdir. Borçlu, sözleşmenin kurulduğu sırada olayın doğuracağı sonuçları öngörebiliyorsa mücbir sebebe dayanarak borcun ifasından kurtulamaz²⁷⁵.

---

sebebe)-nispî öngörülemezlik (beklenmeyen hâl) ayrımı için bkz. **Bingöl**, s. 199.

²⁷⁰ **Oftinger, Karl**: “Cari Akitlerin Temellerinde Buhran İcabi Tahavvül (Clausula Rebus Sic Stantibus)” (Çev. Davran, Bülent), İÜHFİM, C. VIII, S. 3-4, s. 607; **Özçelik**, Borcun İfa Edilmemesi, s. 88.

²⁷¹ **Tandoğan**, Mes’uliyet Hukuku, s. 465 vd.; **Akıntürk**, s. 52; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 711; **Baysal**, Zarar Görenin Kusuru, s. 169, dn. 611.

²⁷² **Flambouras**, p. 270; **Magnus**, pp. 17; **Acar**, Mücbir Sebep, s. 16; **Baysal**, Uyarılma, N. 601; **Özçelik**, Borcun İfa Edilmemesi, s. 88; **Bingöl**, s. 204 vd. “*Yerel mahkemece krizin kapsam dalgalanmasıyla sürüp bu arada sözleşme yapılmış olması karşısında tacir yönünden kestirilebilir olgunun mücbir sebep sayılmayacağı belirtilerek dava reddedilmiş... Yaklaşık yedi yıldır süren körfez krizi, kapsam dalgalanmaları göstermiş ve fakat, hiçbir zaman sınır kapatmalarına kadar gitmemiştir. Bu durum, kapatmayı beklenir duruma getirmemiş, aksine benzer nedenlere yol açmayacak düzeyde süreceğine ilişkin işaretler vermiş olmaktadır. Öyleyse olaydan öngörülmeyenlik unsurunun varlığının kabulü gerekir.*” Y. 19. HD., K.T. 25.10.2002, E. 2002/4558, K. 2002/6953, KBİBB, 818/m. 117. Öngörülemezlik unsuru, CISG m. 79(1), PICC m. 7.1.7(1), PECL m. 8:108(1), DCFR m. III.-3:104(1)’de açıkça ifade edilmiştir. Bu hükümlere göre, sözleşmenin kurulduğu sırada borcun ifasına engel olan olayı öngörmesi borçludan makul olarak beklenememektedir. “Makul olma” ile kastedilen, öngörülemezliğin tespitinde makul bir kişinin esas alınmasıdır. Makul kişi, iyi bir aile babasıdır (*pater familias*). Öngörülemezliğin gerçekleşip gerçekleşmediği somut olayın niteliği ve meydana geliş biçimi dikkate alınarak belirlenir. **Tallon**, pp. 579; **Bingöl**, s. 205. Sözleşmenin kurulmasından sonra öngörülebilen hâle gelen bir olayın kaçınılmazlık unsuru açısından önem taşıdığına ilişkin bkz. **Özçelik**, Mücbir Sebep, s. 307.

²⁷³ **Akyazan**, s. 300.

²⁷⁴ **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 184; **Eren**, Borçlar Genel, s. 586; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 55; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 697.

²⁷⁵ **Acar**, Mücbir Sebep, s. 15. “...davacı her ne kadar mücbir sebep olarak ... ileri sürmüş ise de, bu olayların sözleşmenin yapıldığı tarihten önce başlaması ve sözleşmenin yapıldığı tarihte de devam ediyor olması sebebiyle davacının bu olayları gözönüne alınarak basiretli bir tacir gibi sözleşme yapması gerektiğinden, bu olayların mücbir sebep olarak kabul edilmediği...” Y. 19. HD., K.T. 25.11.2015, E. 2014/20140, K. 2015/15565, KBİBB.

Öngörülemezliğin tespitinde aynı iş çevresinde faaliyette bulunan normal kişilerin ortalama davranışları esas alınır²⁷⁶. Mücbir sebebe dayanan taraf, işinde uzman bir kişi ise işine ilişkin tehlikeleri öngörmesinin kendisinden beklendiği ölçüde mücbir sebebi ileri sürememelidir²⁷⁷. Örneğin bir tacir, basiretli davranma yükümlülüğüne uygun olarak mücbir sebebe dayanabilir. Nitekim, bir görüşe göre²⁷⁸ tacirin basiretli davranma yükümlülüğünün sınırı mücbir sebeptir.

Öngörülemezlik, kaçınılmazlık unsuruna ilişkin olduğu ölçüde dikkate alınmalıdır. Bir başka deyişle, işinde uzman makul bir kişi ifayı engelleyen olayın sonuçlarını öngöremiyor ve bu olayın sonuçlarından kaçınmak hiç kimse için mümkün değilse mücbir sebep vardır²⁷⁹.

Öğreti ve uygulamada, mücbir sebebin olağanüstü bir olay olması gerektiği kabul edilmektedir²⁸⁰. Hâkim görüşe göre²⁸¹, olayın olağanüstü nitelikte olması ile kastedilen öngörülemezlik unsurudur. Yargıtay²⁸², öngörülemez olayı “*oluşumuna ve biçimine nazaran hayatın normal akışından çıkması beklenebilecek tesadüfi olaylar sınırını açık bir şekilde aşan olay*”, “*ansızın gerçekleşen olay*” olarak ifade etmektedir. Buna göre, hayatın normal akışına göre gerçekleşmesi olağan olaylar mücbir sebep değildir²⁸³.

---

²⁷⁶ **Akyazan**, s. 302; **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 65; **Acar**, Mücbir Sebep, s. 16; **Bingöl**, s. 200 vd.; Y. 11. HD., K.T. 16.12.1976, E. 1976/5406, K. 1976/5406, KBİBB, 818/m. 117.

²⁷⁷ **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 65; **Acar**, Mücbir Sebep, s. 16.

²⁷⁸ **Bingöl**, s. 201; **Antalya**, C. II, s. 229; YHGK, K.T. 17.10.1980, E. 1978/11-773, K. 1980/2310, KBİBB, 818/m. 117; Y. 19. HD., K.T. 25.11.2015, E. 2014/20140, K. 2015/15565, KBİBB. Bu görüş, özellikle 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önceki dönemde para değerindeki değişimler bakımından ileri sürülmüştür. **Bingöl**, s. 202.

²⁷⁹ **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 184; **Eren**, Borçlar Genel, s. 587; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 715.

²⁸⁰ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp**, s. 539; **Serozan**, İfa Engelleri, §15, N. 4; **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 64; **Yayla**, s. 50.

²⁸¹ **Seliçi**, Mücbir Sebep, s. 64; **İnal**, Borca Aykırılık, s. 715.

²⁸² YHGK, K.T. 19.04.1972, E. 1921/967, K. 1972/4-751-252 (**Karahasan, Mustafa Reşit**: Mülkiyet Hukuku, İstanbul 1975, s. 1196); Y. 15. HD., K.T. 5.06.1975, E. 1975/787, K. 1975/2913 (**Karahasan, Mustafa Reşit**: İnşaat, İmar, İhale Hukuku Üç Cilt, Ankara 1979, s. 658).

²⁸³ **İnal**, Borca Aykırılık, s. 715.

5.4. BORCUN İHLÂLİ: BORCUN İFASININ İMKÂNSIZLAŞMASI

5.4.1 Genel Olarak

Bir olayın mücbir sebep sayılabilmesi için borcun ifasının mutlak olarak imkânsızlaşması gerekir²⁸⁴. Mutlak imkânsızlık ile kastedilen borcun ifasının hiç kimse tarafından mümkün olmaması, yani objektif imkânsızlıktır²⁸⁵.

Borçlunun sözleşmenin kurulduğu sırada ifa imkânsızlığına neden olan mücbir sebebi bilmemesi gerekir. Zira, sözleşme kurulmadan önce meydana gelen mücbir sebep sonucu ortaya çıkan sürekli imkânsızlık başlangıçtaki imkânsızlıktır. TBK m. 27/I gereği başlangıçtaki imkânsızlığın varlığı hâlinde sözleşme geçersizdir²⁸⁶.

---

²⁸⁴ Arsebük, s. 141 vd.; Thilo (Çev. Esen), s. 349; Birsen, s. 546; Feyzioğlu, Emprevizyon s. 48; Cansel, s. 427; Akıntürk, s. 51; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 1003; Feyzioğlu, Borçlar Genel, s. 226; Gözübüyük, s. 107 vd.; Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 31; Oğuzman/Öz, C. I, N. 1345; Eren, Borçlar Genel, s. 1332; Sarıal, Beklenmeyen Hal I, s. 25; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 521; Acar, Mücbir Sebep, s. 10; Antalya, C. II, s. 227. Karş. Bingöl'e göre, imkânsızlık mücbir sebebin unsuru değil, sadece sonucudur. Bingöl, s. 184 vd.

²⁸⁵ Türk Borçlar Kanunu'nda ifa imkânsızlığı, kusurlu ifa imkânsızlığı (TBK m. 112) ve borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığı (TBK m. 136) olarak ikiye ayrıldığı için mücbir sebebin varlığı kusurun yokluğu olarak anlaşılmaktadır. Ancak, mücbir sebep kusurun varlığından bağımsızdır. Mücbir sebebin varlığı hâlinde borçlu, sadece mücbir sebebin varlığını ispatlayarak sorumluluktan kurtulmaktadır. Mücbir sebebi ispat eden borçlunun ayrıca kusursuzluğunu ispatlaması gerekmez (Nitekim, garanti sorumluluğunda da kusursuz sorumluluk ilkesi geçerli olmasına rağmen borçlu, mücbir sebebe dayanarak sorumluluktan kurtulabilmektedir. Bir başka deyişle, garanti sorumluluğunda borcun ifa edilmemesinden kusursuz sorumlu olan borçlu, mücbir sebebi ispatlayarak sorumluluktan kurtulabilmektedir). Bununla birlikte, kusur kavramı mücbir sebebin haricilik, kaçınılmazlık ve öngörülemezlik unsurlarıyla bağdaşmaz. Kusurun başladığı yerde mücbir sebep, mücbir sebebin başladığı yerde kusur sona erer. Serozan, İfa Engelleri, §15, N. 4; Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 39 vd.; Eren, Uygun İlliyyet Bağı, s. 185; Eren, Borçlar Genel, s. 588; Maskow, p. 664; Atamer, İfa Engelleri, s. 227; Y. 4. HD., K.T. 2.03.1981, E. 1981/1208, K. 1981/2437 (Uygur, s. 4056); Y. 4 HD., K.T. 28.12.1978, E. 1978/10756, K. 1978/14765 (Uygur, s. 4059).

²⁸⁶ Berkin, s. 222; Cansel, s. 425 vd.; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 909; Eren, Borçlar Genel, s. 1329; Altaş, İmkânsızlık, s. 22.

Sözleşmenin kurulmasından sonra, mücbir sebep sürekli veya geçici nitelikte olmasına göre, borcun hiç ifa edilmemesine veya borçlunun temerrüdüne neden olur²⁸⁷. Mücbir sebebin sürekli olduğu hâllerde borcun ifası imkânsızdır²⁸⁸. Mücbir sebebin geçici olması ise kural olarak sadece borcun zamanında ifasını engeller. Bu hâlde, borçlu gecikmeden sorumlu olmasa da ifası hâlâ mümkün olan borcunu ifa etmekle yükümlüdür²⁸⁹.

Mücbir sebep sonucu borcun ifa yerinde yerine getirilmesi imkânı ortadan kalkmış olabilir. Örneğin satış sözleşmesinde malın ifa yeri olarak belirlenen yerde ilan edilen bir yasak sonucu borcun başka yerde ifa edilmesi gerektiğinde alacaklı, isterse edimi reddederek borçluyu temerrüde düşürebilir. Bu durumda, borçlu temerrüdün kusura bağlı olmayan sonuçlarından sorumlu olur²⁹⁰.

Mücbir sebep için borcun ihlâlinin varlığını arayan yazarlar²⁹¹, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığını ve aşırı ifa güçlüğü borca aykırılık olarak kabul etmemektedir. Buna karşılık, öğretideki diğer görüşe göre²⁹² borçlunun sorumlu olmadığı

---

²⁸⁷ **Thilo (Çev. Esen)**, s. 349; **İmre**, Kusursuz Mesuliyet, s. 201; **Cansel**, s. 427; **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 465; **Tekinay/Akman/ Burcuoğlu/Altop**, s. 1003; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345; **Doğanay**, s. 32; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 31; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 176; **Eren**, Borçlar Genel, s. 582; **İnan/Yücel**, s. 612 vd.; **Bingöl**, s. 213 vd.; **Özçelik**, Mücbir Sebep, s. 308 vd.; **Kurt**, s. 194. Bu durum, Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu m. 10/II'de "*taahhüdün yerine getirilmesine engel nitelik*"; Türk Petrol Kanunu m. 16/I.d'de "*faaliyet ve yükümlülüklerin yerine getirilmesini engelleyen ... hâller*" olarak ifade edilmiştir.

²⁸⁸ **Erzurumluoğlu**'na göre, imkânsızlık sadece edim yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ilişkin değildir. Yan yükümlülüklerin ifa edilmemesi de imkânsızlığa neden olabilir. **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 30 vd.

²⁸⁹ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345, dn. 171; **Akkanat**, s. 17 vd.; **Baysal**, Uyarlama, N. 440.

²⁹⁰ **Eren**, Borçlar Genel, s. 1072; **Bingöl**, s. 263. Karş. **Özçelik**'e göre, mücbir sebep sonucu borcun ifa yerinden başka yerde yerine getirilmesi dar anlamda gereği gibi ifa etmeme hâlidir. Ancak, bu durumda borçlu kusuru bulunmadığı için TBK m. 112'ye göre tazminat talep edemez. **Özçelik**, Mücbir Sebep, s. 310 vd. Aynı yönde bkz. **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 399; **Akkanat**, s. 5. Oysa, kanaatimizce alacaklının ifa yerinden başka yerde ifayı kabul etmesi sözleşmenin içeriğinde değişiklik anlamına gelir. Bu durumda, sözleşmede değişiklik yapılması sonucu ifa yeri başlangıçta kararlaştırılandan farklı bir yer olduğu için gereği gibi ifa etmeme değil, tam ifa vardır. Alacaklı, ifa yerinden başka yerde ifayı kabul etmediği takdirde ise borçlu temerrüde düşmüş olur. Aynı yönde bkz. **Eren**, Borçlar Genel, s. 1072. Dolayısıyla, ifa yerinden başka yerde yapılan ifa dar anlamda gereği gibi ifa etmeme sonucunu doğurmaz. Ayrıca, ifa yerinde ifa etmemenin bazı durumlarda imkânsızlık sonucunu doğurabileceğine ilişkin bkz. **Başpınar, Veysel**: Borç Sözleşmelerinin Kısmî Butlanı, Ankara 1998, s. 122.

²⁹¹ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 397 vd.; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1062; **Serozan**, İfa Engelleri, §11 N. 11.

²⁹² **Öz**, TBK m. 112, dn. 1.

sonraki imkânsızlık ve aşırı ifa güçlüğü de sözleşmeye aykırılıktır. Mücbir sebep, imkânsızlık veya borçlunun temerrüdüne neden olur. Buna karşılık, borcun ifası ne kadar güçleşmiş olursa olsun yerine getirilebiliyorsa mücbir sebep yoktur; beklenmeyen hâl vardır. Bir başka deyişle, mücbir sebep aşırı ifa güçlüğü sonucunu doğurmaz²⁹³. Aşırı ifa güçlüğü, mücbir sebep nedeniyle borcun ihlâl edildiği hâllerin dışındadır.

Yargıtay, aşırı ifa güçlüğü'nün Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmediği dönemde bazı kararlarında mücbir sebebin varlığı için borcun ifasının imkânsızlaşmasını aramamış, mücbir sebep ile beklenmeyen hâli bir tutarak mücbir sebep durumunda sözleşmenin uyarlanabileceğine karar vermiştir²⁹⁴. Yargıtay'ın bu uygulaması mücbir sebebin sadece ifa imkânsızlığı sonucunu doğurması nedeniyle öğretiler²⁹⁵ eleştirilmektedir.

Öğretiler kabul edilen görüşe göre²⁹⁶, mücbir sebep uygun illiyet bağıni kesmektedir. Böylece, mücbir sebep borçluyu borcun ihlâli nedeniyle meydana gelen zararı tazmin borcundan kurtarır²⁹⁷. Ayrıca, mücbir sebep sürekli nitelikteyse borçlunun aslî edim borcu da sona erer (TBK m. 136). Dolayısıyla, sürekli imkânsızlık hâlinde borçlu sadece tazminat ödeme yükümlülüğünden değil, aynı zamanda aslî edimi yerine

---

²⁹³ **Thilo (Çev. Esen)**, s. 350; **Göktürk**, s. 1169; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1004 vd.; **Berkin**, s. 225; **Sarial**, Beklenmeyen Hâl I, s. 27; **Katsivela, Marel**: “Contracts: Force Majeure Concept or Force Majeure Clauses?”, Uniform Law Review, Vol. XII, I. 2, p. 106. Ülkeyi sarsan ekonomik kriz, enflasyonun olağanüstü ölçüde artması, para değerinin önemli ölçüde düşmesi aşırı ifa güçlüğüne örnektir. **Thilo (Çev. Esen)**, s. 349; **Kocayusufpaşaoğlu**, Sosyal Felaketler, s. 504. Karş. *Bingöl*'e göre, mücbir sebep borcun ifasını aşırı ölçüde güçleştirebilir. **Bingöl**, s. 280 vd.

²⁹⁴ “Beklenmeyen mücbir sebeplerin varlığı sonucu, sözleşmenin yapıldığı tarihteki şartlara uyulması hâlinde işlemin temelinden çökmesine neden oluyorsa bu hâlde uyarılama istenebilir.” Y. 13. HD., K.T. 12.06.2003, E. 2003/4175, K. 2003/7683, KBİBB, 818/m. 18. “Uyarılamanın yapılabilmesi için, edimler arasındaki dengesizliğin iki taraftan kaynaklanmayan ve yine iki taraftan beklenmeyen mücbir sebeplerden ileri gelmesi gereklidir.” Y. 13. HD., K.T. 15.03.2004, E. 2004/875, K. 2004/3359, KBİBB. Karş. “Mücbir sebebin söz konusu olabilmesi için... borcun ifasını olanaksız duruma getirmesi gerekir.” Y.11. HD., K.T. 16.12.1976, E. 1976/5406, K. 1976/5406, KBİBB, 818/m. 117. 818 sayılı Borçlar Kanunu döneminde eser sözleşmeleri için BK m. 365/II'de öngörülen uyarılamanın diğer sözleşmeler açısından kıyas yoluyla uygulanmasına ilişkin bkz. **Schwarz (Çev. Belbez)**, Harbin Etkisi, s. 13 vd.; **İmre, Zahit**: “Türk Medeni Hukukuna göre Hakimın İktisadi Meseleler Karşısında Durumu”, Kemal Fikret Arık'a Armağan, Ankara 1973, s. 189 vd.; **Sarial**, Beklenmeyen Hal II, s. 28 vd.; **Akman**, s. 626.

²⁹⁵ **Thilo (Çev. Esen)**, s. 349 vd.; **Cansel**, s. 427; **Göktürk**, s. 1169.

²⁹⁶ **Berkin**, s. 214; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 184; **Eren**, Borçlar Genel, s. 587; **Kaplan**, s. 172; **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 521; **Baysal**, Zarar Görenin Kusuru, s. 171; **Antalya**, C. II, s. 227.

²⁹⁷ **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 176; **Eren**, Borçlar Genel, s. 582; **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 521; **Bingöl**, s. 186.

getirme borcundan da kurtulur. Bu sebeple, mücbir sebebin illiyet bağıını kesmesi ile kastedilen borcun ihlâlinin tüm sonuçları ile borcun ifa edilmemesi arasındaki illiyet bağıının kesilmesidir²⁹⁸.

5.4.2 Mücbir Sebep Nedeniyle Borcun İfasının Kısmî Olarak İmkânsızlaşması

Mücbir sebep sonucu borçlunun aslî edim borcunun tamamı imkânsızlaşabileceği gibi bir kısmı da imkânsızlaşabilir. Bu durumda, kısmî imkânsızlık (*teilweise Unmöglichkeit*) söz konusu olur²⁹⁹. Örneğin sınırlı çeşit borcunun bir kısmının yangın nedeniyle yanması hâlinde kısmî imkânsızlık meydana gelebilir.

Edimin miktarı (nicelik) bakımından kısmî imkânsızlığın ortaya çıkabileceğine şüphe yoktur. Buna karşılık, ifa zamanında, ifa yerinde ve sözleşmede kararlaştırılan niteliklere uygun yapılmayan ifalar açısından da kısmî imkânsızlığın mümkün olup olmadığı öğretide tartışmalıdır³⁰⁰. Kanaatimizce kısmî imkânsızlık, kural olarak miktar bakımından ifanın imkânsızlaştığı hâllerle sınırlıdır³⁰¹.

Miktar bakımından kısmî imkânsızlık için edimin bölünebilir olması gerekir. Bölünemeyen edimin bir kısmının ifasının imkânsızlaşması tam imkânsızlık sonucunu doğurur³⁰².

Kısmî imkânsızlıkta edimin hukuken bölünebilir olması gerekir³⁰³. Edimin sadece maddî olarak bölünebilmesi kısmî imkânsızlığın varlığı için yeterli değildir. Bunun

²⁹⁸ **Özçelik**, Borcun İfa Edilmemesi, s. 171.

²⁹⁹ **Dural**, İmkânsızlık, s. 90; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1823; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1068 vd.; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 32; **Altunkaya, Mehmet**: Edimin Başlangıçtaki İmkânsızlığı, Ankara 2005, s. 127; **Gündoğdu, Fatih**: Borca Aykırılık Hallerinden Kusurlu İfa İmkânsızlığı ve Hukuki Sonuçları, İstanbul 2014, s. 113; **Ercoskun Şenol, H. Kübra**: Borçlar Hukukunda Kısmi İmkânsızlık, İstanbul 2016, s. 113. Kısmî imkânsızlık tarihsel olarak, Roma hukukunda mevcut olan “yararlı olan bölüm yararsız bölümden etkilenmez” (*utile per inutile non vitiatur*) ilkesine dayanmaktadır. **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 11; **Altunkaya**, s. 129.

³⁰⁰ Bu tartışmalar için bkz. **Altunkaya**, s. 135 vd.; **Gündoğdu**, s. 113 vd.; **Ercoskun Şenol**, s. 158 vd.; **Kurt**, s. 136 vd.

³⁰¹ Buna karşılık, sürekli edimli sözleşmelerde mutlak kesin vade söz konusu ise ifanın zamanında yapılmaması kısmî imkânsızlığa neden olur. Bu konuda bkz. aşağıda 5.4.4.2.3.

³⁰² **Dural**, İmkânsızlık, s. 91; **Eren**, Borçlar Genel, s. 109; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 33; **Altunkaya**, s. 128; **Gündoğdu**, s. 114; **Ercoskun Şenol**, s. 116 vd.; **Kurt**, s. 132 vd.

³⁰³ **Altunkaya**, s. 128; **Gündoğdu**, s. 114; **Ercoskun Şenol**, s. 117; **Kurt**, s. 132.

yanında, kısmî ifanın tarafların iradesine ve sözleşmenin amacına da uygun olması gerekir (TBK m. 137/I)³⁰⁴.

Edimin maddî olarak bölünebilir olması, niteliği değişmeden veya değeri azalmadan parçalara bölünebilir olmasıdır³⁰⁵. Yapmama borçları bölünemez niteliktedir³⁰⁶. Yapma borçları ise kural olarak bölünemezdir. Ancak, yapma borçları bazı hâllerde bölünebilir nitelikte olup kısmî imkânsızlığa neden olabilir³⁰⁷.

Bir yapma borcunun borçlusu edim fiilini taahhüt etmişse kısmî imkânsızlık söz konusu olabilir. Örneğin bir öğretmen, belirli bir sınava kadar bir öğrenciye her hafta iki saat ders vermeyi taahhüt etmişse ve sokağa çıkma yasağı nedeniyle bir hafta ders verememişse kısmî imkânsızlık meydana gelir³⁰⁸. Yapma borçlarında edim sonucu taahhüt edildiğinde ise tam imkânsızlık meydana gelir³⁰⁹.

Edimin maddî olarak bölünebilir olduğu bir diğer hâl, sözleşme ile birden fazla edimin taahhüt edilmiş olmasıdır. Taraflar arasındaki anlaşmadan veya sözleşmenin amacından aksi anlaşılmadıkça birden fazla edimden birinin ifasının imkânsızlaşması diğer edimlerin yerine getirilmesini engellemez, kısmî imkânsızlık meydana gelir³¹⁰. Buna karşılık, birden fazla edimin her biri ayrı bir sözleşme ile borçlanılmışsa edimlerden birinin imkânsızlaşması sadece ona ilişkin sözleşmedeki borcu sona erdirir³¹¹.

Maddî olarak bölünebilir edimin bir kısmının ifasının imkânsızlaşmasının kısmî imkânsızlığa neden olabilmesi için kısmî ifanın aynı zamanda tarafların sözleşmeyi kurdukları sıradaki iradelerine ve sözleşmenin amacına uygun olması gerekir. Zira, TBK m. 137/I'e göre “... kısmi ifa imkânsızlığı önceden öngörülseydi taraflarca böyle bir sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, borcun tamamı sona erer.”

---

³⁰⁴ Dural, İmkânsızlık, s. 92; Kurt, s. 132.

³⁰⁵ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 11; Tunçomağ, Borçlar Genel, s. 66; Eren, Borçlar Genel, s. 109.

³⁰⁶ Gündoğdu, s. 114; Kurt, s. 133.

³⁰⁷ Gündoğdu, s. 114 vd.; Ercoşkun Şenol, s. 122; Kurt, s. 133 vd. Karş. Gümüş'e göre, yapma ve yapmama borçlarında “edimin miktarından” bahsedilemeyeceği için bu borçlarda bölünülebilir edim-bölünemez edim ayrımı yapılamaz. Gümüş, Mustafa Alper: “Kısmî İfa”, Prof. Dr. Fahiman Tekil'in Anısına Armağan, İstanbul 2003, s. 604 vd.

³⁰⁸ Bu konuda ayrıca bkz. yukarıda 5.4.4.2.

³⁰⁹ Gündoğdu, s. 114 vd.

³¹⁰ Dural, İmkânsızlık, s. 91; Ercoşkun Şenol, s. 121; Kurt, s. 133.

³¹¹ Dural, İmkânsızlık, s. 91; Kurt, s. 133.

Ayrıca, *Oğuzman/Öz*'e göre³¹², taraflardan birinin kısmî imkânsızlığı öngörseydi sözleşmeyi kararlaştırılardan farklı şartlarla (örneğin sözleşmede kararlaştırılardan daha düşük bir bedelle) yapmak istediği durumlarda da TBK m. 137/I uygulanmalıdır. Ancak, bu durumda taraflardan birinin istediği şartları karşı taraf derhal kabul ederse TBK m. 34/II hükmü kıyasen uygulanarak sözleşme o şartlarla kurulmuş gibi devam eder.

Kısmî ifanın tarafların iradelerine uygun olup olmadığı değerlendirilirken sözleşmenin amacı, dürüstlük kuralı ve iş hayatındaki telakkiler dikkate alınır³¹³. Sözleşmenin amacı belirlenirken edimler arasındaki ekonomik bağlantı göz önünde bulundurulmalıdır³¹⁴.

5.4.3 Mücbir Sebep Nedeniyle Borcun İfasının Sürekli Olarak İmkânsızlaşması

Mücbir sebep sonucu borcun ifası sürekli olarak imkânsızlaşabilir³¹⁵. Sürekli imkânsızlık (devamlı imkânsızlık, *dauernde Unmöglichkeit*), ifanın önündeki engelin ortadan kalkmasının mümkün olmaması nedeniyle borcun ifa edilememesidir³¹⁶. Örneğin bir yangın sonucu ifası taahhüt edilen parça borcu yok olmuşsa mücbir sebep nedeniyle sürekli imkânsızlık meydana gelmiştir.

Mücbir sebebin sürekli imkânsızlığa neden olup olmadığının tespitinde mücbir sebebin ortaya çıktığı an esas alınır³¹⁷. Mücbir sebep borçlunun işletme ve faaliyetine yabancı bir olay olduğundan, sözleşmenin kuruluşundan sonra meydana gelen mücbir sebep borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık (TBK m. 136) sonucunu doğurur³¹⁸.

³¹² *Oğuzman/Öz*, C. I, N. 1824.

³¹³ *Serozan*, İfa Engelleri, §15 N. 11; *Gümüş*, Kısmî İfa, s. 606; *Gündoğdu*, s. 114; *Kurt*, s. 135. Bu konuda ayrıca bkz. *Serozan*, Dönme, s. 388.

³¹⁴ *Gündoğdu*, s. 114; *Kurt*, s. 136.

³¹⁵ *Cansel*, s. 427; *Tekinay/Akman/ Burcuoğlu/Altop*, s. 1002; *Oğuzman/Öz*, C. I, N. 1345, dn. 171; *Doğanay*, s. 32; *Erzurumluoğlu*, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 31; *Eren*, Uygun İlliyet Bağı, s. 176; *Eren*, Borçlar Genel, s. 582; *İnan/Yücel*, s. 612 vd.; *Serozan*, İfa Engelleri, § 15 N. 3; *Bingöl*, s. 213 vd.; *Özçelik*, Mücbir Sebep, s. 308 vd.; *Kurt*, s. 194.

³¹⁶ *Dural*, İmkânsızlık, s. 100; *Altaş*, İmkânsızlık, s. 22; *Başpınar*, Kısmî Butlan, s. 122; *Altunkaya*, s. 119; *Topuz/Canbolat*, s. 679; *Gündoğdu*, s. 103; *Kurt*, s. 169.

³¹⁷ *Kurt*, s. 169.

³¹⁸ *Tekinay/Akman/ Burcuoğlu/Altop*, s. 1002; *Oğuzman/Öz*, C. I, N. 1345, dn. 171; *Doğanay*, s. 32;

5.4.4 Mücbir Sebep Nedeniyle Borcun İfasının Geçici Olarak İmkânsızlaşması

5.4.4.1 Genel Olarak

Mücbir sebep sonucu borçlu, edimini geçici olarak ifa edemiyorsa geçici imkânsızlık söz konusu olur³¹⁹. Geçici imkânsızlıkta (*vorübergehende Unmöglichkeit*) borcun ifa zamanında (*Erfüllungszeit*) yerine getirilmesinin önündeki engel devamlı değildir. İfanın önündeki engel, ortadan kalktıktan sonra borç yerine getirilebilmektedir³²⁰. Örneğin borçlu mücbir sebep sayılan bir kar yağışından dolayı sözleşme ile teslimini taahhüt ettiği meyveleri alıcıya teslim edememişse geçici imkânsızlık borcun zamanında ifasını engellemektedir.

Geçici imkânsızlık, teknik anlamda bir imkânsızlık değildir. Geçici imkânsızlık nedeniyle borcun ifa edilememesi hâlinde sonraki imkânsızlığa ilişkin hükümler uygulama alanı bulmaz. Geçici imkânsızlıkta diğer şartlar da gerçekleştiği takdirde borçlu, kural olarak temerrüde düşmüş olur³²¹.

Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 31; **Eren**, Uygun İliyet Bağı, s. 176; **Eren**, Borçlar Genel, s. 582; **İnan/Yücel**, s. 612 vd.; **Serozan**, İfa Engelleri, § 15 N. 3; **Bingöl**, s. 213 vd.; **Özçelik**, Mücbir Sebep, s. 308 vd.; **Kurt**, s. 194.

³¹⁹ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 398; **Dural**, İmkânsızlık, s. 100; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 909; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345, dn. 171; **Serozan**, İfa Engelleri, § 14 N. 2; **Buz**, Eser Sözleşmeleri, s. 24; **Akkanat**, s. 17 vd.; **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 1080; **Tunç**, s. 109; **Altunkaya**, s. 120; **Bingöl**, s. 262 vd.; **Zevkliler/Ertas/Havutçu/Aydoğdu/Cumaloğlu**, N. 1074; **Özçelik**, Mücbir Sebep, s. 309; TD., K.T.13.10.1944, E. 1944/2103, K. 1944/64 (**Akyazan**, s. 299).

³²⁰ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 398; **Dural**, İmkânsızlık, s. 100; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 22 vd.; **Topuz/Canbolat**, s. 679; **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 583; **Kurt**, s. 169 vd. Geçici imkânsızlık kavramı yerine "belirli süreli imkânsızlık" ifadesinin kullanılması gerektiğine ilişkin bkz. **Gündoğdu**, s. 100 vd.

³²¹ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 398; **Dural**, İmkânsızlık, s. 100; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 909; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345, dn. 171; **Serozan**, İfa Engelleri, § 14 N. 2; **Buz**, Eser Sözleşmeleri, s. 24; **Akkanat**, s. 17 vd.; **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 1080; **Tunç**, s. 109; **Altunkaya**, s. 120; **Bingöl**, s. 262 vd.; **Zevkliler/Ertas/Havutçu/ Aydoğdu/Cumaloğlu**, N. 1074; **Özçelik**, Mücbir Sebep, 309. Buna karşılık, kanun koyucu TBK m. 408 ve 409'da hizmet sözleşmesinde işçinin iş görmesinin-kendi sorumluluğu gerektiren hâller hariç-geçici imkânsızlık nedeniyle mümkün olmadığı durumlarda, borçlu

5.4.4.2 Geçici İmkânsızlığın Sürekli İmkânsızlık Olarak Kabul Edildiği Hâller

5.4.4.2.1 Genel Olarak

Geçici imkânsızlıkta borç, geçici olarak ifa edilememektedir. Ancak, geçici imkânsızlığın söz konusu olduğu bazı durumlarda, edimin sonradan yerine getirilmesi anlamsız olabilir veya imkânsızlığın ne zaman sona ereceği belli olmayabilir. Bu hâllerde, alacaklının sözleşme ile bağlı kalması dürüstlük kuralına göre ondan beklenemeyeceği için sürekli imkânsızlığın varlığı kabul edilmektedir³²².

5.4.4.2.2 Mutlak Kesin Vadeli İşlemler

Mutlak kesin vadeli işlem (*absolute Fixgeschäft*), sözleşmede belirlenen kesin vadenin geçmesinden sonra yapılan ifanın sözleşmenin amacını ortadan kaldırdığı işlemdir. Bu tür işlemlerde borçlu, edimi vadeden sonra yerine getirirse dahi alacaklı sözleşme ile elde etmek istediği menfaate ulaşamaz³²³. Dolayısıyla, mutlak kesin vadeli işlemlerde geçici imkânsızlık hâlinde alacaklının sözleşme ile bağlı tutulması

---

temerrüdüne ilişkin hükümlerin değil, kanunda düzenlenen özel hükümlerin uygulanmasını öngörmüştür. **Dural**, İmkânsızlık, s. 168; **Kurt**, s. 171.

³²² **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 909; **Dural**, İmkânsızlık, s. 101; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 23; **Gündoğdu**, s. 104 vd.

³²³ **Eren**, Borçlar Genel, s. 1067; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 26 vd.; **Altunkaya**, s. 122; **Keskin, A. Dilşad**: “Kesin Vadeli İşlemlerde İfa Etmeme: Temerrüt ve İmkânsızlık”, GÜHFD, C. XI, S. 1-2, s. 214 vd.; **Kurt**, s. 171 vd. Nispî kesin vadeli işlem (*relativ Fixgeschäfte*) ise taraflarca kararlaştırılan vadenin sadece edimin ifa zamanını belirleyen bir anlaşma niteliğinde olduğu işlemdir. **Dural**, İmkânsızlık, s. 103; **Seliçi, Özer**: “Kesin Vadeli İşlemler”, İÜMHAD, C. II, S. 3, s. 94; **Altunkaya**, s. 122; **Keskin**, s. 217; **Gündoğdu**, s. 187. Mutlak kesin vade ve nispî kesin vade hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Altunkaya**, s. 121 vd.; **Gündoğdu**, s. 187 vd. Bu ayrımın eleştirisine ilişkin bkz. **Altunkaya**, s. 125; **Antalya**, C. III, s. 204.

dürüstlük kuralına (TMK m. 2/I) aykırıdır³²⁴. Mutlak kesin vadenin kararlaştırıldığı durumlarda geçici imkânsızlık sürekli imkânsızlığa neden olur³²⁵.

5.4.4.2.3 Sürekli Borç İlişkileri

Sürekli borç ilişkilerinde aslî edim yükümlülüklerinden en azından biri belirli bir zamana yayılmaktadır³²⁶. Borçlu, borcunu zaman içinde aralıksız sürekli bir davranışla ifa etmektedir³²⁷. Sürekli borçlarda aslî edim yükümlülüğü ile zaman arasındaki ilişki süreklilik göstermektedir³²⁸. Sürekli edimin yerine getirilmesi zaman içinde belirli veya belirli olmayan bir süreyi kapsar³²⁹. Buna “ifa süresi” (*Erfüllungszeitraum*) denir³³⁰.

Sürekli edimin geçici olarak ifa edilemediği hâllerin hukukî akıbeti tartışmalıdır. Kanun koyucu, TBK m. 124/I’de kesin vadeli işlemlerde borçlunun mütemerrit olması hâlinde, alacaklının borçluya ek süre (mehil) vermesine gerek olmadığını öngörmüştür. Bir görüşe göre³³¹, bu durum kanun koyucunun ani edimli borç ilişkisi-sürekli edimli borç ilişkisi ayrımı yapmadan borcun ifa zamanında yerine getirilmediği durumları borçlunun temerrüdü ile düzenlemek istediğini göstermektedir. Dolayısıyla, sürekli borç ilişkilerinde geçici imkânsızlık nedeniyle borç ifa süresi içinde ifa edilemediğinde temerrüt hükümleri uygulama alanı bulur³³².

³²⁴ **Dural**, İmkânsızlık, s. 104; **Seliçi, Özer**: Borçlar Kanununa göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul 1977, s. 96 vd.; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1488, dn. 386; **Gündoğdu**, s. 105.

³²⁵ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıntop**, s. 909; **Dural**, İmkânsızlık, s. 104; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1488; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1067; **Serozan**, İfa Engelleri, §12 N. 2; **Keskin**, s. 226; **Gündoğdu**, s. 193; **Kurt**, s. 172.

³²⁶ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 40; **Eren**, Borçlar Genel, s. 213; **Seliçi**, Sürekli Borç, s. 7; **Ayrancı, Hasan**: “Hatta Bağlı Enerji Sözleşmesinin Hukuki Niteliği”, Medeni Kanun’un ve Borçlar Kanunu’nun 90. Yılı Uluslararası Sempozyumu 1926’dan Günümüze Türk-İsviçre Medeni Hukuku, C. II, Ankara 2017, s. 1092.

³²⁷ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 40; **Eren**, Borçlar Genel, s. 107; **Kocayusufpaşaoğlu**, Sözleşme, § 3 N. 7.

³²⁸ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 43, dn 43; **Eren**, Borçlar Genel, s. 213; **Ayrancı, Hasan**: Sözleşmelerin Yüklenilmesi (Devri), Ankara 2003, s. 91; **Ayrancı**, Hatta Bağlı, s. 1092.

³²⁹ **Eren**, Borçlar Genel, s. 213; **Serozan**, Dönme, s. 162; **Seliçi**, Sürekli Borç, s. 10; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 29; **Altınok Ormancı, Selin**: Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebep Feshi, İstanbul 2011, s. 13.

³³⁰ **Seliçi**, Sürekli Borç, s. 92.

³³¹ **Altaş**, İmkânsızlık, s. 30 vd. Kanaatimize bu görüşüyle **Altaş**, mutlak kesin vadeli işlem-nispî kesin vadeli işlem ayrımını reddetmektedir.

³³² **Altaş**, İmkânsızlık, s. 30 vd.

Bizim de katıldığımız hâkim görüşe görüşe göre³³³ ise sürekli borç ilişkisinde mutlak kesin vadenin³³⁴ kararlaştırıldığı durumlarda, geçici imkânsızlık kısmî imkânsızlık sonucunu doğurur. Zira, sürekli borç ilişkilerinde ifa süresinde yerine getirilmeyen borcun sonradan ifası *Serozan*'ın ifadesiyle “sonradan telafi edilmesi” mümkün değildir³³⁵. Borçlunun geçici engel ortadan kalktıktan sonra edimini yerine getirmesi, süreklilik gösteren borcun diğer kısmının yerine getirilmesidir³³⁶. Buna karşılık, sürekli edimin ifasına henüz hiç başlanmamışsa geçici imkânsızlık sürekli imkânsızlık sonucunu doğurabilir.

Ayrıca, mutlak kesin vadenin kararlaştırılmadığı sürekli borç ilişkilerinde geçici imkânsızlığın sona ermesi dürüstlük kuralına (TMK m. 2/I) göre alacaklıdan beklenemiyor veya borç ilişkisinin tamamı süresince devam ediyorsa sürekli imkânsızlığın varlığı kabul edilmelidir³³⁷. Buna karşılık, zamanında ifa edilmeyen edimin sonradan telafisi mümkünse temerrüt hükümlerine başvurulmalıdır³³⁸. Örneğin yaz mevsiminde dört hafta süresince ev kiralamak isteyen bir kişi başlangıç tarihi 1 Temmuz olan bir kira sözleşmesine taraf olmuştur. 1 Temmuz ile 31 Temmuz arasında geçici imkânsızlık meydana gelmişse, kiralayan bu tarihler arasında kusursuz temerrüde düşmüş olur. Zira, kiracı 1 Ağustos'tan itibaren de yaz mevsiminde dört hafta süresince bu evi kullanabilir³³⁹.

---

³³³ **Dural**, İmkânsızlık, s. 105; **Serozan**, İfa Engelleri, § 12 N. 2; **Başpınar**, Kısmî Butlan, s. 122; **Altunkaya**, s. 126; **Ayrancı, Hasan**: Enerji Sözleşmeleri, Ankara 2010, s. 160; **Gündoğdu**, s. 185 vd.; **Ayrancı**, Hatta Bağlı, s. 1094 vd. Karş. *Keskin*'e göre, mutlak kesin vadenin kararlaştırıldığı sürekli borç ilişkilerinde geçici imkânsızlık nedeniyle edimin zamanında ifa edilememesi tam imkânsızlık sonucunu doğurur. **Keskin**, s. 225.

³³⁴ Sözleşmede kararlaştırılan vadenin mutlak kesin vade olduğu tespit edilirken tarafların iradeleri ve sözleşmenin amacı esas alınmalıdır. **Tekinalp/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 909; **Tunçomağ**, Borçlar Genel, s. 795; **Gündoğdu**, s. 185; **Antalya**, C. III, s. 203. Bu konuda ayrıca bkz. **Gündoğdu**, s. 184 vd.

³³⁵ **Serozan**, İfa Engelleri, §12 N. 2; **Serozan**, Dönme, s. 163.

³³⁶ **Serozan**, İfa Engelleri, §12 N. 2; **Ayrancı**, Hatta Bağlı, s. 1094.

³³⁷ **Dural**, İmkânsızlık, s. 105 vd.; **Seliçi**, Sürekli Borç, s. 96 vd.; **Başpınar**, Kısmî Butlan, s. 122. *Kurt*'a göre, geçici imkânsızlık sürekli imkânsızlık olarak değerlendirilirken alacaklının sözleşme ile elde etmeyi beklediği menfaat dikkate alınmamalıdır. Önemli olan, edimin zamanında ifa edilmemesinin telafisinin mümkün olup olmadığıdır. **Kurt**, s. 172 vd.

³³⁸ **Seliçi**, Sürekli Borç, s. 96, **Başpınar**, Kısmî Butlan, s. 122; **Ayrancı**, Enerji Sözleşmeleri, s. 160; **Antalya**, C. III, s. 204.

³³⁹ **Seliçi**, Sürekli Borç, s. 97 vd.

5.4.4.2.4 Sözleşme ile İzlenen Nesnel Amacın Ortadan Kalkması veya İmkânsızlığın Ne Zaman Sona Ereceğinin Belirsiz Olması

Öğretideki bir görüşe göre³⁴⁰, geçici imkânsızlığın ortadan kalkmasından sonra edimin ifa edilmesinde alacaklının bir menfaati kalmamışsa alacaklıdan imkânsızlığın sona ermesini beklemesi istenemez. Bu durumda, geçici imkânsızlık sürekli imkânsızlık olarak kabul edilmelidir. Ancak, kanaatimizce alacaklının sözleşme ile beklediği menfaati elde edememesi nesnel amaçlara değil, alacaklının öznel amacına ulaşmasını engellemişse imkânsızlık yoktur³⁴¹.

Geçici imkânsızlığın sürekli imkânsızlık olarak kabul edildiği bir başka hâl, geçici imkânsızlığın ne zaman sona ereceğinin belirsiz olduğu durumlardır. Örneğin sözleşmenin kurulmasından sonra, borcun ifa edileceği ülkede ortaya çıkan bir savaş nedeniyle savaş süresince yabancıların ülkeye girişi yasaklanmışsa borçlu, ülkeye giremediği için borcunu ifa edemiyor olabilir³⁴². Öğretideki hâkim görüşe göre³⁴³, geçici imkânsızlığın ne zaman ortadan kalkacağına belirsiz olduğu bu tür durumlarda sözleşmenin amacının tehlikeye düşmesi koşuluyla, sürekli imkânsızlığın varlığı kabul edilmelidir. Zira, bu durumda alacaklının sözleşmeyle bağlı kalması dürüstlük kuralına (TMK m. 2/I) göre ondan beklenemez³⁴⁴.

³⁴⁰ **Dural**, İmkânsızlık, s. 102; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 24; **Antalya**, C. III, s. 207 vd. *Eren*’e göre, sadece tek taraflı sözleşmelerde geçici imkânsızlık alacaklı için çekilmez bir durum yarattığı takdirde sürekli imkânsızlığın varlığı kabul edilmelidir. **Eren**, Borçlar Genel, s. 1331.

³⁴¹ Bu konuda ayrıca bkz. yukarıda 4.2.

³⁴² **Kurt**, s. 176 vd.

³⁴³ **Tunçomağ**, Borçlar Genel, s. 795; **Dural**, İmkânsızlık, s. 101; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 23 vd.; **Antalya**, C. III, s. 205.

³⁴⁴ **Dural**, İmkânsızlık, s. 101. İmkânsızlığın sürekli mi geçici mi olduğunu belirlemek için alacaklının sözleşme ile bağlı kalmasının ondan beklenip beklenemeyeceğini esas almak, Alman Borçlar Hukukunu Modernize Kanunu’ndan önceki dönemdeki uygulamaya dayanmaktadır. Bu dönemde, Alman hukukunda geçici imkânsızlıkta alacaklının sözleşmeden dönme hakkı yoktur. Oysa, Türk hukukunda karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde geçici imkânsızlık sonucu borçlu mütemerrit olduğu için alacaklının dönme hakkı vardır. Dolayısıyla, *Kurt*’a göre alacaklı geçici imkânsızlık süresince sözleşme ile bağlı kalmak istemiyorsa dönme hakkını kullanabilir. Bir başka deyişle, alacaklı dönme hakkı ile zaten korunmaktadır. Asıl

5.5 MÜCBİR SEBEP İLE BORCUN İFA EDİLEMESİ ARASINDA UYGUN İLLİYET BAĞININ BULUNMASI

Mücbir sebep, borcun ifa edilememesinin uygun sebebi olmalıdır. Bir başka deyişle, mücbir sebep ile sözleşmenin ihlâli arasında uygun illiyet bağı bulunmalıdır³⁴⁵. Örneğin tedarik edilmesi gereken bir malın ithalat yasağı nedeniyle yurtiçinden getirilememesi hâlinde ithalat yasağı ile malın alacaklıya ifa edilememesi arasında uygun illiyet bağı yoktur. Bu durumda, ithalat yasağının mücbir sebep oluşturduğu iddia edilemez³⁴⁶. Zira, mücbir sebebin bir unsuru olarak illiyet bağının aranması ile mücbir sebep dışındaki bir nedenden dolayı borcunu ifa etmeyen borçlunun sadece mücbir sebebin varlığına dayanarak sorumluluktan kurtulması engellenmiştir³⁴⁷.

5.6 DEĞERLENDİRME

Öğretide mücbir sebep, borçlunun borcunu ihlâline mutlak olarak kaçınılmaz surette neden olan öngörülemez haricî olay olarak tanımlanmaktadır³⁴⁸. Buna göre,

---

korunmaya ihtiyacı olan borçludur. Bu sebeple, geçici imkânsızlığın ne kadar süreceğinin belirsiz olduğu durumlarda, mütemerrit borçlu dürüstlük kuralına (TMK m. 2/I) göre sözleşmeyle bağlı kalmak istemiyorsa sürekli imkânsızlığın varlığı kabul edilmelidir. **Kurt**, s. 174 vd. Kanaatimizce de *Kurt*, borçlunun iradesinin dikkate alınması konusundaki bu eleştirisinde haklıdır.

³⁴⁵ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 465; **Eren**, Borçlar Genel, s. 585; **Uygur**, s. 4020; **Özçelik**, Borcun İfa Edilmemesi, s. 108; **Kurt**, s. 194; TD., K.T. 18.01.1945, E. 1945/44-515, K. 1945/129 (**Gözübüyük**, s. 107).

³⁴⁶ **Acar**, Mücbir Sebep, s. 18.

³⁴⁷ **Özçelik**, Borcun İfa Edilmemesi, s. 108.

³⁴⁸ **İmre**, Kusursuz Mesuliyet, s. 201; **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 464; **Akıntürk**, s. 52; **Tunçomağ**, Borçlar Hukuku, s. 816; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1003 vd.; **Edis, Seyfullah**: Türk Borçlar Hukukuna göre Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu, Ankara 1963, s. 108 vd.; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345; **Eren**, Uygun İlliyet Bağı, s. 176; **Eren**, Borçlar Genel, s. 582; **İnan/Yücel**, s. 612; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 53; **Uygur**, s. 4019; **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 670; **Özçelik**, Mücbir Sebep, s. 304; **Kurt**, s. 194. "... mücbir sebep, borcun ifasına engel olan ve herhangi bir kimse tarafından alınacak tedbirlere rağmen önüne geçilmesine imkân olmayan beklenmedik, haricî ve borçlunun iradesi dışında meydana gelen bir olaydır. Başka bir deyimle, seçilemeyen ve karşı konulamayan bir hadiseyi ifade eder." Y. 13. HD.,

mücbir sebebin unsurları; bir olayın varlığı, olayın haricî, olayın sonuçlarının öngörülemes ve kaçınılmaz olması, borcun ihlâl edilmesi ve olay ile borcun ihlâli arasında illiyet bağının bulunmasıdır³⁴⁹.

Mücbir sebep için gerçekten bir olayın varlığı, bu olayın sözleşmenin kurulduğu sırada öngörülemes olması ve sonuçlarının kaçınılmaz olması gerekir. Ancak, Türk hukukundan farklı olarak, milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde ve Fransız Medenî Kanunu'nda haricîlik unsurunun yerine borçlunun etki alanının dışında kalan olayın varlığı aranmaktadır. Bunun nedeni bu düzenlemelerde borcunu ifa etmeyen borçlunun sorumluluktan kurtulduğu tek hâlin mücbir sebep olmasıdır. Kanaatimizce, Türk hukukunda borcunu yerine getirmeyen borçlunun sorumluluktan kurtulduğu tek durum, kural olarak mücbir sebep olmadığı için mücbir sebep teşkil edecek olayın borçlunun etki alanı dışında kalması değil, haricî olması gerekir³⁵⁰.

Mücbir sebebin varlığı için öğretilerde aranan bir başka unsur borcun ihlâlidir³⁵¹. Borcun ihlâli; borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi, kusurlu ifa imkânsızlığı, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık, aşırı ifa güçlüğü gibi sözleşmeye aykırılık hâllerini de kapsayacak şekilde anlaşılabilir³⁵². Ancak, mücbir sebep borcun hiç veya gereği gibi ifa edilememesine neden olur. Dolayısıyla, mücbir sebep sonucu borcun ihlâl edilmesinden anlaşılması gereken borcun ifasının sürekli veya geçici olarak imkânsızlaşmasıdır.

K.T. 18.01.2010, E. 2009/8727, K. 2010/101, KBİBB, 818/m. 117. Karşılaştırmalı hukuktaki mücbir sebep tanımları için bkz. **Gözübüyük**, s. 43 vd.; **Rimke, Joern**: “Force Majeure and Hardship: Application in International Trade Practice with Specific Regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts”, in. *Pace International Law Review for the International Sale of Goods (CISG) 1999-2000, The Hague 2001*, pp. 202; **Hudson, Alastair**: “Exemptions and Impossibility under the Vienna Convention, Force Majeure and Frustration of Contract”, in *Force Majeure and Frustration of Contract* (Ed. McKendrick, Ewan), London 2013, pp. 257; **Backhaus**, pp. 3; **Thompson, James E.**: “Force Majeure: The Contextual Approach of the Court of Justice”, *Common Market Law Review*, Vol. XXIV, pp. 259; **Polkinghorne, M./Rosenberg, C.**: “Expecting the Unexpected: The Force Majeure Clause”, *Business Law International*, Vol. XVI, I. 1, pp. 54.

³⁴⁹ Aynı yönde Y. 13 HD., K.T. 27.05.1988, E. 1988/1771, K. 2988/2998 (**Karahasan, Mustafa Reşit**: *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, C. III, İstanbul 1992, s. 991).

³⁵⁰ Bu konuda bkz. yukarıda 5.2.

³⁵¹ **Tandoğan**, *Mes'uliyet Hukuku*, s. 397 vd.; **Eren**, *Borçlar Genel*, s. 1062; **Serozan**, *İfa Engelleri*, §11 N. 11.

³⁵² Bu konuda bkz. yukarıda 5.4.

Mücbir sebep borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık sonucunu doğurduğunda borçlu, kusuru bulunmadığı için tazminat ödemek zorunda olmaksızın borcu ifa yükümlülüğünden kurtulur ve borç sona erer. Mücbir sebebin gereği gibi ifa etmeme sonucunu doğurduğu hâllerde ise mücbir sebep borçlunun kusursuz temerrüdüne neden olur. Buna karşılık, mücbir sebep aşırı ifa güçlüğü sonucunu doğurmaz.

Bu unsurlar dışında, Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu m. 10/II’de bir olayın bu kanun açısından mücbir sebep olarak nitelendirilmesi için “*mücbir sebebin meydana geldiği tarihi izleyen yirmi gün içinde yüklenicinin idareye yazılı olarak bildirimde bulunması...*” ve mücbir sebebin “*...yetkili merciler tarafından belgelendirilmesi...*” gerektiğine yer verilmiştir. Ancak, bu şartlar bir olayın mücbir sebep sayılması için değil, borçlunun mücbir sebebe dayanarak sorumluluktan kurtulması için gerekir. Zira, mücbir sebep bir olay olduğu için hüküm ve sonuçlarını meydana geldiği anda kendiliğinden doğurur.

Sonuç olarak kanaatimizce mücbir sebep; mutlak olarak kaçınılmaz olan, sözleşmenin kurulması sırasında öngörülemeyen ve borcun ihlâli sonucunu doğuran haricî olaydır. Mücbir sebep sonucu borçlunun borcunun ifası sürekli veya geçici olarak imkânsızlaştığı için mücbir sebep borcun ihlâline neden olmaktadır.

BÖLÜM II

MÜCBİR SEBEBİN HÜKÜM VE SONUÇLARI

6. MÜCBİR SEBEP NEDENİYLE BORCUN İFASININ SÜREKLİ OLARAK İMKÂNSIZLAŞMASI

6.1 GENEL OLARAK

Mücbir sebep sonucu borcun ifası imkânsızlaşabilir. Meydana geldikten sonra ortadan kalkması mümkün olmayan mücbir sebebin varlığı hâlinde borcun ifası sürekli olarak imkânsızlaşmaktadır. Borçlu, mücbir sebep nedeniyle ortaya çıkan sürekli nitelikteki ifa imkânsızlığından sorumlu değildir. Bu durumda, borçlunun sorumlu olmadığı³⁵³ sonraki ifa imkânsızlığı (TBK m. 136) söz konusudur³⁵⁴.

Ancak, cins yok olmaz kuralı gereği çeşit borçlarının ifası imkânsızlaşmaz³⁵⁵. Buna karşılık, sınırlı çeşit borçları ve parça borçlarının ifası imkânsızlaşabilir³⁵⁶.

---

³⁵³ İfa imkânsızlığında borçlunun kusurlu olup olmadığına değil, meydana gelen ifa imkânsızlığından borçlunun sorumlu olup olmadığına bakılır. Borçlunun imkânsızlıktan sorumlu tutulması kusurunun bulunmamasından daha geniş bir kavramdır. Borçlu kusuru olmasa dahi imkânsızlıktan sorumlu olabilir. Örneğin çeşit borçlarında borçlu, borçlandığı edim hiçbir kusuru olmadan yok olsa dahi bu borcunu başkasından temin ederek ifa etmekle yükümlüdür. Aynı şekilde, borçlu kusuru olmasa da ifa yardımcısının davranışlarından sorumludur (TBK m. 116). Borçlunun kusuru olmadığı hâlde imkânsızlıktan sorumlu olduğu diğer hâller için bkz. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1360 vd.; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1327 vd.

³⁵⁴ Nitekim, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlığın meydana geldiği hâller uygulamada genellikle mücbir sebepten kaynaklanmaktadır. **Eren**, Borçlar Genel, s. 1332; **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 1079; **Hatemi/Gökyayla**, §33 N. 11.

³⁵⁵ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1805; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1064 vd.; **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 1080. Para borcu, çeşit borcu olduğu için (veya bir diğer görüşe göre çeşit borcuna ilişkin hükümlere tâbi olduğu için) bu borçlarda kural olarak ifa imkânsızlığı söz konusu olmaz. Ancak, örneğin I. Dünya Savaşı'nda Fransa'da Alman vatandaşlarına yapılacak tüm nakdi ödemelerin yasaklanması gibi bir olayın varlığı hâlinde para borcunun ifası imkânsızlaşabilir. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 924; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1068; **Serozan**, İfa Engelleri, § 7 N. 6; **Barlas, Nami**: Para Borçlarının İfasında Borçlunun Temerrüdü ve Bu Temerrüt Açısından Düzenlenen Genel Sonuçlar, İstanbul 1992, s. 10 vd.; **Ayrancı, Hasan**: Türk Hukukunda Munzam Zarar (BK. m. 105), Ankara 2006, s. 26; **Kurt**, s. 152 vd. Ayrıca, para borcu parça borcu konusu hâline getirilmişse (örneğin bir zarf içine konulan para saklanması için birine bırakılmış veya ünlü bir kişinin imzasının bulunduğu paranın mülkiyetinin devri taahhüt edilmişse) ifa imkânsızlığından bahsedilebilir. **Tunçomağ**, Borçlar Genel, s. 84; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 34; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1128.

³⁵⁶ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1805; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1068 vd.; **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 1080.

Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığında dar anlamda borcun mu, yoksa borç ilişkisinin mi sona erdiği öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre³⁵⁷, bu durumda borç ilişkisi sona erer. Zira, borç ilişkisi genellikle tek bir borçtan oluştuğu için bunun ifası imkânsız hâle geldiğinde sözleşme konusuz kalır. Konusuz bir sözleşme olmayacağına göre borç ilişkisi sona erer. Borçlunun bildirim yükümlülüğü de sözleşmenin sona erdiğini gösterir³⁵⁸. Aynı şekilde, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun karşı edimi sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iade etmek zorunda olması (TBK m. 136/II) da borç ilişkisinin sona ermesi ile açıklanabilir. Ancak istisnai olarak, sözleşme veya kanun gereği karşı edim hasarı alacaklıda ise ve bu sebeple alacaklı karşı edimi ifa etmek zorundaysa (TBK m. 136/II) veya ediminin yerine geçen ikame değer varsa borç ilişkisi devam eder³⁵⁹.

Bizim de katıldığımız öğretideki hâkim görüşe göre³⁶⁰ ise ifa imkânsızlığı sonucu sadece dar anlamda borç sona erer. Borç ilişkisi ise tasfiye ilişkisine dönüşür³⁶¹.

---

³⁵⁷ **Tunçomağ**, Borçlar Hukuku, s. 796 vd.; **Dural**, İmkânsızlık, s. 126; **Erzurumluoğlu**, Edimin Yerine Getirilememesi, s. 43 vd.; **Öz, Turgut**: Öğreti ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme, Ankara 1990, s. 109; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 87 vd.; **Canbolat**, s. 160; **Baçoğlu**, İmkânsızlık, s. 317. Borç ilişkisinin sona erdiği görüşünde olan bazı yazarlara göre, sözleşme geçmişe etkili (*ex tunc*) olarak sona erer. **Dural**, İmkânsızlık, s. 127. Diğer bazı yazarlara göre ise borç ilişkisi geleceğe etkili (*ex nunc*) olarak sona erer. **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 109 vd. Bu konuda ayrıca bkz. **Hatemi/Gökyayla**, §33 N. 13 vd.; **Kurt**, s. 214, dn. 20.

³⁵⁸ **Dural**, İmkânsızlık, s. 126.

³⁵⁹ **Kurt**, s. 217.

³⁶⁰ **Von Tuhr (Çev. Edege)**, §71, I; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 998; **Reisoğlu**, s. 347; **Oğuzman/Öz**, C.I, N. 1472 vd.; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1329; **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 6; **Serozan**, Dönme, s. 262; **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 1081 vd.; **Aksoy**, p. 79; **Havutçu**, İfa Engelleri, s. 337; **Antalya**, C. III, s. 366. Ancak, taraflar arasında ön sözleşme kurulmuş ve asıl sözleşmenin yapılması mücbir sebep gibi objektif bir imkânsızlık nedeniyle imkânsızlaşmışsa mücbir sebep sonucu ön sözleşme geçersiz hâle gelir. Zira, geçersiz olan bir sözleşmeyi kurmak amacıyla ön sözleşme yapılamaz. **Ayrancı, Hasan**: Ön Sözleşme, Ankara 2006, s. 186.

³⁶¹ **Serozan**, İfa Engelleri, § 15 N. 8; **Havutçu**, İfa Engelleri, s. 337; **Antalya**, C. III, s. 367. Nitekim, CISG m. 79'a göre mücbir sebep nedeniyle sürekli imkânsızlık meydana geldiğinde borçlu tazminat ödeme yükümlülüğünden kurtulsa dahi sözleşme ayakta kalır. CISG'de alacaklının karşı edimi ifa yükümlülüğünün sona ereceğine ilişkin bir hüküm yoktur. Dolayısıyla, alacaklının karşı edim borcu devam eder. Fakat, alacaklı sözleşmeden dönme hakkını kullanarak karşı edimi ifa borcundan kurtulabilir (CISG m. 49/I). **Atamer**, CISG, s. 248; **Kurt**, s. 217 vd.; **Antalya**, C. III, s. 367. PICC m. 7.2.2'ye göre mücbir sebep sonucu borcun ifası sürekli olarak imkânsız hâle geldiğinde borçlunun tazminat sorumluluğu yoktur. Alacaklının aynen ifayı talep hakkı da sona erer. Buna karşılık, alacaklı sözleşmeden dönebilir (PICC m. 7.1.7(4)). Ancak, PICC m. 7.3.5(3)'e göre sözleşmeden dönme, uyuşmazlık çözümüne ilişkin sözleşme hükmünü veya dönmeden sonra dahi geçerli olacak herhangi bir sözleşme hükmünü etkilemez. Dolayısıyla, sözleşmeden dönülmüş olmasına rağmen sözleşme ilişkisi devam etmektedir. **Kurt**, s. 218, dn. 37. PECL m. 9:303(4)'e göre, mücbir sebep nedeniyle borcun ifası sürekli olarak imkânsızlaştığında mücbir sebebin

Dolayısıyla, ifaya yardımcı yan yükümlülükler ortadan kalksa da sadakat ve koruma yan yükümlülükleri devam eder³⁶². Ayrıca, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun karşı edimi sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iade etmesi, iade borcunun kapsamına ilişkindir (TBK m. 136/II). Bu hüküm, tek başına borç ilişkisinin sona erdiğini göstermez³⁶³. Borçlunun imkânsızlığı alacaklıya bildirme yükümlülüğü, zararın artmaması için gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü ve ikame değeri verme borcunun bulunması borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık sonucu sadece borcun sona erdiğini gösterir³⁶⁴.

6.2 İMKÂNSIZLIĞIN TEMERRÜDE ETKİSİ

Mücbir sebep nedeniyle imkânsızlık meydana geldikten sonra, borçlu veya alacaklı temerrüde düşmez. Zira, borçlunun temerrüde düşebilmesi için edimin ifasının mümkün olması gerekir³⁶⁵. Alacaklının mütemerrit olması için de borçlu edimi alacaklıya gereği gibi önermelidir. Borçlunun edimi alacaklıya sunması için edimin ifası mümkün olmalıdır³⁶⁶. Oysa, mücbir sebep sonucu edimin yerine getirilmesi imkânsızlaşmıştır.

Borçlu veya alacaklı temerrüde düştükten sonra, mücbir sebep nedeniyle imkânsızlık ortaya çıkabilir. Borçlu mütemerrit olduktan sonra, edimin ifası imkânsız hâle gelirse ifa imkânsızlığının ortaya çıktığı ana kadar temerrüt hükümleri (TBK m. 117

---

ortaya çıktığı andan itibaren borçlunun bildirimde bulunması gerekmeksizin borç ilişkisi kendiliğinden sona erer. Tasfiye ilişkisinde PECL m. 9:305-9:309 hükümleri uygulama alanı bulur. DCFR m. III.-3:101(2)'ye göre mücbir sebebin varlığı hâlinde alacaklı, aynen ifa ve tazminat talebi hariç, her türlü hukukî yaptırıma başvurabilir. Bu yaptırımlardan biri alacaklının sözleşmeden dönme hakkıdır (DCFR m. III.-3:502). PICC m. 7.3.5(3) gibi, DCFR m. III.3:509'a göre sözleşmeden dönme uyuşmazlık çözümüne ilişkin sözleşme hükmünü veya dönmeden sonra dahi geçerli olacak herhangi bir sözleşme hükmünü etkilemediği için sözleşme ilişkisi tasfiye amacına yönelik olarak devam eder.

³⁶² **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 6; **Hatemi/Gökyayla**, § 33 N. 16. Sadakat ve koruma yükümlülüklerinin varlığı tek başına sözleşme ilişkisinin devam ettiğini göstermez. Zira, dürüstlük kuralı (TMK m. 2/I) kaynaklı yan yükümlülükler sözleşme geçerli olarak kurulmamış olsa dahi (örneğin sözleşme görüşmelerinden doğan borç ilişkisi) var olabilir. **Kurt**, s. 216. Bu konuda ayrıca bkz. **Eren**, Borçlar Genel, 42 vd.

³⁶³ **Kurt**, s. 217; **Antalya**, C. III, s. 367.

³⁶⁴ **Dural**, İmkânsızlık, s. 125; **Kurt**, s. 216.

³⁶⁵ **Eren**, Borçlar Genel, s. 1119; **Serozan**, İfa Engelleri, §17 N. 1; **Dural**, İmkânsızlık, s. 127; **Akkanat**, s. 1 vd.; **Kurt**, s. 209; **Antalya**, C. III, s. 364.

³⁶⁶ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1526; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1035; **Serozan**, İfa Engelleri, §12 N. 2; **Dural**, İmkânsızlık, s. 127.

vd.); imkânsızlık gerçekleştiği andan itibaren borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık hükmü (TBK m. 136) uygulanır³⁶⁷. Ancak, borçlu temerrüde düşmekte kusuru olmadığını ispatlayamazsa mücbir sebep nedeniyle borcun yerine getirilmesinin imkânsızlaşmasından sorumlu olur (TBK m. 119)³⁶⁸.

Alacaklının temerrüde düşmesinden sonra, borçlunun borcunu ifa etmesi mücbir sebep sonucu imkânsızlaşırsa alacaklının mütemerrit durumu sona erer. Mücbir sebep nedeniyle edimin ifasının imkânsızlaştığı andan itibaren borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık hükmü (TBK m. 136) uygulama alanı bulur³⁶⁹.

6.3 BİLDİRİM YÜKÜMLÜLÜĞÜ VE ZARARIN ARTMAMASI İÇİN GEREKLİ ÖNLEMLERİ ALMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Mücbir sebep sonucu sözleşme ile borçlandığı edimin ifası imkânsızlaşan borçlu, bu durumu alacaklıya bildirmelidir. Bildirim (ihbar) yükümlülüğü, dürüstlük kuralından (TMK m. 2/I) doğan koruma (davranış) yan yükümlülüğü³⁷⁰ olmakla birlikte, TBK m. 136/III'te düzenlenmektedir³⁷¹.

³⁶⁷ **Tunçomağ**, Borçlar Hukuku, s. 914; **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 481; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1529; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1120; **Aral**, s. 73; **Barlas**, s. 16 vd.; **Akkanat**, s. 48; **Ayrancı**, Munzam Zarar, s. 52; **Antalya**, C. III, s. 364; **Öz**, N. 11. Borçlu, temerrüdün ifa imkânsızlığı anına kadarki sonuçlarından sorumludur. **Tunçomağ**, Borçlar Genel, s. 914. Karş. Bir görüşe göre, borçlu temerrüde düştükten sonra ifa imkânsızlığı ortaya çıksa dahi, temerrüt hükümleri TBK m. 119 gereği uygulanmaya devam eder. **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp**, s. 912; **Feyzioğlu**, Borçlar Hukuku, s. 240. Bu görüşün eleştirisi için bkz. **Barlas**, s. 17, dn. 34; **Akkanat**, s. 16, dn. 55.

³⁶⁸ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1529; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1133 vd. Beklenmeyen hâlden sorumluluk, edim konusunun değerini kaybetmesinden ya da kısmen veya tamamen yok olmasından doğan sorumluluktur. Bu sorumluluk, cins yok olmaz kuralı gereği sadece parça borçlarında uygulanır. **Eren**, Borçlar Genel, s. 1133 vd. Borçlu, ancak temerrüde düşmekte kusuru olmadığını veya beklenmeyen hâlden doğan zararlar borçlunun temerrüdü arasında illiyet bağının bulunmadığını ispatlayarak beklenmeyen hâlden doğan sorumluluktan kurtulabilir (TBK m. 119/II). **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1361.

³⁶⁹ **Kurt**, s. 210 vd. Alacaklının temerrüde düştüğü durumlarda borçlunun muhafaza yükümlülüğü belirlenirken TBK m. 114/I esas alınarak borçlunun sadece ağır kusurundan, yani kast ve ağır ihmalden sorum tutulması, buna karşılık hafif ihmalden sorumlu olmaması gerektiğine ilişkin bkz. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1156 vd.; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1044 vd.; **Serozan**, İfa Engelleri, §12 N. 7.

³⁷⁰ Nitekim, 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda bildirim yükümlülüğüne ilişkin açık bir hüküm yoktu. Bu dönemde bildirim yükümlülüğünün dürüstlük kuralından (TMK m. 2/I) kaynaklandığı kabul edilmekteydi. Bu konuda bkz. **Feyzioğlu**, Borçlar Genel, s. 380; **Dural**, İmkânsızlık, s. 131 vd.

³⁷¹ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1820; **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N.17; **Kurt**, s. 17. TBK m. 136/III'deki "ve" ifadesini "veya" olarak anlaşılması gerektiğine ilişkin bkz. **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 1084 vd.; **Kurt**, s. 211. Bildirim yükümlülüğü, sadece karşılıklı borç yükleyen sözleşmeler bakımından öngörülmemiştir.

Türk Borçlar Kanunu m. 136/III'e göre, "Borçlu ifanın imkânsızlaştığını alacaklıya gecikmeksizin bildirmez ve zararın doğmaması için gerekli önlemleri almazsa bundan doğan zararı gidermekle yükümlüdür." Bu hükme göre, mücbir sebep nedeniyle borcun ifasının imkânsızlaştığını öğrenen borçlu, en kısa süre içinde imkânsızlığın gerçekleştiğini alacaklıya bildirmelidir (TBK m. 136/III)³⁷². Borçlunun alacaklıya bildirimde bulunması için borcun muaccel olması gerekmez³⁷³.

Bir görüşe göre³⁷⁴, alacaklı imkânsızlığı biliyor veya gerekli özeni gösterseydi bilebilecek durumdaysa borçlunun bildirim yükümlülüğü yoktur. Diğer görüşe göre³⁷⁵ ise borçlu, bu durumda da borcun imkânsızlaştığını alacaklıya bildirmelidir. Ancak, alacaklı imkânsızlığı bildirimde bulunulmasa dahi biliyorsa TBK m. 136/III'e göre bir zarara uğramış olmayacağı için borçlunun bildirim yükümlülüğünü yerine getirmemesinin bir yaptırımını yoktur³⁷⁶.

Türk Borçlar Kanunu m. 136/III'e göre, borçlu alacaklının uğrayacağı zararın artmaması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür³⁷⁷. Dolayısıyla, karşılıklı borç yükleyen bir sözleşmede imkânsızlaşan edim yerine ikame değer elde edecek olan borçlu, bunun bedelinin azalmasını önlemelidir. Örneğin sözleşmenin kurulmasından sonra, bir yangın sonucu yok olan parça borcu konusu mal sigortalı ise borçlu, sigorta tazminatını kaybetmemek için gerekli tedbirleri almalıdır³⁷⁸.

Eksik iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde, tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerde ve kısmi imkânsızlıkta da borçlu edimin ifasının imkânsızlaştığını alacaklıya bildirmekle yükümlüdür. **Kurt**, s. 211 vd.; **Antalya**, C. III, s. 361. Alacaklının gerçeği araştırmasına gerek duymaması için borçlu bildirimde bulunurken imkânsızlığa ilişkin delilleri de ortaya koymalıdır. Delillere ulaşılması borçlu için çok zor olup alacaklının delilleri kolaylıkla temin etmesi mümkünse borçlu, sadece imkânsızlığın meydana geldiğini alacaklıya bildirmelidir. Alacaklı, borçlunun gösterdiği delilleri yeterli bulmuyorsa gerçek durumu öğrenmek için mahkemeye başvurabilir. **Dural**, İmkânsızlık, s. 132.

³⁷² **Antalya**, C. III, s. 361; **Kurt**, s. 211. Dürüstlük kuralı (TMK m. 2/I) gereği imkânsızlığın meydana geleceğinin önceden belli olduğu durumlarda borçlu, bu durumu alacaklıya bildirmelidir. **Kurt**, s. 211. Bununla birlikte, mücbir sebep teşkil eden olay öngörülemezdir. Dolayısıyla, mücbir sebep nedeniyle borcun ifasının imkânsızlaştığı hâllerde borçlunun böyle bir yükümlülüğü yoktur.

³⁷³ **Kurt**, s. 211.

³⁷⁴ **Dural**, İmkânsızlık, s. 131; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1332; **Antalya**, C. III, s. 362.

³⁷⁵ **Kurt**, s. 212.

³⁷⁶ **Kurt**, s. 212.

³⁷⁷ Türk Borçlar Kanunu m. 136/III'te düzenlenen zararı arttırmama yükümlülüğünün kaynağı bildirim yükümlülüğü gibi dürüstlük kuralıdır (TMK m. 2/I). **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 17; **Nomer**, **Halûk N.:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 15. Bası, İstanbul 2017, N. 138.8; **Kurt**, s. 211 vd.

³⁷⁸ **Kurt**, s. 212.

Mücbir sebep sonucu edimin ifasının imkânsızlaştığını alacaklıya gecikmeksizin bildirme yükümlülüğünü veya alacaklının uğrayacağı zararın artmaması için gerekli tedbirleri alma yükümlülüğünü ihlâl eden borçlu, alacaklının bu nedenle uğradığı zararı gidermekle yükümlüdür³⁷⁹.

6.4 MÜCBİR SEBEP NEDENİYLE İFASI İMKÂNSIZ HÂLE GELEN EDİMİN DURUMU

6.4.1 Aynen İfa Yükümlülüğünün Sona Ermesi

6.4.1.1 Genel Olarak

Türk Borçlar Kanunu m. 136/I'e göre "*Borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşırsa, borç sona erer.*" Mücbir sebep nedeniyle borcun ifası sürekli olarak imkânsız hâle geldiğinde, borçlunun aynen ifa yükümlülüğü mücbir sebebin ortaya çıktığı andan itibaren kanun gereği kendiliğinden sona erer. Bizim de kabul ettiğimiz görüşe göre³⁸⁰, sona erme geleceğe etkilidir.

Aynen ifa yükümlülüğünün sona ermesi için tarafların irade beyanında bulunması veya mücbir sebebin varlığından haberdar olması gerekmez. Mücbir sebebin gerçekleşmesiyle borçlu, aslî edim yükümlülüğü olan edimi ifa yükümlülüğünden kendiliğinden kurtulur. Alacaklı ise aynen ifayı talep hakkını kaybeder. Burada edim hasarı alacaklıdadır³⁸¹.

Mücbir sebep sonucu borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığı ortaya çıktığı için aynen ifa yükümlülüğü sona eren borçlunun tazminat ödeme borcu yoktur. Bu durum, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığının (TBK m. 136) kusurlu sonraki ifa imkânsızlığından (TBK m. 112) farklıdır. Zira, TBK m. 112'ye göre kusurlu sonraki ifa imkânsızlığında borçlunun aynen ifa borcu tazminat ödeme borcuna dönüşür. Oysa, TBK m. 136'ya göre borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığında, borçlu özel olarak üstlenmiş olmadıkça imkânsızlaşan edim yerine başka bir edimi yerine

³⁷⁹ **Dural**, İmkânsızlık, s. 132; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1333; **Kurt**, s. 213.

³⁸⁰ **Kurt**, s. 213 vd.; **Antalya**, C. III, s. 366.

³⁸¹ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1156 vd.; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1044 vd.; **Serozan**, İfa Engelleri, §12 N. 7.

getirmekle yükümlülüğü değildir³⁸². Borçlu, sadece ifası imkânsızlaşan borç yerine bir ikame değer elde etmişse alacaklının talep etmesi hâlinde bunu ifa ikamesi olarak vermekle yükümlüdür³⁸³.

Türk Borçlar Kanunu m. 136/I hükmü emredici değildir, düzenleyici niteliktedir. Taraflar sonraki ifa imkânsızlığından borçlu sorumlu olmasa dahi, imkânsızlaşan borç yerine başka bir edimin ifa edileceğini açık veya örtülü olarak kararlaştırabilir. Aynı şekilde, alacaklının borcun ifa edilmemesi nedeniyle uğradığı zararın borçlu tarafından tazmin edileceğini de taraflar sözleşmede kararlaştırabilir³⁸⁴.

6.4.4.2 Yan Hakların Durumu

Türk Borçlar Kanunu m. 131/I'e göre, "*Asıl borç ifa ya da diğer bir sebeple sona erdiği takdirde, rehin, kefalet, faiz ve ceza koşulu gibi buna bağlı hak ve borçlar da sona ermiş olur.*" TBK m. 182/II'ye göre ise "*Asıl borç herhangi bir sebeple geçersiz ise veya aksi kararlaştırılmadıkça sonradan borçlunun sorumlu tutulamayacağı bir sebeple imkânsız hâle gelmişse, cezanın ifası istenemez.*" Bu hükümlere göre, asıl alacak borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık sonucu sona erdiğinde bu alacağa bağlı rehin, kefalet, cezaî şart gibi yan (fer'î) haklar da sona erer³⁸⁵. Ancak, para borçlarında borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığı ortaya çıkmaz. Dolayısıyla, alacaklının faiz alacağı da söz konusu olmaz³⁸⁶.

³⁸² Tekinalp/Akman/Burcuoğlu/Altö, s. 1010; Eren, Borçlar Genel, s. 1333; Hatemi/Gökyayla, §33 N. 15; Kurt, s. 214 vd.

³⁸³ Tekinalp/Akman/Burcuoğlu/Altö, s. 1009; Eren, Borçlar Genel, s. 1335; Kurt, s. 215. İkame değere ilişkin bkz. aşağıda 6.3.2.

³⁸⁴ Dural, İmkânsızlık, s. 127; Kurt, s. 221.

³⁸⁵ Türk Borçlar Kanunu m. 182/II, emredici bir hüküm değildir. Taraflar, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlıkta alacaklının cezaî şart talep edebileceğini kararlaştırmışsa borçlu cezaî şart ödemek zorunda kalabilir. Oğuzman/Öz, C. II, N. 1584; Eren, Borçlar Genel, s. 1215; Özçelik, Hukukî İmkânsızlık, s. 595. Yan hakların asıl alacak dışında, borç ilişkisinin tamamını teminat altına aldığı durumlar için bkz. Kurt, s. 215 vd.; Antalya, C. III, s. 367.

³⁸⁶ Kurt, s. 215. Bu konuda bkz. yukarıda 5.1, dn. 224.

6.4.4.3 İfanın Sonradan Mümkün Hâle Gelmesinin Aynen İfa Yükümlülüğüne Etkisi

Mücbir sebebin meydana getirdiği sürekli imkânsızlık sonucu borçlunun edimi ifa yükümlülüğü sonra erdikten sonra, imkânsızlığın ortadan kalkmasının aynen ifa yükümlülüğüne etkisi tartışmalıdır. Bir görüşe göre³⁸⁷, alacaklı imkânsızlık devam ederken sözleşmeden dönmüşse sözleşme ilişkisi dönme ile sona ermiştir. Buna karşılık, alacaklı sözleşmeden dönmemişse aynen ifayı talep edebilir³⁸⁸.

Bir diğer görüşe göre³⁸⁹, alacaklı imkânsızlık ortadan kalkana kadar imkânsızlık hükümlerine dayanmamışsa imkânsızlığın sona ermesinden sonra borçlu edimi ifa etmekle yükümlüdür. Ancak, imkânsızlığın ortadan kalkmasından sonra borçlunun borcunu ifa etmesi veya alacaklının edimi talep etmesi dürüstlük kuralına (TMK m. 2/I) aykırı olmamalıdır. Aksi hâlde, borçlunun borcunun sona erdiğinin kabulü gerekir³⁹⁰.

Bizim de katıldığımız öğretilerdeki hâkim görüşe göre³⁹¹ ise borç, sürekli imkânsızlık ortaya çıktığı anda kanun gereği kendiliğinden sona ermiştir. İmkânsızlığın sonradan ortadan kalkması bu durumu değiştirmez. Ancak, borçlu sonradan ifası mümkün hâle gelen edimi örneğin dürüstlük kuralı (TMK m. 2/I) gereği, taraflar arasında yeni bir sözleşme ilişkisinin kurulması nedeniyle ifa etmek zorunda kalabilir. Bunun için

---

³⁸⁷ **Dural**, İmkânsızlık, s. 108 vd. Bu görüş, imkânsızlığı doğduğu anda geçici imkânsızlık olarak kabul etmektedir. Zira, geçici imkânsızlığın sonucu olan temerrüt hâlinde alacaklının sözleşmeden dönme hakkı vardır. Oysa, buradaki temel sorun geçici imkânsızlığın başlangıçta sürekli imkânsızlık olarak nitelendirilmesi nedeniyle borçlunun edimi ifa yükümlülüğünün olup olmadığının belirlenmesidir.

³⁸⁸ **Dural**, İmkânsızlık, s. 108 vd.

³⁸⁹ **Öz, Turgut**: İş Sahibinin Eser Sözleşmesinden Dönmesi, İstanbul 1989, s. 165; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1808; **Tunç**, s. 110; **Altunkaya**, s. 119.

³⁹⁰ **Öz**, Dönme, s. 165; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1808.

³⁹¹ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1808; **Serozan**, İfa Engelleri, §14 N. 16; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 59; **Gündoğdu**, s. 112 vd.; **Kurt**, s. 220; **Antalya**, C. III, s. 367. Bir görüşe göre, tek tarafa borç yükleyen sözleşmeler ve karşılıklı borç yükleyen sözleşmeler arasında bir ayırım yapılması gerekir. Tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerde borçlu imkânsızlık ortaya çıkınca edimi alıkoyma hakkı olmadığı için onu alacaklıya verir. Burada imkânsızlık yoktur. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde ise belirsiz bir süre boyunca sözleşme ile bağlı kalmaları taraflardan beklenemez. **Dural**, İmkânsızlık, s. 108; **Aksoy**, pp. 112; **Gündoğdu**, s. 112.

tarafından birinin sözleşmenin tekrar kurulması konusunda önemli bir menfaatinin olması ve sözleşmenin yeniden kurulmasının karşı taraftan beklenebilir olması gerekir³⁹².

6.4.2 İkame Değerin Durumu

6.4.2.1 Genel Olarak

Mücbir sebep gibi sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık nedeniyle edimi ifa yükümlülüğünden kurtulan borçlu, ifası imkânsızlaşan edim yerine geçen ekonomik bir değer elde edebilir. Bu değere, ikame değer (kaim değer, *stellvertretendes Commodum, Surrogat*) denir³⁹³.

Satıcının satılan bir malı tahrip eden üçüncü kişiden alacağı haksız fiil tazminatı, satıcının bir yangın sonucu yok olan satılan için elde edeceği sigorta bedeli, bir taşınmazın kamulaştırma bedeli ve bir taşınırın istimval bedeli gibi, imkânsızlaşan edim konusu şeyden doğrudan doğruya edinilmiş değerler (*commodum ex re*) dışında, hukukî işlemde elde edilen değerler (*commodum ex negatione*) de ikame değere örnektir³⁹⁴.

Alacaklı, imkânsızlaşan edim yerine ikame değer elde eden borçludan bu değer kendisine verilmesini talep edebilir³⁹⁵. Alacaklının ikame değeri talep hakkı, Alman hukukunda (BGB § 285) açıkça düzenlenmiştir. Buna karşılık, Türk-İsviçre hukukunda ikame değere kanunda yer verilmemiştir.

---

³⁹² **Dural**, İmkânsızlık, s. 108; **Aksoy**, p. 172, dn. 43; **Gündoğdu**, s. 112 vd.; **Kurt**, s. 220, dn. 43; **Antalya**, C. III, s. 367.

³⁹³ **Dural**, İmkânsızlık, s. 183 vd.; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1334 vd.; **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 7 vd.; **Baçoğlu**, İmkânsızlık, s. 321; **Aksoy**, p. 81; **Gündoğdu**, s. 304; **Kurt**, s. 222.

³⁹⁴ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1821; **Serozan**, İfa Engelleri, § 15 N. 15; **Baçoğlu**, İmkânsızlık, s. 318. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Dural**, İmkânsızlık, s. 190 vd.; **Kurt**, s. 222 vd.

³⁹⁵ **Tekinalp/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1009; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1335; **Serozan**, İfa Engelleri, § 15 N. 14; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 88; **Aksoy**, p. 84; **Kurt**, s. 227.

Öğretideki hâkim görüşe göre³⁹⁶, Türk Borçlar Kanunu'nda ikame değere ilişkin bir hükmün öngörülmemiş olması alacaklının borçludan bunun ifasını isteyemeyeceği biçiminde yorumlanamaz. Zira, TBK m. 136 ile amaçlanan borçlunun sorumlu olmadığı ifa imkânsızlığının borçlu aleyhine doğuracağı sonuçları önlemektir. Borçlunun imkânsızlaşan edimi ifa etmesi ile bunun yerini alan değeri ifa etmesi arasında bir fark yoktur. Bunun aksinin kabulü, özellikle karşı edim hasarının alacaklıda olduğu karşılıklı sözleşmelerde, borçlunun sebepsiz zenginleşmesi anlamına gelir³⁹⁷.

İkame değer, bir ifa ikamesidir³⁹⁸. Borçlu, ikame değeri alacaklıya vermek istediğinde alacaklı bunu kabul etmek zorunda değildir. İkame değer alacaklı açısından seçimlik yetkidir (*facultas alternativa*). Alacaklı, borçlunun malvarlığına giren ikame değeri kendiliğinden elde edemez; bunu borçludan talep etmelidir³⁹⁹. Alacaklı, ikame değeri talep ederse borçlu bunu alacaklıya vermekle yükümlüdür⁴⁰⁰.

Sözleşme ile borçlandığı edimin ifası imkânsız hâle gelen borçlu, bunun yerine geçen bir ikame değer elde ettiği takdirde ikame değer varlığı ve kapsamı hakkında alacaklıya bilgi vermekle yükümlüdür. Zira, aksi hâlde alacaklının ikame değerden haberdar olması mümkün olmayabilir. Bu yükümlülük, dürüstlük kuralından (TMK m. 2/I) kaynaklanan bir yan yükümlülüktür. Aynı şekilde borçlu, dürüstlük kuralı (TMK m.

---

³⁹⁶ **Tekinalp/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1009; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1335; **Serozan**, İfa Engelleri, § 15 N. 15; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 87 vd.; **Aksoy**, p. 84; **Gündoğdu**, s. 305 vd.; **Kurt**, s. 227. Nitekim, Yargıtay da edimin imkânsızlaşması hâlinde alacaklının ikame değeri talep hakkına sahip olduğunu kabul etmektedir. Y. 13 HD., E. 1991/8883, K. 1991/11265, K.T. 10.12.1991, KBİBB, 818/m. 117; Y. 13. HD., E. 1986/4826, K. 1986/5536, K.T. 17/11/1986, KBİBB, 818/m. 117; Y. 13. HD., E. 1990/6878, K. 1991/1034, K.T. 7.02.1991, KBİBB; Y. 13. HD., E. 2003/11064, K. 2004/182, K.T. 19.01.2004, KBİBB, 818/m. 818; Y. 13. HD., E. 2007/4852, K. 2007/8848, K.T. 7.06.2008, KBİBB, 6100/m. 266.

³⁹⁷ **Dural**, İmkânsızlık, s. 185; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1821; **Serozan**, İfa Engelleri, § 15 N. 15, **Altaş**, İmkânsızlık, s. 87 vd.; **Baçoğlu**, İmkânsızlık, s. 319; **Kurt**, s. 227 vd.

³⁹⁸ **Eren**, Borçlar Genel, s. 1335; **Kurt**, s. 230; **Antalya**, C. III, s. 368. Öğretide bir görüş, ikame değeri bir külfet olarak nitelendirmektedir. **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1351; **Feyzioğlu**, Borçlar Hukuku, s. 464; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 93.

³⁹⁹ **Eren**, Borçlar Genel, s. 1335; **Serozan**, İfa Engelleri, § 15 N. 7; **Aksoy**, p. 81. **Gündoğdu**, s. 313. Alacaklının ikame değeri talep hakkı bir alacak hakkıdır. **Eren**, Borçlar Genel, s. 1335; **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 7. Alacaklının talebi ile borçlunun ikame değeri alacaklıya verme borcu muaccel olur. **Serozan**, İfa Engelleri, §5 N. 4.

⁴⁰⁰ **Eren**, Borçlar Genel, s. 1335; **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 7.

2/I) gereği ikame değerın korunması için gerekli tedbirleri almalıdır (koruma yükümlülüğü)⁴⁰¹.

İkame değer ile alacaklının borcun ifa edilmemesi nedeniyle uğradığı zararlar tazmin edilmez. Bir başka deyişle, ikame değer bir tazminat değildir⁴⁰². Bu sebeple, alacaklının ikame değeri talep edilmesi için zarara uğradığını ispatlaması gerekmez⁴⁰³. Alacaklı, borç ilişkisinden doğan hakkına dayanarak ikame değeri ister⁴⁰⁴. İkame değeri talep eden alacaklıya karşı bunu yerine getiren borçlu ise borcunu ifa etmiş olur⁴⁰⁵. İkame değerın talep edilmesi ile sözleşmenin konusu değişir, borç ilişkisi sona ermez⁴⁰⁶.

6.4.1.2 İkame Değerın Unsurları

6.4.1.2.1 Edimin Sözleşme Kurulduktan Sonra İmkânsızlaşması

Alacaklının ikame değeri talep edebilmesi için edimin ifası sözleşme kurulduktan sonra imkânsız hâle gelmelidir⁴⁰⁷. Zira, TBK m. 27/I'e göre başlangıçtaki imkânsızlık hâlinde sözleşme kesin olarak hükümsüzdür⁴⁰⁸.

İkame değerın varlığı için taraflardan birinin imkânsızlıktan sorumlu olup olmaması önemli değildir. Borçlunun sorumlu olduğu sonraki imkânsızlıkta⁴⁰⁹ (TBK m.

⁴⁰¹ **Gündoğdu**, s. 304; **Kurt**, s. 236.

⁴⁰² **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 14; **Dural**, İmkânsızlık, s. 229; **Aksoy**, p. 82; **Başoğlu**, İmkânsızlık, s. 319; **Kurt**, s. 229 vd.

⁴⁰³ **Dural**, İmkânsızlık, s. 82; **Aksoy**, p. 82; **Gündoğdu**, s. 313; **Kurt**, s. 230.

⁴⁰⁴ **Dural**, İmkânsızlık, s. 184.

⁴⁰⁵ **Aksoy**, p. 82; **Gündoğdu**, s. 313.

⁴⁰⁶ **Dural**, İmkânsızlık, s. 184; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1821; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1335; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 86; **Hatemi/Gökyayla**, §33 N. 19; **Başoğlu**, İmkânsızlık, s. 319. *Oğuzman/Öz*'e göre ikame değerın talebi hâlinde borç ilişkisinin devam ettiğinin kabul edilebilmesi için en azından dürüstlük kuralının (TMK m. 2/I) bunu desteklemesi gerekir. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1821. Bir başka deyişle, ikame değerın ifa edilmemesi borçlu açısından hakkın kötüye kullanılması (TMK m. 2/II) sayılıyorsa alacaklı ikame değeri talep edebilmelidir. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1325.

⁴⁰⁷ **Dural**, İmkânsızlık, s. 187; **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 15; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 91; **Gündoğdu**, s. 307; **Kurt**, s. 231.

⁴⁰⁸ Buna karşılık, Alman hukukunda BGB § 285'e göre alacaklı başlangıçtaki imkânsızlık hâlinde de ikame değeri borçludan talep edebilir. Zira, BGB § 275'te başlangıçtaki imkânsızlık-sonraki imkânsızlık ayrımı yapılmamış, başlangıçtaki imkânsızlık durumunda da sözleşmenin geçerli olarak kurulduğu kabul edilmiştir.

⁴⁰⁹ Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlıkta ikame değer satış sözleşmesinde satılanın ayıplı ifasında bedelden indirimde kullanılan nispî yönteme göre hesaplanır: Edimin gerçek değeri × İndirilmiş

112) da borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlıkta (TBK m. 136) da alacaklı, borçludan ikame değeri isteyebilir⁴¹⁰.

6.4.1.2.2 Edimin İmkânsızlaşmasına Neden Olan Olay ile İkame Değer Arasında Ekonomik Bir İlliyet Bağının Bulunması

İkame değerden söz edebilmek için edimin imkânsızlaşmasına neden olan olay ile ikame değer arasında illiyet bağının bulunması gerekir. Burada aranan illiyet bağı uygun illiyet bağı değildir, ekonomik (iktisadî) bir illiyet bağıdır⁴¹¹. Bir başka deyişle, alacaklının ikame değeri talep edebilmesi için uygun illiyet bağının varlığı zorunlu değildir.

İkame değerın talep edilebilmesi için ekonomik bir illiyet bağının varlığı yeterlidir. Örneğin bir taşınırın devrinde satış sözleşmesinin yapılmasıyla bedel ödeme borcu muaccel olur. Buna karşılık, örneğin borçlu aynı taşınırı iki farklı kişiye satıp bunlardan birine devrettiğinde imkânsızlığı meydana getiren olay taşınırın mülkiyetinin nakledilmiş olmasıdır. Borçlunun elde ettiği ikame değer olan satış bedeli ile borcun ifasını imkânsızlaştıran devir işlemi arasında ekonomik bir illiyet bağı vardır. Ancak, uygun illiyet bağı yoktur. Zira, ikame değerın elde edilmesinin nedeni borcun ifasını imkânsızlaştıran olay (mülkiyetin nakledilmiş olması, yani tasarruf işlemi) değildir. Aynı şekilde, bir ihracat yasağı nedeniyle borcunun ifası imkânsızlaşan borçlunun malını kendi ülkesinde satması sonucunda elde ettiği bedel ikame değer değildir. Zira, edimin ifasını imkânsızlaştıran olay olan ihracat yasağı ile ikame değerın, yani malın ülke içinde satılmasıyla elde edilen satış bedeli arasında ekonomik bir illiyet bağı yoktur⁴¹².

---

karşı edim=Sözleşmede kararlaştırılan bedel × İkame değer. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1324 vd.; **Serozan**, İfa Engelleri, § 16 N. 16; **Gündoğdu**, s. 310 vd.

⁴¹⁰ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1324 vd.; **Serozan**, İfa Engelleri, §16 N. 4 vd.

⁴¹¹ **Dural**, İmkânsızlık, s. 187; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 92; **Başoğlu**, İmkânsızlık, s. 319; **Gündoğdu**, s. 308; **Kurt**, s. 231 vd.

⁴¹² **Dural**, İmkânsızlık, s. 188; **Kurt**, s. 232 vd.

6.4.1.2.3 İkame Değerin İmkânsızlaşan Edim Yerine Elde Edilmiş Olması

İkame değer varlığı için borçlunun üçüncü kişiden elde ettiği değer ekonomik olarak imkânsızlaşan edimin yerini alması gerekir. Bir başka deyişle, imkânsızlaşan edimin malvarlığında meydana getirdiği boşluk ikame değer ile doldurulur⁴¹³. Bu sebeple, ikame değer ile imkânsızlaşan edim arasında ekonomik özdeşlik bulunması gerekir.

İkame değer ile ifası imkânsızlaşan edimin aynı çeşitten olması gerekmez⁴¹⁴. Örneğin kira konusu taşınmaz kamulaştırıldığında kiraya verenin kiracıya kamulaştırma bedelini vermesi ikame değer değildir. Zira, kira sözleşmesi ile kiraya verenin kira konusu malı kiracıya kullandırma borcu doğmuştur. Kamulaştırma bedeli ise mülkiyet hakkına karşılık olarak ödenmektedir⁴¹⁵. Aynı şekilde, örneğin borçlu bir şeyi imal etmeyi taahhüt etmiş, ancak bunun için gerekli hammaddeye idare tarafından el konulmuşsa idarenin bunun karşılığında ödeyeceği bedel ikame değer değildir. İdare bu bedeli hammaddenin karşılığı olarak ödemiştir. Borçlunun borcu ise hammadde ile meydana getirilecek şeydir⁴¹⁶.

6.4.1.2.4 İmkânsızlaşan Edimin Maddî Bir Şey Olması

İkame değer varlığı için imkânsızlaşan edimin maddî bir şey olması gerekir⁴¹⁷. İkame değer yapma borçlarında ve yapmama borçlarında söz konusu olmaz. Bu tür borçlarda borçlunun malvarlığına giren değer, imkânsızlaşan değer yerine elde edilmemiştir. İkame değer ile imkânsızlaşan edim arasında ekonomik özdeşlik yoktur.

---

⁴¹³ **Dural**, İmkânsızlık, s. 188; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 91; **Kurt**, s. 233.

⁴¹⁴ **Gündoğdu**, s. 309; **Kurt**, s. 233.

⁴¹⁵ **Dural**, İmkânsızlık, s. 188; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 91; **Kurt**, s. 234.

⁴¹⁶ **Dural**, İmkânsızlık, s. 189; **Kurt**, s. 234, dn. 93.

⁴¹⁷ **Dural**, İmkânsızlık, s. 189; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 92; **Gündoğdu**, s. 319.

Dolayısıyla, ikame değer sadece verme borçları açısından mümkündür⁴¹⁸. Örneğin bir ressam bir resim yapmayı taahhüt etmiştir. Bu ressam, daha sonra haksız bir fiil sonucu kolunu kaybetmiştir. Ressam, kolunu kaybetmesi nedeniyle uğradığı zararı tazmin ettirmiştir. Ressamın zarar verenden aldığı tazminat, yapma borcunun yerini alan ikame değer değildir⁴¹⁹.

6.4.1.3 İkame Değerin Sonuçları

6.4.1.3.1 Genel Olarak

Alacaklı, borçludan ikame değeri talep ettiğinde sözleşme, konusu değişmiş olarak devam eder⁴²⁰. Ancak, ikame değer kendiliğinden alacaklının malvarlığına geçmez. Borçlu, ikame değeri üçüncü kişiden tahsil etmişse (örneğin borçlu kamulaştırma bedeli veya haksız fiil tazminatı elde etmişse) alacaklı, bunun kendisine devrini talep eder. Buna karşılık, borçlu ikame değeri henüz tahsil etmemiş, sadece üçüncü kişiye karşı ileri sürebileceği bir talep hakkı elde etmişse (örneğin haksız fiil tazminatı talep edebiliyorsa) buna ilişkin alacak hakkını alacağın temliki hükümlerine göre (TBK m. 183 vd.) alacaklıya devreder⁴²¹.

İkame değer talebi hâlinde asıl alacağına bağlı yan hakların sona erip ermediği öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre⁴²², yan haklar sadece aslî edim borcuna bağlı ise asıl alacak sona erdiği için buna bağlı yan haklar da sona erer. Ancak, aslî edim borcunun

⁴¹⁸ **Dural**, İmkânsızlık, s. 189; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 92; **Kurt**, s. 234 vd.

⁴¹⁹ **Dural**, İmkânsızlık, s. 189.

⁴²⁰ **Dural**, İmkânsızlık, s. 195 vd.; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1335; **Baçoğlu**, İmkânsızlık, s. 318. Nitekim, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığının meydana gelmesiyle borç ilişkisinin sona erdiğini kabul eden yazarlara göre, alacaklı ikame değeri talep ettiği takdirde sözleşme konusu değişmiş olarak devam eder. Ancak, bu yazarlara göre imkânsızlık ile borç ilişkisi kendiliğinden sona ermiş olacağından ikame değer talebi edilebilmesi için borç ilişkisinin henüz sona ermemiş olması gerekir. Bir başka deyişle, alacaklı ikame değeri borçludan talep edene kadar veya ikame değeri istemediği takdirde buna ilişkin irade beyanında bulununcaya kadar borç ilişkisi askıdadır. **Dural**, İmkânsızlık, s. 190; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 93; **Baçoğlu**, İmkânsızlık, s. 320.

⁴²¹ **Dural**, İmkânsızlık, s. 196; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1335; **Baçoğlu**, İmkânsızlık, s. 318. *Kurt*'a göre, borçlu henüz ikame değeri tahsil etmemişse, alacaklı borçlunun ikame değeri elde etmesine kadar bekleyip sonrasında bunun kendisine devrini talep edebilir. **Kurt**, s. 240.

⁴²² **Kurt**, s. 247 vd.

sona ermesine rağmen yan hakların sona ermeyeceği kararlaştırılmışsa yan haklar ikame değer varlığı hâlinde de devam eder.

Oysa, bizim de katıldığımız diğer görüşe göre⁴²³ ise ikame değer aslî edim borcunun yerini almıştır. Aslî edim borcuna bağlı yan haklar, ikame değer için devam eder. Zira, ikame değer ile amaçlanan borçlunun sebepsiz zenginleşmesini önlemektir. Alacaklı, ikame değeri talep ederek aslî edim borcunun sona erdirilmemesi yönündeki iradesini beyan etmişse buna bağlı yan hakların da varlığını koruduğunu kabul etmek gerekir.

6.4.1.3.2 Karşılıklı Borç Yükleyen Sözleşmelerde

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde, kanun veya sözleşme gereği karşı edim hasarının alacaklıda olduğu durumlar hariç, ifa imkânsızlığı sonucu borçlunun aslî edim yükümlülüğü sona erdiğinde alacaklı da karşı edimi ifa borcundan kurtulur (TBK m. 136/II). Ancak, alacaklı imkânsızlaşan edimin yerine borçlunun üçüncü kişiden elde ettiği ikame değeri talep etmişse kendi edimini borçluya karşı yerine getirmekle yükümlüdür⁴²⁴. Bu durum, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde edimler arasındaki fonksiyonel sinallagmanın bir sonucudur⁴²⁵.

İkame değer, karşı edime eşit olabileceği gibi bundan fazla veya az olabilir. İkame değer, karşı edime eşitse alacaklı ikame değer karşılığı olarak karşı edimin tamamını ifa eder⁴²⁶. İkame değer, karşı edimden fazla veya azsa alacaklının karşı edimden indirim yapıp yapmayacağı tartışmalıdır.

Bir görüşe göre⁴²⁷, alacaklı karşı edimi tam olarak ifa etmelidir. Zira, alacaklı ikame değer ifasını istemiyorsa bunu talep etmez. Alacaklı, ikame değeri talep ettiğine

⁴²³ **Dural**, İmkânsızlık, s. 196; **Serozan**, İfa Engelleri, § 15 N. 7.

⁴²⁴ Buna karşılık, sözleşme veya kanun gereği karşı edim hasarının alacaklıda olduğu hâllerde, alacaklının ikame değer talebinde bulunması karşı edimi ifa yükümlülüğünde bir değişiklik meydana getirmez. Bu durumda, alacaklı ikame değerden bağımsız olarak kendi edimini ifa etmekle yükümlüdür. **Kurt**, s. 243.

⁴²⁵ **Dural**, İmkânsızlık, s. 197; **Havutçu, Ayşe**: Tam İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerde Temerrüt ve Müsbet Zararın Tazmini, İzmir 1995, s. 17.

⁴²⁶ **Dural**, İmkânsızlık, s. 197; **Başoğlu**, 320; **Kurt**, s. 243.

⁴²⁷ **Umar, Bilge**: “Borçluya İsnat Olunamayan İmkânsızlık Sebebiyle Ademi İfa”, Adalet Dergisi, Y. 1961, s. 977.

göre; bunu kendi borcuna karşılık olarak görmektedir⁴²⁸.

Bir diğer görüşe göre⁴²⁹, ikame değer karşı edimden azsa alacaklının karşı edimi değer düşüklüğü oranında indirilmelidir. Zira, alacaklının karşı ediminde bir indirim yapmadan ondan ikame değeri talep etmesini beklemek adil değildir. Burada, kısmî imkânsızlıktaki (TBK m. 137/II) esaslara göre indirim yapılmalıdır⁴³⁰. Örneğin imkânsızlaşan edimin değeri 400.000 TL, bunun yerine geçen ikame değer 200.000 TL ve karşı edimin değeri 500.000 TL ise alacaklı, borçluya 250.000 TL ödemelidir.

Bizim de katıldığımız görüşe göre ise⁴³¹, alacaklının sözleşme veya kanun hükmü gereği karşı edim hasarını taşıdığı durumlarla diğer durumlar arasında bir ayırım yapılmalıdır. Karşı edim hasarı alacaklıda değilse karşı edimden kısmî imkânsızlıktaki (TBK m. 137/II) gibi indirim yapılır. Buna karşılık, sözleşme veya kanun ile karşı edim hasarı alacaklıda ise alacaklı, karşı edimi sözleşmede kararlaştırılan hâliyle ifa etmelidir. Zira, karşı edim hasarının alacaklıda olduğu hâllerde alacaklının karşı edimi ifa borcu kendi iradesinden bağımsız olarak doğmaktadır.

İkame değer karşı edimden fazla olduğu hâllerde ise hâkim görüşe göre⁴³², alacaklı karşı edimin tutarı değişmeksizin borçludan ikame değer ifasını talep edebilir. Zira, borçlu imkânsızlaşan edimi ifa etmiş olduğunda bulunacağı durumdan daha iyi bir durumda olmamalı, borçlu sebepsiz zenginleşmemelidir⁴³³.

6.4.1.3.3 Sınırlı Çeşit Borçlarında

Sınırlı çeşit borcunun bir kısmının ifası imkânsızlaştığında borçlunun üçüncü kişiden elde ettiği ikame değer, sınırlı çeşit borcu konusu çeşidin yerini almaktadır. Burada imkânsızlaşan edim belirsizdir. Dolayısıyla, sınırlı çeşit borçlarında kısmî imkânsızlık meydana geldiğinde alacaklı, borçlunun imkânsızlaşan kısım için elde ettiği

---

⁴²⁸ Umar, s. 977.

⁴²⁹ Dural, İmkânsızlık, s. 198; Serozan, İfa Engelleri, § 15 N. 15.

⁴³⁰ Dural, İmkânsızlık, s. 198; Serozan, İfa Engelleri, §15 N. 15. Kısmî imkânsızlıkta karşı edimden indirim yapmak için kullanılan yöntem nispi yöntemdir. Bu konuda bkz. aşağıda 6.4.2.

⁴³¹ Kurt, s. 245.

⁴³² Dural, İmkânsızlık, s. 198; Serozan, Dönme, s. 264, dn. 72; Başoğlu, İmkânsızlık, s. 321; Kurt, s. 246. Bu konuda ileri sürülen diğer görüşler için bkz. Kurt, s. 246.

⁴³³ Dural, İmkânsızlık, s. 198; Kurt, s. 246.

ikame değerin kendisine devrini ondan isteyemez. Buna karşılık, sınırlı çeşit borcunun tam imkânsızlığı hâlinde ikame değer sınırlı çeşit borcunun tamamının, yani belirli edimin yerine geçmektedir. Dolayısıyla, sınırlı çeşit borcunun tam imkânsızlığı hâlinde alacaklı ikame değeri talep edebilir⁴³⁴.

6.4.1.3.4 Zamanaşımı

Alacaklı, ikame değeri talep ettiğinde borçlunun bunu verme borcu muaccel olur⁴³⁵. Dolayısıyla, ikame değerin alacaklıya devrine ilişkin zamanaşımı süresi bu tarihten itibaren işlemeye başlar. İkame değer sözleşmeden doğan bir alacak hakkı olduğu için kural olarak, on yıllık zamanaşımına tâbidir (TBK m. 146)⁴³⁶.

6.5 KARşILIKLI BORÇ YÜKLEYEN SÖZLEşMELERDE İMKÂNSIZLIğIN SONUÇLARI

6.5.1 Alacaklının Karşı Edim Yükümlülüğünün Sona Ermesi

6.5.1.1 Genel Olarak

Türk Borçlar Kanunu m. 136/II'ye göre, “*Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olup, henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını kaybeder.*” Bu durum, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerdeki fonksiyonel sinallagmanın bir sonucudur⁴³⁷. Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlığın gerçekleşmesi hâlinde borçlunun aslî edim yükümlülüğü sona erdiğinde edim hasarı alacaklıdayken, karşı edim hasarı borçludadır⁴³⁸. Borçlu, imkânsızlaşan aslî borcunun karşılığı olan edimi alacaklıdan talep edemez⁴³⁹.

⁴³⁴ Dural, İmkânsızlık, s. 199; Gündoğdu, s. 309, dn. 273.

⁴³⁵ Serozan, İfa Engelleri, § 5 N. 4; Kurt, s. 248.

⁴³⁶ Kurt, s. 248.

⁴³⁷ Dural, İmkânsızlık, s. 162; Eren, Borçlar Genel, s. 211; Havutçu, Temerrüt, s. 16, dn. 81.

⁴³⁸ Dural, İmkânsızlık, s. 161; Serozan, İfa Engelleri, §15 N. 8; Antalya, s. 360 vd.

⁴³⁹ Aynı şekilde borçlu, imkânsızlaşan aslî edim için yaptığı hiçbir masrafı alacaklıdan isteyemez. Bu konuda bkz. Serozan, İfa Engelleri, §15 N. 8.

Mücbir sebep nedeniyle ifa imkânsızlığı meydana geldiğinde edim hasarına alacaklı katlanırken, karşı edim hasarı borçludur. Mücbir sebep sonucu borçlunun aslî edimi ifa yükümlülüğü kanun gereği kendiliğinden sona erer. Aynı şekilde, alacaklının karşı edim borcu da mücbir sebebin ortaya çıktığı anda kendiliğinden sona erer. Alacaklı, mücbir sebep nedeniyle ifa imkânsızlığı meydana gelene kadar karşı edimi ifa etmemişse kendi edimini ifa yükümlülüğünden kurtulur. Ancak, alacaklı karşı edimi kısmen veya tamamen ifa etmişse borçludan bunun iadesini talep edebilir.

Alacaklının karşı edimi ifa borcu mücbir sebep nedeniyle imkânsızlık meydana geldiğinde geleceğe etkili (*ex nunc*) olarak sona erer⁴⁴⁰. Alacaklı öncelikle ifa yükümlüsü olup temerrüde düşmüş, bu sırada borçlunun aslî edim borcu mücbir sebep sonucu imkânsızlaşmışsa imkânsızlığın meydana geldiği ana kadar temerrüt hükümleri uygulanır⁴⁴¹.

6.5.1.2 Edimlerin İadesi

6.5.1.2.1 Genel Olarak

Türk Borçlar Kanunu m. 136/II'ye göre, borçlunun aslî ediminin mücbir sebep nedeniyle imkânsızlaşması sonucu karşı edim borcu sona eren alacaklı, kendi edimini imkânsızlıktan önce ifa etmişse borçludan bunun iadesini talep edebilir. TBK m. 136/II'de iade borcu, her ne kadar sadece borçlu açısından öngörülmüşse de imkânsızlığın meydana gelmesinden önce borçlu, borcunun bir kısmını alacaklıya ifa etmişse ve imkânsızlık kısmî imkânsızlık olmayıp tam imkânsızlık teşkil etmekteyse alacaklı, borçlunun yerini getirdiği edimi ona geri vermekle yükümlüdür⁴⁴².

İfa imkânsızlığından alacaklı sorumlu ise karşı edim hasarı alacaklıdadır. Zira, alacaklının davranışlarının riskine borçlu değil, alacaklı katlanır. Bu durumda, alacaklının

---

⁴⁴⁰ Karş. Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlıkta borç ilişkisinin sona erdiği görüşünde olan bazı yazarlara göre, imkânsızlık meydana geldiğinde sadece alacaklının karşı edim borcu değil, borç ilişkisi de sona erer. **Dural**, İmkânsızlık, s. 162; **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 109 vd. *Dural*'a göre, imkânsızlık sonucu borç ilişkisinin sona ermediği tek hâl alacaklının ikame değeri talep ettiği hâldir. **Dural**, İmkânsızlık, s. 162.

⁴⁴¹ Bu konuda bkz. yukarıda 6.2.

⁴⁴² **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 109, dn. 107; **Kurt**, s. 251.

sorumlu olduğu davranış nedeniyle aslı edim yükümlülüğü sona eren borçlu, alacaklıdan elde ettiği değeri iade ile yükümlü deđildir⁴⁴³.

Sürekli edimli sözleşmelerde tarafların edimi iade borcu yoktur. Zira, bu sözleşmelerde imkânsızlığın ifa edilmiş edimler üzerinde bir etkisi yoktur, imkânsızlık geleceğe etkilidir. Sürekli imkânsızlıkta taraflar, imkânsızlığın meydana geldiği ana kadar muaccel olan borçlarını ifa etmekle yükümlüdür⁴⁴⁴.

6.5.1.2.2 İade Borcunun Hukukî Dayanağı

Türk Borçlar Kanunu m. 136/II'ye göre, “*Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olup, henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını kaybeder.*” Bu hükümdeki sebepsiz zenginleşmenin iade borcuna etkisi öğretide tartışmalıdır.

Bir görüşe göre⁴⁴⁵, kanun koyucu TBK m. 136/II'de sebepsiz zenginleşmeye yer vererek iade borcunun hukukî dayanağının sebepsiz zenginleşme (TBK m. 77 vd.) kurumu olduğunu ortaya koymuştur. Borçlunun ediminin imkânsızlaşmasıyla borç ilişkisinin sona erdiğini kabul eden yazarlara göre⁴⁴⁶, borç konusunun imkânsızlaşması ile sözleşme ilişkisi, yani başlangıçtaki kazandırmanın hukukî sebebi (*causa*) de ortadan kalkmıştır. Bu sebeple, tarafların daha önceden elde ettikleri edimler sebepsiz zenginleme teşkil eder. Daha önce ifa edilen edimler “sona eren sebebe dayanan zenginleşmenin iadesi talebi” (*condictio ob causam finitam*) ile istenebilir. İmkânsızlaşmadan sonra ifa edilen edimin geri verilmesinde ise alacaklı “borç olmayan şeyin ifası nedeniyle sebepsiz zenginleşme”ye (*condictio indebiti*) dayanarak iade talebinde bulunabilir⁴⁴⁷.

Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık sonucu sadece borcun sona erdiğini kabul eden bir başka görüşe göre⁴⁴⁸ ise imkânsızlık ile karşı edimin hukukî

⁴⁴³ Serozan, İfa Engelleri, § 15 N. 12; Kurt, s. 252.

⁴⁴⁴ Oğuzman/Öz, C. I, N. 1829; Selçi, Sürekli Borç, 93 vd.; Kurt, s. 252.

⁴⁴⁵ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 1011; Altaş, İmkânsızlık, s. 75; Topuz/Canbolat, s. 688; Hatemi/Gökyayla, § 33 N. 14.

⁴⁴⁶ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 1011; Topuz/Canbolat, s. 688.

⁴⁴⁷ Umar, s. 980; Tunçomağ, Borçlar Genel, s. 797.

⁴⁴⁸ Eren, Borçlar Genel, s. 1333 vd.; Hatemi/Gökyayla, § 33 N. 14.

sebebi olan borç ortadan kalkmıştır. Bu sebeple, yerine getirilen edim sebepsiz zenginleşme hükümlerine (TBK m. 77 vd.) göre iade edilmelidir⁴⁴⁹.

Bir diğer görüşe göre⁴⁵⁰, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık meydana geldiğinde borç ilişkisi geçmişe etkili olarak değil, geleceğe etkili olarak sona erer. Dolayısıyla, borçlunun karşı edimi iade borcu açısından gerçek bir sebepsiz zenginleşme yoktur. Borçlunun iade borcu kanun hükmünden (TBK m. 136/II) doğan bir borçtur. Kanunda sebepsiz zenginleşme hükümlerine atıf yapılmasının nedeni kanundan doğan iade borcunun kapsamının belirlenmesinde bu hükümleri (TBK m. 79-80) kıyasen uygulamaktır.

Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık sonucu sadece aslî edim yükümlülüğünün sona erdiğini kabul eden bizim de katıldığımız başka bir görüşe göre⁴⁵¹ ise imkânsızlık ile sözleşme ilişkisi karşılıklılık (mübadele) ilişkisinden tasfiye ilişkisine dönüşerek devam eder. Alacaklı imkânsızlık gerçekleşmeden önce, sözleşmeden doğan borcunu ifa etmek amacıyla karşı edimi yerine getirmiştir. Bir başka deyişle, buradaki kazandırmanın hukukî sebebi sözleşme ilişkisidir. İmkânsızlığın meydana gelmesi sözleşmenin geçerliliğini etkilemediği için iade talebinin hukukî dayanağı borç ilişkisidir⁴⁵². TBK m. 136/II’de yer verilen “*sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca*” ifadesini iade borcunun kapsamı ile sınırlı olarak anlamak gerekir⁴⁵³.

---

⁴⁴⁹ Eren’e göre ise borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlıkta sebepsiz zenginleşme, sözleşmenin ortadan kalkması nedeniyle değil; borçlunun kendi edimini ifa borcu ortadan kalktığı için meydana gelmektedir. Eren, Borçlar Genel, s. 904.

⁴⁵⁰ Oğuzman/Öz, C. I, N. 1816; Oğuzman/Öz, C. II, N. 1044; Öz, Sebepsiz Zenginleşme, s. 109 vd.

⁴⁵¹ Serozan, İfa Engelleri, §15 N. 10; Serozan, Dönme, s. 263; Serozan, Rona: “Sözleşme İlişkinin Çözülmesi: Sözleşme Gereğince Elde Edilmiş Edimi Geri Verme Yükümü”, Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu için Armağan, Ankara 2004, s. 200 vd.

⁴⁵² Serozan, Geri Verme Yükümü, s. 200; Kurt, s. 254 vd. Karş. Dural’a göre, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık ortaya çıktığında borç ilişkisi sona erer. Ancak, iade borcu sözleşmenin etkisinin devam etmesinin bir sonucudur. Dolayısıyla, iade borcu açısından borç ilişkisi adeta devam etmektedir. Dural, İmkânsızlık, s. 164 vd.

⁴⁵³ Dural, İmkânsızlık, s. 163; Eren, Borçlar Genel, s. 130; Kurt, s. 262 vd.

6.5.1.2.3 İade Borcunun Kapsamı ve İade Borcuna İlişkin Zamanaşımı Süresi

6.5.1.2.3.1 İade Borcunun Kapsamı

İade borcunun kapsamı öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre⁴⁵⁴, TBK m. 136/II'de sebepsiz zenginleşme hükümlerine yapılan atıf sadece iade borcunun kapsamına ilişkindir. Dolayısıyla, sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurmak için aranan şartlar geri verme borcu açısından aranmaz. Borçlunun iade borcu zenginleştiği miktar kadardır.

İade borcunda sebepsiz zenginleşme hükümlerine yapılan atfın sadece kapsam bakımından olduğuna kabul eden bazı yazarlara göre⁴⁵⁵, borçlu imkânsızlıktan sorumlu olmadığı için onun iade borcunun kapsamı iyiniyetli sebepsiz zenginleşeninki kadardır. Borçlu iyiniyetli sebepsiz zenginleşen gibi, sadece zenginleştiği miktarı alacaklıya geri vermekle yükümlüdür. Buna karşılık, zenginleşme herhangi bir nedenle elinden çıkan borçlu, iade borcundan kurtulur. Ancak, para borcunda borçlu o bedel elinden çıkmış olsa dahi aynı miktarı iade ile yükümlüdür. Borçlu, imkânsızlık meydana geldikten, yani iade borcu doğduktan sonra bu borca aykırı hareket edecek olursa kötüniyetli davranmış olur. Bu durumda, geri verme borcu açısından kötüniyetli sebepsiz zenginleşene ilişkin hükümler (TBK m. 79/II) uygulanır⁴⁵⁶.

Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre⁴⁵⁷ ise karşılıklı borç yükleyen sözleşmenin tarafları kendi edimini ifa etmediği sürece ifanın tam olarak gerçekleşeceği ana kadar karşı taraftan elde ettiği edimi iade etmek zorunda kalabileceğini düşünmelidir. İade borçlusu karşı taraftan elde ettiği edimi “...ileride geri vermek zorunda kalabileceğini hesaba katması” gereken kişi konumundadır (TBK m. 79/II). Ayrıca, TBK

⁴⁵⁴ **Dural**, İmkânsızlık, s. 163; **Eren**, Borçlar Genel, s. 130; **Kurt**, s. 262 vd.

⁴⁵⁵ **Dural**, İmkânsızlık, s. 163; **Altaş**, İmkânsızlık, s. 76.

⁴⁵⁶ **Dural**, İmkânsızlık, s. 163 vd.

⁴⁵⁷ **Eren**, Borçlar Genel, s. 130; **Kurt**, s. 262 vd.

m. 136/II'ye göre karşı edim hasarı borçluda olduğu için iade borcunda borçluyu iyiniyetli zenginleşen olarak kabul edip zenginleşmeyi iradesi dışında elinden çıkardığında dahi onu iyiniyetli kabul etmek borçluyu gereğinden fazla korumak olur⁴⁵⁸.

İade borçlusu, geri verme borcu açısından iyiniyetli olduğu iddiasında bulunamaz. Geri verme borçlusu, edimi kötüniyetli zenginleşen gibi iade etmekle yükümlüdür⁴⁵⁹. Ancak, iade borcunun eksilmesi veya ortadan kalkması hâlinde, kötüniyetli iade borçlusunun geri verme borcunun akıbeti bunun kendi iradesi dışında elinden çıkıp çıkmadığına göre farklılık göstermektedir. Geri verme borçlusunun iade borcunu ifa etmemesinden doğan sorumluluğu sözleşmeden doğan borcun ifa edilmemesi hükümlerine tâbidir (TBK m. 112 vd.).

İade konusu, geri verme borçlusu veya onun ifa yardımcısı (TBK m. 116) tarafından tahrip edilmiş, tüketilmiş, elden çıkarılmış veya yok edilmişse iade borçlusu geri verme konusu şeyde meydana gelen eksilme veya azalmadan sorumludur. Bu durumda, iade borçlusunun borcu edimin para değeri üzerinden devam eder⁴⁶⁰.

Buna karşılık, iade konusu şey beklenmeyen hâl veya mücbir sebep gibi borçlunun iradesi dışında meydana gelen bir nedenle ortadan kalkmış veya eksilmişse bu durumu ispatlayan iade borçlusunun geri verme borcu elinde kalanla sınırlıdır⁴⁶¹. Ancak, iade borçlusu elinden iradesi dışında çıkan şeye karşılık bir ikame değer elde etmişse, ikame değer zenginleşme olarak değerlendirileceği için iade alacaklısı bunun kendisine verilmesini talep edebilir⁴⁶². Ancak, geri verme borcunun para olduğu

---

⁴⁵⁸ Kurt, s. 262.

⁴⁵⁹ Geri verme borçlusu, iade konusu şeye masraflar yapmış olabilir veya iade konusundan yarar elde etmiş olabilir. İade borçlusu, zenginleşmeden sağladığı hukukî yararları ve tabii yararları alacaklıya geri vermekle yükümlüdür. Geri verme borçlusu iade konusuna yaptığı zorunlu masrafları iyiniyetli zenginleşen gibi alacaklıdan talep edebilir. Yararlı masrafları ise iade anında mevcut olan değer fazlalığı tutarında alacaklıdan isteyebilir (TBK m. 80/II). Geri verme borçlusu iade konusu esas şeye zarar vermeksizin sökülüp alınması mümkün olan lüks masrafları söktüp alabilir. Oğuzman/Öz, C. II, N. 1135 vd.; Eren, Borçlar Genel, s. 922 vd.; Öz, Sebepsiz Zenginleşme, s. 164.

⁴⁶⁰ Oğuzman/Öz, C. II, N. 1129; Serozan, İfa Engelleri, §27 N. 19; Buz, Vedat: "Akamete Uğrayan Sözleşme İlişkilerinin Tasfiyesi", Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, C. I, İstanbul 2010, s. 653; Kurt, s. 263. Bu para değeri, edimin talep edildiği andaki objektif piyasa değeridir. Oğuzman/Öz, C. II, N. 1157; Eren, Borçlar Genel, s. 916; Serozan, İfa Engelleri, §17 N. 21; Kurt, s. 264; YHGK, K.T. 7.02.2001, E. 2000/13-1729, K. 2001/32, KBİBB, 818/m. 213. Karş. Buz, Akamete Uğrayan Sözleşme, s. 656 vd.

⁴⁶¹ Oğuzman/Öz, C. II, N. 1130; Eren, Borçlar Genel, s. 1334; Kurt, s. 264.

⁴⁶² Eren, Borçlar Genel, s. 917; Serozan, İfa Engelleri, § 27 N. 2; Öz, Sebepsiz Zenginleşme, s. 150; Kurt, s. 263 vd. Karş. Buz'a göre, geri verme borcu iade borçlusunun sorumlu olmadığı bir nedenle imkânsızlaşsa

hâllerde borçlu iradesi dışında elinden çıksa dahi para borcunu iade etmekle yükümlüdür⁴⁶³.

6.5.1.2.3.2 İade Borcuna İlişkin Zamanaşımı Süresi

Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlıkta iade borcunun kaynağının sebepsiz zenginleşme hükümleri olduğunu kabul eden yazarlara göre⁴⁶⁴, geri verme borcuna ilişkin zamanaşımı süresi sebepsiz zenginleşmede uygulanacak iki yıllık zamanaşımıdır (TBK m. 82). İade borcunun sebepsiz zenginleşmeden doğduğunu kabul eden diğer görüşe göre ise⁴⁶⁵ bu borç için uygulanacak zamanaşımı sözleşmeden doğan sorumlulukta uygulanan zamanaşımıdır (TBK m. 146).

Keza, iade borcunun sözleşmeden doğduğunu kabul eden bizim de katıldığımız görüşe göre⁴⁶⁶ ise buna uygulanacak zamanaşımı süresi sözleşmeden kaynaklanan talepler için öngörülen 10 yıllık zamanaşımı süresidir (TBK m. 146). İade borcunun kanundan doğduğunu kabul eden yazarlara göre⁴⁶⁷ de iade borcu açısından TBK m. 146 hükmü uygulama alanı bulur.

6.5.2 Alacaklının Karşı Edimi İfa Yükümlülüğünün Sona Ermesinin İstisnaları

6.5.2.1 Genel Olarak

Türk Borçlar Kanunu m. 136/II'ye göre, *“Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olup, henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını kaybeder. Kanun veya sözleşmeyle borcun ifasından*

---

dahi iade borçlusu imkânsızlaşan değer bedelini geri vermekle yükümlüdür. **Buz**, Akamete Uğrayan Sözleşme, s. 653.

⁴⁶³ **Dural**, İmkânsızlık, s. 163; **Kurt**, s. 264.

⁴⁶⁴ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 1011.

⁴⁶⁵ **Eren**, Borçlar Genel, s. 1334; **Hatemi/Gökyayla**, § 33 N. 14.

⁴⁶⁶ **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 10; **Serozan**, Dönme, s. 264; **Serozan**, Sözleşme İlişkisinin Çözülmesi, s. 201.

⁴⁶⁷ **Oğuzman/Öz**, C. I, N.1816; **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 110, dn. 109.

önce doğan hasarın alacaklıya yükletilmiş olduğu durumlar, bu hükmün dışındadır.” Bu hükme göre, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlıkta karşı edim hasarının borçluda olduğu kuralı emredici değildir.

Sözleşme veya kanun hükmü ile karşı edim hasarı alacaklıya yüklenebilir. Bu durumda, alacaklı ifası imkânsız hâle gelen edimi de bu edimin ifa edilememesi nedeniyle uğradığı zarara ilişkin tazminatı da talep edememesine rağmen kendi edimini ifa etmek zorunda kalmakta veya ifa ettiği edimin geri verilmesini isteyememektedir.

6.5.2.2 Sözleşmeden Kaynaklanan İstisnalar

Karşılıklı borç yükleyen bir sözleşmede taraflar, mücbir sebep veya borçlunun sorumlu olmadığı bir diğer neden sonucu edimin ifasının imkânsız hâle gelmesi durumunda karşı edim hasarına alacaklının katlanacağı konusunda anlaşabilir⁴⁶⁸. Bu durumda, alacaklı bir karşılık elde edememesine rağmen kendi edimini yerine getirmek zorundadır.

Karşı edim hasarının alacaklıya yüklenmesi konusundaki anlaşma, açık veya örtülü olabilir. Alacaklının hangi hâllerde karşı edim hasarını üstlendiği anlaşılamiyorsa sözleşmenin yorumlanmasına ilişkin genel kurallar çerçevesinde sonuca varılır⁴⁶⁹.

6.5.2.3 Kanundan Kaynaklanan İstisnalar

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde mücbir sebep gibi borçlunun sorumlu olmadığı bir ifa imkânsızlığı meydana geldiğinde borçlunun edim borcundan, alacaklının ise karşı edimi ifa yükümlülüğünden kurtulmasının nedeni bu sözleşmelerdeki karşılıklılık ilişkisidir. Ancak, bazı durumlarda alacaklının kendi edimini ifa yükümlülüğünün sona ermesi karşılıklılık ilişkisini bozabilir. Bu sebeple,

---

⁴⁶⁸ **Dural**, İmkânsızlık, s. 165; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1334; **Kurt**, s. 268. Alacaklının karşı edim hasarını kısmen veya tamamen üstlenmesine ilişkin anlaşma, sözleşme kurulurken veya kurulduktan sonra yapılabilir. Sözleşme kurulduktan sonra yapılan anlaşma sözleşme içeriğinin değiştirilmesidir. **Kurt**, s. 268.

⁴⁶⁹ **Dural**, İmkânsızlık, s. 166; **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 14; **Kurt**, s. 268 vd.

kanun koyucu bazı özel borç ilişkilerinde karşı edim hasarına alacaklının katlanmasını öngörmüştür⁴⁷⁰.

6.5.2.3.1 Satış Sözleşmesinde

Türk Borçlar Kanunu m. 208/I'e göre, "*Kanundan, durumun gereğinden veya sözleşmede öngörülen özel koşullardan doğan ayrık hâller dışında, satılanın yarar ve hasarı; taşınır satışlarında zilyetliğin devri, taşınmaz satışlarında ise tescil anına kadar satıcıya aittir.*" Bu hükme göre, edim hasarı kural olarak alacaklıdır. Ancak, "Taşınır satışlarında, alıcının satılanın zilyetliği devralmada temerrüde düşmesi durumunda zilyetliğin devri gerçekleşmişçesine satılanın yarar ve hasarı alıcıya geçer." (TBK m. 208/II). Aynı şekilde, "Satıcı alıcının isteği üzerine satılanı ifa yerinden başka bir yere gönderirse, yarar ve hasar, satılanın taşıyıcıya teslim edildiği anda alıcıya geçer." (TBK m. 208/III).

Alacaklının temerrüde düşmesinden sonra meydana gelen mücbir sebep sonucu satılan yok olduğunda veya eksildiğinde karşı edim hasarı alacaklıda olduğu için alacaklı hiçbir karşılık elde edemese de kendi edimini ifa etmek zorunda kalır (TBK m. 208/I). Burada çeşit borcu alacaklı temerrüde düştükten sonra yok olur veya eksilirse cins yok olmaz ilkesi uygulama alanı bulmaz. Alacaklı, çeşit borcunun hiç elde edememesine veya belirli bir kısmını elde etmesine rağmen kendi edimini ifa etmek zorunda kalır (TBK m. 208/I).

Alacaklının alacağına kavuşamamasına rağmen kendi edimini yerine getirmek zorunda olduğu bir başka hâl, gönderilecek borçlarda⁴⁷¹ bağımsız taşıyıcının söz konusu olduğu hâllerdir. Satılan bağımsız taşıyıcıya teslim edildiği anda karşı edim hasarı alacaklıya geçer. Burada, karşı edim hasarına alacaklının katlanması açısından satılanın parça veya çeşit borcu olması arasında bir fark yoktur. Gönderilecek borçlarda çeşit borcu yeryüzünde var olsa dahi satıcı yeniden ifade bulunmak zorunda değildir⁴⁷².

⁴⁷⁰ **Dural**, İmkânsızlık, s. 159 vd.; **Kurt**, s. 269.

⁴⁷¹ Gönderilecek borçlarda borçlu, alıcının talebiyle borcunu ifa yerinden başka bir yere göndermektedir. **Eren**, Borçlar Genel, s. 972; **Serozan**, İfa Engelleri, §4 N. 9.

⁴⁷² **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1046; **Eren**, Borçlar Genel, s. 972; **Serozan**, İfa Engelleri, §4 N. 9 vd.

6.5.2.3.2 Hizmet Sözleşmesinde

Türk Borçlar Kanunu m. 408'e göre, *"İşveren, iş görme ediminin yerine getirilmesini kusuruyla engellerse veya edimi kabulde temerrüde düşerse, işçiye ücretini ödemekle yükümlü olup, işçiden bu edimini daha sonra yerine getirmesini isteyemez. Ancak, işçinin bu engelleme sebebiyle yapmaktan kurtulduğu giderler ile başka bir iş yaparak kazandığı veya kazanmaktan bilerek kaçındığı yararlar ücretinden indirilir."* İşverenin iş görme edimini kabulde alacaklı temerrüdüne düştüğü hâller, TBK m. 408 hükmünün kapsamındadır. Bununla birlikte, öğretide kabul edilen görüşe göre⁴⁷³ işverenin işçinin iş görme ediminin imkânsızlaşmasına neden olduğu durumlar ile işverenin risk alanında ortaya çıkan beklenmeyen hâlden dolayı işçinin iş görme ediminin imkânsızlaştığı olaylarda da TBK m. 408 hükmü uygulanır.

Türk Borçlar Kanunu m. 409'a göre⁴⁷⁴, *"Uzun süreli bir hizmet ilişkisinde işçi, hastalık, askerlik veya kanundan doğan çalışma ve benzeri sebeplerle kusuru olmaksızın, iş gördüğü süreye oranla kısa süre için işgörme edimini ifa edemezse işveren, başka bir yolla karşılanmadığı takdirde, o süre için işçiye hakkaniyete uygun bir ücret ödemekle yükümlüdür."* Bu hükme göre, işçinin kendi risk alanında gerçekleşen bir beklenmeyen hâl nedeniyle edimini ifa etmesi geçici olarak imkânsızlaştığında, işveren iş görme borcunu yerine getirmeyen işçiye hakkaniyete uygun bir ücret ödemek zorundadır. Bizim de katıldığımız öğretideki hâkim görüşe göre⁴⁷⁵, işçi kendi edimini yerine getirmese dahi belli bir ücrete hak kazandığı için TBK m. 409 hükmü TBK m. 136/II'nin istisnası olarak kabul edilmelidir.

---

⁴⁷³ Serozan, İfa Engelleri, §13 N. 4; Gümüş, M. Alper: Borçlar Hukuku Özel Hükümler, C. I, 3. Bası, İstanbul 2013, s. 452.

⁴⁷⁴ Bu hükmün hem borçlunun risk alanında meydana gelen geçici imkânsızlık hâllerini hem de borçlunun risk alanında ortaya çıkan aşırı ifa güçlüğü hâllerini kapsadığına ilişkin bkz. Kurt, s. 277.

⁴⁷⁵ Dural, İmkânsızlık, s. 167; Gümüş, C. I, s. 457. Karş. Kurt, s. 277.

6.5.2.3.3 Eser Sözleşmesinde

Türk Borçlar Kanunu m. 485/I'e göre, "*Eserin tamamlanması, işsahibi ile ilgili beklenmedik olay dolayısıyla imkânsızlaşır*sa yüklenici, yaptığı işin değerini ve bu değere girmeyen giderlerini isteyebilir." Bu hükme göre, eser sözleşmesi kurulduktan sonra yüklenicinin eseri tamamlaması imkânsızlaşır ve imkânsızlık iş sahibinin risk alanında gerçekleşen beklenmeyen hâlden kaynaklanırsa, yüklenici sözleşmede kararlaştırılan bedelin meydana getirdiği bölüm ile orantılı kısmını ve sözleşmede kararlaştırılan bedele dâhil olmayan masraflar yapmışsa bunları alacaklıdan talep edebilir. Böylece, iş sahibi kendi alacağına kavuşamamasına rağmen yükleniciye yüklenicinin meydana getirdiği ancak imkânsızlaşan kısım kadar karşı edimi ifa etmek zorunda kalır. Dolayısıyla, TBK m. 485/I hükmü TBK m. 136/II'nin istisnasıdır⁴⁷⁶.

İş sahibinin risk alanında bulunan şu olaylar mücbir sebep teşkil ederek TBK m. 485/I'in uygulanmasına neden olabilir: İş sahibine ait arsanın kamulaştırılması, eserin yapılacağı arsanın bulunduğu yerde öngörülemeyen ve sonuçları kaçınılmaz olan bir depremin meydana gelmesi. Ancak, iş sahibine ait arsanın kamulaştırılması hâlinde sadece eserin teslim edilmesi imkânsızlaşmıştır, eserin meydana getirilmesi ise imkânsız değildir⁴⁷⁷.

Bir görüşe göre⁴⁷⁸ TBK m. 485 hükmü, TBK m. 483'e nazaran özel hüküm niteliğindedir. TBK m. 485 ile TBK m. 483'ün yüklenicinin bedel hasarına katlanmasının ağır sonuçları hafifletilmiştir. Bu sebeple, beklenmeyen hâl sonucu eserin hem yok olduğu hem de meydana getirilmesinin imkânsız olduğu hâllerde TBK m. 485 hükmü uygulama alanı bulur. Böylece, yüklenici yok olan eser için yaptığı çalışmanın değerini ve bu değerlere girmeyen masrafları alacaklıdan talep edebilir.

---

⁴⁷⁶ Kurt, s. 278 vd.

⁴⁷⁷ Tandoğan, Halûk: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. II, 5. Basım, İstanbul 2010, s. 327; Dural, İmkânsızlık, s. 186; Buz, Eser Sözleşmeleri, s. 28.

⁴⁷⁸ Altaş, Eserin Telef Olması, s. 204; Buz, Eser Sözleşmesi, s. 34.

Bizim de katıldığımız öğretideki diğer görüşe göre⁴⁷⁹ ise TBK m. 483 ile TBK m. 483'ün uygulama alanları birbirinden farklıdır. TBK m. 485'de eserin yok olması sorunu değil, sadece eserin tesliminden önce imkânsızlaşması düzenlenmektedir. TBK m. 485 hükmü ise eserin yeniden meydana getirilmesinin mümkün olmadığı, ifa imkânsızlığının meydana geldiği durumlar için öngörülmüştür. Dolayısıyla, iş sahibinin yok olan esere ilişkin bedel ödeme borcunun bulunup bulunmadığı TBK m. 483 hükmünün kapsamındadır. Bu görüşe göre, yüklenici TBK m. 483/II'deki istisnalar hariç, yok olan eser için yaptığı çalışmanın değerini ve giderlerin ödenmesini alacaklıdan talep edemez.

Eserin tamamlanması veya tesliminin imkânsız hâle gelmesi iş sahibinin kusurlu bir davranışının sonucu da olabilir. Örneğin iş sahibi açıkça hukuka aykırı bir kamulaştırma işlemine itiraz etmemiş olabilir. Bu durumda, eserin tamamlanması iş sahibinin kusuru nedeniyle imkânsızlaşmış olur. TBK m. 485/II'ye göre, “İfa imkânsızlığının ortaya çıkmasında işsahibi kusurluysa, yüklenicinin ayrıca tazminat isteme hakkı vardır.” Bu hükme göre, iş sahibi imkânsızlık ortaya çıkana kadar yaptığı çalışmanın bedeli ve bunun dışında kalan (TBK m. 485/I) masrafların yanında, iş sahibinden ayrıca tazminat talep edebilir. Yüklenicinin tazminat talebinin kapsamı, sözleşmenin gereği gibi yerine getirilmesi hâlinde elde edeceği bedelle imkânsızlık anına kadar meydana getirdiği kısım arasındaki farktır⁴⁸⁰.

Eser, tesliminden önce iş sahibinin kusuru nedeniyle yok olmuş ve yeniden meydana getirilmesi de mümkün değilse yüklenici yok olan eser için yaptığı çalışmanın değerini ve bu değerlere girmeyen masraflarını iş sahibinden talep edebilir. Ayrıca, yüklenici müspet zararını karşılayacak bir tazminatı iş sahibinden isteyebilir (TBK m. 483/II)⁴⁸¹.

6.5.2.3.4 Yayım Sözleşmesinde

Yayım sözleşmesinde sözleşme konusu fikir veya sanat eserini çoğaltma borcu altında bulunan yayımcı, sözleşme ile aksi kararlaştırılmadıkça yayımlatana

---

⁴⁷⁹ Tandoğan, C. II, s. 326 vd.; Kurt, s. 281.

⁴⁸⁰ Tandoğan, C. II, s. 330; Kurt, s. 282.

⁴⁸¹ Kurt, s. 283.

bedel ödemekle yükümlüdür (TBK m. 487, 496/I). Yayımlatan ise sözleşme konusu fikir veya sanat eserini yayımcıya bırakmalıdır (TBK m. 487)⁴⁸².

Türk Borçlar Kanunu m. 498/II'ye göre, eserin yayımcıya tesliminden sonra, beklenmedik hâl sonucu yok olması hâlinde eserin başka bir örneği kendisinde varsa yayımlatan bunu yayımcıya vermelidir. Eserin başka bir örneği yoksa, ancak az bir çabayla tekrar meydana getirilmesi mümkünse yayımlatan eseri meydana getirip yayımcıya teslim etmekle yükümlüdür.

Eserin başka bir örneği yoksa ve yayımlatanın eseri yeniden meydana getirmesi mümkün değilse, yayımcının eseri çoğaltma ve yayım borcununun ifası imkânsızlaşır. Ancak, burada karşı edim hasarı kendi alacağına kavuşamayan yayımcıdadır. Zira, TBK m. 498/I'e göre, "*Eser, yayımcıya teslimden sonra beklenmedik hâl sonucu yok olsa bile, yayımcı bedeli ödemekle yükümlüdür.*" Dolayısıyla, TBK m. 498/I hükmü karşı edim hasarına borçlunun katlanacağını öngören TBK m. 136/II'nin istisnasıdır⁴⁸³.

6.5.2.3.5 Adi Ortaklık Sözleşmesinde

Adi ortaklıkta ortağın sermaye koyma borcunu düzenleyen TBK m. 621/III'e göre, "*Bir ortağın katılım payı, bir şeyin kullandırılmasından oluşuyorsa kira sözleşmesindeki; bir şeyin mülkiyetinden oluşuyorsa satış sözleşmesindeki hasara, ayıptan ve zapttan sorumluluğa ilişkin hükümler kıyas yoluyla uygulanır.*" Bu hükme göre, ortağın sermaye koyma borcu bir şeyin mülkiyetinin ortaklığa devrinden oluşuyorsa satış sözleşmesindeki hasarın geçişine ilişkin kurallar uygulanır. Dolayısıyla, satış sözleşmesinde karşı edim hasarının alacaklıda olduğu durumlar, adi ortaklık sözleşmeleri bakımından da uygulama alanı bulur⁴⁸⁴.

---

⁴⁸² Zevkliler, A./Gökyayla, K. E.: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 18. Bası, Ankara 2018, s. 587 vd.; Yavuz, Cevdet: Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 10. Baskı, İstanbul 2014, s. 1130 vd.; Kurt, s. 283.

⁴⁸³ Dural, İmkânsızlık, s. 283; Zevkliler/Gökyayla, s. 593; Yavuz, s. 1132; Kurt, s. 284.

⁴⁸⁴ Dural, İmkânsızlık, s. 169; Kurt, s. 284.

6.6 İMKÂNSIZLIĞIN BAZI ÖZEL DURUMLAR BAKIMINDAN SONUÇLARI

6.6.1 Kısmî İmkânsızlıkta

6.6.1.1 Genel Olarak

Mücbir sebep nedeniyle bölünebilir bir edimin ifası kısmen imkânsızlaştığında kısmî imkânsızlığa ilişkin hüküm uygulama alanı bulur (TBK m. 137)⁴⁸⁵. TBK m. 137/I'e göre, “*Borcun ifası borçlunun sorumlu tutulmayacağı sebeplerle kısmen imkânsızlaşırsa borçlu, borcunun sadece imkânsızlaşan kısmından kurtulur*”. Bu hükme göre, borçlunun aslî edim borcunun ifası kısmen imkânsızlaştığında, imkânsızlaşan kısmı ifa yükümlülüğü kanun gereği kendiliğinden sona ermektedir.

Kısmî imkânsızlıkta borçlu, borcunun ifası mümkün olan kısmını yerine getirmelidir. Alacaklı, TBK m. 84'e dayanarak kısmen ifası mümkün olan borcu kabul mecburiyeti olmadığını ileri süremez. Zira, kısmî ifade borcun tamamının yerine getirilmesi mümkünken borçlu alacaklıya bunun bir kısmının ifasını teklif etmektedir. Oysa, kısmî imkânsızlıkta edimin bir bütün olarak ifası mümkün değildir⁴⁸⁶.

Kısmî ifanın söz konusu olması için taraflardan en az birinin sözleşmenin kuruluşu sırasında edimin kısmen ifa edilmiş olacağını öngörseydi bu sözleşmeyi hiç kurmayacak olmaması gerekir⁴⁸⁷. Zira, TBK m. 137/I'e göre, “... *kısmi ifa imkânsızlığı önceden öngörülseydi taraflarca böyle bir sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, borcun tamamı sona erer.*”

---

⁴⁸⁵ 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda kısmî imkânsızlığa ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktaydı. Bu dönemde kısmî butlana (TBK m. 27/II) ilişkin düzenleme, dürüstlük kuralı (TBK m. 2/I) dikkate alınarak kısmî imkânsızlıkta kıyasen uygulanmaktaydı. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1824.

⁴⁸⁶ **Dural**, İmkânsızlık, s. 128 vd.; **Kurt**, s. 294.

⁴⁸⁷ Bu konuda ayrıca bkz. yukarıda 5.4.2.

Kısmî ifanın tarafların iradelerine uygun olup olmadığı belirlenirken sözleşmenin amacı, dürüstlük kuralı ve iş hayatındaki telakkiler dikkate alınır⁴⁸⁸. Taraflardan birinin kısmî ifayı öngörseydi sözleşmeyi kurmayacağı sonucuna varıldığında tam imkânsızlığa ilişkin TBK m. 136 hükmü uygulama alanı bulur.

Kısmî ifa iradesine uygun olan taraf, kısmî ifayı reddedememelidir. Ayrıca, alacaklının iradesinin kısmî ifa yönünde olması kısmî ifanın yerine getirilmesi için yeterli değildir. Borçlu da kısmî ifada bulunmayı istemelidir⁴⁸⁹.

6.6.1.2 Karşılıklı Borç Yükleyen Sözleşmelerde

Türk Borçlar Kanunu m. 137/II'ye göre, “Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde, bir tarafın borcu kısmen imkânsızlaşır ve alacaklı kısmî ifaya razı olursa, karşı edim de o oranda ifa edilir. Alacaklının böyle bir ifaya razı olmaması veya karşı edimin bölünemeyen nitelikte olması durumunda, tam imkânsızlık hükümleri uygulanır.” Bu hükme göre, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde kısmî imkânsızlığın meydana gelmesi için alacaklının kısmî ifaya razı olması ve karşı edimin bölünebilir olması gerekir.

Öğretide “alacaklının kısmî ifaya razı olması”nın nasıl yorumlanacağı tartışmalıdır. Bir görüşe göre⁴⁹⁰, TBK m. 137/II hükmü lafzî yoruma tâbi tutulduğunda alacaklının edimin kısmen ifasında menfaati olmasına rağmen kısmî ifayı reddedebileceği sonucu çıkmaktadır. Bu durum, hakkın kötüye kullanılması yasağına (TMK m. 2/II) ve “yararlı olan bölüm yarasız bölümden etkilenmez” ilkesine aykırıdır. TBK m. 137/II amaca uygun sınırlama (teleolojik redüksiyon) ile uygulanmalıdır. Böylece, TBK m. 137/II hükmü edimin kısmen ifa edilmesinde alacaklının menfaatinin bulunmadığı durumlarda onun kısmî ifaya rıza göstermeyeceği hâllerle sınırlı olarak uygulama alanı bulmalıdır⁴⁹¹.

⁴⁸⁸ Serozan, İfa Engelleri, §15 N. 11; Gümüş, Kısmî İfa, s. 606; Kurt, s. 135. Bu konuda ayrıca bkz. yukarıda 5.4.2.

⁴⁸⁹ Kurt, s. 295.

⁴⁹⁰ Serozan, İfa Engelleri, §15 N. 11; Kurt, s. 297.

⁴⁹¹ Serozan, İfa Engelleri, §15 N. 11; Kurt, s. 297. Kurt'a göre, alacaklının menfaati dikkate alınmadan önce borçlunun borcunu kısmen ifa etmesine ilişkin menfaati değerlendirilmelidir. Borçlunun kısmî ifada menfaatinin olmadığı hâllerde alacaklı edimin kısmen ifa edilmesine rıza gösterse dahi tam imkânsızlık

Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre⁴⁹² ise karşı edim hasarının sözleşme veya kanun gereği alacaklıda olduğu hâllerde, alacaklı kısmî ifayı kabul etmek ve karşı edimi tam olarak yerine getirmek zorundadır. Buna karşılık, karşı edim hasarı borçluda ise alacaklının kısmî ifaya razı olup olmadığı dikkate alınır. Ancak, alacaklının davranışı hakkın kötüye kullanılması yasağına (TMK m. 2/II) aykırılık teşkil etmemelidir⁴⁹³.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde karşı edim hasarının alacaklıda olduğu hâllerde kısmî imkânsızlığın söz konusu olması için alacaklının borçludan ifada bulunmasını istemesi yeterli değildir. Aynı zamanda, karşı edimin bölünebilir olması gerekir. Borçlunun edimi bölünebilir olmasına rağmen alacaklının edimi bölünebilir değilse tam imkânsızlığa ilişkin hüküm (TMK m. 136) uygulama alanı bulur (TBK m. 137/II).

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde kısmî imkânsızlık sonucu ifası imkânsızlaşan kısım açısından borçlunun ifa yükümlülüğü kanun gereği kendiliğinden sona erer (TBK m. 137/II). Alacaklının karşı edim borcu bakımından ise borçlunun kısmen ifa borcunda olduğu gibi, karşı edim hasarının hangi tarafta olduğuna göre bir ayırım yapılmalıdır.

Karşı edim hasarına borçlunun katlanması gereken durumlarda, borçlu kendi ediminin ifası mümkün olan kısmına karşılık gelen tutar kadar karşı edime hak kazanır. Bir başka deyişle, alacaklının karşı edim borcu kısmî imkânsızlık nedeniyle elde edemediği edim kısmı ile orantılı olarak indirim tâbi tutulur⁴⁹⁴. Bu indirim tutarı hesaplanırken satıcı tarafından malın ayıplı ifa edilmesi hâlinde satış bedelinden indirim yapılırken kullanılan nispî yönteme⁴⁹⁵ (TBK m. 227) başvurulur⁴⁹⁶.

Alacaklı, ediminin imkânsızlaşan kısmı için ikame değer elde eden borçludan ikame değeri de talep edebilir. Ancak, bu hâlde alacaklı kendi edimini tamamen yerine

---

hükmü (TBK m. 136) uygulanmalıdır. **Kurt**, s. 297.

⁴⁹² **Dural**, İmkânsızlık, s. 181; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1826.

⁴⁹³ **Dural**, İmkânsızlık, s. 181.

⁴⁹⁴ **Dural**, İmkânsızlık, s. 178; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1825; **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 11; **Kurt**, s. 299.

⁴⁹⁵ Nispî yönteme göre indirilmiş karşı edim tutarı şu şekilde hesaplanır: İndirilmiş karşı edim tutarı × Edimin tamamının objektif değeri = Karşı edimin sözleşmede kararlaştırılan tutarı × Edimin ifası mümkün olan kısmının objektif değeri.

⁴⁹⁶ **Dural**, İmkânsızlık, s. 178; **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 11; **Kurt**, s. 300.

getirmelidir⁴⁹⁷.

Karşı edim hasarı sözleşme veya kanun gereği alacaklıda ise alacaklı sadece ifası mümkün olan edimi elde etmesine rağmen kendi ediminin tamamını ifa etmek zorundadır⁴⁹⁸. Ancak, borçlu ifası imkânsızlaşan kısım için ikame değer elde etmişse alacaklı, borçludan kısmî ifa ile birlikte bu değeri de talep edebilir⁴⁹⁹.

6.6.1.3 Sınırlı Çeşit Borcunda Birden Çok Alacaklının Tatmininin Mümkün Olmaması

Sınırlı çeşit borcu konusu şeyin teslimi ayrı sözleşmelerle birden fazla alacaklıya taahhüt edilebilir. Bu durumda, sözleşmelerin kurulmasından sonra mücbir sebep gibi borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığı nedeniyle kısmî bir imkânsızlık ortaya çıktığında hangi alacaklıların tatmin edileceği öğretide tartışmalıdır.

Bir görüşe göre⁵⁰⁰, borçlu somut olaya uygun olarak hangi alacaklıya ne kadar miktar için ifada bulunacağını belirler. Borçlu, alacaklılara alacakları oranında bir paylaşım yapabileceği gibi, borcun muacceliyetini esas alarak veya kendi menfaatine uygun başka herhangi bir ölçüte göre de ifada bulunabilir.

Bizim de katıldığımız öğretideki hâkim görüşe göre⁵⁰¹ ise borçlu elinde kalan edimi tüm alacaklılara alacakları ile orantılı olarak paylaşmalıdır. Borçlu, alacaklıları ile kurduğu bütün sözleşmelerde ifa edemediği kısım için sorumluluktan kurtulur. Borçlu, alacaklılara alacakları ile orantılı olarak ifada bulunmadığı takdirde; alacaklılar, TBK m. 112'ye göre tazminat talep edebilir. Bu durumda, alacaklıların kısmen olsa dahi alacaklarına kavuşmasına borçlu, kendisi engel olduğu için onlara karşı sorumludur. Alacaklılar, borçludan borcun kısmen dahi olsa ifa edilmemesine dayanarak tazminat talep edebilir⁵⁰². Kanaatimizce alacaklılar arasında herhangi bir ayırım yapmadan

⁴⁹⁷ **Dural**, İmkânsızlık, s. 179 vd.; **Kurt**, s. 300.

⁴⁹⁸ **Dural**, İmkânsızlık, s. 181; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1826; **Kurt**, s. 300. Hasara alıcının katlanması gereken durumlarda, alacaklı kısmî ifayı reddetse dahi kendi ediminin tamamını borçluya ifa etmekle yükümlüdür. **Dural**, İmkânsızlık, s. 181; **Kurt**, s. 301.

⁴⁹⁹ **Dural**, İmkânsızlık, s. 181; **Kurt**, s. 301.

⁵⁰⁰ **Özcelik**, Borcun İfa Edilmemesi, s. 59.

⁵⁰¹ **Dural**, İmkânsızlık, s. 143; **Kocayusufpaşaoğlu**, Sözleşme, §6 N. 7; **Serozan**, İfa Engelleri, §14 N. 14; **Kurt**, s. 302 vd.

⁵⁰² **Serozan**, İfa Engelleri, §14 N. 14; **Kurt**, s. 302.

alacakları ile orantılı olarak onları tatmin etmeye çalışan bu görüş hakkaniyete de uygundur⁵⁰³.

6.6.2 Seçimlik Borçta

Seçimlik borç (*Wahlschuld*), borçlunun birden çok edim arasından seçeceği tek bir edimi yerine getirmekle yükümlü olduğu borçtur⁵⁰⁴. Seçimlik borçlarda borcun konusu birden fazla edimdir, ancak bunlardan sadece biri ifa edilmektedir. Bir başka deyişle, ifa konusu sadece tek bir edimdir⁵⁰⁵. Edimlerden hangisinin ifa edileceğini seçim hakkı sözleşme, kanun veya işin özelliğinden aksi anlaşılmadıkça borçluya aittir (TBK m. 87).

Seçim hakkı yenilik doğuran bir haktır. Bu hakkın kullanılmasıyla ifa konusu tek bir edim hâline gelir, diğer edimler ortadan kalkar⁵⁰⁶.

Seçimlik borçlarda sözleşme kurulduktan sonra, aslî edimlerden birinin ifasının imkânsız hâle gelmesinin borç ilişkisine etkisi kanunda düzenlenmemiştir. Bu durumun hukukî sonuçları genel hükümlere göre belirlenir⁵⁰⁷.

Seçim hakkı kullanılmadan önce, borçlunun ve alacaklının sorumlu olmadığı imkânsızlık sonucu edimlerden birinin ifası imkânsızlaşmışsa seçim hakkının borçluya ve alacaklıya ait olduğu durumlara göre bir ayırım yapılması gerekir. Seçim hakkı borçluya aitse ifanın konusu, yerine getirilmesi hâlen mümkün olan edimdir. Birden çok edimin ifası mümkünse borçlu, bu edimler arasından seçim yapabilir⁵⁰⁸.

Aynı şekilde, seçim hakkı alacaklıda ise borçlu ifası mümkün olan edimi yerine getirmelidir. Birden çok edimin ifasının mümkün olduğu durumlarda alacaklı bunlardan birini seçer⁵⁰⁹. Ancak, bir görüşe göre⁵¹⁰ borçlu ifası imkânsızlaşan edim yerine bir ikame

⁵⁰³ Aynı yönde bkz. **Kurt**, s. 303.

⁵⁰⁴ **Seliçi, Özer**: “Seçimlik Borçların İfası”, İÜHFİM, C. XXXIV, S. 1-4, s. 376; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 896; **Eren**, Borçlar Genel, s. 112 vd.; **Kocayusufpaşaoğlu**, Sözleşme, §7 N. 1.

⁵⁰⁵ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 898; **Eren**, Borçlar Genel, s. 113; **Kocayusufpaşaoğlu**, Sözleşme, §7 N. 4.

⁵⁰⁶ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 902; **Eren**, Borçlar Genel, s. 113; **Kocayusufpaşaoğlu**, Sözleşme, §7 N. 4 vd.

⁵⁰⁷ **Dural**, İmkânsızlık, s. 145 vd.; **Kurt**, s. 303.

⁵⁰⁸ **Seliçi**, Seçimlik Borçların İfası, s. 395 vd.; **Dural**, İmkânsızlık, s. 147; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 904; **Eren**, Borçlar Genel, s. 996; **Serozan**, İfa Engelleri, §7 N. 18.

⁵⁰⁹ **Dural**, İmkânsızlık, s. 147; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 904; **Serozan**, İfa Engelleri, §7 N. 18.

⁵¹⁰ **Dural**, İmkânsızlık, s. 147; **Gündoğdu**, s. 173.

değer elde etmişse alacaklı bu ikame değer ile ifası mümkün olan diğer edimler arasından istediğini seçebilir.

İmkânsızlıktan alacaklının sorumlu olduğu hâllerde seçim hakkı borçluya aitse bizim de katıldığımız hâkim görüşe göre⁵¹¹, borçlu ifası mümkün olan edimi seçip şartları varsa alacaklıdan diğer edimi imkânsız hâle getirdiği için haksız fiil hükümlerine (TBK m. 49 vd.) göre tazminat⁵¹² talep edebilir. Bu durumda, borçlu alacaklıya karşı edimi ifa etmelidir.

Borçlu ifası mümkün olan edim yerine imkânsızlaşan edimi de seçebilir. Borçlu, imkânsızlaşan edimi seçtiği takdirde kendi edimini yerine getirme borcundan kurtulur (TBK m. 136/I). Ayrıca, borçlu kendi edimini ifa etme borcundan kurtulduğu tutar indirilerek karşı edime hak kazanır⁵¹³.

Bir diğer görüşe göre⁵¹⁴, seçimlik edimlerden birinin ifasının imkânsızlaşması sonucu geriye tek bir edim kalmışsa ifanın konusunu bu edim oluşturur. Edimlerden birinin imkânsızlaşması sonucunda birden fazla seçimlik edim varsa borçlu seçim hakkını bunlardan birisi için kullanır. Ayrıca, borçlu şartları varsa alacaklıdan diğer edimin imkânsızlığına neden olduğu için haksız fiil hükümlerine göre tazminat (TBK m. 49 vd.) talep edebilir. Buna karşılık, borçlu imkânsızlaşan edimi seçemez⁵¹⁵.

Seçim hakkı kullanılmadan önce, edimin imkânsızlaşmasından alacaklının sorumlu olduğu hâllerde seçim hakkı alacaklıda ise hâkim görüşe göre⁵¹⁶, alacaklı imkânsızlaşan edimi ve ifası mümkün olan diğer edimi seçebilir. Alacaklı, imkânsızlaşan edimi seçtiği takdirde bu edimi borçludan elde edememesine rağmen karşı edimi yerine

---

⁵¹¹ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 816 vd.; **Dural**, İmkânsızlık, s. 148; **Serozan**, İfa Engelleri, §7 N. 18; **Kurt**, s. 306 vd.

⁵¹² **Dural**, borçlunun tazminat isteyebileceğini kabul etmekle birlikte, borçlunun bu talebini borca aykırılık hükümlerine (TBK m. 112 vd.) mi, yoksa haksız fiil hükümlerine mi (TBK m. 449 vd.) dayandıracağını belirtmemiştir. **Oğuzman/Öz'e** göre, imkânsızlaşan edim henüz ifanın konusu yapılmadığı için borçlu, alacaklıdan imkânsızlaştırdığı edime ilişkin tazminatı haksız fiil hükümlerine (TBK m. 49 vd.) göre talep etmelidir. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 907, dn. 138.

⁵¹³ **Serozan**, İfa Engelleri, §7 N. 18; **Kurt**, s. 306.

⁵¹⁴ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 909.

⁵¹⁵ Kanaatimizce borçlu imkânsızlaşan edimi seçebilmelidir. Zira, edimin imkânsızlaşmasına alacaklı neden olduğuna göre borçlunun durumu kötüleştirilmemelidir. Aynı yönde bkz. **Seliçi**, Seçimlik Borçların İfası, s. 396; **Kurt**, s. 307.

⁵¹⁶ **Tekinay/Altop/Burcuoğlu/Altop**, s. 817; **Dural**, İmkânsızlık, s. 149 vd.; **Serozan**, İfa Engelleri, §7 N. 18.

getirir. Ancak, borçlu kendi edimini ifa etmeyeceği için borçlunun yerine getirmekten kurtulduğu tutar, karşı edimin değerinden indirilir⁵¹⁷. Alacaklı, ifası mümkün edimlerden birini seçerse seçtiği edime kavuşsa da imkânsızlaştırdığı edim nedeniyle borçlunun uğradığı zararı haksız fiil hükümlerine (TBK m. 49 vd.) göre tazmin eder⁵¹⁸.

Bir başka görüşe göre⁵¹⁹ ise alacaklı imkânsızlaşan edimi seçemez. Borçlu ifası mümkün olan borcu yerine getirmelidir. Burada borçlu, şartları varsa imkânsızlaşan edime ilişkin haksız fiil tazminatı (TBK m. 49 vd.) talep edebilir⁵²⁰.

Seçim hakkı kullanılmadan önce bütün edimlerin ifası imkânsızlaşabilir. Edimlerin ifası aynı anda imkânsız hâle gelirse TBK m. 136 hükmü uygulanır. Alacaklı edimlerin ifasının imkânsızlaşmasından sorumlu ise borçlu, borcundan kurtulmasına rağmen karşı edime hak kazanır. Ayrıca, borçlu-şartları varsa-haksız fiil hükümlerine (TBK m. 49 vd.) göre alacaklıdan tazminat talep edebilir.

İmkânsızlık seçim hakkı kullanıldıktan sonra da meydana gelebilir. Bu durumda, seçim hakkının kullanılmasıyla ifanın konusu seçilen borç hâline geldiği için TBK m. 136 hükmü uygulama alanı bulur⁵²¹.

6.6.3 Seçimlik Yetkide

Seçimlik yetki (edimi değiştirme yetkisi, yedek edim yetkisi, *facultas alternativa*), alacaklı veya borçlunun aslî edim yerine yedek (ikame) bir edim sunma veya talep hakkına sahip olmasıdır⁵²². Seçimlik borçtan farklı olarak, seçimlik yetkide sadece aslî edim borçlanılmıştır, yedek edimin ifası taahhüt edilmemiştir. Dolayısıyla, yedek edimi yerine getirmek bir yükümlülük değil, yetkidir⁵²³.

⁵¹⁷ Dural, İmkânsızlık, s. 150; Serozan, İfa Engelleri, §7 N. 18.

⁵¹⁸ Serozan, İfa Engelleri, §7 N. 18.

⁵¹⁹ Seliçi, Seçimlik Borçların İfası, s. 397; Oğuzman/Öz, C. I, N. 909; Kurt, s. 307 vd.

⁵²⁰ Oğuzman/Öz, C. I, N. 909; Kurt, s. 307 vd.

⁵²¹ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altın, s. 816; Seliçi, Seçimlik Borçların İfası, s. 395; Dural, İmkânsızlık, s. 146; Oğuzman/Öz, C. I, N. 911.

⁵²² Seliçi, Seçimlik Borçların İfası, s. 381; Oğuzman/Öz, C. I, N. 897; Eren, Borçlar Genel, s. 943; Kocayusufpaşaoğlu, Sözleşme, §7 N. 6 vd. Seçimlik yetki, tarafların iradesine veya kanun hükmüne dayanır. Oğuzman/Öz, C. I, N. 284; Eren, Borçlar Genel, s. 943; Kocayusufpaşaoğlu, Sözleşme, § 7 N. 7, dn. 13.

⁵²³ Dural, İmkânsızlık, s. 151; Eren, Borçlar Genel, s. 943; Serozan, İfa Engelleri, §7 N. 21.

Seçimlik yetkinin bulunduğu hâllerde, aslî edimin ifası sözleşmenin kurulmasından sonra borçlunun sorumlu olmadığı bir nedenle imkânsızlaşır ve borç sona erer⁵²⁴. Borçlunun aslî edim yerine yedek edimi ifa etme yükümlülüğü yoktur. Zira, sözleşmenin konusu ifası imkânsızlaşan aslî edimdir. Borçlunun yedek edimi seçme yetkisi aslî edimi seçmesiyle ortadan kalkmıştır⁵²⁵.

7. MÜCBİR SEBEP NEDENİYLE BORCUN İFASININ GEÇİCİ OLARAK İMKÂNSIZLAŞMASI

7.1. GENEL OLARAK

Mücbir sebep nedeniyle borçlunun edimini yerine getirmesi geçici olarak mümkün olmayabilir⁵²⁶. Örneğin sözleşmenin kurulmasından sonra, belirli bir süre için konulan bir ithalat-ihracat yasağı nedeniyle borçlu, yasak süresince borcunu ifa edemeyebilir. Bu durumda, geçici imkânsızlık vardır⁵²⁷.

Geçici imkânsızlıkta önemli olan imkânsızlığın sürekli olmaması, bir başka deyişle borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlığın meydana gelmemesidir⁵²⁸. Ancak, bazı durumlarda geçici imkânsızlık borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık sonucunu doğurabilir. Mutlak kesin vadeli işlemler ve geçici imkânsızlığın ne zaman sona ereceğinin bilinmediği durumlar buna örneklerdir⁵²⁹.

---

⁵²⁴ **Dural**, İmkânsızlık, s. 151; **Eren**, Borçlar Genel, s. 996; **Kocayusufpaşaoğlu**, Sözleşme, §7 N. 7 vd.; **Serozan**, İfa Engelleri, §7 N. 22.

⁵²⁵ **Seliçi**, Seçimlik Borçların İfası, s. 382; **Eren**, Borçlar Genel, s. 996; **Kocayusufpaşaoğlu**, Sözleşme, §7 N. 7 vd.; **Serozan**, İfa Engelleri, §7 N. 22.

⁵²⁶ Bu konuda bkz. yukarıda 1.

⁵²⁷ **Tandoğan**, Mes'uliyet Hukuku, s. 398; **Dural**, İmkânsızlık, s. 100; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 909; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345, dn. 171; **Buz**, Eser Sözleşmeleri, s. 24; **Akkanat**, s. 17 vd.; **Kılıçoğlu**, Borçlar Genel, s. 1080; **Bingöl**, s. 262 vd.; **Zevkliler/Ertas/Havutçu/Aydoğdu/Cumaloğlu**, N. 1074; **Özçelik**, Mücbir Sebep, 309; TD., K.T. 13.10.1944, E. 1944/2103, K. 1944/64 (**Akyazan**, s. 299).

⁵²⁸ **Eren**, Borçlar Genel, s. 1330 vd.; **Serozan**, İfa Engelleri, § 14 N. 2; **Aksoy**, pp. 14; **Kurt**, s. 170; **Antalya**, C. III, s. 201.

⁵²⁹ Bu konuda bkz. yukarıda 5.4.3.

7.2 GEÇİCİ İMKÂNSIZLIĞIN HÜKÜM VE SONUÇLARI

7.2.1 Genel Olarak

Geçici olarak ortaya çıkan bir mücbir sebep nedeniyle borcunu ifa edemeyen borçlu, kural olarak temerrüde düşer. Borçlu mücbir sebepten sorumlu olmadığı için kusursuz temerrüde düşmüş olur⁵³⁰.

7.2.2 Geçici İmkânsızlıkta Kusursuz Temerrüdün Hüküm ve Sonuçları

7.2.2.1. Aynen İfa Talebi

Hâkim görüşe göre⁵³¹, geçici imkânsızlık sonucu borçlu temerrüde düştüğünde alacaklının aynen ifa talebi geçici imkânsızlık sona erene kadar ertelenir⁵³². Borçlu

---

⁵³⁰ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 909; **Dural**, İmkânsızlık, s. 107; **Kılıçoğlu**, Deprem, s. 73; **Gündoğdu**, s. 103; **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 595; **Kurt**, s. 312. Geçici imkânsızlığı kısmî imkânsızlık olarak nitelendiren görüş için bkz. **Gündoğdu**, s. 101. Öğretide ileri sürülen ve bizim de katıldığımız görüşe göre, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlıkta olduğu gibi, geçici imkânsızlıkta da dürüstlük kuralı (TMK m. 2/I) gereği borçlu geçici imkânsızlığı alacaklıya bildirmekle (TBK m. 136/III) yükümlüdür. Bu konuda ayrıca bkz. **Yüce, Melek Bilgin**: Alacaklı ve Borçlu Açısından İfa Zamanı, İstanbul 2015, s. 288 vd.

⁵³¹ **Tunçomağ**, Borçlar Hukuku, s. 795; **Reisoğlu**, s. 349; **Dural**, İmkânsızlık, s. 123; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1330 vd.; **Aksoy**, p. 172; **Gündoğdu**, s. 111; **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 595; **Kurt**, s. 312 vd.; **Antalya**, C. III, s. 202. Karş. *Serozan*'a göre, geçici imkânsızlıkta borçlu temerrüde düşse de temerrüt hükümlerine başvurulmaz. Dolayısıyla, alacaklı sözleşmeden dönme hakkını kullanamaz. **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 1. **Gündoğdu**'ya göre ise alacaklı sözleşmeden dönmek için borçluya geçici imkânsızlığın ortadan kalkmasına eşit süre vermelidir. Böylece, geçici imkânsızlık süresince alacaklı sözleşmeden dönemez. **Gündoğdu**, s. 111.

⁵³² CISG m. 79/III'e göre, CISG m. 79'daki hükümler imkânsızlık var olduğu sürece uygulanır. Böylece, borçlu geçici imkânsızlık sona erene kadar borcunu yerine getirememeden sorumlu olmaz. Ancak, borçlu geçici imkânsızlığı alacaklıya bildirmekle yükümlüdür (CISG m. 79/IV). Borçlu, alacaklının geçici imkânsızlığı bildiği veya bilmesi gereken hâller hariç, makul süre içinde alacaklıya bildirimde bulunmazsa bundan doğan zararlardan sorumlu olur. Bildirim yükümlülüğü PICC m. 7.1.7(3), PECL m. 8:108(3) ve DCFR m. III-3:104(5)'te de öngörülmüştür. PICC m. 7.1.7(2)'de geçici imkânsızlık makul olduğu sürece borçlunun geçici imkânsızlık süresince borcun ifa edilmemesinden sorumlu olmadığı düzenlenmiştir. PICC

mücbir sebepten sorumlu olmadığı için kusursuz temerrüde düşmüş olur. Mücbir sebebin geçici olması sonucu borçlu kusursuz mütemerrit olduğu için aynen ifa talebi ertelenen alacaklı, imkânsızlık sona erdikten sonra aynen ifa ile birlikte gecikme tazminatı isteyemez⁵³³. Ayrıca, bu durumda borçlu beklenmeyen hâl sonucu ortaya çıkan zararlardan da sorumlu olmaz (TBK m. 119/II)⁵³⁴.

Aynen ifa talebinin ertelenmesi borcun muacceliyetinin ertelenmesinden farklıdır. Aynen ifa talebinin ertelendiği hâllerde borç muacceldir, sadece borçlunun aslî edim yükümlülüğünü yerine getirmesi ertelenmiştir⁵³⁵. Hâkim, geçici imkânsızlık süresince muaccel borcun derhal ifasına hükmedemez⁵³⁶. Ancak, karşılıklı borç yükleyen

---

m. 7.1.7(4)'te PICC m. 7.1.7'deki hükümlerden hiçbirinin tarafların sözleşmeyi sona erdirmeye ya da aynen ifayı talep veya geciken ifa için faiz isteme hakkını engellemeyeceği belirtilmiştir. Bu durumda, geçici imkânsızlıkta borçlu, sözleşmeden dönebileceği gibi; aynen ifayı talep ederek temerrüt faizi isteyebilir. PECL m. 8:108(2)'de imkânsızlık geçici ise PECL m. 8:108 hükümlerinin geçici imkânsızlık sona erene kadar uygulama alanı bulacağına yer verilmiştir. Buna karşılık, gecikme ifaya ilişkin esaslı bir ihlâl teşkil ediyorsa, alacaklı PECL m. 8:103 ve 8:108'e göre hareket eder. DCFR m. III-3:104(3)'e göre de geçici imkânsızlık süresince borçlunun borcunu ifa edememesi mazur görülür. Ancak, geçici imkânsızlık esaslı bir ihlâl niteliğindeyse alacaklı sözleşmeden dönebilir (DCFR m. III-3:104(3), III-3:502(2)).

⁵³³ **Dural**, İmkânsızlık, s. 123; **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 595 vd.

⁵³⁴ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1529; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1132 vd.; **Serozan**, İfa Engeller, §17 N. 11; **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 596.

⁵³⁵ **Dural**, İmkânsızlık, s. 123; **Kurt**, s. 312 vd. BGB § 286(4)'e göre, Alman hukukunda borçlunun temerrüde düşmesi için kusurlu olması gerekir (sübjektif temerrüt). Ancak, geçici imkânsızlığın hüküm ve sonuçları açık bir hükümlerle düzenlenmemiştir (Bu konudaki tartışmalar için bkz. **Gündoğdu**, s. 106, dn. 185; **Aksoy**, p. 14 fn. 45; **Antalya**, C. III, s. 203, dn. 143). Günümüzde Alman hukukundaki hâkim görüşe göre, kusursuz geçici imkânsızlıkta borçlu temerrüde düşmemekte, borç imkânsızlığın ortadan kalkmasından sonra muaccel olmaktadır. Böylece, alacaklının ifa talebi ileriye atılmaktadır. Bu sebeple, geçici imkânsızlıkta sözleşme ilişkisi adeta askıdadır (*Vertragsuspendierung*), borç ilişkisi sona ermemiştir. Oysa, Türk hukukunda borçlunun temerrüde düşmesi için kusurlu olması gerekmez (objektif temerrüt). Dolayısıyla, borçlunun sorumlu olmadığı geçici imkânsızlıkta, borçlu temerrüde düşmeden ifa zamanının ertelenmesi mümkün değildir. **Dural**, İmkânsızlık, s. 106 vd.; **Akkanat**, s. 44 vd.; **Smits, Jan**: The Making of European Private Law towards a Ius Commune Europaeum as a Mixed Legal System (Transl. Kornet, Nicole), Antwerp-Oxford-New York 2002, p. 217; **Serozan**, Alman İfa Engelleri, s. 241; **Topuz/Canbolat**, s. 707; **Gündoğdu**, s. 110; **Aksoy**, p. 14.

⁵³⁶ Geçici imkânsızlığın maddî hukuk kapsamında mı, yoksa usul hukuku kapsamında mı ele alınması gerektiği ve geçici imkânsızlık süresince hâkimin borçluyu aynen ifada bulunmaya mahkûm edip edemeyeceği Alman öğretisinde tartışılmıştır (Bu konudaki tartışmalar için bkz. **Gündoğdu**, s. 109 vd.; **Kurt**, s. 313 vd.; **Antalya**, C. III, s. 202 vd.). Bizim de katıldığımız görüşe göre, alacaklı dava yolu ile geçici imkânsızlık süresince edimin derhal aynen ifasını talep ederse, alacaklının korunmaya değer menfaati olmadığı için bu dava reddedilir (HMK m. 114/h). Buna karşılık, alacaklı geçici engelin ortada kalkacağı andan itibaren edimin aynen ifasını talep ederse ve alacaklının korunmaya değer hukukî menfaati olursa hâkim alacaklı lehine karar verebilir. Zira, muaccel olmayan bir alacağa ilişkin eda davasında borcun ifa zamanında yerine getirilmemesinin haklı olması hâlinde alacaklının korunmaya değer bir hukukî

sözleşmelerde alacaklı sözleşmeden dönebilir⁵³⁷. İfa zamanının ertelendiği hâllerde ise borç muaccel olmadığı veya muaccel borcun ifa zamanı ertelendiği için karşılıklı borç yükleyen sözleşmenin alacaklısı, aynen ifa talebi dışındaki seçimlik haklarını da kullanamaz⁵³⁸. Dolayısıyla, ifa zamanı ertelendiğinde alacaklı sözleşmeden dönemez.

7.2.2.2 Para Borçlarında Temerrüt Faizi Ödeme Yükümlülüğü

Para borçları çeşit borcu olduğu için bu borçların imkânsızlaşması kural olarak mümkün değildir. Buna karşılık, istisnai bazı durumlarda para borçlarının ifası geçici olarak imkânsızlaşabilir⁵³⁹.

Para borçlarında kusursuz temerrüdün sonuçlarından biri borçlunun aynen ifa ile birlikte temerrüt faizi ödeme yükümlülüğüdür⁵⁴⁰. Bu borçların ifası geçici olarak imkânsızlaşmışsa para borcu alacaklısı borçludan temerrüt faizi talep edebilir⁵⁴¹. Zira, temerrüt faizi temerrüt süresince borçluda bulunan parasını kullanma ve değerlendirme imkânından yoksun kalan muaccel borcun alacaklısının zararını gidermek ve borçlunun sebepsiz zenginleşmesini önlemek için öngörülmüştür⁵⁴².

7.2.2.3 Karşılıklı Borç Yükleyen Sözleşmelerde Sözleşmeden Dönme Hakkı

Bir görüşe göre⁵⁴³, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde geçici imkânsızlık süresince kusursuz temerrüdün sonuçları uygulama alanı bulmaz. Geçici imkânsızlıkta borç ilişkisi askıdadır. Bu sebeple, geçici imkânsızlık devam ettiği müddetçe alacaklı seçimlik haklarını kullanamaz⁵⁴⁴.

---

menfaati olduğu ve aynen ifayı isteyebileceği kabul ediliyorsa (YHGK, K.T. 04.06.2003, E. 2003/13-380, K. 2003/401, KBİBB, 2004/m. 257), muaccel borcun alacaklısı aynen ifayı evleviyetle (öncelikle) talep edebilmelidir. **Kurt**, s. 313.

⁵³⁷ **Dural**, İmkânsızlık, s. 123; **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 596; **Kurt**, s. 314.

⁵³⁸ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1006; **Eren**, Borçlar Genel, s. 977; **Barlas**, s. 32; **Akkanat**, s. 11.

⁵³⁹ Bu konuda bkz. yukarıda 6.1, dn. 352.

⁵⁴⁰ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1600; **Eren**, Borçlar Genel, s. 1127 vd.; **Serozan**, § 17 N. 7; **Barlas**, s. 127 vd.; **Akkanat**, s. 45. Temerrüt faizi yerine “gecikme faizi” kavramının kullanılmasının doğru olmadığı hakkında bkz. **Barlas**, s. 127.

⁵⁴¹ **Dural**, İmkânsızlık, s. 107; **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 596.

⁵⁴² **Eren**, Borçlar Genel, s. 1127 vd.; **Barlas**, s. 125 vd.; **Ayrancı**, Munzam Zarar, s. 69 vd.

⁵⁴³ **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 1. Bu konuda ayrıca bkz. **Gündoğdu**, s. 110 vd.

⁵⁴⁴ **Serozan**’a göre, ithalat-ihracat yasağının geçici imkânsızlık yaratması durumunda borçlu temerrüde

Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre⁵⁴⁵ ise geçici imkânsızlıkta kusursuz temerrüde düşen borçlunun sadece aynen ifa yükümlülüğü ertelenir. Buna karşılık, alacaklı diğer seçimlik haklarını (sadece aynen ifadan vazgeçip sözleşmeden dönme hakkını) imkânsızlığın ortadan kalkmasını beklemeden kullanabilir. Ancak, geçici imkânsızlıkta borçlunun temerrüde düşmekte kusuru olmadığı için alacaklı aynen ifadan vazgeçip müspet zararının tazminini talep edemez⁵⁴⁶. Sözleşmeden dönme için ise borçlunun kusuru aranmadığından alacaklı aynen ifadan vazgeçip sözleşmeden dönebilir⁵⁴⁷. Fakat, alacaklı kusursuz mütemerrit borçludan uğradığı menfi zararın tazminini isteyemez. Dolayısıyla, geçici imkânsızlık süresince aynen ifa talebi ertelenen alacaklı, sadece sözleşmeden dönme hakkını kullanabilir⁵⁴⁸.

Alacaklı, sözleşmeden dönme hakkını dürüstlük kuralına (TMK m. 2/I) uygun kullanılmalıdır⁵⁴⁹. Uygulamada geçici imkânsızlık hâlinde alacaklının sözleşmeden dönebilmesi için “*akde tahammül süresi*” esas alınmaktadır. Buna göre, alacaklının sözleşmeyle bağlı kalmasının ondan beklenebileceği süre, somut olayın özelliğine göre farklılık göstermektedir. Alacaklı, ancak “*akde tahammül süresi*” geçtikten sonra aynen ifadan vazgeçerek sözleşmeden dönebilir⁵⁵⁰. Sürekli edimli sözleşmelerde ise alacaklı

---

düşer, ancak “*Bu arada temerrüt çarkı da işletilmeyip boş ...*”ta tutulur. **Serozan**, İfa Engelleri, §15 N. 1.

⁵⁴⁵ **Dural**, İmkânsızlık, s. 123; **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 596; **Kurt**, s. 314.

⁵⁴⁶ **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık s. 596; **Kurt**, s. 314.

⁵⁴⁷ **Eren**, Borçlar Genel, s. 1151; **Serozan**, İfa Engelleri, §17 N. 11; **Buz**, Sözleşmeden Dönme, s. 104 vd.; **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 596; **Kurt**, s. 314; **Antalya**, s. 203. *Gündoğdu*’ya göre, alacaklının dönme hakkını kullanabilmesi için borçluya vereceği ek süre, geçici imkânsızlığın ortadan kalkacağı zamana eşittir. Bir başka deyişle, ek süre geçici imkânsızlığın sona erme anında sonlanmalıdır. **Gündoğdu**, s. 111. Ayrıca, bu konuda bkz. **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 588. Ancak, kanaatimizce bu durumda alacaklıya dönme hakkı tanınmasının bir anlamı kalmamaktadır. Zira, geçici imkânsızlık ortadan kalktıktan sonra borçlu borcunu ifa etmeye hazırsa borçlunun mütemerrit durumu sona ermiş olacağı için alacaklı sözleşmeden dönebilir.

⁵⁴⁸ **Dural**, İmkânsızlık, s. 123; **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 596; **Kurt**, s. 314.

⁵⁴⁹ **Kurt**, s. 314.

⁵⁵⁰ “... geçici imkânsızlığın varlığı, beraberinde tarafların bu sözleşmeyle ne kadar süre bağlı kalacakları sorununu getirir. Bu konudaki kural “*ahde vefa=söze sadakat*” ilkesi gereği tarafların sözleşmeyle bağlı tutulmasıdır. Ancak bazı özel durumlar vardır ki, tarafları o sözleşmeyle bağlı saymak hem onların ekonomik özgürlüklerini engeller, hem de bir başkası ile sözleşme yapma fırsatını ortadan kaldırır. Uygulamada, geçici imkânsızlık halinde tarafların o sözleşmeyle bağlı tutulma süresine “*akde tahammül süresi*” denilmektedir. Bu sürenin gerçekleşip gerçekleşmediğini de her somut olaya göre ve onun çerçevesinde değerlendirmek gerekir.” YHGK, K.T. 28.04.2010, E. 2010/15-193, K. 2010/235, KBİBB, 818/m. 20. Akde tahammül süresi belirlenirken tarafların farazî ortak iradeleri esas alınır. **Nomer**, N. 183.1. *Yüce*, “akde tahammül süresi” yerine “dürüstlük kuralına göre karşı tarafça beklenebilecek makul süre”

borçlu temerrüde düşmekte kusursuz olduğu için ondan menfi zararının tazminini talep edemese de sözleşmeyi feshedebilir⁵⁵¹.

7.2.3 Geçici İmkânsızlığın Sürekli İmkânsızlık Sonucu Doğurmasının Hüküm ve Sonuçları

Öğretide bir görüşe göre⁵⁵², alacaklı geçici imkânsızlık ortadan kalkıncaya kadar sürekli imkânsızlık hükümlerine dayanmamış ise geçici imkânsızlığın sona ermesinden sonra borç ilişkisinin devam edeceği kabul edilmelidir⁵⁵³. Örneğin alacaklı devamlı olup olmadığı belirsiz bir ithalat-ihracat yasağı devam ederken buna dayanarak borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık hükümlerine başvurmamışsa ithalat-ihracat yasağı ortadan kalktıktan sonra imkânsızlık hükümlerine dayanamaz. Oysa, kanaatimizce geçici imkânsızlığın sürekli imkânsızlık sonucunu doğurduğu hâllerde sürekli imkânsızlığın meydana geldiği an borçlunun borcu ifa yükümlülüğü kanun gereği kendiliğinden sona ermiştir (TBK m. 136). Bu sebeple, sürekli imkânsızlık olarak nitelendirilen geçici imkânsızlığın ortadan kalkmasıyla sona ermiş borç tekrar doğmaz⁵⁵⁴.

7.2.4 Geçici İmkânsızlığın Sona Ermesi

Geçici imkânsızlık mücbir sebebin ortadan kalkmasıyla veya sürekli imkânsızlığın ortaya çıkmasıyla sona erebilir. Başlangıçta geçici imkânsızlık teşkil eden mücbir sebep, sürekli imkânsızlığa dönüşürse borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlığın sonuçları kanun gereği kendiliğinden meydana gelir (TBK m. 136)⁵⁵⁵. Bu hâllerde, borçlunun edimi ifa yükümlülüğü mücbir sebebin sürekli imkânsızlığa dönüştüğü anda kanun gereği kendiliğinden sona erer (TBK m. 136/I).

Geçici imkânsızlık mücbir sebebin ortadan kalkmasıyla da sona erebilir. Bu durumda, tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerde alacaklı sözleşmeden dönme hakkına

---

ifadesini kullanmaktadır. **Yüce**, s. 288.

⁵⁵¹ **Özçelik**, Hukukî İmkânsızlık, s. 596; **Kurt**, s. 314.

⁵⁵² **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1488; **Tunç**, s. 110; **Altunkaya**, s. 119.

⁵⁵³ Sürekli imkânsızlıkta imkânsızlığın ortadan kalktığı durumlar için ayrıca bkz. yukarıda 6.4.3.

⁵⁵⁴ Aynı yönde bkz. **Gündoğdu**, s. 122 vd.

⁵⁵⁵ **Eren**, Borçlar Genel, s. 1056; **Aksoy**, p. 15.

sahip olmadığı için sadece aynen ifayı talep edebilir. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde ise alacaklı sözleşmeden dönme hakkını kullanabilir. Alacaklı, geçici imkânsızlık süresince sözleşmeden dönmemişse aynen ifayı talep edebilir. Ancak, alacaklı sözleşmeden dönmüşse dönme beyanı ile aynen ifayı talep hakkından vazgeçmiş olacağı için kural olarak, aynen ifayı talep edemez⁵⁵⁶.

Borçlu, geçici imkânsızlık sona ermesine rağmen aynen ifa yükümlülüğünü yerine getirmeyebilir. Bu durumda, alacaklı TBK m. 125'e göre aynen ifa talebinden vazgeçerek müspet zararının tazmini talep edebilir veya sözleşmeden dönüp menfi zararının tazminini isteyebilir⁵⁵⁷.

7.3 İFA ZAMANINI UZATMA SÖZLEŞMESİ İLE SÜRE UZATIMI VERİLMESİNİN HÜKÜM VE SONUÇLARI

Mücbir sebep nedeniyle borcun ifasının geçici olarak imkânsızlaştığı hâllerde borçlu, kural olarak temerrüde düşer. Buna karşılık, sözleşme ile taraflar mücbir sebep durumunda borcun ifa zamanını uzatılabileceğini kararlaştırabilir⁵⁵⁸. İfa zamanının uzatılmasına uzatma (erteleme, tecil, süre verme, *Stundung*) denir. Uzatma ile borcun muacceliyet anı değiştirilmektedir.

İfa zamanının uzatılması için taraflar arasında ifa zamanını uzatma sözleşmesi (süre uzatma sözleşmesi, tecil sözleşmesi) kurulur. İfa zamanını uzatma sözleşmesi, Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmemiştir. Ancak, TBK m. 95'e göre "sürenin uzatılması" mümkün olduğu için taraflar uzatma sözleşmesi yapabilir⁵⁵⁹.

⁵⁵⁶ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1345, dn. 171; **Kurt**, s. 315 vd. Alacaklının yenilik doğuran hakkını kullandıktan sonra bazı durumlarda buna ilişkin irade beyanını geri alabileceğini kabul eden görüşe göre, borçlunun rıza göstermesi veya borçlunun da menfaatinin bulunması kaydıyla alacaklı, geçici imkânsızlık devam ederken sözleşmeden dönmüş olmasına rağmen aynen ifayı talep edebilir. **Buz, Vedat**: Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar, Ankara 2005, s. 466 vd.; **Kurt**, s. 316.

⁵⁵⁷ **Kurt**, s. 316.

⁵⁵⁸ İfa zamanının ertelenmesi sadece taraf iradelerine dayanmaz. Bu durum, bir kanun hükmünde de öngörülmüş olabilir. **Eren**, Borçlar Genel, s. 978; **Barlas**, s. 32, dn. 76; **Gümüş, Mustafa Alper**: "Muacceliyetin Ertelenmesi", Legal Hukuk Dergisi, C. XI, S. 126, s. 20; **Yüce**, s. 256. "5401 sayılı Yasanın 2. maddesinde bu gibi askeri okullardan ilgileri kesilerek serbest bırakılan öğrencilerin devlete ait borçları yedek subaylık vazifelerinin ikmaline kadar erteleneneceği öngörülmüştür. Görülüyor ki alacağın muaccel olacağı tarih yasa ile ve ayrıklı (istisnai) bir hükümlle belirlenmiş bulunmaktadır..." Y. 15 HD., K.T. 8.10.1987, E. 1987/785, K. 1987/3464 (Yargıtay Kararları Dergisi, C. XV, S. 6, s. 856).

⁵⁵⁹ **Eren**, Borçlar Genel, s. 977; **Yüce**, s. 257; "...Görülüyor ki alacağın muaccel olacağı tarih yasa ile ve ayrıklı (istisnai) bir hükümlle belirlenmiş bulunmaktadır..." Y. 15 HD., K.T. 08.10.1987, E. 1987/785, K.

Uzatma sözleşmesi bir sözleşme değişikliğidir. Bununla borcun içeriği⁵⁶⁰ (ifa zamanı) değiştirilmektedir⁵⁶¹. Asıl sözleşme kanunen şekle tâbi değilse, uzatma sözleşmesi de herhangi bir şekle tâbi değildir (TBK m. 13)⁵⁶².

Uzatma sözleşmesinde taraflar, borç sözleşmesini kurarken belirledikleri ifa zamanını sonradan anlaşılarak uzatmakta ya da muaccel olan borcun ifa zamanını ertelemek için yeni bir sözleşme yapmaktadır. Uzatma sözleşmesi ile ifa zamanının değiştirilmesi borç sözleşmesinin kurulmasından sonra, yani borcun doğumundan sonra gerçekleşmektedir⁵⁶³.

Sözleşmenin tarafları, ifa zamanından önce uzatma sözleşmesi yaptıklarında erteleme süresi boyunca borç muaccel olmadığı için borçlu mütemerrit olmaz ve para

---

1987/3464 (Yargıtay Kararları Dergisi, C. XV, S. 6, s. 856-857).

⁵⁶⁰ Uzatma sözleşmesi ile borcun içeriği değiştirildiği için bu sözleşmenin bir tasarruf işlemi olduğuna ilişkin bkz. **Gümüş**, Muacceliyetin Erteleenmesi, s. 23.

⁵⁶¹ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 804; **Eren**, Borçlar Genel, s. 977; **Barlas**, s. 32; **Gümüş**, Muacceliyetin Erteleenmesi, s. 23. Karş. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1024, dn. 241. Taraflar, tek taraflı irade beyanlarıyla ifa zamanını erteleyemez. Aynı şekilde, alacaklı tek taraflı irade beyanıyla istediği zaman uzatmadan dönemez. Ancak, erteleme konusundaki öneri (icap) örtülü olarak kabul edilebilir. **Feyzioğlu**, Borçlar Hukuku, s. 116; **Tekinay/Akman/ Burcuoğlu/Altop**, s. 804; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1006; **Eren**, Borçlar Genel, s. 977; **Barlas**, s. 32; **Gümüş**, Muacceliyetin Erteleenmesi, s. 23. Bir davaya konu olan olayda, alacaklının belirli bir süre önce yapacağı ihtarla ifa zamanını sözleşmede kararlaştırılan şartlarla uzatabileceği kararlaştırılmıştır. Yargıtay, bu olayda ihtarın süresinde yapılmış olması kaydıyla ertelemeyi kabul etmiştir. Y. 13. HD., K.T. 28.03.2016, E. 2015/34913, K. 2016/8790, KBİBB, 818/m. 106. Taraflar, uzatma sözleşmesinde yeni ifa zamanını bir tarih olarak belirlemiş veya tanınan sürenin hangi tarihten itibaren başlayacağını belirtmiş olabilir. Uzatma sözleşmesinde 15 gün, 1 ay gibi sürelerle yer verilmişse sürenin ne zaman başlayacağına ilişkin TBK m. 95'deki düzenleme esas alınır. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1024; **Barlas**, s. 33; **Gümüş**, Muacceliyetin Erteleenmesi, s. 26.

⁵⁶² **Tekinalp/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 804; **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1006; **Eren**, Borçlar Genel, s. 977; **Yüce**, s. 258 vd. Karş. **Gümüş**, Muacceliyetin Erteleenmesi, s. 34.

⁵⁶³ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1006; **Eren**, Borçlar Genel, s. 977; **Barlas**, s. 32; **Akkanat**, s. 11; **Gümüş**, Muacceliyetin Erteleenmesi, s. 23; **Yüce**, s. 268; YHGK, K.T. 3.11.1982, E. 1981/11-34, K. 1982/870 (Yargıtay Kararları Dergisi, C. IX, S. 4, s. 485).

borçlarında temerrüt faizi ödenmesi gerekmez⁵⁶⁴. Bununla birlikte, uzatma sözleşmesi borçlu temerrüde düştükten sonra da yapılabilir⁵⁶⁵.

Mücbir sebebin geçici nitelikte olması sonucu geçici ifa imkânsızlığı meydana geldikten sonra yapılan uzatma sözleşmesi borçlu temerrüde düştükten sonra kurulmaktadır. Uzatma sözleşmesi ile alacaklı, borç ilişkisinin kurulmasından sonra borçluya borcunun ifasını uzatma yetkisi vermekte, ona süre tanımaktadır⁵⁶⁶. Verilen süre boyunca borcun muacceliyeti ertelendiği için alacaklı, geçici olarak edimi talep hakkından feragat etmektedir.

Uzatma sözleşmesi borçlunun temerrüde düşmesini engeller veya borçlunun mütemerrit durumunu sone erdirir. Bu sebeple, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelere ilişkin uzatma sözleşmesinin kurulduğu hâllerde alacaklı erteleme süresince borçlunun temerrüdündeki seçimlik haklarını kullanamaz. Alacaklı, erteleme devam ettiği müddetçe sözleşmeden dönemez.

Mücbir sebep nedeniyle edimin ifası geçici olarak imkânsızlaştığında borçlu mütemerrit olur. Alacaklı, mücbir sebebin geçici olduğu hâllerde mücbir sebep ortadan kalkana kadar aynen ifayı talep edememesine rağmen sözleşmeden dönme hakkını

---

⁵⁶⁴ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1007; **Eren**, Borçlar Genel, s. 978; **Barlas**, s. 67; **Ayrancı**, Munzam Zarar, s. 56; Y. 15 HD., K.T. 8.10.1987, E. 1987/785, K. 1987/3464 (Yargıtay Kararları Dergisi, C. XV, S. 6, s. 856-857). Borcun muaccel olmasından sonra yapılan uzatma sözleşmesi, bir borç ikrarı olmasına rağmen hâkim görüşe göre, zamanaşımı süresinin işlenmesini kesmez, durdurur. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1007; **Eren**, Borçlar Genel, s. 978; **Akkanat**, s. 11; **Gümüş**, Muacceliyetin Ertelenmesi, s. 37. Bu durumun TBK m. 148'e aykırılık teşkil edip etmediğine ilişkin bkz. **Gümüş**, Muacceliyetin Ertelenmesi, s. 25. Karş. **Yüce**, s. 265.

⁵⁶⁵ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1007; **Eren**, Borçlar Genel, s. 978; **Akkanat**, s. 49; **Yüce**, s. 262. Bu durumda, uzatma sözleşmesinin kurulduğu ana kadar borçlunun temerrüdüne ilişkin hükümler uygulama alanı bulur. Ancak, taraflar anlaşarak borçlunun mütemerrit olduğu döneme ait sonuçları ortadan kaldıracaktır. **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1007; **Eren**, Borçlar Genel, s. 978; **Akkanat**, s. 49; **Gümüş**, Muacceliyetin Ertelenmesi, s. 35 vd.; **Yüce**, s. 271 vd.

⁵⁶⁶ **Barlas**, s. 32; **Eren**, Borçlar Genel, s. 977. Ayrıca, taraflar mücbir sebep kayıtlarında mücbir sebebin geçici olması hâlinde ifa zamanının uzatılacağına yer verebilir. Bu durumda, mücbir sebep kayıtlarına uyulmadığında sözleşmeden doğan sorumluluk (TBK m. 112 vd.) söz konusu olur. "Asıl sözleşmenin "inşaatın süresi" başlıklı 16. maddesinde mücbir sebep hallerinde süre uzatımı verileceği kararlaştırıldığından depremin inşaatın yapım süresini ne oranda etkilediği belirlenerek karşılık gelen sürenin yapım süresine eklenmesi gerekirken aksi yönde uygulama yapılarak deprem nedeniyle herhangi bir ilave süre verilmemesi de sözleşme ve eklerine aykırı bulunmuştur." Y. 15. HD., K.T. 26.11.2007, E. 2007/5385, K. 2007/7545, KBİBB, 818/m. 355. Taraflar arasındaki borç ilişkisinde, özellikle uluslararası ticarî sözleşmelerde geçici imkânsızlıkta öngörülen mücbir sebep kayıtları için bkz. **Özçelik**, Borcun İfa Edilmemesi, s. 105 vd.; **Köseoğlu**, s. 69 vd.

kullanabilmektedir⁵⁶⁷. Bu noktada uzatma sözleşmesinin kurulması borçlu bakımından önem taşır. Zira, uzatma sözleşmesi ile borçlunun mütemerrit durumu sona ermekte, alacaklı artık seçimlik haklarını kullanamamaktadır⁵⁶⁸. Mücbir sebebin geçici ifa imkânsızlığı sonucu doğurması nedeniyle borcunu ifa edemeyen borçlu, alacaklı ile uzatma sözleşmesi yaparak onun sözleşmede dönme hakkını kullanmasını engelleyebilir. Bir başka deyişle, mücbir sebebin geçici olduğu hâllerde mücbir sebep devam ettiği sürece alacaklının sözleşmeden dönmesini engellemek isteyen mütemerrit borçlu, alacaklı ile uzatma sözleşmesi yapmak ister.

Uzatmanın hukukî niteliği def'î değil, itirazdır. Zira, burada alacaklının ifayı talep etme hakkı geçici süre için de olsa ortadan kalkmaktadır. Hâkim, uzatmayı dosyaya giren evrakla sınırlı olarak re'sen dikkate alır⁵⁶⁹.

Erteleme süresi devam ederken geçici ifa imkânsızlığı sonucunu doğuran mücbir sebep sürekli ifa imkânsızlığına dönüşebilir. Bu hâlde, borçlunun borcu mücbir sebep ortaya çıktığı anda kanun gereği kendiliğinden sona erer (TBK m. 136).

Uzatma sözleşmesinde öngörülen süre dolunca erteleme sona erer ve borç muaccel olur. Bu durumda, mücbir sebep ortadan kalkmışsa alacaklı, borçludan alacağını yerine getirmesini talep edebilir⁵⁷⁰. Ancak, mücbir sebep geçici ifa imkânsızlığı sonucunu doğurmaya devam ediyorsa borçlu kusursuz mütemerrit olur ve alacaklının aynen ifa talebi geçici imkânsızlık sona erene kadar ertelenir⁵⁷¹.

---

⁵⁶⁷ Bu konuda bkz. yukarıda 7.2.

⁵⁶⁸ **Oğuzman/Öz**, C. I, N. 1007 vd.; **Gümüş**, Muacceliyetin Ertelenmesi, s. 35; **Yüce**, s. 271.

⁵⁶⁹ **Eren**, Borçlar Genel, s. 978; **Barlas**, s. 32 vd.; **Akkanat**, s. 11; **Gümüş**, Muacceliyetin Ertelenmesi, s. 36; **Yüce**, s. 263 vd. Öte yandan, TBK m. 90'a göre her borç doğumu anında muaccel olduğu için borcun muaccel olduğu anın taraflarca tartışma konusu yapıldığı hâllerde, uzatma sözleşmesi nedeniyle muacceliyetin henüz gerçekleşmediğini ispat yükü bunu iddia eden borçludadır. **Barlas**, s. 33 vd.

⁵⁷⁰ Alacaklının talebine rağmen, borçlu borcunu ifa etmezse alacaklı borçluyu temerrüde düşürmek ister. Bu durumda, uzatma sözleşmesindeki süre uzatımı taraflarca belirlenebilir vade (örneğin geçici imkânsızlığın ortadan kalkmasıyla erteleme süresinin sona ereceği) şeklinde kararlaştırılmışsa borcun muaccel olmasından sonra edimini ifa etmeyen borçlu, alacaklının ihtarıyla temerrüde düşer. Ancak, uzatma sözleşmesinde muacceliyet anı belirli vade veya kesin vade şeklinde kararlaştırılmışsa, borçlunun mütemerrit olması için alacaklının ihtarına gerek yoktur (TBK m. 117, 124/I.3). Bu konuda ayrıca bkz. **Tunçomağ**, Borçlar Genel, s. 913 vd.; **Yüce**, s. 292 vd.

⁵⁷¹ Burada, borçlu alacaklının ihtarına gerek olmaksızın temerrüde düşer (TBK m. 124/I).

SONUÇ

Mücbir sebebin kaynağı Roma hukukuna dayanmaktadır. Mücbir sebep, Fransız Medenî Kanunu'ndan modern hukuk sistemlerine aktarılmıştır. Mücbir sebep gibi, Roma hukukundan günümüze gelen bir başka kavram, beklenmeyen hâldir. Türk hukukunda mücbir sebep ile beklenmeyen hâlin aynı kurumlar olduğu ileri sürülmüştür. Ancak, bu iki kavram birbirinden farklıdır.

Türk hukukunda mücbir sebep, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, bazı özel kanunlarda (4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu, 6491 sayılı Türk Petrol Kanunu) mücbir sebebin unsurlarına yer verilmiştir. Ayrıca, bu kanunlarda mücbir sebep teşkil eden olaylar örnek niteliğinde sayılmış ve mücbir sebebin borç ilişkisine etkisi belirtilmiştir.

Milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde (CISG, PICC, PECL, DCFR) de çeşitli başlıklar altında mücbir sebebe yer verilmiştir. Ancak, bu metinlerdeki mücbir sebep kavramı ulusal metinlerdeki mücbir sebepten farklıdır.

Türk hukukundaki mücbir sebep, Alman hukukunda işlem temelinin çöktüğü hâllerden; Fransız hukukunda ise empvizyon teorisinin uygulandığı olaylardan ayrı bir kurumdur. Aynı şekilde, İngiliz hukukundaki *frustration* teorisi de mücbir sebepten farklıdır. Zira, *frustration* teorisinin uygulama alanı, mücbir sebepten daha geniştir.

Sözleşme ilişkisinde mücbir sebep, borcunu yerine getirmeyen borçluyu sorumluluktan kurtarmaktadır. Mücbir sebep, öngörülemez ve sonuçları mutlak olarak kaçınılmaz olan borcun ihlâli sonucunu doğuran haricî olaydır. Bu durumda, mücbir sebebin unsurları; bir olayın varlığı, haricîlik, kaçınılmazlık, öngörülmezlik, borcun ihlâli ve olay ile borcun ihlâli arasındaki illiyet bağıdır. Mücbir sebep, doğa olayları veya beşerî olaylardan kaynaklanabilir.

Milletlerarası hukuku yeknesaklaştırmaya ilişkin metinlerde mücbir sebebin varlığı için haricîlik unsurunun yerine borçlunun etki alanı dışında kalan olayın varlığı

aranmaktadır. Ancak, kanaatimizce Türk hukukunda mücbir sebebin söz konusu olması için olayın borçlunun etki alanı dışında kalması değil, haricî olması gerekir. Zira, aksi hâlde mücbir sebep ile borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığı arasındaki ayırım ortadan kalkar.

Mücbir sebebin sonuçları kaçınılmaz olmalıdır. Mücbir sebep teşkil eden olayın sonuçları sadece borçlu açısından değil, herkes bakımından kaçınılmazdır. Nitekim, bu durum mücbir sebep ile beklenmeyen hâl arasındaki farklardan biridir. Mücbir sebep teşkil eden olayın sonuçları da öngörülemez olmalıdır. Mücbir sebebin sonuçlarının borçlu açısından öngörülemez olması bu unsurun varlığı için yeterlidir.

Mücbir sebep, borçlunun sözleşme ile taahhüt ettiği edimi yerine getirmesini engeller. Mücbir sebep sürekli veya geçici olarak borcun ihlâline neden olur. Mücbir sebebin meydana geldikten sonra ortadan kalkması mümkün değilse borcun ifası sürekli olarak imkânsızlaşır. Mücbir sebep geçici ise, yani ortaya çıktıktan sonra sona ermesi mümkünse borçlu borcunu geçici olarak yerine getiremez.

Mücbir sebebin varlığı için aranan bir başka unsur, mücbir sebep teşkil eden olay ile borcun ihlâli arasında illiyet bağının bulunmasıdır. Mücbir sebebin varlığına rağmen borcunu başka bir nedenden dolayı ifa edemeyen borçlu mücbir sebebe dayanarak sorumluluktan kurtulamaz.

Mücbir sebep teşkil eden olay taraflar arasındaki sözleşme ilişkisi kurulmadan önce ortaya çıkabilir. Bu durumda, başlangıçtaki imkânsızlık vardır. Geçerli bir sözleşme ilişkisi olmadığı için ifa edilemeyen bir borç da yoktur (TBK m. 27/I).

Kurulmuş bir sözleşme ilişkisinde sürekli bir mücbir sebep sonucu borcun ifası imkânsızlaşırsa borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığı (TBK m. 136) meydana gelir. Sürekli nitelikteki mücbir sebebin ortaya çıktığı anda borçlunun asli edim yükümlülüğü kanun gereği kendiliğinden sona erer (TBK m. 136/I). Bu durumda, borç ilişkisi tasfiye amacına yönelik olarak devam eder.

Taraflar aksini kararlaştırmadıkça borçlu, mücbir sebep nedeniyle ifası imkânsızlaşan aslî edim yerine tazminat ödemekle yükümlü değildir. Mücbir sebepte edim hasarı alacaklıdadır. Buna karşılık, mücbir sebep sonucu aslî edim yükümlülüğü imkânsızlaşan borçlu, ifası imkânsızlaşan borç yerine mücbir sebep nedeniyle üçüncü kişiden bir değer (ikame değer) elde etmişse alacaklı bu değerın kendisine devrini talep

edebilir. Bu durumda, borçlu ikame değeri alacaklıya ifa etmekle yükümlüdür. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçludan ikame değeri isteyen alacaklı kendi edimini yerine getirmek zorundadır.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde, mücbir sebep sonucu borçlunun aslî edim yükümlülüğü sona erdiğinde, sözleşme veya kanundan doğan istisnalar hariç, alacaklı karşı edimi yerine getirme borcundan kurtulur (TBK m. 136/II). Karşı edim hasarı borçludur. Alacaklı, mücbir sebep gerçekleşmeden önce kendi edimini ifa etmişse borçludan yerine getirdiği edimin kendisine iade edilmesini isteyebilir.

Mücbir sebep sonucu aslî edim borcu imkânsızlaşmasına rağmen borç ilişkisi tasfiye amacıyla sınırlı olarak devam ettiği için alacaklının iade talebi sözleşme ilişkisine dayanır. Buna karşılık, TBK m. 136/II'deki atıf nedeniyle geri vermenin kapsamı sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre belirlenir. İade borçlusu, kötüniyetli sebepsiz zenginleşenin geri verme borcuna ilişkin hükümlere göre karşı edimi iade etmelidir. Ancak, iade borçlusu iade konusunun iradesi dışında elinden çıktığını ispatladığı ölçüde geri verme borcundan kurtulur.

Mücbir sebebin neden olduğu sürekli imkânsızlık sonucu borcun ifası tamamen imkânsızlaşabileceği gibi, kısmen de imkânsızlaşabilir. Kısmî imkânsızlığın mevcut olması için edimin bölünebilir olması ve taraflardan en az birinin sözleşmenin kurulması sırasında edimin ifasının kısmen imkânsızlaşacağını öngörseydi bu sözleşmeyi kurmayacak olması gerekir (TBK m. 137/I). Bu duruma ilişkin değerlendirme yapılırken sözleşmenin amacı, dürüstlük kuralı ve iş hayatındaki telakkiler dikkate alınır. Kısmî imkânsızlık meydana geldiğinde borçlunun aslî edim borcunun ifası imkânsızlaşan kısmını yerine getirme yükümlülüğü kanun gereği kendiliğinden sona erer.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde kısmî imkânsızlık için alacaklının kısmî ifaya razı olması ve karşı edimin bölünebilir olması gerekir (TBK m. 137/II). Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde karşı edim hasarının borçluda olduğu kısmî imkânsızlık hâllerinde alacaklının imkânsızlık nedeniyle elde edemediği tutar ile orantılı olarak onun ediminden indirim yapılır.

Mücbir sebep geçici nitelikte ise geçici imkânsızlık ortaya çıkar. Geçici imkânsızlıkta borçlu, kural olarak kusursuz temerrüde düşmüş olur (TBK m. 117 vd). Ancak, bu durumda alacaklı mücbir sebep devam ettiği sürece aynen ifayı talep edemez.

Geçici imkânsızlık süresince borçlunun aynen ifa yükümlülüğü imkânsızlık sona erene kadar ertelenir.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde, geçici mücbir sebebin sona ermesini beklemek istemeyen alacaklı, aynen ifadan vazgeçerek sözleşmeden dönebilir. Ancak, alacaklı sözleşmeden dönme hakkını dürüstlük kuralına (TBK m. 2/I) uygun kullanmalıdır.

Bazı hâllerde, örneğin mutlak kesin vadeli işlemlerde mücbir sebep teşkil eden olay geçici olsa da mücbir sebebin varlığı sürekli imkânsızlık sonucu doğurur. Bu durumda, mücbir sebep sadece belli bir süre için borcun ifasını engellese de borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık (TBK m. 136) söz konusu olur.

Mücbir sebebin geçici olarak ortaya çıkması sonucu kusursuz temerrüde düşen borçlu, alacaklı ile ifa zamanını uzatma sözleşmesi yapmak isteyebilir. Tarafların bu konuda anlaşmaları hâlinde uzatma sözleşme kurulmuş olur. Uzatma sözleşmesi bir sözleşme değişikliğidir. Zira, bu sözleşme ile taraflar ifa zamanını değiştirmekte, borcun muacceliyetini ertelemektedir. Borçlu temerrüde düştükten sonra yapılan uzatma sözleşmesi ile borcun muacceliyetini ertelendiği için borçlunun mütemerrit durumu sona erer. Böylece, uzatma sözleşmesi ile geçici imkânsızlık süresince alacaklının sözleşmeden dönme hakkını kullanması engellenmiş olur.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- ABİK, Yıldız** : “Normun Koruma Amacı Teorisi”, AÜHFD, C. LIX, S. 3, s. 345-448.
- ACAR, Hakan** : “Uluslararası Sözleşme Hukukunda Mücbir Sebep (Force Majeure) Kavramı ve Hukuki Sonuçları”, Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, S. 45-46, s. 7-23 (Kısaltılmışı: Acar, Mücbir Sebep).
- ..... : “UNIDROIT ve Avrupa Borçlar Hukuku Prensipleri Işığında Aşırı İfa Güçlüğü”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XII, S. 1-2, s. 111-135 (Kısaltılmışı: Acar, Aşırı İfa Güçlüğü).
- AKINCI, Şahin** : Borçlar Hukuku Bilgisi (Genel Hükümler), 9. Baskı, Konya 2016.
- AKINTÜRK, Turgut** : Satım Akdinde Hasarın İntikali, Ankara 1966.
- AKKANAT, Halil** : “İfada Gecikme ve Borçlu Temerrüdü”, Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s. 1-49.
- AKMAN, Sermet** : “Karşılaştırmalı Olarak Alman ve İsviçre-Türk Hukuklarında Yüksek Oranlı Enflasyonun Para Borçlarına Etkisi ve Bu Konudaki Yargısal Kararlar”, İBD, C. LXIII, S. 10-11-12, s. 624-636.
- AKSOY, Hüseyin Can** : Impossibility in Modern Private Law A Comparative Study of German, Swiss and Turkish Laws and the Unification Instruments of Private Law, Switzerland 2014.
- AKYAZAN, Sıtkı** : “Taahhüt Sözleşmelerinde Görülen Götürü Bedel, Sabit Fiyat, Mücbir Sebepler, Önceden Tahmin Edilmeyen

- Haller ve Bunlardan Peşinen Feragat Hükümleri Üzerinde Bir İnceleme”, BATİDER, C. VII, S. 2, s. 291-310.
- AKYOL, Şener** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler I, İstanbul 1995.
- ALESSI, Dario** : “The Distinction between Obligations de Résultat and Obligations de Moyens and the Enforceability of Promises”, European Review of Private Law, Vol. XIII, I. 5, pp. 657-692.
- ALTAŞ, Hüseyin** : Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (BK. m. 117) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991 (Kısaltılmışı: Altaş, İmkânsızlık).
- ..... : Eserin Tesliminden Önce Telef Olması (BK. mad. 368), Ankara 2002 (Kısaltılmışı: Altaş, Eserin Telef Olması).
- ALTINOK ORMANCI, SELİN** : Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebep Feshi, İstanbul 2011.
- ALTUNKAYA, Mehmet** : Edimin Başlangıçtaki İmkânsızlığı, Ankara 2005.
- AMBROSE, Clare** : “Force Majeure in International Contracts-The English Law Perspective”, Business Law International, Y. 2003, I. 3, pp. 234-240.
- ANTALYA, Gökhan O.** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. II, İstanbul 2016 (Kısaltılmışı: Antalya, C. II).
- ..... : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. III, İstanbul 2018 (Kısaltılmışı: Antalya, C. III).
- ARAL, Fahrettin** : Türk Borçlar Hukukunda Kötü İfa, Ankara 2011.
- ARAL, Fahrettin/ AYRANCI, Hasan** : Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 11. Baskı, Ankara 2018.
- ARAT, Ayşe** : Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması, Ankara 2006.
- ARSEBÜK, Esat** : Türk Kanunları Bakımından Borçlar Hukukunun Umumî Esasları I, Ankara 1937.

- ATAMER, M. Yeşim** : Uluslararası Satım Sözleşmelerine İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG) Uyarınca Satıcının Yükümlülükleri ve Sözleşmeye Aykırılığın Sonuçları, İstanbul 2005 (Kısaltılmışı: Atamer, CISG).
- ..... : “İfa Engelleri Hukukunu Yeniden Sistemize Etmeyi Düşünmek: Borca Aykırılık Türleri Yerine Yaptırımları Esas Alan bir Sistematik”, Rona Serozan’a Armağan, İstanbul 2010, s. 217-260 (Kısaltılmışı: Atamer, İfa Engelleri).
- ..... : “Satıcının Sözleşmeye Aykırı Davranışı Ekseninde CISG’in İfa Engelleri Sistemine Genel Bakış”, in. Milletlerarası Satım Hukuku Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Anlaşması (CISG) (Ed. Atamer, M. Yeşim), İstanbul 2008, s. 221-265 (Kısaltılmışı: Atamer, CISG İfa Engelleri).
- ..... : “Borçlunun CISG m. 79 Uyarınca Tazminat Sorumluluğundan Kurtulması Halinde Alacaklının Diğer Taleplerinin Akıbeti Ne Olur?”, Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, C. VIII, Özel Sayı, Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan, C. I, s. 487-509 (Kısaltılmışı: Atamer, CISG m. 79).
- AYAN, Mehmet** : Borçlar Hukuku (Genel Hükümler), 11. Baskı, Ankara 2016.
- AYİTER, Kudret** : “Roma Hukukunda Alım Satım Aktinde Hasarın İntikali”, AHFD, C. XIV, S.1, s. 122-142.
- AYRANCI, Hasan** : Sözleşmelerin Yüklenilmesi (Devri), Ankara 2003 (Kısaltılmışı: Ayrancı, Sözleşmelerin Yüklenilmesi).
- ..... : Türk Hukukunda Munzam Zarar (BK. m. 105), Ankara 2006 (Kısaltılmışı: Ayrancı, Munzam Zarar).
- ..... : Ön Sözleşme, Ankara 2006 (Kısaltılmışı: Ayrancı, Ön Sözleşme).

- ..... : Enerji Sözleşmeleri, Ankara 2010 (Kısaltılmışı: Ayrancı, Enerji Sözleşmeleri).
- ..... : “Hatta Bağlı Enerji Sözleşmelerinin Hukuki Niteliği”, Medeni Kanun’un ve Borçlar Kanunu’nun 90. Yılı Uluslararası Sempozyumu 1926’dan Günümüze Türk-İsviçre Medeni Hukuku, C. II, Ankara 2017, s. 1071-1096 (Kısaltılmışı: Ayrancı, Hatta Bağlı).
- BACKHAUS, Richard** : “The Limits of the Duty to Perform in the Principles of European Contract Law”, The Electronic Journal of Comparative Law, Vol. 8.1, <http://www.ejcl.org/81/art81-2.html> (E.T. 1.11.2018, 14.50).
- BARANAUSKAS, Egidijus/ ZAPOLSKIS, Paulius** : “The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract”, Jurisprudencija, Vol. CXVIII, N. 4, pp. 197-216, <https://www.mruni.eu/upload/iblock/e7c/11baranauskas%20zapolskis.pdf> (E.T. 5.11.2018, 12.40).
- BARLAS, Nami** : Para Borçlarının İfasında Borçlunun Temerrüdü ve Bu Temerrüt Açısından Düzenlenen Genel Sonuçlar, İstanbul 1992.
- BAŞOĞLU, Başak** : “Borcun İfasındaki İmkânsızlık”, Prof. Dr. Mustafa Dural’a Armağan, İstanbul 2013, s. 307-346 (Kısaltılmışı: Başoğlu, İmkânsızlık).
- ..... : Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması Uyarınca Aynen İfa ve Bunun Tarihsel Arka Planı”, in Milletlerarası Mal Hukuku (CISG) (Ed. Okur, Sinan), Ankara 2016, s. 337-366 (Kısaltılmışı: Başoğlu, Aynen İfa).
- BAŞPINAR, Veysel** : Borç Sözleşmelerinin Kısmî Butlanı, Ankara 1998 (Kısaltılmışı: Başpınar, Kısmî Butlan).

- ..... : “Küreselleşen Dünyada Hukukun Yeknesaklaştırılması Konusunda Karşılaşılan Bazı Problemler”, MÜHF-HAD, C. XXII, S. 3, s. 437-451 (Kısaltılmışı: Başpınar, Hukukun Yeknesaklaştırılması).
- BAYSAL, Başak** : “Fransız Borçlar Hukuku Reformuna İlişkin Ön Tasarıya (Avant-Projet de Réforme du droit des Obligations) Genel Bir Bakış”, İÜHFM, C. LXIV, S. 2, s. 215-233 (Kısaltılmışı: Baysal, Fransız Borçlar Hukuku Reformu).
- ..... : Sözleşmenin Uyarlanması BK m. 138 Aşırı İfa Güçlüğü, 3. Bası, İstanbul 2019 (Kısaltılmışı: Baysal, Uyarlama).
- ..... : Zarar Görenin Kusuru (Müterafik Kusur), İstanbul 2012 (Kısaltılmışı: Baysal, Zarar Görenin Kusuru).
- BEALE, Hugh/
HARTKAMP, Arthur/
KÖTZ, Hein/TALLON,
Denis** : Casebooks on the Common Law of Europe on Contract Law, North America 2002.
- BELL, John/BOYRON,
Sophie/WHITTAKER,
Simon** : Principle of French Law, 2nd Edition, New York 2008.
- BERKİ, Şakir** : “Romada Borçların Kaynakları”, AHFD, C. XI, S. 3, s. 134-173.
- BERKİN, Necmeddin M.** : “Senedle İspata İmkân Bırakmayan Mücbir Sebep ve Fevkalâde Haller”, İÜHFM, C. XXXV, S. 1-4, s. 211-230.
- BINDER, Denis** : “Act of God? or Act of Man?: A Reappraisal of the Act of God Defense in Tort Law”, The Review of Litigation, Vol. XV, N. 1, pp. 1-81.
- BİNGÖL, Fatma İtr** : Uluslararası Ticarî Satım Sözleşmelerinde Mücbir Sebep (Türk Borçlar Hukuku’nda ve Viyana Satım Anlaşması’nda Mücbir Sebep), Ankara 2011.

- BİRSEN, Kemalettin** : Borçlar Hukuku Dersleri Borçların Genel Hükümleri, 4. Bası, İstanbul 1967.
- BLACK, Henry Campbell** : Black's Law Dictionary, 4th Edition, St. Paul-Minn. 1968.
- BOZEMAN, Bill B.** : "Act of God", South Carolina Law Quarterly, Vol. IV, I. 3, pp. 421-432.
- BUZ, Vedat** : "Eser Sözleşmelerinde Müteahhidin Eseri Tamamlama Borcunun İmkansızlaşması", AÜSBFD, C. IXL, S. 1, s. 23-40 (Kısaltılmışı: Buz, Eser Sözleşmeleri).
- ..... : Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar, Ankara 2005 (Kısaltılmışı: Buz, Yenilik Doğuran Haklar).
- ..... : "Akamete Uğrayan Sözleşme İlişkilerinin Tasfiyesi", Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, C.I, İstanbul 2010, s. 611-662 (Kısaltılmışı: Buz, Akamete Uğrayan Sözleşme).
- CANBOLAT, Ferhat** : Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi, Çökmesi ve Boşa Çıkması, Ankara 2012.
- CANSEL, Erol** : Mücbir Sebep, Şartları, B. K. 117, T. K. 645, Clausula Rebus Sic Stantibus, Ankara Barosu Dergisi, Y. 1953, S. 5, s. 421-427.
- CASHIN-RITAINE, Eleanor** : "Emprevizyon, Hardship ve İşlem Temelinin Çökmesi: Pacta Sund Servanda ve Alman-Fransız Hukuki İlişkilerinde Sözleşmelerin Uyarlanmasına Giden Yollar" (Çev. Baysal, Başak), İÜHFM, C. LXIII, S. 1-2, s. 321-342.
- DAVID, Rène** : "Frustration of Contract in French Law", Journal of Comparative Legislation and International Law, Vol. XXVIII, I. 3-4, pp. 11-14.
- DAYINLARLI, Kemal** : "Avrupa Birliği Ülkelerinde Sözleşme Hukukunu Yeknesaklaştırma Çalışmaları ve Ole Lando İlkeleri", Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan, Ankara 2006, s. 327-396.
- DEVELİOĞLU, H. Murat** : "CISG'in Sözleşmelerin Konusu ve Niteliği Bakımından Uygulama Alanı", GÜHFD, Y. 2013 S. 1, s. 53-72.

- DOĞAN, Murat** : “Garaj veya Otopark İşletenin Sorumluluğu (TBK m. 579)”, MÜHF-HAD, C. XXII, S. 3, s. 905-929.
- DOĞANAY, İsmail** : “Sözleşme Yapıldıktan Sonra Devâlüasyon Sebebiyle Para Değerinde Meydana Gelen Büyük Değişiklikler, Akdin Yerine Getirilmesine Mâni Olur Mu?”, Yargıtay Dergisi, C. I, S. 4, s. 47-61.
- DOUKOFF, Norman** : “The Interpretation of “Vis Major” in Motor Vehicle Accidents”, http://www.ejtn.eu/PageFiles/6333/Doukoff_Vis_major.pdf (E.T. 1.12.2018, 14.30).
- DREATTA, Ugo** : “Hardship and Force Majeure Clauses in International Contracts”, International Business Law Journal, Y. 2002, I. 5, pp. 547-560.
- DURAL, Mustafa** : “Alman Hukukunda Sözleşmenin Amacının Engellenmesi ve Sözleşmenin Amacına Erişilmesine İlişkin Görüşler”, BATİDER, C. VII, S. 4, s. 907-936 (Kısaltılmışı: Dural, Amacın Engellenmesi).
- ..... : Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (BK 117), İstanbul 1976 (Kısaltılmışı: Dural, İmkânsızlık).
- EDİS, Seyfullah** : Türk Borçlar Hukukuna göre Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu, Ankara 1963.
- ERCOŞKUN ŞENOL,**
- H. Kübra** : Borçlar Hukukunda Kısmi İmkânsızlık, İstanbul 2016.
- ERDEM, Ercüment** : “Milletlerarası Mal Satım Sözleşmeleri Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (Viyana Satım Sözleşmesi), BATİDER, C. XVI, S. 3, s. 36-105 (Kısaltılmışı: Erdem, Viyana Satım Sözleşmesi).
- ..... : “Viyana Satım Antlaşması’na Genel Bakış ve Maddi Uygulama Alanı”, in. Yeni Türk Borçlar Kanunu ve CISG’e göre Satış Sözleşmeleri (Ed. Şıpka, Ş./Yıldırım, A. C.), İstanbul 2012, s. 117-156 (Kısaltılmışı: Erdem, Satış Sözleşmeleri).

- EREN, Fikret** : Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi, Ankara 1975 (Kısaltılmışı: Eren, Uygun İlliyet Bağı).
- ..... : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 23. Baskı, Ankara 2018 (Kısaltılmışı: Eren, Borçlar Genel).
- ERGÜNE, Mehmet Serkan** : “Reform Sonrası Alman Medenî Kanununda İmkânsızlık Hâlleri ve Sonuçları”, İÜHFİM, C. LXII, S. 1-2, s. 351-380.
- ERMAN, Hasan** : İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK. 365/2), İstanbul 1979.
- ERZURUMLUOĞLU, Erzan** : “Umulmayan Hal, Mücbir Neden ve Grev”, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Dergisi, C. I, S. 2, s.27-29 (Kısaltılmışı: Erzurumluoğlu, Grev).
- ..... : Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Sistemine göre Borçluya Yüklenemeyen Nedenlerden Dolayı Edimin Yerine Getirilememesi, Ankara 1970 (Kısaltılmışı: Erzurumluoğlu, Edimin Yerine Getirilememesi).
- ESENER, Turhan** : Borçlar Hukuku I Akitlerin Kuruluşu ve Geçerliliği (BK m. 1-40), Ankara 1969.
- FEYZİOĞLU, Feyzi Necmeddin** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. II, 2. Bası, İstanbul 1977 (Kısaltılmışı: Feyzioğlu, Borçlar Hukuku).
- FEYZİOĞLU, Turhan** : İdare Hukukunda Emprevizyon Nazariyesi (Beklenmeyen Haller Meselesi), Ankara 1947 (Kısaltılmışı: Feyzioğlu, Emprevizyon).
- FLAMBOURAS, Dionysios, P.** : “The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative

Analysis”, Pace University School of Law International Law Review, Vol. XIII, N. 2, pp. 261-293.

GÖKTÜRK,

Hüseyin Avni

: “Türk Hususî Hukukunda Müçpir Kuvvet ve Fevkalâde Haller”, Adliye Ceridesi, Y. 1936, S. 17, s. 1162-1191.

GÖZÜBÜYÜK,

Abdullah Pulat

: Hukuki Mesuliyet Bakımından Mücbir Sebepler ve Beklenmeyen Haller, 3. Baskı, Ankara 1977.

GÜLEKLİ, Yeşim

: “Aşırı İfa Güçlüğü ve Alacaklının Tasavvurunun Boşa Çıkması Halinde İşlem Temelinin Çökmesi Öğretisi”, İÜMHAD, C. XV, S. 18, s. 43-69.

GÜMÜŞ, Mustafa Alper

: Borçlar Hukuku Özel Hükümler, C. I, 3. Bası, İstanbul 2013 (Kısaltılmışı: Gümüş, C. I).

.....

: “Kısmî İfa”, Prof. Dr. Fahiman Tekil’in Anısına Armağan, İstanbul 2003, s. 603-631 (Kısaltılmışı: Gümüş, Kısmî İfa).

.....

: “Muacceliyetin Ertelenmesi”, Legal Hukuk Dergisi, C. XI, S. 126, s. 19-41 (Kısaltılmışı: Gümüş, Muacceliyetin Ertelenmesi).

GÜNDOĞDU, Fatih

: Borca Aykırılık Hallerinden Kusurlu İfa İmkânsızlığı ve Hukuki Sonuçları, İstanbul 2014.

GÜRSOY, Kemal Tahir

: Hususi Hukukda Clausula Rebus Sic Stantibus (Emprevizyon Nazariyesi), Ankara 1950.

GÜRTEN, Kadir

: “Receptum Nautarum”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. IV, S. 1, s. 275-294.

HATEMİ, Hüseyin/

GÖKYAYLA, Emre

: Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 4. Bası, İstanbul 2017.

HAVUTÇU, Ayşe

: Tam İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerde Temerrüt ve Müsbet Zararın Tazmini, İzmir 1995 (Kısaltılmışı: Havutçu, Temerrüt).

.....

: “İfa Engelleri ve İfa Engellerine Bağlanan Hukuki Sonuçlar”, Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan, 2. Bası,

İstanbul 2012, s. 313-339 (Kısaltılmışı: Havutçu, İfa Engelleri).

HUDSON, Alastair : “Exemptions and Impossibility under the Vienna Convention, Force Majeure and Frustration of Contract”, in Force Majeure and Frustration of Contract (Ed. McKendrick, Ewan), London 1991, pp. 267-286.

HOWE, James

Lewis III

: “Act of God: A Reconsideration”, Washington and Lee Law Review, Vol. XVIII, N. 2, pp. 336-341.

İMRE, Zahit

: Doktrinde Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri, İstanbul 1949 (Kısaltılmışı: İmre, Kusursuz Mesuliyet).

.....

: “Türk Medeni Hukukuna göre Hakimin İktisadi Meseleler Karşısında Durumu”, Kemal Fikret Arık’a Armağan, Ankara 1973, s. 153-194 (Kısaltılmışı: İmre, İktisadi Meseleler).

İNAL, H. Tamer

: Borca Aykırılık, Dönme ve Fesih, 6. Baskı, Ankara 2017 (Kısaltılmışı: İnal, Borca Aykırılık).

.....

: “Sözleşmenin Kurulması Sırasında Öngörülemeyen Sonraki İfa İmkânsızlığı ve Mücbir Sebep”, Kazancı Hukuk Araştırmaları Dergisi, S. 4, Ağustos 2014, s. 115-164 (Kısaltılmışı: İnal, Sonraki İfa İmkânsızlığı).

İNAN, Ali Naim/

YÜCEL, Özge

: İnan Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 4. Baskı, Ankara 2016.

KAPLAN, İbrahim

: Borçlar Hukuku Dersleri (Genel Hükümler), 6. Baskı, Ankara 2012.

KARAHASAN, Mustafa

Reşit

: Mülkiyet Hukuku, İstanbul 1975 (Kısaltılmışı: Karahasan, Mülkiyet).

.....

: İnşaat, İmar, İhale Hukuku Üç Cilt, Ankara 1979 (Kısaltılmışı: Karahasan, İnşaat).

- ..... : Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. III, İstanbul 1992 (Kısaltılmışı: Karahasan, C. III).
- KARAN, Hakan** : Karayolunda Uluslararası Eşya Taşıma Sözleşmesi Hakkında Konvansiyon CMR Şerhi, Ankara 2011.
- KATSIVELA, Marel** : “Contracts: Force Majeure Concept or Force Majeure Clauses?”, Uniform Law Review, Vol. XII, I. 2, pp. 101-120.
- KESKİN, A. Dilşad** : “Kesin Vadeli İşlemlerde İfa Etmeme: Temerrüt ve İmkânsızlık”, GÜHFD, C. XI, S. 1-2, s. 209-231.
- KILIÇ, Mehmet** : Türk Hukukunda Borcun Üstlenilmesi, Ankara 2013.
- KILIÇOĞLU, Ahmet M.** : “Depremın Borç İlişkilerine Etkisi”, Ankara Barosu Dergisi, Y. 1999, S. 2-3, s. 67-76 (Kısaltılmışı: Kılıçoğlu, Deprem).
- ..... : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 22. Bası, Ankara 2018 (Kısaltılmışı: Kılıçoğlu, Borçlar Genel).
- KOCAYUSUFPAŞAOĞLU, Necip** : Borçlar Hukukuna Giriş Hukukî İşlem Sözleşme (Kocayusufpaşaoğlu, Necip/Hatemi, Hüseyin/ Serozan, Rona/Arpacı, Abdülkadir: Borçlar Hukuku Genel Bölüm Birinci Cilt), 7. Bası, İstanbul 2016 (Kısaltılmışı: Kocayusufpaşaoğlu, Sözleşme).
- ..... : “İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi için Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart Mıdır?”, M. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s. 503-514 (Kısaltılmışı: Kocayusufpaşaoğlu, Sosyal Felaket).
- KOKORIN, Ilya/Van der WEIDE, Jeroen** : “Force Majeure and Unforeseen Change of Circumstances. The Case of Embargoes and Currency Fluctuations (Russian, German and French Approaches)”,

Russion Law Journal, Vol. III, I. 3, pp. 46-82.

KOSCHAKER, Paul/

AYİTER, Kudret

: Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları, Ankara 1977.

KÖSEOĞLU, Mehmet

: “Uluslararası Ticari Sözleşmelerde Mücbir Sebep ve Aşırı İfa Güçlüğü/Hardship Klozları” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010.

KURT, L. Müjde

: Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (TMK m. 136), Ankara 2016.

LOMBARDI, Robert

: “Force Major in European Union Law”, International Trade Business Law Annual, Vol. III, pp. 81-106.

LANDO, Ole

: “Principles of European Contract Law: An Alternative to or a Precursor of European Legislation?”, American Journal of Comperative Law, Vol. XL, I. 3, pp. 573-585 (Kısaltılmışı: Lando, European Contract Law).

.....

: “Salient Features of the Principles of European Contract Law: A Comparison with the UCC”, in. Pace International Law Review, Vol. XIII, I. 2, pp. 339-369 (Kısaltılmışı: Lando, Salient Features).

LANDO, Ole/BEALE,

Hugh

: Principles of European Contract Law Part I and II, The Hauge 2000.

LUTZI, Tobias

: “Introducing Imprévision into French Contract Law”, Ius Commune Workshop on Contract Law 2015, pp. 1-17 http://www.iuscommune.eu/html/activities/2015/2015-11-26/workshop_1_Lutzi.pdf (E.T. 5.11.2018, 21.28).

MAGNUS, Ulrich

: “Force Majeure and the CISG”, in. The International Sale of Goods Revisited (Ed. Šaróević, P./Volken, P.), The Hague 2001, pp. 1-33.

MARCANTONIO,

J. Barrigan

: “Unifying the Law of Impossibility”, Hastings

- International and Comperative Law Review, Vol. XIII, I. 1, pp. 41-60.
- MASKOW, Dietrich** : “Hardship and Force Majeure”, The American Journal of Comperative Law, Vol. LX, I. 3, pp. 657-670.
- MAZZACANO, Peter J.** : “Force Majeure, Impossibility, Frustration & the like: Excuses for Non-performance; the Historical Origins and Development of an Autonomous Commercial Norm in the CISG”, Nordic Journal of Commercial Law, Y. 2011, I. 2, pp.1-54.
- NOMER, Halûk N.** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 15. Bası, İstanbul 2017.
- OFTINGER, Karl** : “Cari Akitlerin Temellerinde Buhran İcabı Tahavvül (Clausula Rebus Sic Stantibus)” (Çev. Davran, Bülent), İÜHFM, C. VIII, S. 3-4, s. 598-622.
- OĞUZ, Arzu** : “Sözleşmeler Hukuku Alanında Hukukun Birleştirilmesi”, AHFD, C. XLIX, S. 1, s. 31-65 (Kısaltılmışı: Oğuz, Sözleşmeler Hukuku).
- ..... : “Hukuk Tarihi ve Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Uluslararası Ticaret Hukuku”, AHFD, C. L, S. 3, s. 11-53 (Kısaltılmışı: Oğuz, Uluslararası Ticaret Hukuku).
- OĞUZMAN, M. Kemal/**
- ÖZ, Turgut** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 16. Bası, İstanbul 2018 (Kısaltılmışı: Oğuzman/Öz, C. I).
- ..... : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. II, 14. Bası, İstanbul 2018 (Kısaltılmışı: Oğuzman/Öz, C. II).
- ÖZ, Turgut** : İş Sahibinin Eser Sözleşmesinden Dönmesi, İstanbul 1989 (Kısaltılmışı: Öz, Dönme).
- ..... : Öğreti ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme, Ankara 1990 (Kısaltılmışı: Öz, Sebepsiz Zenginleşme).
- ..... : İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu Yürürlük Kanunu (Ed. Serozan, R./ÖZ, T./Acar, F./Gökyayla, E./ Develioğlu, H. M.), C. I, İstanbul 2017, TBK m. 112, s. 1031-1067

- (Kısaltılmışı: Öz, TBK m. 112).
- ÖZÇELİK, Ş. Barış** : “Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sebeplerle Borcun İfa Edilmemesi ve Mücbir Sebep Kayıtları” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009 (Kısaltılmışı: Özçelik, Borcun İfa Edilmemesi).
- ..... : “Sözleşmeden Doğan Borçların İfasında Hukukî İmkânsızlık ve Sonuçları”, AÜHFD, C. LXIII, S. 3, s. 569-621 (Kısaltılmışı: Özçelik, Hukukî İmkânsızlık).
- ..... : “Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu’na göre Mücbir Sebepler ve Sonuçları”, TBB Dergisi, Y. 2016, S. 123, s. 303-324 (Kısaltılmışı: Özçelik, Mücbir Sebep).
- PARLATIR, İsmail** : Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, 5. Baskı, Ankara 2012.
- PEEL, Edwin** : Treitel on the Law of Contract, 12th Edition, London 2007.
- PERILLO, Joseph M.** : “Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts”, Tulane Journal of International and Comparative Law, Vol. V, I. 1, pp. 5-28.
- PETEK, Hasan** : “Otopark Sözleşmesi”, DEÜHFD, C. XIX, Özel Sayı, Prof. Dr. Şeref Ertaş’a Armağan, s. 207-293.
- PICHONNAZ, Pascal** : “From Clausula Rebus Sic Stantibus to Hardship: Aspects of the Evolution of the Judge’s Role”, Fundamina, Vol. XVII, I. 1, pp. 125-143.
- POLKINGHORNE, Michael/ROSENBERG, Charles** : “Expecting the Unexpected: The Force Majeure Clause”, Business Law International, Vol. XVI, I. 1, pp. 49-64.
- PUELINCKX, Alphons** : “Frustration, Hardship, Force Majeure, Imprévision, Wegfall der Geschäftsgrundlage, Unmöglichkeit, Changed Circumstances A Comparative Study in English, French, German and Japanese Law”, Journal of International

- Arbitration, Vol. III, I. 2, pp. 47-66.
- RAUH, Theo** : “Legal Consequences of Force Majeure under German, Swiss, English and United States’ Law”, Denver Journal of International Law and Policy, Vol. XXV, I. 1, pp. 151-173.
- REİSOĞLU, Safa** : Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 24. Bası, İstanbul 2013.
- RIMKE, Joern** : “Force Majeure and Hardship: Application in International Trade Practice with Specific Regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts”, in. Pace International Law Review for the International Sale of Goods (CISG) 1999-2000, The Hague 2001, pp. 197-219.
- RÖSLER, Hannes** : “Alman ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen ve Öngörülemeyen Koşullar” (Çev. Aydın Ünver, Tülay), İÜHFİM, C. LXVI, S. 1, s. 353-364.
- SARIAL, Enis** : “Beklenmeyen Halin Sözleşmeye Etkisi (I)”, Yargı Aylık Dergi, Y. 1980 S. 47, s. 24-28 (Kısaltılmışı: Sarial, Beklenmeyen Hâl I).
- ..... : “Beklenmeyen Halin Sözleşmeye Etkisi (II)”, Yargı Aylık Dergi, Y. 1980, S. 48, s. 24-30 (Kısaltılmışı: Sarial, Beklenmeyen Hâl II).
- SCHÄFER, Hans-Bernd** : “Hukuk ve Ekonomi Yaklaşımı Çerçevesinde Türk Sözleşme Hukukunda Ekonomik İmkânsızlık” (Çev. Aksoy, Hüseyin Can), BATİDER, C. XXVI, S. 1, s. 41-67.
- SCHWARZ, Andreas B.** : “Harbin Hususi Akitler Üzerindeki Tesiri” (Çev. Belbez, Hikmet), Adliye Dergisi, Y. 1944, S. 2, s. 186-202 (Kısaltılmışı: Schwarz (Çev. Belbez), Harbin Etkisi).
- ..... : “Satış Akdinde Hasarın İntikali” (Çev. Ayiter, Kudret), AHFD, C. IV, S. 1, s. 159-167 (Kısaltılmışı: Schwarz (Çev. Ayiter), Hasarın İntikali).

SCHWENZER,

Ingeborg

: “Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts”, Victoria University of Wellington Law Review, Vol. XXIX, I. 4, pp. 709-725 (Kısaltılmışı: Schwenger, International Sales Contracts).

.....

: “Exemption in case of Force Majeure and Hardship-CISG, PICC, PECL and DCFR” in Compra e Venda Internacional de Mercadorias (Ed. Nalin, P./Steiner, R. C./Xavier, L. P.), Curitiba 2014, pp. 365-383 (Kısaltılmışı: Schwenger, Exemption).

SELİÇİ, Özer

: “Kesin Vadeli İşlemler”, İÜMHAD, C. II, S. 3, s. 92-107 (Kısaltılmışı: Seliçi, Kesin Vade).

.....

: “Seçimlik Borçların İfası”, İÜHFM, C. XXXIV, S. 1-4, s. 375-399 (Kısaltılmışı: Seliçi, Seçimlik Borçlar).

.....

: Borçlar Kanununa göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul 1977 (Kısaltılmışı: Seliçi, Sürekli Borç).

.....

: “Özel Hukukta Mücbir Sebep Kavramı ve Uygulanış Tarzı”, Sorumluluk Hukukundaki Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu, Ankara 1979, s. 61-69 (Kısaltılmışı: Seliçi, Mücbir Sebep).

SEROZAN, Rona

: “Parça Borcu-Çeşit Borcu; Aşılması Gerekli Bir Ayırım”, İÜMHAD, Y.3, S. 5, s. 211-238 (Kısaltılmışı: Serozan, Parça Borcu).

.....

: Sözleşmeden Dönme, 2. Bası, İstanbul 2007 (Kısaltılmışı: Serozan, Dönme).

.....

: “Yürürlükteki İfa Engelleri ve Haksız Fiiller Hukukunun Yetersizlikleri ve Bu Yetersizliklerin Aşılmasında Giderek Önemi Artan Kavramlar”, İÜMHAD, Y. 1990, S. 18, s. 27-42 (Kısaltılmışı: Serozan, İfa Engelleri).

- ..... : “Karşılıklı Sözleşmelerde Baştan Dayatılmış veya Sonradan Oluşmuş Edimler Arası Dengesizliğin Uyarlama Yoluyla Düzeltilmesi”, Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s. 1012-1030 (Kısaltılmışı: Serozan, Uyarlama).
- ..... : “Sözleşme İlişkisinin Çözülmesi: Sözleşme Gereğince Elde Edilmiş Edimi Geri Verme Yükümü”, Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu için Armağan, Ankara 2004, s. 195-207 (Kısaltılmışı: Serozan, Sözleşme İlişkisinin Çözülmesi).
- ..... : “BK Tasarısı’nın Eksiklik ve Aksaklıklarının, İfa ve İfa Engelleri Hukuku Alanından Örneklerle Sergilenmesi”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S. 6, Mayıs 2006, s. 38-51 (Kısaltılmışı: Serozan, BK Tasarısı).
- ..... : İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme, (Kocayusufpaşaoğlu, Necip/Hatemi, Hüseyin/ Serozan, Rona/Arpacı, Abdülkadir: Borçlar Hukuku Genel Bölüm Üçüncü Cilt), 7. Bası, İstanbul 2016 (Kısaltılmışı: Serozan, İfa Engelleri).
- ..... : “Yeni Alman İfa Engelleri Hukuku (Türk Hukukunda Bilimsel Kaynak Olarak Yararlanılabilecek Yenilikler)”, İÜHFİM, C. LVIII, S. 1-2, s. 233-248 (Kısaltılmışı: Serozan, Alman İfa Engelleri).
- SMITS, Jan** : The Making of European Private Law towards a Ius Commune Europaeum as a Mixed Legal System (Transl. KORNET, Nicole), Antwerp-Oxford-New York 2002.
- SÖĞÜTLÜ ERİŞGİN,**
Özlem : Roma Hukukunda Contractus (Sözleşme) Kavramı ve Sözleşmesel Sorumluluk Ölçütleri, Ankara 2016.
- ŞANLI, Cemal** : Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, 6. Baskı, İstanbul 2016.

- TALLON, Denis** : “Article 79”, in. Commentary on the International Sales Law: The 1980 Vienna Sales Convention (Ed. Bianca, C. Massimo/Bonell, Michael Joachim.), Milan 1987, pp. 572-595.
- TANDOĞAN, Halûk** : “Otelcilerin Mes’uliyeti”, AHFD, C. XII, S. 3, s. 202-239 (Kısaltılmışı: Tandoğan, Otelcilerin Mes’uliyeti).
- ..... : Türk Mes’uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdi Mes’uliyet), İstanbul 2010 (Kısaltılmışı: Tandoğan, Mes’uliyet Hukuku).
- ..... : Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. I/1, 6. Basım, İstanbul 2008 (Kısaltılmışı: Tandoğan, C. I/1).
- ..... : Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. II, 5. Basım, İstanbul 2010 (Kısaltılmışı: Tandoğan, C. II).
- TEKİNAY, Selâhattin**
Sulhi/AKMAN, Sermet/
BURCUĞLU, Haluk/
ALTOP, Atilla : Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul 1993.
- TEZCAN, Mehmet** : “Clausula Rebus Sic Stantibus İlkesi ve Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2004.
- THILO, Emile** : “Laesio Enormis” ve “Clausula Rebus Sic Stantibus” ile Bir Para Borcunda Mücbir Sebep Hakkında Not” (Çev. Esen, Bülent Nuri), İÜHFİM, C. I, S.3, s. 344-351.
- THOMPSON, James E.** : “Force Majeure: The Contextual Approach of the Court of Justice”, Common Market Law Review, Vol. XXIV, pp. 259-271.
- TİFTİK, Mustafa** : Türk Hukukunda Vedia Sözleşmesi, Ankara 2007.
- TOPUZ, Seçkin** : Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye

Müdahale, Ankara 2009.

TOPUZ, Seçkin/

CANBOLAT, Ferhat : “Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkânsızlığın Düzenlenişi”, AÜHFD, C. LVII, S. 3, s. 673-718.

TREITEL, Sir Guenter : Frustration and Force Majeure, 2nd Edition, London 2004.

TUNCAY, A. Can/SAVAŞ

KUTSAL, F. Burcu : Toplu İş Hukuku, 6. Bası, İstanbul 2017.

TUNÇ, Ramazan : “İfa İmkansızlığı”, Yargıtay Dergisi, C. XXVIII, S. 1-2, s. 104-122.

TUNÇOMAĞ, Kenan : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 6. Bası, İstanbul 1976 (Kısaltılmışı: Tunçomağ, Borçlar Hukuku).

..... : “Alman Hukukunda Borcun İfasında Aşırı Güçlük (Muamelenin Temeli) ile ilgili Objektif Görüşler, İÜHFM, C. XXXII, S. 2-4, s. 884-905 (Kısaltılmışı: Tunçomağ, Aşırı Güçlük).

UMAR, Bilge : “Borçluya İsnat Olunamayan İmkânsızlık Sebebiyle Ademi İfa”, Adalet Dergisi, Y. 1961, S. 9-10, s. 963-982.

UYGUR, Turgut : Açıklamalı-İçtihatlı Borçlar Kanunu Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, C. IV, 2. Baskı, Ankara 2003.

Von TUHR, Andreas : Borçlar Hukukunun Umumî Kısmı (Çev. Edege, Cevat), C. I-II, İstanbul 1953.

YAVUZ, Cevdet : Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 10. Baskı, İstanbul 2014.

YAYLA, Yıldızhan : “İdarenin Sorumluluğu ve Mücbir Sebep”, Sorumluluk Hukukundaki Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu, Ankara 1979, s. 45-60.

YILMAZ, Süleyman : “Dövizle Endeksli Tüketici Kredilerinde Uyarılama Sorunu ve Yargıtay’ın Bakışı”, AÜHFD, C. LIX, S.1, s. 131-172.

YÜCE, Melek Bilgin : Alacaklı ve Borçlu Açısından İfa Zamanı, İstanbul 2015.

ZEVKLİLER, Aydın/

ERTAŞ, Şeref/HAVUTÇU,

Ayşe/AYDOĞDU, Murat/

CUMALIOĞLU, Emre : Borçlar Hukuku Genel Hükümler ve Özel Borç İlişkileri Ana İlkeler, İzmir 2013.

ZEVKLİLER, Aydın/

GÖKYAYLA, K. Emre : Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 18. Bası, Ankara 2018.

ZIMMERMANN,

Reinhard

: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, New York 1996 (Kısaltılmışı: Zimmermann, Obligations).

.....

: “Remedies for Non-performance”, The Edinburg Law Review, Vol. VI, I. 3, pp. 271-314 (Kısaltılmışı: Zimmermann, Remedies for Non-performance).

ZİLELİOĞLU, Hilal

: “Roma Hukukunda Sorumluluk Ölçütlerine Genel Bir Bakış”, AHFD, C. XXXIX, S. 1, s. 241-264.

Mahkeme Kararları

An Bord Banne and Inter-Agra v. Intervention Board for Agricultural Produce, C-124/92, I-5091, par. 10.

Canal de Craponne (Cass. Civ. 06.03.1876, D. 1876).

Chandler v. Webster (1904) 1 K.B. 493.

Channel Island Ferries Ltd. v. Sealink UK Ltd. (1988) 1 Lloyd’s Rep. 323.

Davis Contractors, Ltd v. Fareham U.D.C. (1956), A.C. 696.

Dispot Merlin v. Robillard (Cour d’appel de Rouen) D. 1845, 4.

Gaz de Bordeaux, CE 30.03.1916, D. 1916.

Krell v. Henry (1903), 2 K.B. 740.

Paradine v. Jane (1647), EWHC Q.B. J5.

Taylor v. Caldwell (1863) 3 B&S 826.

TD., K.T. 4.07.1944, E. 1944/2105, K. 1944/1645 (Hukuk Dergisi, Y. 1944, S. 8, s. 31).

TD., K.T. 13.10.1944, E. 1944/2103, K. 1944/64 (Akyazan, s. 299).

TD., K.T. 18.01.1945, E. 1945/44-515, K. 1945/129 (Gözübüyük, s. 107).

Y. 4 HD., K.T. 28.12.1978, E. 1978/10756, K. 1978/14765 (Uygur, s. 4059).

Y. 4. HD., K.T. 2.03.1981, E. 1981/1208, K. 1981/2437 (Uygur, s. 4056).

Y. 11. HD., K.T. 16.12.1976, E. 1976/5406, K. 1976/5406, KBİBB, 818/m. 117.

Y. 13 HD., K.T. 27.05.1988, E. 1988/1771, K. 2988/2998 (Karahasan, Borçlar, s. 991).

Y. 13. HD., K.T. 18.01.2010, E. 2009/8727, K. 2010/101, KBİBB, 818/m. 117.

Y. 13. HD., K.T. 25.04.2012, E. 2012/6212, K. 2012/11242, KBİBB, 818/m. 106.

Y. 13. HD., K.T. 28.03.2016, E. 2015/34913, K. 2016/8790, KBİBB, 818/m. 106.

Y. 15. HD., K.T. 5.06.1975, E. 1975/787, K. 1975/2913 (Karahasan, İnşaat, s. 658).

Y. 15 HD., K.T. 8.10.1987, E. 1987/785, K. 1987/3464 (Yargıtay Kararları Dergisi, C. XV, S. 6, s. 856).

Y. 15 HD., K.T. 25.03.2004, E. 2004/4184, K. 2004/1686, KBİBB.

Y. 15. HD., K.T. 26.11.2007, E. 2007/5385, K. 2007/7545, KBİBB, 818/m. 355.

Y. 17. HD., E. 2016/13023, K. 2017/8744 (<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> E.T. 18.05.2019, 18.42).

Y. 19. HD., K.T. 13.03.1997, E. 1996/8299, K. 1997/2559, KBİBB, 818/m. 117.

Y. 19. HD., K.T. 17.06.1997, E. 1997/30477, K. 1997/6233, KBİBB.

Y. 19. HD., K.T. 25.10.2002, E. 2002/4558, K. 2002/6953, KBİBB, 818/m. 117.

Y. 19. HD., K.T. 25.11.2015, E. 2014/20140, K. 2015/15565, KBİBB.

YHGK, K.T. 14.12.1968, E. 1968/966-756, K. 1968/828 (Tunçomağ, Borçlar Hukuku, s. 793 vd.).

YHGK, K.T. 19.11.1969, E. 1969/572, K. 1969/828, KBİBB, 743/m. 15.

YHGK, K.T. 19.04.1972, E. 1921/967, K. 1972/4-751-252 (Karahasan, Mülkiyet, s. 1196).

YHGK, K.T. 17.10.1980, E. 1978/11-773, K. 1980/2310, KBİBB, 818/m. 117.

YHGK, K.T. 3.11.1982, E. 1981/11-34, K. 1982/870 (Yargıtay Kararları Dergisi, C. IX, S. 4, s. 485).

YHGK, K.T. 7.12.1996, E. 1965/844, K. 1966/313, KBİBB, 818/m. 117.

YHGK, K.T. 7.02.2001, E. 2000/13-1729, K. 2001/32, KBİBB, 818/m. 213.

YHGK, E. 2003/13-332, K. 2003/340 (<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> E.T: 18.05.2019, 17.18).

YHGK, K.T. 15.10.2003, E. 2003/13-599, K. 2003/599, KBİBB.

YHGK, E. 2010/14-14, K. 2010/15 (<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> E.T. 18.05.2019, 17.25).

YHGK, K.T. 28.04.2010, E. 2010/15-193, K. 2010/235, KBİBB, 818/m. 20.

YHGK, K.T. 27.02.2013, E. 2012/10-1141, K. 2013/282, KBİBB, 506/m. 77.

YHGK, K.T. 20.03.2013, E. 2012/11-1096, K. 2013/382, KBİBB, 2918/m. 86.

YHGK, E. 2014/1614, K. 2014/900 (<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/> E.T. 18.05.2019, 17.30).

YHGK, K.T. 6.12.2017, E. 2017/15-2821, K. 2017/1552, KBİBB, 2004/m. 72.

YHGK, K.T. 13.06.2018, E. 2015/10-1100, K. 2018/1185, KBİBB, 5510/m. 14.

YİBHGK, K.T. 14.12.1949, E. 1948/19, K. 1949/15, KBİBB, 818/m. 117.

Diğer Kaynaklar

Türk Borçlar Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/499), m. 137.

TBMM Yasama Dönemi: 26, Yasama Yılı: 3, Sıra Sayısı: 533, Madde Gerekçeleri, m. 74.

UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016, Art. 6.2.2, Comment 6.

UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016, Art. 7.1.7, Comment 1.

UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016, Art. 7.1.7, Illustration 1.

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c20a0840eb3a8.80451658 (E.T. 24.12.2018, 14.32).

<https://uncitral.un.org/en/news/liechtenstein-accedes-un-convention-contractsinternational-sale--goodscisg> (E.T. 10.05.2019, 15.32).